

พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น
ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

พระเรวัตร์ พิรนนต์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2555

**Rituals and Beliefs Surrounding the Traditional Ablution of the Phra That
Nhong Sammuen, Bankaeng Sub-District, Phu Khieo District,
Chaiyaphum Province**

Phra Revat Peeranan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Arts in Thai Studies

School of Liberal Arts

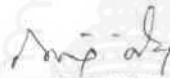
Sukhothai Thammathirat Open University

2012

หัวข้อวิทยานิพนธ์ พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น
ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ
ชื่อและนามสกุล พระเรวัต พิรินันต์
แขนงวิชา ไทยคดีศึกษา
สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นฉัตร หมอยาคี

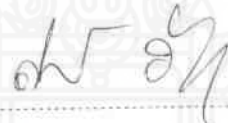
วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2556

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กังวล กัชขิมา)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล)

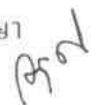
กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นฉัตร หมอยาคี)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(ศาสตราจารย์ ดร. สิริวรรณ ศรีพหล)

ชื่อวิทยานิพนธ์ พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น
ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกู่เขียว จังหวัดชัยภูมิ

ผู้วิจัย พระเรวัตกร พิรณันต์ รหัสนักศึกษา 2541000770 **ปริญญา** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(ไทยคดีศึกษา) **อาจารย์ที่ปรึกษา** (1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล
(2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นฉัตร หมอชาติ **ปีการศึกษา** 2555

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ภูมิหลังของประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกู่เขียว จังหวัดชัยภูมิ และ (2) พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกู่เขียว จังหวัดชัยภูมิ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือวิจัย โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน แบ่งเป็น ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน ผู้ประกอบพิธีกรรม จำนวน 5 คน ชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีกรรม จำนวน 20 คน และ ผู้รู้ จำนวน 5 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า (1) ในอดีตชาวบ้านเรียกประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นว่าอาบุญธาตุหรือบุญสงฆ์ธาตุ เป็นประเพณีการนำน้ำอบน้ำหอม หรือน้ำขมิ้นสงฆ์ไปรอบท้องคัมพระธาตุ 3 รอบ ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นกำหนดจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ซึ่งตรงกับเดือนเมษายนของทุกปี จนถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อฉลองใหญ่องค์พระธาตุหนองสามหมื่นและถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวบ้านแก่ง ประเพณีดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการจัดงานประเพณี และในด้านการเข้าร่วมประเพณีของชาวบ้านเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน (2) พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ พิธีเช่นสรวง พิธีก่อพระเจดีย์ทราย พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ พิธีสมโภช พิธีบนบานและแก้บน และพิธีขอขมาองค์พระธาตุ สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ประกอบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบประเพณี พิธีกรรม

คำสำคัญ พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี สงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

Thesis title: Rituals and Beliefs Surrounding the Traditional Ablution of the Phra That Nhong Sammuen, Bankaeng Sub-District, Phu Khieo District, Chaiyaphum Province

Researcher: Phra Revat Peeranan; **ID:** 2541000770;

Degree: Master of Arts (Thai Studies);

Thesis advisors: (1) Dr. Somkiat Wattanaphongsakul, Assistant Professor; (2) Dr. Pannachat Moryadee, Assistant Professor; **Academic year:** 2012

Abstract

The objectives of this research were to study (1) the background of the “Ablution of the Phra That Nhong Sammuen” tradition in Bankaeng Sub-District, Phu Khieo District, Chaiyaphum Province; and (2) rituals and beliefs surrounding that tradition.

This was a qualitative research. Data were collected through non-participatory observation and unstructured interviews with a sample of 40 people, consisting of 10 community leaders, 5 ritual practitioners, 20 participants at the ritual, and 5 knowledgeable people. Data were analyzed by descriptive analysis.

The major findings were as follows: (1) In the past the villagers called this tradition “Ao Boon That” or “Boon Sohng That” (meaning “merit-making by bathing the relics”). They would circumambulate the Phra That Nhong Sammuen monument 3 times and splash on fragrant water, herbal infusion water or turmeric water. The ablution always started on the full moon day of the fifth lunar month (in April) and lasted until the fourteenth day of the waning moon of the fifth lunar month. It is the major annual ritual to worship the Phra That Nhong Sammuen monument and is considered a New Year celebration for the residents of Bankaeng. The ways in which the ritual is observed and the ways in which the local residents participate in the ritual, have changed over the years to fit with the social situation. (2) The surrounding rituals and beliefs that have been passed down to the present day include propitiation, making of sand chedis, ablution of the relics, celebration, making of vows, redeeming of vows, and asking for forgiveness. As for the surrounding beliefs, they include beliefs about the time and place of the ritual, beliefs about the people who participate in the ritual, and beliefs about the materials used in the ritual.

Keywords: Ritual, Belief, Tradition, Ablution, Phra That Nhong Sammuen

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสำเร็จจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิณฉัตร หมอยาคี ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ และขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กังวล ศัชชิวา ที่ได้กรุณาเป็นประธานกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้ ตลอดจนคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้ในสาขาวิชาไทยคดีศึกษา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณพระครูปลัดสมโภชน์ กวิสสโร เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหนองสามหมื่น คณะกรรมการวัดพระธาตุหนองสามหมื่น และคณะกรรมการจัดงานประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ที่ได้กรุณาอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลและช่วยเหลือผู้วิจัยตลอดมา

ขอขอบคุณเพื่อนๆ นักศึกษาแขนงไทยคดีศึกษา รุ่นที่ 6 ทุกคนที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจ รวมถึงเจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษาที่อำนวยความสะดวก และช่วยประสานงานกับมหาวิทยาลัยให้ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่กรุณาแนะนำแหล่งข้อมูล เสียสละเวลาในการให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขอขอบพระคุณ คุณบิคา มารดา พระภิกษุ-สามเณร และญาติโยมวัดป่าบูรพาเขต (ดอนฟาน) ทุกท่านที่ให้กำลังใจ และเอาใจใส่ดูแลอุปถัมภ์ห่วงใยผู้วิจัยตลอดมา จนทำให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จ

พระเรวัตร์ พิรนนต์

กรกฎาคม 2556

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	7
บทที่ 2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับบริบทพื้นที่งานวิจัย.....	26
จังหวัดชัยภูมิ.....	26
ความหมายคำว่าชัยภูมิ.....	26
ประวัติความเป็นมาของจังหวัดชัยภูมิ.....	27
สภาพทั่วไปของจังหวัดชัยภูมิ.....	28
อำเภอภูเขียว.....	34
ความหมายคำว่าภูเขียว.....	34
ประวัติความเป็นมา.....	34
สภาพทั่วไปของอำเภอภูเขียว.....	35
ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี.....	37
ตำบลบ้านแก้ง.....	44
ความหมายคำว่าบ้านแก้ง.....	44
ลักษณะทั่วไปของตำบลบ้านแก้ง.....	45

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้ง.....	45
อาณาเขตตำบลบ้านแก้ง.....	57
สภาพทางภูมิศาสตร์ตำบลบ้านแก้ง.....	57
อาชีพ.....	58
ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น.....	61
ประเพณีพิธีกรรมในท้องถิ่น.....	64
ศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่น.....	66
สถานที่สำคัญของตำบลบ้านแก้ง.....	68
ความเป็นมาของวัดพระธาตุหนองสามหมื่นและพระธาตุหนองสามหมื่น.....	71
ประวัติวัดพระธาตุหนองสามหมื่น.....	72
สถานที่สำคัญภายในวัด.....	73
งานสำคัญของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น.....	80
พระธาตุหนองสามหมื่น.....	82
บทที่ 3 ภูมิหลังของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง	
อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ.....	89
ประวัติประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	89
ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	93
ความหมายคำว่าสงฆ์พระธาตุ.....	93
บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	94
เวลาและสถานที่ในการจัดประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	96
ความสำคัญของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	97
ขั้นตอนในการจัดประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	104
คุณค่าของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	116
การเปลี่ยนแปลงของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	121
บทที่ 4 พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น	
ตำบลบ้านแก้งอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ.....	131
พิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	131

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
พิธีเช่นสรวง.....	131
พิธีก่อพระเจดีย์ทราย.....	148
พิธีสงฆ์พระธาตุ.....	153
พิธีสมโภช.....	164
พิธีบนบานและแก้บน.....	199
พิธีขอขมาองค์พระธาตุ.....	204
ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	209
ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม.....	210
ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรม.....	212
ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในประเพณีพิธีกรรม.....	214
ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม.....	216
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	224
สรุปการวิจัย.....	224
อภิปรายผล.....	234
ข้อเสนอแนะ.....	237
บรรณานุกรม.....	238
ภาคผนวก.....	245
ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	246
ข แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในงานวิจัย.....	254
ค ภาพประกอบการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล.....	257
ประวัติผู้วิจัย.....	266

ญ

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 3.1 ตารางสรุปการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดประเพณี.....	124
ตารางที่ 3.2 ตารางสรุปการเปลี่ยนแปลงด้านผู้เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรม.....	126
ตารางที่ 3.3 ตารางสรุปการเปลี่ยนแปลงด้านการเข้าร่วมประเพณีของชาวบ้าน.....	130
ตารางที่ 4.1 ตารางสรุปเครื่องใช้ในพิธีเช่นสรวงแต่ละประเภท.....	143
ตารางที่ 4.2 ตารางสรุปอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีสมโภช.....	174

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1 พระยาภักดีชุมพล (แล) ผู้ก่อตั้งเมืองชัยภูมิและเป็นเจ้าเมืองคนแรก	31
ภาพที่ 2.2 แผนที่จังหวัดชัยภูมิ.....	33
ภาพที่ 2.3 ที่ว่าการอำเภอภูเขียว.....	37
ภาพที่ 2.4 ประเพณีแห่ناقพิสดาร (ناقโหด) ที่มีชื่อเสียงของอำเภอภูเขียว.....	41
ภาพที่ 2.5 ประเพณีแห่กระฐูป้านหนองคินคำ ที่มีชื่อเสียงของอำเภอภูเขียว.....	41
ภาพที่ 2.6 ผ้าจิดบ้านโนนเสลา อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ.....	44
ภาพที่ 2.7 แผนที่ตั้งหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลบ้านแก้ง.....	47
ภาพที่ 2.8 ทางเข้าหมู่บ้านคอนเตาเหล็ก หมู่ที่ 3.....	48
ภาพที่ 2.9 ป้ายประกาศงานประเพณีประจำปีของบ้านหนองแซง.....	49
ภาพที่ 2.10 ทางเข้าหมู่บ้านโนนหินแร่.....	50
ภาพที่ 2.11 สภาพทางเข้าหมู่บ้านนาหนองทุ่ม.....	52
ภาพที่ 2.12 ทางเข้าหมู่บ้านโลกสะอาด.....	53
ภาพที่ 2.13 สภาพลำน้ำพรมที่บ้านพรมเหนือ.....	54
ภาพที่ 2.14 สภาพทางเข้าหมู่บ้านนาหัวแรด.....	55
ภาพที่ 2.15 กฐระเบียบของหมู่บ้านศิลาทอง.....	57
ภาพที่ 2.16 เทศบาลตำบลบ้านแก้ง.....	58
ภาพที่ 2.17 อ้อยพืชที่ทำรายได้ให้กับประชาชนตำบลบ้านแก้ง.....	60
ภาพที่ 2.18 พระพุทธรูปภายในศาลาการเปรียญวัดพระธาตุหนองสามหมื่น.....	69
ภาพที่ 2.19 อุบมุง สำหรับเก็บรูปเคารพตามลัทธิพราหมณ์.....	69
ภาพที่ 2.20 หนองสามหมื่น.....	71
ภาพที่ 2.21 แผนที่สถานที่สำคัญของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น.....	74
ภาพที่ 2.22 ศาลาการเปรียญวัดพระธาตุหนองสามหมื่น.....	74
ภาพที่ 2.23 เจดีย์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	75
ภาพที่ 2.24 รอยพระพุทธรบาทจำลอง.....	77
ภาพที่ 2.25 ใบเสมาหินทรายสมัยทวารวดีของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น.....	78
ภาพที่ 2.26 พระพุทธรไสยสน์.....	79

สารบัญภาพ (ต่อ)

หน้า

ภาพที่ 2.27 รูปปั้นองค์หลวงพ่อศรีทศอดิตเจ้าอาวาส.....	80
ภาพที่ 2.28 ป้ายประวัติพระธาตุหนองสามหมื่น.....	84
ภาพที่ 3.1 ขบวนแห่ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	92
ภาพที่ 3.2 พ่อฉลอง นามวิจิตร จำผู้ประกอบพิธีเช่นสรวง และพิธีสงกรานต์.....	95
ภาพที่ 3.3 ขบวนแห่บุปผชาติ.....	109
ภาพที่ 3.4 ขบวนแห่พระสังข์ทองตำนานความเชื่อของชาวดำบลบ้านแก้ง.....	109
ภาพที่ 3.5 ขบวนพ็อนรำของหมู่บ้าน.....	110
ภาพที่ 3.6 ขบวนแห่พานบายศรี.....	110
ภาพที่ 3.7 ประชานในพิธีกล่าวเปิดงานประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	111
ภาพที่ 3.8 ชาวบ้านกำลังสงกรานต์ผู้สูงอายุ.....	112
ภาพที่ 3.9 สถานที่บูชาเครื่องสักการะองค์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	115
ภาพที่ 4.1 หอโองปู้ตา (ศาลปู้ตา) สถานที่เช่นสรวงหอโองปู้ตา.....	138
ภาพที่ 4.2 ศาลเจ้าปู้หมื่นตื้อ สถานที่เช่นสรวงเจ้าปู้หมื่นตื้อ.....	138
ภาพที่ 4.3 ชั้นห้ำ ที่ใช้ในพิธีเช่นสรวง.....	140
ภาพที่ 4.4 คายสำหรับจำผู้ประกอบพิธีเช่นสรวง.....	141
ภาพที่ 4.5 การทำพิธีเช่นสรวงหอโองปู้ตา.....	145
ภาพที่ 4.6 จำผู้ประกอบพิธีกำลังถวายเหล้าขาวแก่เจ้าปู้หมื่นตื้อ.....	148
ภาพที่ 4.7 สายสัญญาณที่โยงผูกกับพระเจดีย์ทราย.....	152
ภาพที่ 4.8 น้ำอบน้ำหอมที่ใช้สงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	156
ภาพที่ 4.9 น้ำขมิ้นที่บรรจุใส่ขวด สำหรับใช้สงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	157
ภาพที่ 4.10 ตัวแทนชาวบ้านกำลังนำเครื่องสักการะไปถวายองค์พระธาตุ.....	160
ภาพที่ 4.11 เครื่องสักการะบูชาขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	161
ภาพที่ 4.12 การสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นของชาวบ้าน.....	162
ภาพที่ 4.13 การจุดบั้งไฟถวายในพิธีสงกรานต์.....	163

สารบัญภาพ (ต่อ)

หน้า

ภาพที่ 4.14	การทำฐานชั้นบายศรี, ลูกบายศรี.....	169
ภาพที่ 4.15	ริ้วบายศรี การห่อแบบหวาน, การห่อแบบตรง.....	169
ภาพที่ 4.16	การฝึกซ้อมการรำถวายองค์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	176
ภาพที่ 4.17	การรำถวายองค์พระธาตุหนองสามหมื่น.....	178
ภาพที่ 4.18	คณะกรรมการจัดงานกำลังถวายบายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้นหลังการรำถวายจบ.....	179
ภาพที่ 4.19	ประธานในพิธีกำลังจุดธูปเทียนในการเจริญพระพุทธมนต์สมโภช.....	181
ภาพที่ 4.20	ผ้าป่าของชาวบ้านที่นำมาถวาย.....	194
ภาพที่ 4.21	การสรงน้ำพระพุทธรูปของชาวบ้าน.....	196
ภาพที่ 4.22	พระสงฆ์กำลังประกอบพิธีเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ.....	198
ภาพที่ 4.23	เครื่องบูชาที่ใช้ในพิธีบนบานและแก้บน.....	200
ภาพที่ 4.24	ผู้ประกอบพิธีที่เป็นมรรคทายกวัดพระธาตุหนองสามหมื่น กำลังทำพิธีบนบาน.....	202
ภาพที่ 4.25	ผู้ประกอบพิธีที่เป็นอุบาสิกาวัดจัดเตรียมเครื่องบูชาในพิธีแก้บน.....	203
ภาพที่ 4.26	การประกอบพิธีขอขมาองค์พระธาตุ.....	208
ภาพที่ 4.27	การสรงน้ำพระสงฆ์ของชาวบ้าน.....	209

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่คนในสังคมประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาและมีความผูกพันต่อวิถีดำเนินชีวิตของคนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันประเพณีเป็นแบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทักษะคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ จนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาตั้งแต่อดีต ลักษณะสำคัญทางประเพณีเป็นสิ่งที่ปฏิบัติ เชื้อติดกันมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน (สุพัตรา สุภาพ 2520: 18) ในการประกอบพิธีกรรมของประเพณีต่างๆ มีการปฏิบัติ แตกต่างกันไปหลายลักษณะ บางพิธีมีการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยตรง บางพิธีกรรมก็ จะมีการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านคนกลางหรือสื่อกลาง เช่น พระ เฒ่าจ๋า หรือหมอธรรม เป็นต้น (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร 2514: 513)

งานบุญประเพณีของชาวอีสานมีทั้งประเพณีในชีวิตประจำวัน และประเพณีตามฮีตสิบสอง ซึ่งประเพณีในชีวิตประจำวันประกอบด้วย ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการบวช ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ตาที่ชาวอีสานเชื่อว่าเป็นผีที่ช่วยปกป้องรักษาให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขและประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ รวมทั้งมีประเพณีการตาย ประเพณีในฮีตสิบสองเป็นประเพณีประจำเดือนของชาวอีสาน ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ฮีตสิบสอง” เป็นประเพณีการทำบุญทางพุทธศาสนา ประจำเดือนทั้ง 12 เดือน เดือนเจียง (เดือนอ้าย) หรือเดือนหนึ่ง นิมนต์สังฆเจ้าเข้ากรรม ชาวบ้านเลี้ยงผีแถนและผีต่างๆ (บรรพบุรุษหรือวีรบุรุษผู้ล่วงลับไป) เดือนยี่ หรือเดือนสอง ทำบุญ “คุณข้าว” หรือทำบุญขวัญข้าว มีพระสวมนนต์เย็นฉันทเข้า เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือก เมื่อพระฉันทเข้าเสร็จแล้วก็จะทำพิธีสู่ขวัญ เดือนสามทำบุญข้าวจี่ และบุญมาฆบูชา โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นหุ้ม น้ำอ้อยนำไปปิ้งหรือจี่พอเกรียมแล้วชุบด้วยไขนุ่นไฟจนสุกแล้วใส่ภาชนะ ไปตั้งไว้ในหอแจกนิมนต์พระให้ศีลแล้วเอาข้าวจี่ใส่บาตรนำถวายแด่พระสงฆ์พร้อมด้วยอาหารอื่นๆ เดือนสี่ทำบุญพระเวสฬิงเทศน์มหาชาติ เดือนห้าทำบุญขึ้นปีใหม่ หรือตรุษสงกรานต์ตั้งน้ำพระ ไปเก็บดอกไม้ป้ามานูชาพระ เดือนหกทำบุญวันวิสาขบูชา และบุญบังไฟเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและขอฝน เดือนเจ็ดทำบุญบูชาเทวดาอารักษ์ หลักเมือง และผีบรรพบุรุษ ผีตาแฮก (เทวดารักษาไร่นา) ซึ่งเป็นพิธีกรรมก่อนจะมีกิจการการงานา สรุปลงแล้วคือให้รู้จักคุณของผู้มีคุณและสิ่งที่มีคุณจึงจะเจริญ

เดือนแปดทำบุญเข้าพรรษา และมีการแห่เทียนเข้าพรรษา เดือนเก้าทำบุญประดับดิน คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ เดือนสิบทำบุญข้าวสาก (สลากภัต) เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เดือนสิบเอ็ดทำบุญออกพรรษาทำปราสาทถวายพระ และจุดประทีปโคมไฟ เดือนสิบสองทำบุญกฐิน และประเพณีลอยกระทงโดยงานบุญประเพณีตามฮีตสิบสองเดือน ได้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชาวอีสานโดยตลอด (อัจฉรา ทิวะสิงห์ วรยุทธ จันทมูล และทวีพรมมา 2543: 5-10)

บ้านแก้งเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอภูเขียวจังหวัดชัยภูมิมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงตอนเหนือของตำบลลาดต่ำลงมาทางทิศใต้และทางทิศตะวันตกของตำบล ส่วนทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบสูง และทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบต่ำ ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้สภาพภูมิประเทศของตำบลบ้านแก้ง เป็นที่ลุ่มสลับกับที่ดอน จำนวน 7 หมู่บ้าน มีพื้นที่ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ส่วนพื้นที่ลุ่ม จำนวน 14 หมู่บ้าน มีลำห้วย ลำน้ำพรมและที่กักเก็บน้ำค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ คือหนองสามหมื่น และยังมีโบราณสถานเก่าแก่ คือ องค์พระธาตุหนองสามหมื่น ตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ชาวตำบลบ้านแก้งและพุทธศาสนิกชนทั่วไปมีความเชื่อและศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นอย่างสูง จึงเป็นบ่อเกิดของความเชื่อทางพุทธศาสนาผสมกับคติความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น

ตำบลบ้านแก้งมีประเพณีดั้งเดิมที่แตกต่างจากชาวอีสานส่วนใหญ่ และยังคงยึดถือปฏิบัติเป็นประจำทุกปี ได้แก่ ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประจำทุกปี ชาวตำบลบ้านแก้ง ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประจำทุกปี เป็นประเพณีส่วนรวมของท้องถิ่น ที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น จะมีชาวบ้านไปขอพรต่อองค์พระธาตุบางคนก็ไปบนบานแล้วประสบความสำเร็จ แล้วต้องมาแก้บน ถ้าไม่มาแก้บนจะมีอันเป็นไปต่างๆ นานา มนุษย์เราจึงแสดงพฤติกรรมออกมาให้เห็นในลักษณะของการกราบไหว้ บูชา หวงแหวน เคารพยำเกรง และพักพิง เชื่อว่าพระธาตุหนองสามหมื่นสามารถให้ทั้งคุณและโทษได้ แต่ส่วนใหญ่สร้างคุณประโยชน์ในแง่ปกป้องรักษา คุ้มครองและอำนวยโชคลาภมาสู่มนุษย์ รวมทั้งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนทั่วไป

ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณที่ทำสืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่อดีต ดังที่ สวัสดิ์ แสดง กล่าวว่า ประเพณีนี้คงมีมาพร้อมกับการก่อสร้างองค์พระธาตุหนองสามหมื่น (ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22) เสร็จใหม่ๆ ชาวบ้านสมัยนั้นคงจะมีการฉลององค์พระธาตุ (สวัสดิ์ แสดง 2555: สัมภาษณ์) และ อนันต์ เจ้าทรัพย์ กล่าวว่า ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นสันนิษฐานกันว่าเป็นประเพณีที่มีมาพร้อมกับการก่อตั้งชุมชนบ้านแก้งและรับวัฒนธรรมมาจากอาณาจักรล้านช้าง โดยมีหลักฐานคือองค์พระ

ชาตุนองสามหมื่นเป็นเครื่องสนับสนุนและน่าจะสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 อันเป็นรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ด้วยดินแดนบริเวณแถบนี้ขึ้นอยู่กับอาณาจักรดังกล่าว และชาวตำบลบ้านแก้งมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์) จนถึงปัจจุบันและถือเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติเฉพาะของชาวตำบลบ้านแก้ง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี ซึ่งจะมีการเตรียมการจัดงานตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือนห้า เป็นต้นไป ชาวตำบลบ้านแก้งถือว่าประเพณีสงกรานต์น้ำพระชาตุนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในรอบปี ดังจะเห็นได้จากการที่หมู่บ้านต่างๆ ของตำบลบ้านแก้ง ตลอดจนส่วนราชการ จะมาร่วมทำพิธีกันที่พระชาตุนองสามหมื่น จะมีขบวนแห่บุปผชาติแต่ละหมู่บ้าน การฟ้อนรำแบบเชิงอีสาน มีประชาชนมาร่วมงานกันมากทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด ทุกคนที่มาร่วมงานล้วนเป็นญาติพี่น้องกันคนที่ไม่ใช่ญาติก็ถือเสมือนญาติ ลูกหลานชาวตำบลบ้านแก้งที่ไปประกอบอาชีพในถิ่นอื่นจะกลับมาร่วมงานประเพณีสงกรานต์น้ำพระชาตุนองสามหมื่นทุกปี ประเพณีสงกรานต์น้ำพระชาตุนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่ชาวตำบลบ้านแก้งเชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมนี้แล้ว จะทำให้ตนเอง ครอบครัว หมู่บ้าน และบ้านเมือง สงบสุข ประสพแต่ความเป็นสิริมงคลกับชีวิต จึงมีการประกอบพิธีกรรมเป็นประจำทุกปี มีขั้นตอนการจัดเตรียมเครื่องพิธีต่างๆ โดยจะมีการประกอบพิธี เช่น สรงพิธีก่อพระเจดีย์ทราย พิธีสงกรานต์น้ำพระธาตุ พิธีสมโภช พิธีบนบานและแก้บน และพิธีขอขมาองค์พระธาตุ

จากอดีตถึงปัจจุบันมีข้อสังเกตประการสำคัญ คือ ความเชื่อความศรัทธาในประเพณีพิธีกรรมสงกรานต์น้ำพระชาตุนองสามหมื่น ได้ขยายวงกว้างออกไปมาก โดยสังเกตได้จากจำนวนผู้คนที่มาร่วมงานแต่ละปีมีมากขึ้น จนเรียกได้ว่าเป็นงานประเพณีประจำท้องถิ่นที่สำคัญประเพณีหนึ่งที่ชาวตำบลบ้านแก้งเข้ามามีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็น โดยทางตรงหรือทางอ้อม และคนในชุมชนก็ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาของชาวตำบลบ้านแก้งอย่างไม่เสื่อมคลาย และเห็นถึงความสำคัญของประเพณีพิธีกรรมที่มีต่อชาวตำบลบ้านแก้งทุกคน นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวตำบลบ้านแก้งที่ยังรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของพวกเขาเอาไว้ และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ประเพณีสงกรานต์น้ำพระชาตุนองสามหมื่น เป็นประเพณีที่จัดขึ้นมาเป็นประจำทุกปีของชาวตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นประเพณีที่มีความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีคุณค่าทางจิตใจของชาวตำบลบ้านแก้งและชุมชนใกล้เคียง ควรแก่การอนุรักษ์รักษาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสืบต่อไป ประกอบกับเรื่องดังกล่าวยังไม่มีการศึกษาวิจัยมาก่อน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาภูมิหลังของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

2.2 เพื่อศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านสถานที่ การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเฉพาะในพื้นที่ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ เนื่องจากประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่เกิดจากในบริเวณนี้

3.2 ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดดังนี้

3.2.1 กลุ่มผู้นำชุมชน

กำนัน	1 คน
ผู้ใหญ่บ้าน	7 คน
ผู้นำศาสนา (เจ้าอาวาส)	2 รูป

3.2.2 ผู้ประกอบพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีสงฆ์พระธาตุ	1 คน
หัวหน้านางรำในการรำถวาย	1 คน
ผู้จัดเตรียมเครื่องบูชาในพิธีกรรม	2 คน
ผู้ประกอบพิธีบนบานและแก้บน	1 คน

3.2.3 ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีกรรมประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

ผู้วิจัยได้แบ่งผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นออกเป็นดังนี้

เพศชาย จำนวน 10 คน

เพศหญิง จำนวน 10 คน

3.2.4 ผู้รู้เกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

ปราชญ์ชาวบ้าน 2 คน

ผู้อาวุโสที่เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไปจำนวน 3 คน

3.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษาข้อมูล เริ่มศึกษาตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2555 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2556

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัย พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

4.1 ขั้นรวบรวมข้อมูล

4.1.1 แหล่งข้อมูลเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

- 1) สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม หน่วยบริการขามเรียง
- 2) สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม หน่วยบริการศรีสวัสดิ์
- 3) ศูนย์สารนิเทศอีสานสิรินธร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 4) สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- 5) สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- 6) ห้องสมุดประชาชนประจำจังหวัดขอนแก่น

4.1.2 ข้อมูลภาคสนาม

โดยการดำเนินการดังนี้

1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตเหตุการณ์โดยทั่วไป และสภาพโดยรวมในพื้นที่เป้าหมายดังกล่าว มีการบันทึกภาพประกอบ โดยใช้แบบสังเกตเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2) การสัมภาษณ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้เกิดคำตอบและคำถามที่หลากหลายในประเด็นที่ศึกษา ตามวัตถุประสงค์การวิจัย กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ประกอบพิธี ผู้ร่วมพิธี ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์

4.2 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลเอกสารงานวิจัยและข้อมูลภาคสนามมาดำเนินการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.3 **ขั้นการเสนอผลการศึกษา** ในการเสนอผลการศึกษา ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 **พระธาตุ** หมายถึง เจดีย์ หรือปราสาท (ในความหมายทางภาคกลาง) สร้างขึ้นสำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระอรหันตเจ้า ช่างมักจะออกแบบให้สูงใหญ่คู่อลังการ ใช้ก่ออิฐถือปูนปั้นลวดลายประดับประดาสุดฝีมือ เปี่ยมด้วยศรัทธาปสาทะในบวรพระพุทธศาสนา (วิโรฒ ศรีสุโร 2542: 1914)

5.2 **ประเพณี** หมายถึง ความประเพณีที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และมีการปฏิบัติต่อกันมา ซึ่งหมายถึงประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีเยิว จังหวัดชัยภูมิ

5.3 **พิธีกรรม** หมายถึง พฤติกรรมที่ได้ปฏิบัติต่อความเชื่อความศรัทธา ในการประกอบพิธีรวมถึงการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น ในงานประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีเยิว จังหวัดชัยภูมิ

5.4 **ความเชื่อ** หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ตาม การยอมรับนับถือนั้นอาจมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงกับสิ่งนั้นก็ได้

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 ทราบถึงภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น
- 6.2 ทราบถึงพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น
- 6.3 ผลการศึกษาสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าทางด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่ควรแก่การอนุรักษ์ไว้
- 6.4 กระตุ้นให้ชุมชนตระหนัก เกิดความหวงแหน มีจิตสำนึกตระหนักถึงคุณค่า ของประเพณีท้องถิ่นอันดีงามไว้

7. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

7.1.1 เอกสารเกี่ยวกับพิธีกรรม

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532: 211-212) ได้ให้ความหมายพิธีกรรมไว้ในหนังสือสังกัปพิธีกรรมว่า พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสวมตึ๋น เป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ และสรุปสังกัปพิธีกรรมไว้ดังนี้

1) เป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นจริง เช่น การกราบ การไหว้ การคำนับ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความรู้สึกรู้สึกของผู้กระทำว่า มีความเคารพนับถือ นอบน้อม ยำเกรง เป็นต้น

2) เน้นเรื่องจิตใจเป็นสำคัญ คือจุดมุ่งหมายใหญ่ ทำให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจ สาเหตุที่ทำให้เพราะเกิดความเชื่อในอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติที่ใจเท่านั้นสัมผัสได้ แต่ตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมผัสไม่ได้ สิ่งนั้นได้แก่ ผีสาง เทวดา อำนาจจิต เป็นต้น การประกอบพิธีกรรมนั้นมีความหวังว่า สิ่งเหล่านั้นจะทำให้สมหวัง

3) พิธีกรรมเป็นเครื่องหมายของกลุ่มชนหนึ่งๆ เพราะมีสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมร่วมกัน

4) พิธีกรรมทางศาสนามีความสำคัญต่อศาสนามาก เพราะพิธีกรรมเป็นด่านนอกที่ป้องกันศาสนาไว้ และเป็นสื่อที่ชักนำคนเข้ามาหาแก่นแท้ของศาสนา สมัยปัจจุบันยังเห็นได้ชัด เช่นพุทธศาสนาในประเทศไทยถ้าขาดพิธีกรรมแล้ว ประชาชนจะไม่ยอมเข้าใกล้ศาสนา พระเณรก็จะดำรงอยู่ไม่ได้ พุทธศาสนาก็จะขาดผู้สืบต่อ

5) เนื่องจากพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่แสดงออกถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยตั้งแต่อดีตมา พิธีกรรมบางอย่างเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยอันโดดเด่น เช่นพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีทอดกฐิน เป็นต้น ฉะนั้นจึงควรอนุรักษ์ส่งเสริมให้ดำรงอยู่ และปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530: 189 -190) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมในสังคมไทยประกอบด้วยพิธีกรรมส่วนรวม ซึ่งมีแผนทำทั้งประเทศ และพิธีกรรมจำเพาะถิ่น ซึ่งมีแบบแผนการทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง อันเกิดจากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม ทำให้แตกต่างไปจากถิ่นอื่น พิธีกรรมเฉพาะถิ่น ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร พิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา พิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งมีจุดมุ่งหมาย

เพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต ส่วนพิธีกรรมส่วนรวมได้แก่ พิธีกรรมทางพุทธศาสนาและพิธีกรรมช่วงสำคัญของชีวิต ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างกำลังใจและเตรียมคนให้พร้อมต่อการเริ่มต้นชีวิตใหม่ พิธีกรรมมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อ ความศรัทธาเป็นพื้นฐานการกระทำ

กิ่งแก้ว อัครถาวร (2520: 96) กล่าวถึงพิธีกรรม ไว้ในหนังสือ คติชนวิทยา ว่า พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจมาแล้ว ผู้ทำมีความสุขใจมีความหวัง และเชื่อว่าพิธีกรรมนำไปสู่ผลที่คาดหวังทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคลอยู่เย็นเป็นสุข ลักษณะของพิธีกรรมมีอยู่ 2 ประการ คือเน้นเรื่องของจิตใจและเน้นเรื่องสัญลักษณ์ ในสังคมไทยมักมีการประกอบพิธีกรรมตามโอกาสต่างๆ อยู่เสมอ นับตั้งแต่เกิดจนตาย

ประมวล ดิฉินสัน (2521: 137) กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นเครื่องรวมจิตใจมนุษย์ เมื่อมนุษย์ประกอบพิธีกรรมร่วมกันย่อมก่อให้เกิดความน้อมใจและพร้อมใจกัน เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การตาย การบวชของชาวบ้าน นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในวาระพิเศษของชีวิตแล้ว ยังน้อมให้เกิดความปิติ เห็นอกเห็นใจกันระหว่างผู้ร่วมในพิธีนั้นๆ สังคมสมัยโบราณนั้นพิธีกรรมที่สามารถผูกพันมนุษย์เข้าด้วยกันได้ดีที่สุดก็คือ การเคารพบูชาบรรพบุรุษ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการแสดงเคารพบูชาบรรพบุรุษมีอยู่ในหมู่มนุษย์ตั้งแต่โบราณกาล พิธีกรรมดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดความสามัคคี เมื่อคนเราแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษร่วมกันก็ย่อมทำให้มนุษย์ร่วมกันเป็นปึกแผ่นได้

จากทฤษฎีของนักวิชาการที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มิขึ้นมาเพื่อเป็นสัญลักษณ์ ให้ความเชื่อ สนับสนุนความเชื่อให้มีน้ำหนักมากขึ้น หากความเชื่อใดไม่มีพิธีกรรม ความเชื่อนั้นมักจะอยู่ได้ไม่นาน ในพระพุทธศาสนาสามารถที่จะสรุปพิธีกรรมที่เนื่องด้วยบุคคล คือ พิธีกรรมที่เนื่องด้วยพระและพิธีกรรมที่เนื่องด้วยชาวบ้าน ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องของจิตใจเป็นสำคัญแต่ก็ปฏิเสธพิธีกรรมไม่ได้ พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงสิ่งที่อยู่ในใจ ซึ่งได้มาจากคำสั่งสอนศาสนาและเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

7.1.2 เอกสารเกี่ยวกับความเชื่อ

ขนิษฐา จิตชินะกุล (2545: 33-35) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เกิดความเชื่อ ในหนังสือเรื่องคติชนวิทยา สรุปได้ดังนี้ ประการที่หนึ่งความเชื่อเกิดจากความกลัว หรือความไม่รู้ของมนุษย์ที่ไม่สามารถหาเหตุผลหรือคำอธิบายใดๆ มาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ เช่น ทำไมฝนจึงตก ทำไมฟ้าจึงผ่า เป็นต้น ประการที่สองความเชื่อ เกิดจากการที่มนุษย์มีพัฒนาการขึ้นแล้วต้องการให้สังคมเกิดความสงบสุขมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มนุษย์จึงตั้งความ

เชื่อขึ้นมาโดยแฝงเหตุผลต่างๆ ไว้ในความเชื่อนั้นคือ ความเชื่อที่ต้องการเป็นระเบียบเรียบร้อย ความเชื่อต้องการให้คนมีมารยาท ความเชื่อที่ต้องการผลทางจิตใจ เป็นต้น

ธวัช ปุณฺณโกทก (2530: 387-392) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อในสังคมอิสลามผูกพันอยู่กับ ญุติ วิญญาณอย่างเหนียวแน่น แม้พุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตประชาชน แต่ความเชื่อในญุติวิญญาณก็ไม่ได้หายไปจากสังคม ทั้งชาวอิสลามเองก็ไม่ได้แยกความเชื่อในเรื่องการนับถือผีออกจากพุทธศาสนา ชาวบ้านส่วนใหญ่สนใจว่าการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อนั้นจะเป็นแบบใดแต่ละจะทำตามจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา การประกอบพิธีเหล่านี้ นั้นถือว่าจะทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตัวเองและครอบครัวมากกว่าที่จะคิดว่าเป็นพิธีกรรมที่เนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องใด และยังกล่าวอีกว่า ความเชื่อคือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตใจ สำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีและผลร้าย ต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้พลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างมากไม่เพียงแต่จะหมายถึง ความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย ญุติ คาถาอาคม โขกลาง ไสยศาสตร์ เวทมนตร์ต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ ป่าเขา เป็นต้นซึ่งประกอบไปด้วย ความหมายของความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม องค์ประกอบ ขั้นตอน ระยะเวลา สถานที่ บุคคล วัตถุประสงค์ของที่ใช้ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ด้านความเชื่อที่เกี่ยวกับ สถานที่ วัตถุประสงค์ของ เชื่อตามแนวฮีดลิสสองและตามแนวพุทธศาสนา

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2534: 118-122) ได้อธิบายถึงโลกทัศน์ของชาวอิสลามในด้านต่างๆ กล่าวถึงความเชื่อของชาวอิสลามที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ อันได้แก่ศาสนาหรือคติทางศาสนา เรื่องบุญกรรม ซึ่งปรากฏในวิถีชีวิตของชาวอิสลามจากอดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับการนับถือศาสนา การปฏิบัติพิธีกรรม และรวมถึงความเชื่อเรื่องบุญกรรมจะตอบสนองและติดตามตัวตน ทั้งในอดีตชาติ ชาติปัจจุบัน และชาติหน้าซึ่งได้ใช้โอกาสในชาติปัจจุบันทำบุญให้มากเท่าที่จะทำได้ผลบุญจะตอบสนองในชาติหน้า ถือเป็นกรวางแผนระยะยาวถึงชาติหน้า นอกจากนี้ชาวอิสลามยังมีความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย ความเชื่อเรื่องพญาแถน พญานาค ความเชื่อเรื่องมหัศจรรย์หลักเมือง เชื่อบุพเพสันนิวาส คาถาอาคมหรือเวทมนตร์ เครื่องรางของขลัง ความฝัน ความเชื่อเรื่องขวัญ ชาวอิสลามเชื่อเรื่องนี้มากนิยมจัดพิธีสู่ขวัญในโอกาสต่างๆ มากกว่าภาคอื่น ผู้ทำพิธีนั้นชาวอิสลามเรียกว่าพราหมณ์ เชื่อเรื่อง ผีบรรพบุรุษ ผีเรือน ผีถ้ำ ผีตาแฮก ผีปู่ตา ผีปอบ ผีเปรต ผีพราย ผีกองกอย ผีแม่หม้าย ผีป่า ผีภูเขา ผีหนอง ชาวอิสลามนับถือพุทธแต่ก็มีพราหมณ์และผีเข้ามาผสมกลมกลืนด้วย

พระอริยานุวัตร เขมจารี (2530: 5-7) สรุปสาระสำคัญว่า ความเชื่อชาวอิสลามได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจะเชื่อในการครองเรือนการประกอบอาชีพในทางสุจริตสิ่งใดเป็นโทษทำแล้วจะนำความเดือดร้อนมาให้ย่อมละเว้นสิ่งนั้นแต่จะทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์และนำ

มาซึ่งความสุข ชาวอิสลามมีความเชื่อต่อหลายสิ่ง เช่น เชื่อเทวดา ศิสาณางไม้ เชื่อพระภูมิเมือง เชื่อผีวิญญาณบรรพบุรุษ เชื่อลางสังหรณ์ เชื่อบาปเคราะห์เชื่อพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามชาวอิสลามจะมีความเชื่ออย่างแน่นแฟ้น เช่น จะปลูกบ้านก็ต้องไปหาผู้มีความรู้ทางโหราศาสตร์ เพื่อหาฤกษ์ยามมงคลในการยกเสาเอก-เสาเรือน เมื่อปลูกเรือนเสร็จจะต้องมีฤกษ์ยามในการขึ้นเสื่อใหม่เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขในการครองเรือน

จรัส พยัคฆราชศักดิ์ (2534: 27) กล่าวถึงความเชื่อและพิธีกรรมสังคมอิสลามว่า ชาวอิสลามสืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง และมีความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติใกล้ชิดกับคนไทยในล้านช้าง (ลาว) รวมทั้งมีความคล้ายคลึงกันทางด้านภาษา วรรณกรรม ตลอดจนความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ความเชื่อเรื่องภูตผีและวิญญาณของสังคมอิสลาม อยู่บนพื้นฐานเดียวกันกับภาคอื่น คือการนำเอาผี และวิญญาณมากลมกลืนกันกับพุทธศาสนา แต่ก็อาจแยกได้ว่าส่วนใดเป็นความเชื่อทางศาสนา และส่วนใดเป็นความเชื่อเรื่องภูตผี ในชนบทที่ห่างไกลยังมีพิธีกรรมในเรื่องภูตผีอยู่ ความเชื่อเรื่องภูตผีเป็นบ่อเกิดแห่งพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ ผีเถนหรือผีฟ้า ทำให้เกิดพิธีแห่บั้งไฟ การรำผีฟ้าเพื่อรักษาโรค เป็นต้น นอกนั้นยังเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีปอบาและผีอื่นๆ อีกมากมาย

สุเทพ สุนทรเกสัช (2511: 185-186) ได้ศึกษาความเชื่อเรื่องผีปอบาในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็พบผลที่สอดคล้องกับที่เดอริ่งได้กล่าวไว้ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีวิต ศาสนา และระบบความเชื่อ เขาเน้นให้เห็นว่า ศาสนากับความเชื่อมีความสอดคล้องกลมกลืนกัน ความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของศาสนา ซึ่งพุทธศาสนามีความสำคัญมากที่สุด และพุทธศาสนานั้นก็จะมีพิธีพราหมณ์หรือลัทธิถือผีแทรกอยู่ เมื่อลัทธิของพราหมณ์และลัทธิถือผีมาปนแทรกอยู่เช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านและพระจำต้องมีพิธีบางอย่างที่เกี่ยวกับการนับถือผีอยู่มาก เช่น พิธีแห่บั้งไฟของชาวอิสาน ซึ่งชาวบ้านเข้าใจว่าเป็นการยิงพลุไฟเพื่อบูชาพระวิรุณ และอ้างว่าเป็นพระวิรุณองค์เดียวกันกับของพราหมณ์ ยิ่งไปกว่านั้นความเชื่อเรื่องผีปอบามีความเกี่ยวพันกับโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างใกล้ชิด

นิยม คำนวนมาสก (2512: 330-335) ได้สรุป “ลัทธิความเชื่อบางอย่าง,“ในอิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาของเด็ก ได้ศึกษาลัทธิความเชื่อบางอย่างของหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือของไทย พบว่า ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่อง บาป-บุญ ขวัญ-วิญญาณ เทวดา-ผี และอื่นๆ สำหรับเรื่องเกี่ยวกับขวัญวิญญาณ ว่าอะไรเป็นอะไรแน่ชัดแต่ก็เห็นความแตกต่างได้ว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวิญญาณมีน้อย และทำให้แก่ผู้ตายไปแล้ว ไม่เหมือนกับขวัญซึ่งเป็นพิธีกรรมต่างๆ ตลอดเวลาที่ผู้นั้นใช้ชีวิตอยู่ ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีปีศาจนั้นมีอยู่น้อย และสามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น 2 พวกใหญ่ๆ คือ ผีที่ติดคอยคุ้มครองรักษา เช่น ผีเรือน ผีเจ้าที่ ส่วนอีกพวกหนึ่งเป็นผีเลวคอยทำร้ายผู้อื่น เช่น ผีกะ ผีปอบ นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่ออื่นๆ อีกมาก เช่น ความเชื่อในหมอดู หมอธรรม หมอพราหมณ์ เป็นต้น

จากทรรศนะของนักวิชาการที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ความเชื่อของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากความไม่รู้ เมื่อไม่รู้จึงทำให้เกิดความกลัว หรือเมื่อเกิดความทุกข์ไม่สบายใจ ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาต่างๆ ก็หาที่พึ่งทางใจเป็นการก่อให้เกิดความสบายใจ ความสุขใจ โดยอาจใช้วิธีของความเห็นใจจากอำนาจเหนือธรรมชาติ และเมื่อได้รับผลตอบแทนเป็นที่พอใจก็ยิ่งทำให้เกิดความเชื่อมากยิ่งขึ้นจึงมีผลทำให้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ความเชื่อยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้ปฏิบัติตามความเชื่อนั้น พฤติกรรมเหล่านี้อาจสะท้อนให้เห็นในรูปของข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่างๆ ของการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข

7. 1.3 เอกสารเกี่ยวกับประเพณี

สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2541: 7) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีไว้ในหนังสือประเพณีและวัฒนธรรมไทย ได้ให้ความหมายประเพณีว่า ประเพณี คือ ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นได้ว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด หมั้นหมายแต่งงาน ตาย บวช ปลูกต้นไม้

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงประเพณีสำคัญบางอย่าง คนไทยเรามีประเพณีและงานเทศกาลต่างๆตลอดทั้งปี ที่นิยมทำกันในปัจจุบันดังนี้

1) ประเพณีที่ทำกันทั่วไป ได้แก่ พระราชพิธีแรกนาขวัญ สงกรานต์ และงานลอยกระทง เป็นต้น

2) ประเพณีเนื่องกับพุทธศาสนา ได้แก่ งานบวช เข้าพรรษา ออกพรรษา การสวดมนต์ไหว้พระ งานทอดกฐิน งานวันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา พิธีฝังลูกนิมิต งานทอดผ้าป่า ประเพณีสลากภัต เป็นต้น

3) ประเพณีสำหรับตัวบุคคล ได้แก่ การทำบุญวันเกิด พิธีโกนผมไฟ พิธีโกนจุก พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีมงคลสมรส และพิธีทำบุญศพ เป็นต้น

4) พิธีเบ็ดเตล็ด เช่น การวางศิลาฤกษ์

ทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (2531: 21) ได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาประเพณีไว้ในเอกสารการเรียนการสอน ภาษากับวัฒนธรรม สรุปได้ว่า ประเพณี หมายถึงสิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญ ใครทำผิดก็ถือว่าเป็นการเสียมารยาทหรือไม่สุภาพ เช่น ไม่หาเวรเอ ให้ปรากฏในที่ชุมชน หรือล่วงล้ำหีบสิ่งของผ่านหน้าผู้อื่น โดยไม่ขอโทษ เป็นต้น

2) จาริตประเพณี หมายถึง ประเพณี ที่เกี่ยวกับศีลธรรม ถ้าใครฝ่าฝืนไม่กระทำตามถือว่าผิดศีลธรรม เช่น การคบชู้สาว

3) ขนบประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เป็นแบบแผนของสังคม ได้แก่ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น การทำบุญ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การบวช การแต่งงาน เป็นต้น และประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลทำบุญรื่นเริง เช่น ตรุษสงกรานต์ มาฆบูชา ตักบาตรข้าวสาร เทศน์มหาชาติ ลอยกระทง เป็นต้น

เสฐียร โกเศศ (2514: 1-7) ได้ให้ความหมายของประเพณีว่า ประเพณี หมายถึง ความเป็นไปอันเนื่องด้วยการกระทำหรือดำเนินการใด ๆ อยู่บ่อยๆ จนเป็นความเคยชิน ก็เกิดเป็นนิสัย นิสัยมีสองอย่าง ถ้าเป็นพื้นฐานติดตัวมาแต่กำเนิดเรียกว่านิสัยสันดานหรืออุปนิสัย ถ้าเป็นสิ่งที่มาเมื่อภายหลัง ด้วยการเอาอย่างจากคนอื่นซึ่งอยู่แวดล้อมตน และประพฤติเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่านิสัยสังคมหรือประเพณี นอกจากนี้ยัง กล่าวถึงประเพณีต่างๆ ของไทยว่า ประเพณีต่างๆ ของไทยจะปรากฏว่าในส่วนประเพณีเดิมซึ่งสืบๆ เป็นปรัมปรากันมา มีเรื่องเกี่ยวกับ ผีสางเทวดาหรือเรียกแต่ย่อว่าผี ยังมีแอบแฝงอยู่ในประเพณีต่างๆ ไม่มากก็น้อยสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ เช่นประเพณีสู่ขวัญ ประเพณีไหว้ผีปู่ย่าตายาย ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องพระภูมิเจ้าที่ ประเพณีบูชาเทวดา เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้ แม้ผู้รู้ก็ยังประพฤติก่อนอยู่ เพราะเป็นประเพณีเดิมของไทยสืบต่อกันมานานไกล จะตั้งแต่ว่าไรก็ไม่มีการทราบได้แน่เป็นมาก และคงผสมกับคติประเพณีของชาติอื่นๆ ซึ่งเดิมก็ถือผีเหมือนกัน พอพูนและปรับปรุงกันเรื่อยเป็นลำดับมาตามความเจริญคลี่คลายของสติปัญญาความคิด เหตุฉะนั้นประเพณีเดิมเหล่านี้จึงยังคงเหลือสืบมาได้จนถึงปัจจุบัน

สาร สารัตถศานันท์ (2522: 97-98) กล่าวถึงฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ คำว่าฮีตสิบสองนั้นอธิบายว่าเป็นคำเรียกเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรม ฮีตมาจากคำว่า จาริต สิบสองมาจากคำว่าสิบสองเดือน ฮีตสิบสองจึงหมายถึง จาริตประเพณีที่ปฏิบัติกันในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือน โดยเฉพาะประเพณีในแต่ละเดือนจนครบสิบสองเดือนของอีสานที่เรียกกันว่า “ฮีตสิบสอง” และประเพณีอื่นๆ อีก 14 ประเพณี ดังนี้ เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม เดือนยี่ บุญคูณลาน เดือนสาม บุญข้าวจี่ เดือนสี่ บุญพระเวส (พะเวด) หรือบุญมหาชาติ เดือนห้า บุญสงกรานต์ เดือนหก บุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด บุญซำฮะ เดือนแปด บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ บุญเข้าสาก เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา เดือนสิบสอง บุญกฐิน และประเพณีอื่นๆ อีก 14 ประเพณี ดังนี้ บุญผ้าป่า บุญแห่ข้าวพันก้อน บุญแห่ดอกไม้ บุญแจกข้าว บุญพรรษาค้าง การเลี้ยงผีตาแฮก การแห่นางแมว การเลี้ยงแม่ นางดั่ง การเลี้ยงแม่ นางกวก เทศพญาคันคาก การสวดคาถาปลาขอ การเล่นโยนครกโยนสาก การเล่นแม่ นางข้องหรือนางข้อง ประเพณีลงแขก ปัจจุบันประเพณีบางอย่างอาจถูกยกเลิกไปบ้างในท้องถิ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความนิยมและความเชื่อของประชาชนเป็นสำคัญ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2543: 1-2) กล่าวถึงประเพณีท้องถิ่นอีสานว่าขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างของชาวอีสานเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาสภาพสังคมและสถานภาพของสังคมให้คงอยู่ และเป็นเครื่องเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่บ้านอีสาน เมื่อมีโอกาสประกอบกิจกรรมตามประเพณีในแต่ละเดือนร่วมกัน ประเพณีนั้นเรียกว่า ฮีตสิบสอง หรือจารีตสิบสอง ประการอันเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ ประเพณีหลายอย่างของชาวอีสานคล้ายคลึงกับสังคมอื่น เช่น ประเพณีเข้าพรรษาในเดือน 8 ประเพณีออกพรรษาในเดือน 11 เป็นต้น ประเพณีท้องถิ่นอีสานส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อและสภาพจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของชาวอีสานที่แตกต่างจากภาคอื่น เช่นประเพณีเกี่ยวกับการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเพณีเกี่ยวกับการเกษตร เพื่อขอให้ผลแก่การเกษตรที่ตนเองทำอยู่

จากทรรศนะของนักวิชาการที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ ประเพณีอาจแบ่งได้เป็นประเภทต่างๆ หลายลักษณะแล้วแต่เกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งและความมุ่งหมายในการศึกษา ประเพณีมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ รวมทั้งการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข เพราะประเพณีช่วยวางบรรทัดฐานบางอย่างในสังคม แต่ทุกประเพณีจะต้องมีคุณค่าทางด้านสังคม วัฒนธรรม และคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ

7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทรงรัตน์ ชนมาลาพงศ์ (2542: บทคัดย่อ) ได้เขียนรายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระเรื่อง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุนาคุณ อำเภอนาคุณ จังหวัดมหาสารคาม สรุปได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุนาคุณ มีทั้งประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน เป็นประเพณีพิธีกรรมในด้านเวลาโดยยึดประเพณีพิธีกรรมในวันมาฆบูชา หรือพิธีกรรมจัดงานนมัสการพระธาตุนาคุณประจำปี เป็นแกนหลัก ด้านระยะเวลาถือเอาข้างขึ้น 12 ค่ำ หรือ 13 ค่ำ เดือน 3 ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เป็นพิธีกรรมมี 2 ลักษณะ มีการกำหนดเวลาที่แน่นอนและไม่กำหนดเวลาที่แน่นอน กล่าวคือการบ่าหรือบอกกล่าวไม่กำหนดวันเวลาส่วนการปงและแก้บนกำหนดวันพุธ หรือวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชาและเทศกาลสำคัญปีใหม่ และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับสังคมชุมชน ในด้านระยะเวลาและสถานที่ แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือถือตามตามจันทรคติ ได้แก่พิธีวันมาฆบูชา วิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันออกพรรษา ถือตามสุริยคติ คือประเพณีพิธีกรรมวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ ถือตามโอกาสที่เหมาะสม คือพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคล ในด้านสถานที่ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พระธาตุนาคุณ วัตถุสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งวัตถุสิ่งของที่ใช้ทุกพิธี ได้แก่ดอกไม้มันทีน กลุ่มที่สองวัตถุสิ่งของของบางพิธีกรรม ได้แก่ ขันห้า ขันแปด ขันหมากเบ็ง พาหวาน กลุ่มที่สามวัตถุสิ่งของที่ใช้เฉพาะพิธีกรรม ได้แก่ ซึ่งจะมีกำหนดไว้อย่างชัดเจนอยู่แล้วในพิธีบวงสรวง พิธีกรรมวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลต่างๆ และพิธีกรรมบางโอกาส

พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน พิธีกรรมเกี่ยวกับสังคมชุมชน แสดงให้เห็นความเชื่อในเรื่องศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี มีการบูรณาการกันเป็นอย่างดี บางอย่างมีการกำหนดขั้นตอนอย่างชัดเจน และดำเนินไปพร้อมกัน

หมแพ ศรีปัญญา (2543: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์ เรื่องประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุอานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร สรุปได้ว่า องค์ประกอบประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับพระธาตุอานนท์สามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านบุคคล วัตถุสิ่งของ สถานที่ และระยะเวลาในการเข้าร่วมพิธีกรรมมีขั้นตอนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่างๆ เช่น การสะเดาะเคราะห์บ้านเมือง การบ้านบวช การบายศรีสู่ขวัญ การสงฆ์พระธาตุ การเวียนเทียน การจัดบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ การจัดงานนมัสการพระธาตุจะจัดขึ้นในเดือน 4 ขึ้น 13 ค่ำถึง 15 ค่ำ ของทุกปี ด้านคติความเชื่อชาวยโสธรที่มีต่อพระธาตุ แบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน การสะเดาะเคราะห์บ้านเมือง การบ้านบวชและคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีช่วยไ้่งานนมัสการพระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นอีก ความเชื่อด้านพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับ บุคคล สถานที่ เวลา การแก้บนความเชื่อดังกล่าวสามารถแสดงปาฏิหาริย์ให้คุณให้โทษแก่ชาวยโสธรและจังหวัดใกล้เคียง ดังนั้นวิถีชีวิตจึงมีความผูกพันเคารพศรัทธาต่อพระธาตุอานนท์

สุทัศนพงษ์ กุลบุตร (2536: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก ในส่วนของสถานที่ ระยะเวลาบุคคล สิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีแสดงถึงการปรับปรน ประเพณีและความเชื่อตามแนวพุทธศาสนากับแนวความเชื่อดั้งเดิมในการถือผีด้านความเชื่อๆ ว่าสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตร และมีลักษณะเป็นพิธีกรรมตามปฏิทิน ด้านบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นหมอทรงเป็นผู้มีหน้าที่ติดต่อกับดวงวิญญาณด้านวัตถุตลอดจน ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ มีความหมายแฝงด้วยคติเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคล และยังมีลักษณะเป็นจารีตประเพณีเฉพาะ

พระครูวรเจตยาภิรักษ์ (นิรันดร์) (2554: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้านแก้งที่มีต่อพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า พระธาตุหนองสามหมื่น เชื่อว่าเป็นพระธาตุที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ตามตำนานกล่าวว่าจะสร้างประมาณ พ.ศ. 500 ในสมัยเดียวกันกับพระธาตุบังพวน โดยพญาจันทบุรี แห่งนครเวียงจันทน์ ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งนครเวียงจันทน์ได้บูรณะขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2101 ซึ่งมีรูปแบบทางด้านศิลปกรรมที่ได้พัฒนาการสืบต่อมาจากพระธาตุบังพวนและพระธาตุวัดเทพพลประดิษฐาราม จังหวัดหนองคาย พระธาตุหนองสามหมื่นมีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประชาชน

ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่า พระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์มาก มีเทวดาอารักษ์สถิตอยู่ สามารถคล
 บันดาลให้ผู้มีศรัทธาซึ่งกระทำการสักการะบูชาแล้วคลาดปลอดภัย เป็นสิริมงคลทั้งต่อตนเองและ
 ครอบครัว จึงได้มีการจัดพิธีกรรมการบูชาพระธาตุเป็นบุญประเพณีประจำปีอีกด้วย คือพิธีเจริญ
 พระพุทธมนต์สมโภช พิธีสงฆ์ พิธีถวายดอกกุหลาบ พิธีบวงสรวง พิธีรำถวาย พิธีจุดบั้งไฟถวาย พิธี
 ถวายปราสาทผึ้ง พิธีก่อพระเจดีย์ทราย และพิธีเปลี่ยนผ้าห่ม ซึ่งได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน
 จนเท่าทุกวันนี้ ชาวตำบลบ้านแก้ง ได้รับประโยชน์จากความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อพระธาตุหนอง
 สามหมื่น เป็นเพราะได้สร้างวิถีชีวิตชุมชนให้มีความมั่นคงและเข้มแข็งทั้งการเมือง การปกครอง
 ท้องถิ่น เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม จนสามารถหล่อหลอมจิตใจชาวพุทธให้
 เป็นอันเดียวกันได้ เพราะความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อองค์พระธาตุที่มั่นคง อีกทั้งยังได้เป็น
 แหล่งเรียนรู้ เป็นศูนย์กลางการศึกษา และการปฏิบัติธรรมเพื่อการเข้าถึงพระรัตนตรัยของ
 พุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี

พระปลัดวิชา เทียงธรรม (2553: 64-65) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ความเชื่อและ
 พิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ: กรณีศึกษาพระธาตุห้าหนองของประชาชน จังหวัดหนอง
 คาย ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนจังหวัดหนองคายมีความเชื่อว่าพระธาตุห้าหนอง มีความ
 ศักดิ์สิทธิ์ คลับันดาลให้ผู้มีศรัทธาแล้วคลาดปลอดภัย และเป็นสิริมงคลต่อตนเอง ส่วนพิธีกรรม
 เกี่ยวกับการบูชาพระธาตุห้าหนองที่พบได้แก่ พิธีการบวงสรวงจุดประสงค์ของการบวงสรวงมี
 มากมายหลายข้อแล้วแต่จุดประสงค์ของแต่ละท่านจะบวงสรวงเพื่ออะไร ขั้นตอนพิธี มีการกล่าวคำ
 บูชาพระรัตนตรัย กล่าวขอมาตั้งจิตอธิษฐาน กล่าวขอพรในสิ่งที่ปรารถนาแล้วถวายสังฆทาน พิธี
 จุดบั้งไฟถวายเพื่อวิงวอนเทพเจ้าช่วยเหลือในเรื่องน้ำ หรือดวงวิญญาณให้ช่วยปกป้องคุ้มครอง
 เกษภัยให้แก่ตัวเองเป็นขวัญและกำลังใจไม่ให้เกิดความท้อถอย พิธีแข่งเรือยาวการแข่งขันเรือยาว
 สืบเนื่องจากการสักการะบูชาคุณของพระธาตุห้าหนองที่คอยปกป้องรักษาชาวจังหวัด
 หนองคายให้มีแต่ความสุขความสงบ เรือทุกลำจะต้องมาจอดทำการสักการะบูชาโดยจะมีหมอ
 พรหมณ์เป็นผู้กล่าวนำการขอมาและสักการะองค์พระธาตุ โดยให้ทุกคนผู้ที่เข้าทำการแข่งขันว่า
 ตามเพื่อเป็นการขอมาที่บางครั้งอาจจะมีการล่วงเกินโดยไม่ได้ตั้งใจ พิธีถวายปราสาทผึ้งด้วย
 เหตุผลหรือคติที่ว่า เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป เพื่อตั้งความปรารถนาไว้หาก
 เกิดในภพมนุษย์ขอให้มีการปราสาทราชมณเฑียรราชอยู่ด้วยความมั่งมีศรีสุข ถ้าเกิดในสวรรค์ขอให้
 ปราสาทอันสวยงามมีนางฟ้าล้อมเป็นบริวารจำนวนมาก พิธีลอยอังคารคือใช้สายสิญจน์ทำเป็น
 สายแหรก 4 สาย จำนวน 2 สายแหรกใส่กระทงดอกไม้ 7 สีเมื่อห่อหุ้มอังคารลงสู่ผิวน้ำแล้วให้โรย
 ดอกกุหลาบ รูปเทียนตามลงไปและสิ่งของสำหรับไหว้บูชาที่เหลือทั้งหมดก็โรยตามลงไปด้วย
 ห่อหุ้ม และการไหลเรือไฟบางที่เรียกว่าล่องเรือไฟ หรือปล่อยเรือไฟ เป็นลักษณะของเรือไฟ
 เคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาเรือไฟให้สวยงามขึ้นโดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาประกอบ

ด้วยนิยมจัดในช่วงเทศกาลออกพรรษาในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี เป็นเวลา 3 วัน การสักการบูชาพระธาตุห้าหนองของประชาชนชาวหนองคาย ได้ปฏิบัติติดต่อกัน มาเป็นเวลายาวนาน โดยใช้พิธีกรรมเป็นอุบาย พิธีกรรมดังกล่าวได้สืบทอดกันมาจนกลายเป็น ประเพณีที่จะต้องปฏิบัติทุกปี แต่ในปัจจุบันมีรูปแบบและวิธีการที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยจากการ สักการบูชากลายเป็นการประกวดแข่งขันกัน โดยมีเงินเป็นตัวล่อในที่สุด

สุพจน์ ทองเนื้อขาว (2541: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ว่า ประเพณีพิธีกรรมที่ เกี่ยวข้องกับพระธาตุขามแก่นมี 3 แบบ คือประเพณีพิธีกรรมประจำปี พิธีกรรมส่วนบุคคล และ พิธีกรรมส่วนรวม ประเพณีพิธีกรรมประจำปี ได้แก่ ประเพณีนมัสการพระธาตุขามแก่น ประเพณี เดือนสาม(บุญข้าวจี) ประเพณีบุญชะเทศ ประเพณีบุญสงกรานต์ ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบุญ เข้าพรรษาประเพณีบุญออกพรรษา พิธีกรรมส่วนบุคคลมี 3 ประเพณี ได้แก่ พิธีการบ้ำหรือบนบาน พิธีกรรมปงหรือแก่นบน พิธีกรรมขอขมาและบอกกล่าว พิธีส่วนรวม มี 2 ประเพณี ประเพณี ทอดผ้าป่าและประเพณีทอดกฐิน ทั้งสามแบบ สามารถแบ่งออกได้เป็นประเพณีพิธีกรรมโดยตรง และประเพณีพิธีกรรมโดยอ้อม ประเพณีพิธีกรรมโดยตรง ได้แก่ ประเพณีนมัสการพระธาตุ จัดขึ้น เพื่อบูชาพระธาตุ พิธีบ้ำหรือบนบาน พิธีกรรมปงหรือขอขมา ประเพณีส่วนบุคคล บุญนมัสการพระ ธาตุขามแก่น ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมดังกล่าว เป็นการเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาความเชื่อ พื้นฐาน ซึ่งเป็นลัทธิพราหมณ์และฮินดูสองส่วนเป็นความเชื่ออันเป็นพื้นฐานของชาวอีสาน

ธงชัย เมืองจันทร์ (2549: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง คติธรรมไทยอุย จากประเพณีไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ สรุปได้ว่า ประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ มีการ ประกอบพิธีกรรม 3 ประเพณี คือพิธีกรรมประจำปี ประเพณีของชุมชนพิเศษ และประเพณีส่วน บุคคล ประเพณีพิธีกรรมประจำปี มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ พิธียกทุง พิธี บวงสรวงพระธาตุนมัสการพระเจ้าใหญ่ พิธีสงฆ์ พิธีทำบุญรวมญาติและทอดผ้าป่า ประเพณี พิธีกรรมของชุมชนพิเศษ มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ พิธีบายศรี คู่ขวัญ พระพุทธรูป พิธีบายศรีคู่ขวัญพระธาตุเมืองจันทร์ พิธีทำวัตรเช้า พิธีสงฆ์พระธาตุ พิธีจุดบั้งไฟ ประเพณีพิธีกรรมส่วนบุคคล ได้แก่ พิธีการบ้ำบนและพิธีการแก่นบน องค์ประกอบที่สำคัญจากการ ประกอบพิธี ได้แก่ บุคคล วัตถุสิ่งของ ระยะเวลา สถานที่และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม คติ ธรรมจากการประกอบพิธีกรรม ส่งผลให้ผู้คนได้แสดงถึงความกตัญญูกตเวทิตะที่มีความเคารพและ ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา มีการผสมผสานการปรับตัวอยู่ร่วมวัฒนธรรม ระหว่างการถือผี พราหมณ์และพุทธศาสนา ส่งผลให้ผู้คนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณี มีคุณธรรม

มีการรวบรวมปัญญากรรมและสามัคคีธรรม กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยภูเขาชนบ้านเมืองจันทร์

บุญยงค์ เกิดเทศ (2536: บทคัดย่อ) ได้เขียนรายงานการวิจัย เรื่อง พิธีกรรมของชาวผู้ไทย: ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตอันมีพิธีกรรมเกี่ยวกับ การเกิด แต่งงาน เจ็บป่วยและตาย ชาวผู้ไทย ยังคงยึดมั่นกฎเกณฑ์อันเป็นข้อปฏิบัติมาแต่บรรพชน โดยมีข้อห้าม (กะล่ำ) อย่างครบถ้วนเคร่งครัด และจริงจัง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตนั้น ชาวผู้ไทยจะกระทำพิธีเลี้ยงเคราะห์ (สะเดาะห์เคราะห์) เมื่อมีลางบอกเหตุ หรือพบเห็นสิ่งที่ไม่เป็นมงคลต่างๆ ในขณะที่จะกระทำพิธีแต่งแก้เนื่องในกรณีที่มีมุ่งหวังเพื่อให้เป็นสิริมงคลกับตนและครอบครัวที่จะได้อยู่เป็นสุข สำหรับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาตินั้น พบว่า ชาวผู้ไทยยังคงศรัทธาใน “ฮีดลิบสอง คลองลิบสี่” มีความเชื่อผูกพันอยู่กับวัน เดือน ฤกษ์ ยาม โดยให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของธรรมชาติทั้งการเลือกหาอาหารและยาพื้นบ้านรักษาโรค ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องเหนือธรรมชาตินั้น เป็นจุดมุ่งหมายของภาวะทางจิตใจที่ผูกพันอยู่กับ ภูต ผี วิญญาณ และสิ่งเหนือธรรมชาติอื่นๆ

วิรัตน์ สมใจ (2540: 153-163) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปีของชาวอำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ สรุปได้ว่า ด้านองค์ประกอบของพิธีกรรมเลี้ยงเดือนปีมีองค์ประกอบ คือ บุคคล บุคคลเหล่านี้เกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการจัดพิธี โดยมีส่วนสำคัญในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดขั้นตอนการเตรียมสิ่งของตลอดจนการประกอบพิธีกรรมจนถึงที่สุดพิธีกรรม ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงเดือนปี เริ่มด้วยขั้นเตรียมประชุมชาวบ้านรับบริจาค จัดเตรียมเครื่องบูชา ได้แก่ ดอกไม้ รูปเทียน ขันธ้ำ ขันธ้ำแปด ชั้นประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วยพิธีถวายตัวเป็นการกล่าวอัญเชิญดวงวิญญาณของเจ้าเมืองต่างๆ มาประทับร่างทรงหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าเจ้าพ่อใหญ่ หรือเจ้าพ่ออ๋มนั้นจะทำหน้าที่เป็นผู้ที่ชาวบ้านได้เข้ามาถามสารทุกข์สุกดิบ ความเป็นอยู่ ตลอดจนเป็นสื่อกลางระหว่างดวงวิญญาณกับมนุษย์ เมื่อเจ้าพ่อลงมาประทับร่างแล้วก็จะทำพิธีสังเวยเครื่อง เช่น โดยลูกสมุนต่างพากันจัดเตรียมข้าวปลาอาหารที่ชาวบ้านนำมาเป็นเครื่อง เช่น เจ้าพ่อจะร่วมกันรับประทานอาหาร แล้วดื่ม น้ำ กินหมาก กินพลู จะมีกินเหล้าบ้าง เพื่อที่เจ้าเมืองจะทำหน้าที่ของตนเองคือให้ลูกบ้านเข้ามาถาม โชคกลางได้ ส่วนอื่นๆ ก็จะมีการร้ายรำบ้าง พุดคุยกันบ้าง พิธีบนบานคือพิธีกรรมที่ได้บนบานต่อเจ้าพ่อหรือเจ้าเมือง เพื่อให้เจ้าพ่อได้ปกป้องคุ้มครอง หรือช่วยเหลือตนเองและครอบครัวให้ประสบความสำเร็จตามที่ตนและครอบครัวปรารถนา พิธีแก้บนเป็นการนำเครื่อง เช่น ไหว้มาถวายเจ้าพ่อที่ศาลเทพารักษ์เพื่อแสดงความขอบคุณเจ้าพ่อภายหลังจากที่ได้รับความสำเร็จจากการบนบาน ขึ้นสิ้นสุดพิธีกรรมประกอบด้วย เมื่อเจ้าเมืองได้สังเวยเครื่อง เช่น ไหว้การให้คำบอกกล่าว คำแนะนำจากเจ้าเมือง การให้คำปรึกษาการถามถึงโชคชะตา วาสนาอนาคตตลอดจนเรื่องราวต่างๆ ของชาวบ้านแล้ว ดวง

วิญญานของเจ้าเมืองจะออกจากร่างทรงผู้ที่เป็นร่างทรงจะมีอาการปิดหู ปิดตา กลับร่างเป็นสามัญชนธรรมชาติ ซึ่งแต่ละขั้นตอนจะมีลำดับขั้นตอนไม่ซับซ้อน เช่น อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

สง่า พัฒนาชีวะพล (2538: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง เจ้าพ่อพญาแล: ความเชื่อและพิธีกรรม ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลมีทั้งหมด 12 พิธีกรรม ประกอบด้วยพิธีกรรมส่วนบุคคล 6 พิธี คือ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีส่อง พิธีรักษาคนป่วย พิธีพยากรณ์โชคชะตา และพิธีตั้งศาลพระภูมิ พิธีส่วนชุมชนมี 6 พิธีกรรม คือ พิธีบวงสรวงดวงวิญญานเจ้าพ่อพญาแล พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี พิธีงานบุญเดือนหก พิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล พิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล และพิธีงานเจ้าพ่อพญาแล ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแลของชาวจังหวัดชัยภูมิ ด้านองค์ประกอบของพิธีกรรม พบว่า สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมมีอยู่ 4 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านคนทรง และหอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านตนเอง บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนั้น คนทรงเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด ชาวชัยภูมิเชื่อว่าเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อพญาแล สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางติดต่อกับเจ้าพ่อพญาแลได้ วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมมีดอกไม้ ธูปเทียน ขันห้าหรือขันแปด เป็นสิ่งที่กำหนดให้ใช้ได้ทุกพิธี

พิสมัย แสงจันทร์เทศ (2536: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับมเหศักดิ์ อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า ด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนั้นเทียมเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดการประกอบพิธีกรรมเกิดขึ้นตามความเชื่อพื้นฐานที่ทำให้เกิดความเชื่อของชาวบ้านย่อมมาจากความต้องการให้ตนเองมีชีวิตอยู่ในโลกด้วยความผาสุก ทั้งกายและใจ ชาวบ้านจึงแสวงหาปัจจัยสี่เพื่อตอบสนองความต้องการทางกาย ส่วนทางจิตใจก็แสวงหาความรักความมั่นคงปลอดภัย เมื่อความต้องการทั้งสองด้านไม่ได้รับการตอบสนอง ชาวบ้านจึงหาที่พึ่งพาช่วยเหลือและเกิดความคิด ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ รวมทั้งความเชื่อในมเหศักดิ์ว่า เมื่อชาวบ้านประกอบพิธีกรรมต่างๆ ต่อมเหศักดิ์แล้ว จะทำให้มีชีวิตที่ผาสุกทั้งกายและใจ ซึ่งความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตส่วนบุคคล นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตส่วนรวมอีกด้วย ดังนั้นมเหศักดิ์จึงเป็นเครื่องมือสนับสนุนส่งเสริมความเป็นเอกภาพและสัมพันธ์ภาพของสังคม

เพชรภรณ์ โสถ์ภา (2537: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์ เรื่อง พิธีกรรมแซนโดนตา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ สรุปได้ว่า องค์ประกอบของพิธีกรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีของชาวไทย-เขมร ที่มีต่อบรรพบุรุษในการประกอบพิธีกรรมแซนโดนตานี้ จะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับครอบครัว หัวหน้าครอบครัว หรือผู้อาวุโสสูงสุดของครอบครัว เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมโดยจะจัดเช่นสรวงขึ้นที่บ้าน

ของตนเอง ผู้ร่วมประกอบพิธีจะประกอบด้วยสมาชิก ของครอบครัว และผู้มีเกียรติ ระดับเครือญาติจะจัดประกอบพิธีกรรมขึ้นที่บ้านผู้อาวุโสสูงสุดของวงศ์ตระกูล และผู้อาวุโสสูงสุดของตระกูลจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ในระดับชุมชนนั้นจะประกอบพิธีกรรมกันที่วัดประจำหมู่บ้าน โดยมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือผู้อาวุโสสูงสุดของแต่ละตระกูลส่วนผู้เข้าร่วม ประกอบพิธีกรรมจะประกอบด้วยชาวบ้านทุกครอบครัวในหมู่บ้าน ด้านคติความเชื่อ มีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ ชาวบ้านเชื่อว่าโคนตาเป็นผู้มีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมเช่น โคนตาก็จะถูกสังคมลงโทษกล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญู นอกจากนี้ยังเชื่อว่า จะคลันดาล ใฝ่ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรมด้วย ชาวไทย-เขมรได้อาศัยความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ทำให้มีระเบียบวินัย มีศีลธรรม ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันสืบไป

สุริยา บรรพลา (2545: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง พิธีกรรมเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านที่ใช้เป็นพื้นที่ทำการศึกษา มีประวัติการก่อตั้งชุมชนมาเป็นเวลานานมีขนบธรรมเนียมประเพณีด้านความเชื่อ ความศรัทธาต่อการนับถือผีเจ้านาย และผีบรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้น ดังปรากฏว่าเมื่อครบรอบวันเลี้ยงประจำปี ผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษ สมาชิกในแต่ละหมู่บ้านที่มีหน้าที่ต่างๆ ดำเนินการจัดเตรียมงานด้านสถานที่อุปกรณ์ เครื่องใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงปีอย่างพร้อมเพียง โดยมีความเชื่อเรื่องของผีเจ้านาย และผีบรรพบุรุษว่าจะช่วยคุ้มครองชีวิตให้ดำเนินไปอย่างปกติสุข พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง จะจัดขึ้นในช่วงต้นเดือนหก ก่อนฤดูทำนาพิธีกรรมเลี้ยงปีเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านถือปฏิบัติมาเป็นประจำทุกปี สันนิษฐานว่า ประเพณีนี้เกิดขึ้นมาก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามา พิธีกรรมเลี้ยงปีสะท้อนระบบความคิดของชาวบ้านที่มีต่อบรรพบุรุษว่าเมื่อตายไปแล้วจะยังคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข เพื่อให้ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ ชาวบ้านจึงจัดแต่งอาหารคาว อาหารหวาน น้ำ หมากพลู บุหรี่ สุรา เทียนและดอกไม้เช่นสรวงและบูชาและอ่อนวอนให้ผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษคลันดาลให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาล เครื่องใช้ในพิธีกรรมประกอบด้วยเครื่องสักการะได้แก่ พานบายศรี ชั้น5 ชั้น8 เครื่องเช่น ไห้วที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนต้องนำมาประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษ พิธีกรรมเลี้ยงปีมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมระดับครอบครัว ระดับวงศ์ตระกูล ระดับหมู่บ้าน และระดับชุมชนเพราะความเชื่อเรื่องผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อชาวบ้านทำให้โครงสร้างทางสังคมมีเอกภาพทางารคิด ความขัดแย้งมีน้อย เนื่องจากนับถือผีตนเดียวกันจึงพบว่าระบบเครือญาติช่วยให้ชาวบ้านมีการประนีประนอมกันและพึ่งพาอาศัยกันและกัน ส่งผลให้สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวอำเภอวังสะพุงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีอัตลักษณ์เฉพาะตน

เพ็ญศรี วงษ์ไชยา (2540: 213-218) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ประเพณีตรุษไทภูเขาผาม่าน อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ว่า เป็นประเพณีที่เกิดจากการฉลองปีใหม่ของมาขอพรจากผู้ใหญ่การทำบุญอุทิศ เป็นประเพณีสอนให้คนมีสัมมาคาราวะ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ บุคคล วัสดุอุปกรณ์ สถานที่และเวลา วันเวลาที่ประกอบพิธีกรรมกำหนดวันแรม 15 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี ขึ้นดำเนินการจะเริ่มพิธีทางศาสนาโดย ทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ ขอพรจากญาติผู้ใหญ่และผู้อาวุโสที่มาร่วมทำบุญที่วัด และร่วมรับประทานอาหาร ส่วนตอนเย็นหนุ่มสาว เด็กและวัยกลางคนจะพากันไปขอขมาและขอพรจากผู้มีอาวุโสในหมู่บ้านของตนเอง ในวันขึ้นหนึ่งค่ำเดือนห้า จะเป็นการละเล่นเพื่อการเฉลิมฉลอง ในด้านบทบาทประเพณีตรุษไทภูเขาผาม่านพบว่าประเพณีมีบทบาทที่สำคัญทางเศรษฐกิจเมื่อถึงประเพณีนี้ชาวบ้านจะหยุดประกอบภารกิจต่างๆ เพื่อเตรียมการและเข้าร่วมในประเพณีพิธีกรรมและการละเล่นต่างๆ ทำให้ขาดรายได้ แต่ผู้ที่มีรายได้เพิ่มคือร้านค้าประจำหมู่บ้าน เนื่องจากมีการดื่มกิน ที่มีปริมาณมาก ด้านสังคมเป็นประเพณีที่สอนให้คนเคารพในระบบอาวุโสสอนให้ผู้มีอาวุโสกว่าเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เยาว์น้อยกว่า ด้านการเมืองการปกครองนับได้ว่ามีประโยชน์ต่อระบบการปกครองเพราะชาวไทภูเขาผาม่านเชื่อผู้มีอาวุโสสูงกว่า จึงง่ายต่อการปกครอง และด้านวัฒนธรรมเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานถึงแม้จะได้รับความเจริญและมีเทคโนโลยีมากมายแต่ชาวไทภูเขาผาม่านยังคงรักษาวัฒนธรรมการพูด และประเพณีดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี ส่วนคติความเชื่อเป็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยเชื่อว่า เมื่อทำพิธีนี้ไปแล้วเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้กับบ้านเมือง หมู่บ้าน และตนเองให้รอดพ้นจากอันตรายต่างๆ และให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

สุดาพร หงส์นคร (2539: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี่เขี้ยว ของชาวไทยยวน บ้านสี่กั้ว ตำบลสี่กั้ว อำเภอสี่กั้ว จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ประเพณีพิธีกรรมการนำทรงพ่อพญาสี่เขี้ยว มี 3 พิธีกรรม คือ พิธีกรรมเข้าทรงปกติ พิธีกรรมงานไหว้ครูพญาสี่เขี้ยว และพิธีกรรมงานเลี้ยงพ่อพญาสี่เขี้ยวประจำปี พิธีกรรมเข้าทรงปกติ สามารถจัดให้มีขึ้นได้ทุกวัน ยกเว้นวันพระ ซึ่งในสถานที่ที่บ้านร่างทรงเป็นที่ประกอบพิธีกรรม โดยลูกหลานจัดตั้งขันห้า พร้อมด้วยคำบูชา 24 บาท เพื่อสักการะดวงวิญญาณของพ่อพญาสี่เขี้ยว อัญเชิญลงมาประทับร่างเพื่อประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมไหว้ครูพ่อพญาสี่เขี้ยว เป็นพิธีกรรมเฉพาะในกลุ่มผู้ศรัทธาใกล้ชิด จัดขึ้นที่บ้านร่างทรงในวันเพ็ญเดือนสิบสองของทุกปี มีการจัดตั้งเครื่องสังเวยกระยาบวงสรวง พิธีกรรมเลี้ยงใหญ่ประจำปี กำหนดจัดงานในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เป็นงานพิธีชุมชน มีคณะกรรมการจัดงานเป็นผู้ดำเนินการ มีการจัดตั้งเครื่องสังเวยกระยาบวงสรวงอย่างอลังการ ณ บริเวณประจำพิธีแยกตลาดสด ถือเป็นงานทำบุญกลางบ้านประจำปี

พวงพิกุล มัชฌิมา (2537: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์ เรื่องประเพณีบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากบ้านกุครึ่ง ตำบลกุครึ่ง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยศึกษาโดยสังเกตและจากผู้รู้ ผู้นำพิธีกรรม และผู้ร่วมพิธีกรรม จำนวน 56 คน สรุปได้ว่า องค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ พิธีกรรมทางพุทธและพิธีกรรมทางผี โดยมีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือบุคคล วัตถุประสงค์ของ สถานที่ และเวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรม องค์ประกอบพิธีกรรมทางพุทธ มีบุคคลที่เกี่ยวข้องคือ ผู้นำพิธีกรรม ได้แก่ พระสงฆ์ กรรมการวัด เฒ่าจ้ำ ผู้นำท้องถิ่น และผู้ร่วมพิธีกรรม ได้แก่ ชาวบ้านกุครึ่ง ทุกเพศทุกวัย วัตถุประสงค์ของที่ใช้ คือเครื่องสักการะ สำหรับอาหารคาวหวานสลากภัต สถานที่ประกอบพิธีกรรมใช้บ้านเป็นที่เตรียมการ และใช้วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม เวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรม คือ วันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 และ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 องค์ประกอบพิธีกรรมทางผี มีบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ เฒ่าจ้ำและผู้ร่วมพิธี ซึ่งเป็นชาวกุครึ่ง สถานที่ประกอบพิธีกรรมคือ วัด บริเวณลานวัด โบสถ์ ต้นไม้กิ่งไม้ ชาติบรรพบุรุษทางสามแพร่ง และผืนนา เวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรม เวลาเช้าถึงเที่ยงคืนของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีพิธีกรรมกับวิถีชีวิตบ้านกุครึ่ง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีและวิถีชีวิตส่วนบุคคล อันได้แก่ผู้ร่วมพิธีกรรมครอบครัว เครือญาติหมู่บ้าน ตลอดจนสิ่งเหนือธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีพิธีกรรมกับวิถีชีวิตส่วนรวม ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรม บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมมีความเชื่อว่าการได้ร่วมพิธีกรรม เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและผีตาแฮก โดยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ด้วยวิธีทางศาสนาพุทธและวิธีการเลี้ยงผี ทำให้จิตใจเบิกบานได้กุศล และเชื่อว่าผลบุญจะส่งให้ญาติผิวนานจะคลบนันดาลให้มีความสุข ประสบความสำเร็จในอาชีพและได้รับความปลอดภัยในชีวิต

พระสุชี ชาครธัมโม (2553: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์ เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง: ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ว่าประเพณีฮีตสิบสองของเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ยังคงประเพณีปฏิบัติกันครบอยู่ทุกประเพณี แต่มีการปรับเปลี่ยนไปตามเนื้อหาสาระวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นไปตามกาลเวลา และได้อ้างถึงหลักการและข้อประเพณีปฏิบัติตามประเพณี ฮีตสิบสอง ในแต่ละเดือน ประเพณีที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรง ประเพณีลักษณะนี้จะมี 6 ประเพณี หรือ 6 เดือน คือ บุญเข้ากรรม บุญข้าวจี บุญพะเหวด บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษาและบุญกฐิน ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน ประเพณีลักษณะนี้จะเกี่ยวกับการขอพรหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คลบนันดาลความ อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติให้ เช่น ฟ้ายฝน ข้าวปลาอาหารเป็นต้น จะมีอยู่ 2 ประเพณี คือ บุญคูณลาน และบุญบั้งไฟ ประเพณีที่เกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ ประเพณีลักษณะนี้เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอำนวยความสุขสวัสดิภาพ มีอยู่ 2 ประเพณี คือ บุญสงกรานต์

และบุญชำระ ประเพณีที่เกี่ยวกับความกตัญญู ประเพณีลักษณะนี้จะเน้นที่การทำบุญอุทิศเป็นสำคัญ มี 2 ประเพณีคือ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของฮีตสิบสอง พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบสาธารณสุข ระบบความเชื่อและประเพณี และระบบการนันทนาการ บันทึงบ้างปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มี 2 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค ปัจจัยด้านการแพร่หลายทางวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ปัจจัยด้านการสื่อสารมวลชน ที่เผยแพร่ข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น ปัจจัยภายใน คือปัจจัยด้านนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน ปัจจัยด้านความเชื่อต่อประเพณี โดยเชื่อว่าประเพณีที่คนโบราณได้รักษาไว้มีประโยชน์ต่อชุมชน ปัจจัยด้านบุคลิกภาพทัศนคติส่วนบุคคล ได้มีการยอมรับแล้วว่าทัศนคติเป็นการแสดงออกถึงความชอบ ไม่ชอบ ทางบวกหรือทางลบต่อบุคคล ต่อวัตถุและต่อเรื่องราวต่างๆโดยทัศนคติทำหน้าที่ผลักดันให้เลือกในสิ่งที่ตนต้องการ ไม่เลือกในสิ่งที่ตนเห็นว่าจะทำให้เกิดความเสื่อมเสียหรือไม่เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ผลการเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีฮีตสิบสองในตำบลเมืองเก่า ปัจจุบัน พบว่า ด้านสังคมและวัฒนธรรม สืบเนื่องมาจาก การเปลี่ยนแปลงจากพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยี จากการที่มนุษย์ได้นำเอาวิธีการใหม่ๆ เข้าใช้ แทนวิธีการกระทำแบบดั้งเดิม เช่น การทำการเกษตรแผนใหม่ โดยการใช้เครื่องทุ่นแรง และการใช้ปุ๋ยเคมี ผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านแนวคิดและการดำเนินชีวิตระดับชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประเพณีฮีตสิบสองได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นบางอย่าง อาทิบุญคูณลานหรือบุญเดือนยี่ บุญข้าวจี่หรือบุญเดือนสาม บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก ประเพณีฮีตสิบสองอื่นๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ยังคงยึดถือปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและอนุรักษ์ไว้เพื่อคนรุ่นหลังต่อไป

ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์ (2542: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ความเชื่อผีปู่ตาของชาวบ้านหนองตื้น ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ชาวบ้านหนองตื้นมีความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตามาก โดยเชื่อว่า การบนบานต่อผีปู่ตา จะช่วยให้ผู้บนบานประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ วิธีสื่อสารกับผีปู่ตาจะกระทำโดยผ่านเจ้าหรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรม โดยมีการนำเครื่องเช่น ไหว้ไปบนบาน เมื่อประสบความสำเร็จตามที่บนไว้ จะไปแก้บนด้วยไก่หรือไข่ต้มข้าวเหนียวหนึ่ง ดอกไม้ รูปเทียน เหล้าอี่หมิง และขนมหวาน หรืออื่นๆ ตามที่แต่ละคนได้บนไว้ การกระทำพิธีกรรมกระทำ 2 ครั้งในหนึ่งปี คือ ช่วงเดือนพฤษภาคม และเดือนมกราคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความร่วมมือ ความสามัคคีกันของชาวบ้านที่มาร่วมประกอบพิธีกรรม

สุเมธ คงสวัสดิ์ (2531: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ความเชื่อของชาวบ้านพลวง ตำบลอ้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ สรุปได้ว่า ชาวบ้านพลวงทุกหลังคาเรือน

พูดภาษาเขมรนับถือศาสนาพุทธชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องโชคกลาง ฤกษ์ เครื่องรางของขลัง และความเชื่อเรื่องความฝันว่ามีส่วนทำนายเหตุการณ์ได้เชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้วมีผลต่อมนุษย์ สัตว์พืช เชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามเพื่อให้มีสุขภาพดีเชื่อเรื่องภูมิผี ปีสาง เชื่อเกี่ยวกับลักษณะของบุคคลดีไม่ดี เชื่อเรื่องหมอคู่ เชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถาเชื่อเรื่องยากกลางบ้าน และมีการนับถือผีตายาย ผีปู่ตา มีการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา บางอย่างเชื่อกันมากบางอย่างเชื่อกันน้อยเพราะสังคมเปลี่ยนไปความเชื่อต่างๆ ถูกถ่ายทอดต่อกันมาจากผู้สูงอายุความเชื่อที่มั่นคงคือเรื่องผีตายาย ผีปู่ตา ผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรมคือ ผู้สูงอายุอันเป็นผลให้ชาวบ้าน ได้ยอมรับนับถือกันต่อมาอย่างไม่ขาดสาย และเป็นส่วนประกอบของกิจกรรมต่างๆ ในสังคมของชาวบ้านทำให้สังคมดำรงอยู่ด้วยความสงบสุขตลอดมา

ทศพล อาจหาญ (2542: บทคัดย่อ) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ข้าโอกาสพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า เขตที่อยู่ของข้าโอกาสพระธาตุพนม คือพื้นที่อำเภอธาตุพนม อำเภอเรณูนคร อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม และอำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ลาว ผู้ไทย อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ โดยมีองค์พระธาตุพนมเป็นศูนย์กลางในรัศมี ประมาณ 30 กิโลเมตร มีอาชีพทำการเกษตร ทำนา ทำไร่ ยึดถือประเพณีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวอีสานให้ความเคารพ นับถือผู้อาวุโสและเคยบวชเรียน ประเพณีเฉพาะกลุ่ม ได้แก่ พิธีถวายข้าวพืชผัก พิธีเลี้ยงผีเจ้า 3 เดือน มีความเชื่อในเรื่องบาปบุญ สิ่งเหนือธรรมชาติและองค์พระธาตุพนม มีหน้าที่ดูแลรักษาองค์พระธาตุพนมด้วยการถวายทานและจัดกิจกรรมบำเพ็ญกุศลตามวันสำคัญทางศาสนา มีการจัดระบบการปกครองการศึกษาการพัฒนาชุมชน อย่างต่อเนื่องและเผยแพร่ศาสนาศิลปวัฒนธรรมของข้าโอกาสให้คงอยู่ตลอดไป การบูรณะองค์พระธาตุพนมและการอุทิศข้าโอกาสเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งทางศาสนาที่จะส่งผลบุญให้ได้เกิดใหม่ในภพหน้าและเป็นพระราชกรณียกิจที่กษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงของอาณาจักรล้านช้างปฏิบัติสืบต่อกันมา แสดงถึงบุญบารมี พระปรีชาสามารถของกษัตริย์ทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุข

เหมวรรณ เหมะนัค และจุฬามาศ สุวรรณกุล (2549: 5-7) ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง ความเคร่งครัดในการปฏิบัติฮีตสิบสอง: กรณีศึกษาประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี สรุปได้ว่า ฮีตสิบสองเป็นประเพณีพิธีกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวอีสานแต่ความเคร่งครัดในการปฏิบัติและลักษณะของฮีตสิบสองที่ปฏิบัติแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาความเคร่งครัดในชุมชนชนบทเท่านั้น การศึกษายังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ หากมีการศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนเมืองย่อมจะทำให้เห็นความแตกต่างมากยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติฮีตสิบสองบางฮีตจากบุญคุณลานเป็นบุญข้าวใหญ่ การรวมการทำบุญคุณลานกับบุญข้าวจีไว้ในวันมาฆบูชา การทำบุญชำระที่เน้นไปที่ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารมากกว่าจะเป็นการจัดความชั่วร้ายออกจากหมู่บ้าน การทำบุญบั้งไฟที่เปลี่ยนแปลงจาก

ปฏิบัติทุกปีมาเป็นปฏิบัติทุก 2 ปี และการที่บางหมู่บ้านไม่ปฏิบัติบุญเข้ากรรมบุญคุณลาน และบุญข้าวจี ประเด็นเหล่านี้ย่อมสะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนเพื่อให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ จึงเป็นประเด็นที่ควรศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสืตสิบสองให้มีมากขึ้น

ปราณี วงษ์เทศ (2530: 225-324) ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง การละเล่น และพิธีกรรมในสังคมไทยเอาไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ โดยได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพิธีกรรมว่า มนุษย์จะแสดงออกให้เห็นซึ่งความเชื่อทางศาสนา โดยดูได้จากพิธีกรรม เพราะการที่มนุษย์ทั้งหลายสร้างพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมา มนุษย์เหล่านั้นก็ย่อมจะต้องมีวัตถุประสงค์และมีความหมายตามความเข้าใจอันเกิดจากพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาของตน ตัวพิธีกรรมนั้นแท้จริงแล้ว ก็คือพฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อ ดังนั้นพิธีกรรมจึงหมายถึงพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมของศาสนาความเชื่อตนเอง พิธีกรรมที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไปในสังคมภายในรอบหนึ่งปี อาจจำแนกได้ 3 ประเภทด้วยกัน คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชนหรือสังคม พิธีกรรมประเภทต่างๆ เหล่านี้มีส่วนสำคัญทำให้เกิดเทศกาลต่างๆ ขึ้นมา ส่วนประกอบสำคัญของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาจะมีการเช่นสรวงบูชา หรือทำบุญทำทานการกินเลี้ยง การสนุกสนานรื่นเริงที่เป็นพิธีกรรมหรือเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

ประสาธ อิศรปริดา และคณะ (2518: 62-64) ได้เขียนงานวิจัย เรื่องความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน สรุปได้ว่า การที่ชาวชนบทยึดเหนี่ยวสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้เกิดความมั่นคงอบอุ่นใจนั้น ก็ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบด้านภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติ ค่านิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีแต่ละแห่ง กลุ่มใดมีองค์ประกอบดังกล่าวคล้ายคลึงกันก็ย่อมจะยึดเหนี่ยวสิ่งใดสิ่งหนึ่งเหมือนกัน ประชาชนในภาคอีสานทั้งหมดจะยึดเหนี่ยว บิดา มารดาและบรรพบุรุษเป็นที่พึ่งมากที่สุด และยึดเหนี่ยวพระรัตนตรัย ครู อาจารย์ ตนเอง ลูกหลาน และโชควาสนารองลงไปตามลำดับ สิ่งยึดเหนี่ยวที่ชาวบ้านยึดถือเป็นที่พึ่งอีกสิ่งหนึ่งคือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ อันได้แก่ ศาลเจ้าที่ ต้นไม้ใหญ่ พระธาตุต่างๆ เวทมนตร์คาถา ฯลฯ ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ถ้าจะมองในแง่เป็นสิ่งที่เหลวไหลไร้เหตุผลก็คงจะได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวต่างๆ ก็อาจกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่เกี่ยวพันอย่างแยกไม่ออกจากสถาบันอื่นๆ ของสังคมหมู่บ้าน กล่าวคือจะเป็นเสมือนมาตรการที่ควบคุมความประพฤติและศีลธรรมต่างๆ มิให้ชาวบ้านประพฤติผิดจารีตประเพณี นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องชี้ทางการดำรงชีวิตทั้งทางด้านการเกษตร การรักษาโรค การบริโภคร การสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ รวมทั้งแก้ปัญหาต่างๆ ของชาวชนบท ซึ่งนับว่ามีความเกี่ยวพันกับระบบทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างใกล้ชิด

ดังนั้นจึงสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ว่า ประเพณีพิธีกรรมเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแสดงออกต่อความเชื่อของตน มีการวางรูปแบบวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีคือเพื่อสื่อสารถึงการแสดงความเคารพศรัทธา หรืออ้อนวอนขอในสิ่งที่ตนปรารถนาต่อความเชื่อที่ตนยึดถือ ซึ่งเมื่อกระทำแล้วย่อมก่อให้เกิดความสุข ความสบายใจ และเกิดกำลังใจในการประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ นอกจากนี้การประกอบประเพณีพิธีกรรม เป็นความผูกพันของวิถีชีวิต แสดงถึงเรื่องราวปณูญ ความมั่นคงทางจิตใจ และยังเป็นการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม พิธีกรรมมีองค์ประกอบทั้งบุคคล วัตถุ สถานที่ เวลา และขั้นตอน

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับบริบทพื้นที่งานวิจัย

ในบทนี้จะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนและสภาพทั่วไปของชุมชน ทั้งนี้ เพราะความรู้และข้อมูลดังกล่าวจะช่วยให้การศึกษาวិเคราะห์พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับ ประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในบทนี้จึงจะได้กล่าวถึงสภาพทั่วไป ของจังหวัดชัยภูมิสภาพทั่วไปของอำเภอภูเขียว และสภาพทั่วไปของตำบลบ้านแก้ง โดยจะได้ กล่าวถึงประวัติความเป็นมา ลักษณะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ศิลปะและวัฒนธรรม ดังนี้

1. จังหวัดชัยภูมิ

จังหวัดชัยภูมิ เป็นจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) ที่มีความเจริญ ทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และมีขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนมีสถานที่ท่องเที่ยวที่ หลากหลาย ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

1.1 ความหมายของชัยภูมิ

ความหมายคำว่า “ชัยภูมิ” เป็นคำสมาสระหว่างคำว่า “ชัย” ที่แปลว่าชัยชนะกับ “ภูมิ” ที่แปลว่าแผ่นดิน ดังนั้นชื่อ “ชัยภูมิ” จึงแปลได้ความว่า “แผ่นดินแห่งชัยชนะ” พจนานุกรม ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำว่าชัยภูมิว่า “ชัยภูมิ” อ่านว่า ไช-ยะ-พุม เป็น คำนาม ในเอกสารโบราณเช่นทำเนียบชื่อเมืองในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชหรือ หนังสือแจ้งราชการเรื่องส่วย เรื่องการศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์จะสะกดชื่อเมืองชัยภูมิว่า “ไชย ภูมิ” ซึ่งคำว่า “ไชย” พจนานุกรมไทยฯ ได้ให้ความหมายว่า ไชย อ่านว่า ไช หรือ ไชยะเป็นคำ วิเศษณ์แปลว่าดีกว่าเจริญกว่าดังนั้นชื่อ “ไชยภูมิ” จึงแปลได้ความว่า “แผ่นดินที่เจริญกว่า” หรือ “แผ่นดินที่ดีกว่า” จะเห็นว่าชื่อเมืองชัยภูมิและ ไชยภูมิ เป็นชื่อที่มีความหมายเป็นมงคลทั้งสองคำ ชื่อ เมือง “ไชยภูมิ” ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2199-2231 เมื่อกรุงศรีอยุธยาขยายอำนาจเข้ามาในภาคอีสาน โดยตั้งเมืองนครราชสีมา ขึ้นเป็นเมืองพระยามหานครและชื่อเมืองไชยภูมิได้ปรากฏว่าเป็นเมืองขึ้นของเมืองนครราชสีมา ชื่อ เมือง “ชัยภูมิ” ที่ใช้ในปัจจุบันเป็นชื่อเดิมที่มีมาตั้งแต่แผ่นดินกรุงศรีอยุธยาแล้วมิใช่ชื่อที่ตั้งใหม่ แต่ เป็นชื่อเมืองโบราณที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน (สุทธิ เหล่าฤทธิ และคณะ (2545: 13)

1.2 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดชัยภูมิ

เมืองชัยภูมิเป็นเมืองโบราณ ที่มีหลักฐานว่าเป็นเมืองขึ้นกับนครราชสีมา ตั้งแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (2199-2231) ซึ่งปรากฏในตำนานเมืองนครราชสีมา พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงระบุว่า เมืองชัยภูมิเป็นเมืองขึ้นในทำเนียบครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช 1 ใน 5 เมือง โดยมีเมืองชัยภูมิอยู่ทางทิศเหนือ แต่ไม่ได้ระบุว่าตั้งอยู่ที่ใด ต่อมาเมืองนี้กลายเป็นเมืองร้าง ผู้คนอพยพไปตั้งถิ่นใหม่ที่มามีทำเลเหมาะสม (ไพฑูริย์ มีกุลศล 2542: 3258)

ในรัชสมัยรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ราชวงศ์จักรีในปัจจุบัน ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า นายแลข้าราชการสำนักเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ได้อพยพครอบครัวและบริวารมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านหนองน้ำขุ่นแล้วย้ายไปที่โนนน้ำอ้อม บ้านชีลองต่อมาขาดแคลนน้ำมาก จึงย้ายครอบครัวและผู้คนมาตั้งบ้านใหม่เรียกว่า บ้านหลวง อยู่ระหว่างหนองปลาเต่ากับบ้านหนองหลอด

ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านหลวงขึ้นเป็น เมืองชัยภูมิ ตั้งให้ขุนภักดีชุมพล (แล) เป็น “พระยาภักดีชุมพล” เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก และมีการย้ายเมืองอีก 2 ครั้ง โดยเจ้าเมืองคนใหม่ พระยาภักดีชุมพล (เกต) ย้ายเมืองมาอยู่โนนปกปิด รับราชการมาได้ 15 ปี ก็ถึงแก่กรรม เจ้าเมืองชัยภูมิลำดับต่อจากพระยาภักดีชุมพล (เกต) จะมีก่อกันและเป็นผู้ใดบ้างหาหลักฐานไม่ได้ ต่อมาพระยาภักดีชุมพล (ที) ได้ย้ายเมืองชัยภูมิมาตั้งที่บ้านหินตั้ง รับราชการอยู่ได้ 12 ปี ก็ถึงแก่กรรม ครั้น พ.ศ. 2431 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ หลวงภักดีสุนทร (บุตรหลวงขจรนพคุณ) เป็นพระยาภักดีชุมพล เจ้าเมืองชัยภูมิสืบต่อมา จนกระทั่งปลดชราได้เบียดหัวคี่ปะชัง ต่อจากนั้นให้ ร้อยโทโต๊ะ จากเมืองนครราชสีมามาเป็นข้าหลวงกำกับราชการเมืองอยู่ 3 ปี แล้วย้ายไปที่อื่น พ. ศ. 2440 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระหฤทัย (บัว) มาเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ ตรงกับสมัยการจัดระบอบการปกครอง เวลานั้นเมืองชัยภูมิมีอำเภอปกครอง 5 อำเภอคือ 1. อำเภอเมืองชัยภูมิ 2. อำเภอเกษตรสมบูรณ์ 3. อำเภอภูเขียว 4. อำเภอจัตุรัส 5. อำเภอบำเหน็จณรงค์ (อำเภอนี้ยุบลงเป็นกิ่งสมัยหนึ่ง แล้วจัดตั้งขึ้นเป็นอำเภอใหม่ ตั้งแต่เลข 2 ถึงเลข 5 เดิมสังกัดเมืองนครราชสีมาเมื่อจัดการปกครองใหม่ จึงได้โอนสังกัดมาขึ้นจังหวัดชัยภูมิ) จนถึงปัจจุบัน (เติม วิกิคำศัพท์พจนกิจ 2513: 24-28)

1.3 สภาพทั่วไปของจังหวัดชัยภูมิ

การศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัดชัยภูมินี้ ผู้วิจัยได้แยกการศึกษาออกเป็นส่วนใหญ่ๆ ดังนี้

1.3.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดชัยภูมิ ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ทิศเหนือ ติดจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศตะวันออก ติดจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดนครราชสีมา

ทิศใต้ ติดจังหวัดนครราชสีมา

ทิศตะวันตก ติดจังหวัดลพบุรี และเพชรบูรณ์

1.3.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ประมาณครึ่งหนึ่งของจังหวัดเป็นป่าไม้และภูเขา นอกนั้นเป็นที่ราบสูงบริเวณตอนกลางของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบมีพื้นที่ป่าไม้และเทือกเขาตั้งเรียงรายจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก ประกอบด้วยเทือกเขาสำคัญ คือ ภูอิเฒ่า ภูแลนคา และภูพังเหย ทำให้พื้นที่จังหวัดถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนเหนือ ประกอบด้วย อำเภอหนองบัวแดง เก่งคร้อ บ้านแท่น เกษตรสมบูรณ์ ภูเขียว คอนสาร และภักดีชุมพล

ส่วนใต้ ประกอบด้วยอำเภอเมือง บ้านเขว้า จตุรัส บำเหน็จณรงค์ เทพสถิต หนองบัวระเหว คอนสวรรค์ เนินสง่า และกิ่งอำเภอซับใหญ่

แม่น้ำสายสำคัญของจังหวัดชัยภูมิ คือ แม่น้ำชี มีต้นน้ำอยู่ในเขตเทือกเขาเพชรบูรณ์ อำเภอหนองบัวแดง นอกจากนี้ยังมีลำน้ำพรมซึ่งมีต้นน้ำอยู่ที่อำเภอคอนสาร (คุณานันทพัฒน์ 2542: 21-23)

1.3.3 การปกครอง

จังหวัดชัยภูมิแบ่งการปกครองออกเป็น 15 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 124 ตำบล และ 1,604 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอ/กิ่งอำเภอต่างๆดังนี้ อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอภูเขียว อำเภอแก่งคร้อ อำเภอหนองบัวแดง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ อำเภอคอนสาร อำเภอคอนสวรรค์ อำเภอบ้านแท่น อำเภอบำเหน็จณรงค์ อำเภอเทพสถิต อำเภอหนองบัวระเหว อำเภอบ้านเขว้า อำเภอภักดีชุมพล อำเภอเนินสง่า อำเภอจตุรัส และกิ่งอำเภอซับใหญ่ การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ เทศบาลเมือง 1 แห่ง คือ เทศบาลเมืองชัยภูมิ เทศบาลตำบล 19 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 122 แห่ง

1.3.4 อาชีพ

ชาวจังหวัดชัยภูมิส่วนใหญ่พึ่งพาการเกษตรเป็นหลักอาชีพ แต่ในปัจจุบันอุตสาหกรรมและการค้าปลีกเริ่มมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจ อาชีพของคนส่วนใหญ่ได้แก่ การทำนา อาชีพรอง คือ การทำไร่ เช่น ไร่ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง การปศุสัตว์ เช่น การเลี้ยงโค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ เป็นต้น และการอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม การประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยอาชีพธรรมชาติเป็นหลัก การเพาะปลูกทำกันตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสายหลัก คือ แม่น้ำชี และตามที่ราบหุบเขาในตอนเหนือ และที่ราบทิศตะวันตกของจังหวัด ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน การประมง และเลี้ยงสัตว์ การทำนาจะมีในเขตพื้นที่อำเภอเมืองชัยภูมิ จัตุรัส บำเหน็จณรงค์ บ้านเขว้า เนินสง่า คอนสวรรค์ เกษตรสมบูรณ์ ภูเขียว บ้านแท่น และแก้งคร้อบางส่วน การเลี้ยงสัตว์จะกระจุกกระจายทั่วพื้นที่ แต่จะมากในเขตพื้นที่เชิงเขา เช่น อำเภอเทพสถิต หนองบัวระเหว หนองบัวแดง คอนสาร และแก้งคร้อ (www.dld.go.th/pvlo_cpm/chaiyaphum/chaiyaphom1.htm เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2555)

1) การทำนา ชาวชัยภูมิในอดีต ก่อนที่จะลงมือทำนา ชาวบ้านจะจัดให้มีพิธีกรรมความเชื่อก่อนเรียกคือ การเลี้ยงผีตาแฮก ซึ่งมักจะทำกันในเดือนหก เพื่อให้ผีตาแฮกได้ช่วยดูแลให้ข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ไม่เสียหาย การทำนาแต่อดีตของชาวชัยภูมิไม่มีเครื่องทุ่นแรง จะอาศัยแรงงานสัตว์ อันได้แก่ กระบือ ช่วยในการเตรียมดิน มีการทำนาคำ นาหว่าน เป็นส่วนใหญ่ ตอนบนของพื้นที่จังหวัดจะปลูกข้าวเหนียวเป็นส่วนมากในพื้นที่ตอนล่างของจังหวัดตามลุ่มแม่น้ำชี จะปลูกข้าวเจ้าเป็นส่วนมากเนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มน้ำท่วมขัง ปัจจุบันการทำนาของชาวจังหวัดชัยภูมิได้นำเครื่องทุ่นแรงประเภทเครื่องจักรมาใช้มากขึ้น

การทำนาในที่ลุ่ม การทำนาคำเป็นการทำนาในที่ลุ่มน้ำท่วมขัง หรือสามารถนำน้ำเข้าไปขังในนาได้ด้วยวิธีการใช้กระโจะและรหัสวิดน้ำ ชาวนาจะใช้วิธีการทำนาตามขั้นตอน การเตรียมดินมีการไถสุด (ไถตะ) ในต้นฤดูการทิ้งไว้ระยะหนึ่งเพื่อทำลายวัชพืช การตกกล้า เป็นการหว่านเมล็ดข้าวที่นำไปแช่น้ำให้ชุ่มแล้ว การปักดำเมื่อต้นกล้ามีอายุประมาณ 1 เดือน ชาวนาจะทำการถอนต้นกล้าจากแปลงกล้า มัดรวมกันเป็นมัดๆ ล้างดินที่รากออกให้หมด นำไปปักดำในแปลงนาที่เตรียมดินเอาไว้ การเก็บเกี่ยวในอดีตชาวนาส่วนใหญ่ทำนาแล้วจะเก็บข้าวไว้เป็นอาหารไว้รับประทานตลอดทั้งปี เหลือจากการเก็บไว้รับประทานจึงจะนำไปขายเพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว (ศักดิ์วีรย์ ยาศลิ 2542: 166-171)

2) การทำไร่ ทำสวน การทำไร่ในจังหวัดชัยภูมิมิมีมาช้านาน ได้แก่ ทำไร่ปอ อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด พริกและถั่วเหลือง ทั้งนี้เพราะสภาพภูมิประเทศของจังหวัดส่วนมากจะเป็นที่ดอน โดยเฉพาะด้านทิศตะวันตก ทิศเหนือและทิศใต้ของพื้นที่จังหวัดมีสภาพที่เป็นที่ราบเชิงเขาและเป็นเนินสูงเหมาะสำหรับพืชไร่ ต่อมาเมื่อประเทศมีการพัฒนาด้าน

อุตสาหกรรมน้ำตาล ชัยภูมิได้รับการปลูกพืชไร่ประเภทอ้อยมากขึ้น ทางตอนบนของพื้นที่จังหวัด ส่วนการทำสวน ชาวชัยภูมิจะปลูกผลไม้ที่เจริญเติบโตได้ตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ ได้แก่ หนาม ปลูกมากที่อำเภอคอนสาร มะม่วงแก้ว ปลูกในเขตพื้นที่อำเภอเมือง บ้านเขว้า จัตุรัส กิ่งอำเภอซับใหญ่ และอำเภอเทพสถิต ส้มโอปลูกมากในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ บ้านแท่น มะขามหวาน ปลูกมากในเขตอำเภอกำแพงแสน หนองบัวแดง และคอนสาร

(1) ข้าวโพด ข้าวโพดเป็นพืชระยะสั้นที่ประชาชนจังหวัดชัยภูมิปลูกกัน พื้นที่ใช้เพาะปลูกจะอยู่บริเวณเชิงเขา เริ่มปลูกในเดือนเมษายน-มิถุนายน เก็บเกี่ยวในเดือนสิงหาคม-ตุลาคม พันธุ์ที่นิยมปลูกเป็นพันธุ์ที่ใช้เลี้ยงในการเลี้ยงสัตว์ การจำหน่ายจะมีพ่อค้าคนกลางนำเครื่องสีข้าวโพดไปสีและรับซื้อถึงไร่

(2) สวนส้มโอ พื้นที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์ และอำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ มีการปลูกส้มโอ จึงเกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มเกษตรกรทำสวน ในอดีตเกษตรกรอำเภอเกษตรสมบูรณ์ และอำเภอบ้านแท่นมีการนาเป็นหลัก ทำให้ได้ผลผลิตไม่เพียงพอกับรายได้ที่เสียไปกับการทำนา เกษตรกรปรับเปลี่ยนแนวความคิดจากการทำนาเป็นการทำสวนได้ปรับพื้นที่เป็นสวนส้มโอ ลักษณะพิเศษของส้มโอทองดีโดยเฉพาะของอำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ เป็นส้มโอที่มีเปลือกบาง เนื้อมีสีเหลืองปนชมพู รสหวานอมเปรี้ยว กลิ่นหอม กรมส่งเสริมสหกรณ์จึงเข้ามาช่วยส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรได้อย่างยั่งยืน (<http://www.econ.mju.ac.th/Econroom/?p=2076> เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2555)

3) การประมง เป็นอาชีพเสริมอีกอาชีพหนึ่ง ซึ่งการประมงในจังหวัดชัยภูมินั้นส่วนใหญ่เป็นการจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง โดยใช้เครื่องมือจำพวก ข่าย แห เบ็ด ตุ่ม ฯลฯ สัตว์น้ำที่จับได้นี้มีพอสำหรับบริโภคภายในจังหวัด ส่วนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำนั้นมีการเลี้ยงในบ่อเลี้ยงปลาและการเลี้ยงในนาข้าว ซึ่งก็ยังมีเพียงได้บริโภคกันภายในจังหวัดเท่านั้น (ศักดิ์วีรย์ ยาคติ 2542: 168)

4) การปศุสัตว์ มีราษฎรบางส่วนประกอบอาชีพปศุสัตว์ควบคู่ไปกับการทำนา เป็นรายได้เสริมของครอบครัว และใช้ประโยชน์จากแรงงานสัตว์ในการทำไร่ทำนา

5) การอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ในจังหวัดชัยภูมิส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขั้นพื้นฐานมีการรับซื้อผลิตผลด้านเกษตรกรรมในเขตจังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ โรงงานมันสำปะหลัง โรงอัดปอ โรงต้มกลั่นสุรา โรงงานผลิตน้ำแข็ง โรงสีข้าว ซึ่งการอุตสาหกรรมในจังหวัดนั้นยังไม่มากเท่าที่ควร พาณิชยกรรม การประกอบอาชีพด้านนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตเทศบาลมีการขยายพื้นที่อย่างรวดเร็วในปัจจุบัน บริเวณพาณิชยกรรมเป็นศูนย์กลางของอำเภอ มีร้านค้าจำหน่าย

สินค้าอุปโภคบริโภค เป็นจำนวนมาก สินค้าทางการเกษตร การศึกษา และสินค้าฟุ่มเฟือยตามลำดับ (คุณา นนทพัฒน์ 2542: 32)

1.3.5 ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี

จังหวัดชัยภูมิยังมีวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นกับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดมีลักษณะเด่นชัดที่เน้นและเชิดชูวีรกรรมความซื่อสัตย์ กตัญญู ของเจ้าพ่อพญาแล ทำให้มีงานประจำปีและงานประเพณีจำนวนมากบางส่วนของศิลปวัฒนธรรมและประเพณีก็คล้ายกับภาคอีสานโดยทั่วไป แต่ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะเสนอศิลปวัฒนธรรมและประเพณีเฉพาะที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของจังหวัดชัยภูมิ

1) งานประเพณีฉลองอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล ประเพณีนี้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของพระยาภักดีชุมพล หรือเจ้าพ่อพระยาแลผู้สร้างเมืองชัยภูมิและเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิก่อนแรก โดยจะจัดขึ้นระหว่าง 12-20 มกราคมของทุกปี ที่บริเวณสนามหน้าศาลากลางจังหวัดและสี่แยกอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล (คุณา นนทพัฒน์ 2542: 163)

ภาพที่ 2.1 พระยาภักดีชุมพล (แล) ผู้ก่อตั้งเมืองชัยภูมิและเป็นเจ้าเมืองคนแรก

ที่มา: www.chaiyaphumtravel.blogspot.com เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2556

พิธีกรรมและกิจกรรม เริ่มด้วยพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพระยาแลในเวลา 4.00 น. ของวันที่ 12 มกราคมของทุกปี โดยทำพิธีที่บริเวณศาลหนองปลาเต่าซึ่งเป็นสถานที่เจ้าพ่อพระยาแลถูกประหารชีวิต เวลา 9.00 น. จะมีพิธีเปิดงานอย่างเป็นทางการ ณ บริเวณอนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (แล) แล้วมีแห่ด้วยขบวนช้างเป็นขบวนแรก (เพราะเจ้าพ่อพระยาแลชอบช้างมาก) หลังจากนั้นจะเป็นขบวนแห่ของอำเภอต่างๆ ซึ่งมักจะมีการรำถวายเจ้าพ่อด้วยระหว่างวันงาน จะมีการออกร้านการแสดงนิทรรศการ มีการประกวดผลผลิตการเกษตร และนางานหัตถกรรมพื้นบ้านมาจำหน่าย รวมทั้งหรรสพพื้นบ้าน ณ บริเวณศูนย์ราชการจังหวัดชัยภูมิ ในงานจะมีสวนสนุก ลีเก้ หมอลำ และดนตรีคณะต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะนำบุตรหลานมาเที่ยวสนุกสนานและเป็นโอกาสที่ได้ไ้มน้ำใจจากใจเยาวชนรุ่นหลังให้ประกอบคุณงามความดีเยี่ยงเจ้าพ่อพระยาแล นอกจากนี้ยังมีงานที่เกี่ยวข้อง เรียกว่า งานบวงสรวงเจ้าพ่อพระยาแล ที่บริเวณศาลหนองปลาเต่า ในงานนี้ชาวบ้านจะไปเคารพสักการะดวงวิญญาณของเจ้าพ่อและรำถวายเจ้าพ่อที่ศาลเก่า (ขนิษฐา พอนอ่วม และคณะ 2531: 72-73)

2) ประเพณีรำผีฟ้า ประเพณีรำผีฟ้าจัดขึ้นเพื่อแสดงความเคารพและบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยชาวบ้านจะรำผีฟ้ากันเป็นกลุ่มๆ ที่ภูพระอยู่ในตำบลนาเสียว ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุองค์สำคัญ คือ พระเจ้าองค์ดี ที่มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปแกะสลักในหินทราย ชาวชัยภูมิถือว่าพระเจ้าองค์ดีนี้ศักดิ์สิทธิ์มาก การรำผีฟ้าบวงสรวงพระเจ้าองค์ดี จะจัดให้มีขึ้นในระหว่าง วันที่ 13-15 ค่ำเดือนเมษายนของทุกปี และในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา (คุณา นนทพัฒน์ 2542: 164)

การรำผีฟ้า เป็นการรำเข้าทรงเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้าน โดยมีการรำบูชาแลนหรือผีฟ้า แต่การรำผีฟ้าที่ภูพระ แตกต่างไปจากการรำผีฟ้าที่อื่นตรงที่ว่าบรรดา “นางทรง” หรือ “รำผีฟ้า” ทั้งหลายที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพระเจ้าองค์ดีที่ภูพระ จะมารวมชุมนุมกันกราบไหว้พระเจ้าองค์ดีในเทศกาลสงกรานต์ นอกจากนี้ยังมีการรำบวงสรวงที่เรียกว่า “รำผีฟ้า” เพื่อเป็นการเซ่นสรวงที่พระเจ้าองค์ดีได้ลดบันดาลความร่มเย็นเป็นสุข พระเจ้าองค์ดีนั้นเป็นพระพุทธรูปนูนต่ำในหินทรายของเทือกเขาภูแลนคา ชาวชัยภูมิเคารพนับถือพระเจ้าองค์ดีว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองสืบมาจนทุกวันนี้ และมีความเชื่อว่าถ้าใครเป็นลูกศิษย์พระเจ้าองค์ดีแล้ว หากเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมาไปรำบวงสรวงแล้วจะหายทันที หรือแม้จะไม่เจ็บป่วยแต่เมื่อมารำบวงสรวงแล้วก็จะทำให้อยู่ดีกินดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนการประกอบพิธีกรรมนั้น บรรดาผีฟ้าซึ่งถือว่าเป็นลูกศิษย์หรือบริวารของพระเจ้าองค์ดี ที่แยกย้ายกันไปอยู่ต่างถิ่นจะมารวมกันที่ภูพระตลอด 3 วัน การแต่งกายแตกต่างไปจากชาวบ้านทั่วไป เช่น โปกหัวด้วยผ้าขาวม้าไหม เกี้ยวหมากพลู บ้างก็กินเหล้า บ้างก็สูบบุหรี่ผสมพริก โดยไม่มีอาการจามไอ มีพานบายศรีเล็กๆ และรูปเทียนมากราบไหว้บูชาพระเจ้าองค์ดี รวมทั้งผ้าไตรตามความศรัทธาที่ว่า พระ

เจ้าองค์คือเป็นพระจึงมีการกราบไหว้บูชาด้วยผ้าไตรซึ่งจะนำกลับหลังจากพิธีนี้เสร็จสิ้นลง ในขณะที่ที่ฝัฟาร์ก็จะมีการบนบานศาลกล่าวในสิ่งที่ตนปรารถนาต่อพระเจ้าองค์คือ เวลาจะรำก็รำไปเรื่อยๆ ตามเสียงแคน ลักษณะการรำเป็นกลุ่มใหญ่ๆ จึงเหมือนกับมีการขับร้องฟ้อนรำในเทศกาลต่างๆ ที่น่าดู เมื่อแล้วเสร็จกรรมพิธีนี้บรรดาผีฟ้าก็แยกย้ายกันกลับท้องถิ่นของตนและจะกลับมาใหม่ในปีต่อไปเป็นประจำ (ขนิษฐา พอนอ่วม และคณะ 2531: 74-75)

ภาพที่ 2.2 แผนที่จังหวัดชัยภูมิ

ที่มา: <http://chaiyaphum.mots.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2555

2. อำเภอภูเขียว

อำเภอภูเขียวเป็นอำเภอหนึ่งในการปกครองของจังหวัดชัยภูมิ อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองชัยภูมิ ไปทางทิศเหนือประมาณ 80 กิโลเมตร

2.1 ความหมายคำว่าภูเขียว

คำว่า “ภูเขียว” มาจากนามภูเขาลูกหนึ่งที่สูงใหญ่กว่าบรรดาขุนเขาทั้งหลายในเทือกดงพญาไฟ (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอภักดีชุมพล) มาชานานนามเป็นชื่อเมืองแต่แรก ต่อมาถึงสมัย พระยาไกรสีหนาท ทางราชการได้จัดการปกครองระบอบเทศาภิบาลแล้ว จึงได้ยุบเมืองภูเขียวลงเป็นอำเภอขึ้นจังหวัดชัยภูมิ (สุภาพร ศรีหาล้า 2524: 3)

จากการสืบค้นข้อมูลของผู้วิจัย พบว่า เดิมพื้นที่แถบบริเวณ อำเภอภูเขียวเป็นชุมชนโบราณมาตั้งแต่สมัยทวารวดีโดยมีหลักฐานคือ คูดิน ใบเสมาจารึก อักษรปัลลวะ รวมทั้งโบราณสถานหลายแห่ง เช่น พระธาตุกลางบ้าน ตำบลฝักบัว มีพระพุทธรูปปรากฏอยู่ พระธาตุบ้านโนนธาตุงาม พระธาตุวัดธาตุบ้านค้ำ ตำบลโอโล และยังมีอีกหลายแห่งที่ใกล้เคียงรอบๆ เช่น พระธาตุหนองสามหมื่น พระธาตุแก้งกอย หรือว่าโนนเมือง ตำบลโนนคูณ อำเภอคอนสาร จึงสรุปได้ว่าเป็นชุมชนเมืองมานานแล้ว

สาเหตุที่ชื่อว่าภูเขียว ใน พ.ศ. 2460 ขุนสารกิจจกนิตดำรงตำแหน่งนายอำเภอภูเขียว ทางราชการได้เปลี่ยนชื่ออำเภอภูเขียว เป็นอำเภอฝักบัว เพื่อให้ตรงกับสถานที่ตั้งที่ว่าราชการอำเภอและได้เปลี่ยนใช้ชื่อ “อำเภอภูเขียว” อีกครั้งเมื่อ พ.ศ. 2482 การเปลี่ยนชื่ออำเภอฝักบัวกลับมาเป็นภูเขียวนั้นความจริงมีการผิดพลาด กล่าวคือ ทางอำเภอรายงานขอตั้งชื่อกิ่งอำเภอบ้านยาง ซึ่งได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอแล้วให้ชื่อว่าอำเภอภูเขียว เพราะอยู่ใกล้เทือกเขาเขียว และขอเปลี่ยนชื่ออำเภอฝักบัวเป็นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ แต่ทางราชการประกาศผิดไปอำเภอฝักบัวจึงได้ชื่อว่าอำเภอภูเขียว และกิ่งอำเภอบ้านยางได้ชื่อว่าอำเภอเกษตรสมบูรณ์ (ประวิติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดชัยภูมิ 2526: 59)

2.2 ประวัติความเป็นมา

เดิมอำเภอภูเขียวไม่ได้ตั้งอยู่ ณ ที่ปัจจุบัน แต่ตั้งอยู่ที่บ้านเมืองเก่า (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์) ภูเขียวเคยเป็นหัวเมืองมาก่อน ปรากฏว่าตั้งเป็นเมืองขึ้นในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 กรุงเทพฯ พระยาภิรมย์ไกรภักดีเป็นเจ้าเมือง แต่จะเป็นคนแรกหรือคนที่เท่าใด ไม่มีหลักฐานแน่นอน ครั้นมาในสมัย พระยาไกรสีหนาท เจ้าเมืองภูเขียวได้ช้างเผือกพังสีประหลาดจากบ้านสีประหลาด (ท้องที่ตำบลหนองคอนไทย อำเภอภูเขียวปัจจุบัน) ไปทูลเกล้าฯถวายทรงโปรดปูนบำเหน็จตามสมควร ต่อมาทางการได้จัดการปกครองระบอบเทศาภิบาล จึงได้ยุบเมืองภูเขียวลง

เป็นอำเภอขึ้นจังหวัดชัยภูมิ ต่อมาใน พ. ศ. 2449 ได้แยกอำเภอภูเขียวออกเป็น 2 อำเภอ คืออำเภอภูเขียวและอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ที่บ้านลาดหนองสามหมื่น (บ้านลาด ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียวในปัจจุบัน) โดยมีหลวงนรินทร์สงครามเป็นนายอำเภอคนแรก (เดิม วิกาศย์พจนกิจ 2513: 28-29)

ใน พ. ศ. 2481 ทางราชการเห็นว่าอำเภอภูเขียวมีภูมิประเทศกว้างขวาง มีพลเมืองมาก (ประมาณเกือบสองแสนคน) และมีระยะทางห่างไกลจากตัวอำเภอเมืองชัยภูมิ การคมนาคมไม่สะดวกต้องเดินทางด้วยเท้าหรือใช้ช้างม้าเป็นพาหนะ จึงให้ก่อตั้งศาลจังหวัด ที่ทำการอัยการ และเรือนจำประจำอำเภอโดยใช้เวลาก่อสร้างอยู่ประมาณ 5 ปี ใน พ. ศ. 2501 ทางราชการได้ประกาศแยกพื้นที่ออกเป็นกิ่งอำเภอ 2 แห่ง คือ กิ่งอำเภอแก้งคร้อ และกิ่งอำเภอกอนสาร ซึ่งต่อมาทั้งสองกิ่งได้ยกฐานะเป็นอำเภอต่อมา และ พ. ศ. 2507 ทางราชการได้ประกาศตั้งกิ่งอำเภอบ้านแท่น โดยแยกจากอำเภอภูเขียวอีกครั้งหนึ่ง และได้รับยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อ พ. ศ. 2512 จะเห็นได้ว่าในอดีตอำเภอภูเขียวเป็นอำเภอที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์มาก กล่าวคือเคยเป็นเมืองเก่าซึ่งมีเจ้าเมืองที่มีบรรดาศักดิ์ถึงชั้นพระยาพานทอง เทียบเท่ากับจังหวัดทุกประการ ถึงกับตั้งหน่วยราชการที่สำคัญพิเศษกว่าอำเภอทั่วไป และใน พ. ศ. 2550 ทางราชการกำหนดให้นายอำเภอภูเขียวดำรงตำแหน่งข้าราชการระดับ 9 เทียบเท่ากับนายอำเภอเมืองชัยภูมิ (จันทร์แดง คำลือหาญ 2542: 3356 -3360)

2.3 สภาพทั่วไปของอำเภอภูเขียว

อำเภอภูเขียว เป็นอำเภอในจังหวัดชัยภูมิอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด ห่างจากตัวอำเภอเมืองชัยภูมิประมาณ 80 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถยนต์ประมาณ 410 กิโลเมตร ตัวที่ว่าการอำเภอภูเขียว ตั้งอยู่ที่ถนนภูเขียว-ชุมแพ ตำบลฝักขี้มีเนื้อที่ประมาณ 801.757 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 501,049.21 ไร่

2.3.1 อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเกษตรสมบูรณ์ และอำเภอกอนสาร
 จังหวัดชัยภูมิ

ทิศใต้ ติดกับอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ

ทิศตะวันออกมีพื้นที่ ติดต่อกับอำเภอบ้านแท่น

2.3.2 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่เป็นที่ราบ มีป่าโปร่ง และภูเขาบ้างสลับกันไปสภาพดินทั่วไปเป็นดิน ทราบ ไม่สามารถเก็บน้ำได้

2.3.3 การปกครอง

อำเภอภูเขียวแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 11 ตำบล 147 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลฝักขี้ ตำบลกวางโจน ตำบลหนองคอนไทย ตำบลบ้านแก้ง ตำบลกุดชุม ตำบลบ้านเพชร ตำบลโคกสะอาด ตำบลหนองตม ตำบลโอโธ ตำบลธาตุทอง ตำบลบ้านดอน

2.3.4 อาชีพ

ประชาชนอำเภอภูเขียวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม มีพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่วนมากเป็นการทำนา นอกจากนี้ยังมีการทำเกษตรกรรมอื่นๆ ดังนี้ (สำนักงานเกษตรอำเภอภูเขียว 2554: แผ่นพับ)

1) *ทำนา* ประชาชนอำเภอภูเขียวประกอบอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลักมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เนื่องจากบริเวณที่ตั้งของอำเภอภูเขียวโดยรอบพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางเป็นดินร่วนปนทราย และอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ การทำนาของประชาชนอำเภอภูเขียวส่วนใหญ่ จะใช้วิธีปักดำมากกว่าแบบนาหว่าน เพราะพื้นที่เป็นที่ดอนมากกว่าที่ลุ่ม ถ้าปีไหนฝนตกต้องตามฤดูกาลข้าวจะมีผลผลิตดี ประชาชนอำเภอภูเขียวจะนิยมปลูกข้าวเหนียวไว้บริโภค ส่วนมากจะใช้พันธุ์ข้าวเหนียวกข.6 ส่วนข้าวเจ้าจะปลูกไว้ขายและเก็บไว้บริโภคเป็นส่วนน้อย ข้าวเจ้านิยมปลูกพันธุ์ดอกมะลิ 105

2) *การปลูกอ้อย* อ้อยนับเป็นพืชเศรษฐกิจอีกอย่างที่ทำรายได้ให้แก่ประชาชนอำเภอภูเขียว เพราะพื้นที่อำเภอภูเขียวมีโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลตั้งอยู่ อ้อยมีเนื้อที่ปลูกมากเป็นอันดับ 2 รองจากการปลูกข้าว แหล่งที่ปลูก ได้แก่ ตำบลหนองตม ตำบลบ้านแก้ง ตำบลบ้านเพชร ตำบลหนองคอนไทย ตำบลโคกสะอาด ตำบลโอโธ ตำบลกุดชุม ตำบลบ้านดอน ตำบลธาตุทอง และตำบลกวางโจน

3) *การเลี้ยงสัตว์* ประชาชนอำเภอภูเขียนิยมเลี้ยงสัตว์หลายชนิด ทั้งสัตว์ใหญ่และสัตว์เล็ก เช่น โค กระบือ สุกร ไก่ เป็ด การเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรอำเภอภูเขียว ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของพื้นที่และความจำเป็นใช้สอยประโยชน์จากสัตว์เลี้ยง ตลอดจนการเลี้ยงเพื่อเป็นรายได้เสริม การเลี้ยงดังกล่าวนี้โดยเฉพาะเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่ายจะประสบปัญหาหนักน้นคือปัญหาในเรื่องการขาดแคลนแหล่งอาหาร และเรื่องของราคาสัตว์ จึงทำให้การเลี้ยงสัตว์ในลักษณะดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร แม้ว่าจะประสบปัญหาดังกล่าวแล้วนั้น สำนักงานเกษตรอำเภอภูเขียว ซึ่งเป็นอีกอำเภอหนึ่งที่ได้รับมอบหมายจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ให้ดำเนินการให้การส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรต่อไป โดยให้การส่งเสริมมาในลักษณะของตัวเงินจำนวนหลายล้านบาท แก่ครอบครัวที่ประสบปัญหา และให้ผ่อนชำระคืนเป็นรายปี ส่วนในด้าน การให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงดู เจ้าหน้าที่เกษตรประจำอำเภอจะเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกับชาวบ้าน

ภาพที่ 2.3 ที่ว่าการอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

2.4 ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี

ประชาชนในเขตอำเภอภูเขียวยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี ในการดำรงชีวิตประจำวัน นับถือพุทธศาสนา เป็นศาสนาหลัก โดยมีศูนย์กลางศาสนาคือวัดเช่นเดียวกับประชาชนในภูมิภาคอื่นๆ ส่วนประเพณีประชาชนชาวอำเภอภูเขียวมียุทธศาสตร์และวัฒนธรรมตามฮีตสิบสอง เช่น เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม เป็นการทำบุญกับพระภิกษุที่ต้องอาบัติและเข้าปริวาสกรรม เดือนยี่ บุญคูณลาน เป็นการทำบุญขวัญข้าวที่ลานนวดข้าว เดือนสาม บุญข้าวจี คือการจีข้าวถวายแด่พระภิกษุ เดือนสี่ บุญพระเวส คือการทำบุญเทศน์มหาชาติ เดือนห้า บุญสงกรานต์ คืองานสงกรานต์ เดือนหก บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีขอฝน เดือนเจ็ด บุญช่าชะเป็นการล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรต่างๆ เดือนแปด บุญเข้าพรรษา คือการทำบุญเข้าพรรษา เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรต เดือนสิบ บุญข้าวสาก เป็นการทำบุญถวายสลากภัต เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา คืองานออกพรรษา เดือนสิบสอง บุญกฐินคือการทำบุญกฐินทั่วไปของชาวอีสาน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประจำถิ่น มาแต่ในสมัยอดีต จนถึงเป็นฮีตเป็นคองต้องปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีที่สะท้อนเอกลักษณ์ของอำเภอภูเขียวเท่านั้น มีดังนี้

2.4.1 การนับถือศาสนา

1) *ศาสนาพุทธ* ประชาชนชาวอำเภอภูเขียวมีความเชื่อและนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก มีความเชื่อเรื่องบุญบาป นรก สวรรค์ และผลของกรรมผู้ใดทำบุญทำกุศลไว้มากเกิดมาแล้วก็จะได้เป็นมนุษย์ เป็นคนมั่งมีศรีสุขร่ำรวย มีคนนับถือ มีความเจริญรุ่งเรือง เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็จะได้เสวยผลบุญอยู่ในเมืองสวรรค์ แต่ถ้าหากทำชั่วไว้มากเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็จะได้ไปเกิดในเมืองนรก เป็นต้น ส่วนเรื่องการทำบุญในพุทธศาสนาของประชาชนอำเภอภูเขียวมีการทำบุญหลายวิธีด้วยกัน เช่นการให้ทานวัตถุ คือปัจจัยสี่ที่จำเป็นสำหรับพระสงฆ์ โดยปกติแล้วประชาชนจะไปทำบุญที่วัดกันเป็นส่วนใหญ่ หากบุคคลใดไม่ได้ไปทำบุญที่วัดก็จะมีการใส่บาตรตอนเช้าแทน การตักบาตรเป็นการทำบุญที่สามารถทำได้ทุกโอกาสทุกวัน การตักบาตรคือเอาข้าวและกับใส่ลงไปในบาตรของพระภิกษุสามเณร จะตักเป็นประจำทุกวันหรือเฉพาะวันพระหรือวันเกิดของตนเองแล้วแต่ศรัทธาและกำลังทรัพย์ของตน การทำบุญของประชาชนชาวอำเภอภูเขียวเป็นการทำบุญแบบง่าย ๆ ไม่ต้องมีพิธีรีตองอะไรมาก

2) *ความเชื่อ* ความเชื่อที่ปรากฏในอำเภอภูเขียวมีมากมายหลายประเภท ซึ่งความเชื่อบางอย่างที่ชาวบ้านนับถือสามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ แต่ความเชื่อบางอย่างไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ ผู้วิจัยจะนำเสนอ ดังนี้ (สวัสดี้ แสงคง, อนันต์ เจ้าทรัพย์, ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

(1) *ความเชื่อเรื่องผี* ชาวอำเภอภูเขียวมีความเชื่อในการนับถือผี ความเชื่อเรื่องผีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่ทำให้ผู้เชื่อเกิดความรู้สึกอบอุ่นและเกิดความมั่นใจว่าตนเองมีผู้คอยปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัย ความเชื่อจึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ นอกจากจะเชื่อผีและศรัทธาในพุทธศาสนาแล้วยังเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวันหลายประการ โดยเฉพาะเรื่องผีเป็นความเชื่อที่ปฏิเสธไม่ได้ ชาวอำเภอภูเขียวมีความเชื่อว่าผี คือวิญญาณของคนที่ยังมีชีวิตอยู่แต่ยังไม่ไปเกิด วิญญาณล่องลอยไปตามที่ต่างๆ หรืออาจสิงสถิตอยู่ตามหอตามศาลมีอำนาจลึกลับปาฏิหาริย์เหนือกฎธรรมชาติ สามารถให้คุณและโทษต่อมนุษย์ได้ ดังนั้นจึงมีทั้งผีดีและผีร้าย ถ้าเป็นผีร้ายคนก็จะเกลียดกลัว และจะถูกกำจัดให้หมดสิ้นไป ถ้าเป็นผีดีก็จะเคารพนับถือเช่นสรวงบูชา เป็นการตอบแทนคุณความดีของผีนั่นๆ ผีที่ชาวอำเภอภูเขียวนับถือมีดังต่อไปนี้ คือ ความเชื่อเรื่องผีเรือน ความเชื่อเรื่องผีไร่ผืนาผีสวน ความเชื่อเรื่องผีน้ำ ผีหนอง ตามแม่น้ำ ห้วย หนอง บึง ความเชื่อเรื่องผีป่า ผีดง ความเชื่อเรื่องนางธรรณี ความเชื่อเรื่องผีเชือกความเชื่อเรื่องผีปู่ตา

ก. *ความเชื่อเรื่องผีเชือก* เป็นผีบรรพบุรุษเครือญาติที่ตายไปแล้วดวงวิญญาณคอยปกป้องรักษาดูแลลูกหลาน ถ้าลูกหลานประพฤติไม่เหมาะสมผีเชือกบันดาลให้เจ็บป่วย ลูกหลานต้องทำพิธีขอขมาลาโทษจึงจะหายโรค วันพระวันศีลหรือโอกาสวันทำบุญข้าว

ประดับดิน บุญข้าวสาก ลูกหลานจะต้องทำบุญให้ทานอุทิศส่วนกุศลไปให้ผีเชื่อชาวบ้านบางส่วน ถือว่าผีเชื่อเป็นผีร้ายจึงทำพิธีตัดผีเชื่อ โดยให้หมอธรรมหรือพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีไม่ขอเกี่ยวข้องกับผีเชื่ออีกต่อไป (แต่ยังคงทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษเช่นเดิม)

ข. *ความเชื่อเรื่องผีปู่ตา* ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านของอำเภอภูเขียว จะมีความเชื่อและนับถือผีปู่ตา ซึ่งเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ซึ่งไม่ทราบว่าเป็น บรรพบุรุษสกุลใด แต่เชื่อว่าเป็นกลุ่มที่ก่อตั้งหมู่บ้านจึงเป็นบรรพบุรุษของชาวบ้าน ใกล้เคียง หมู่บ้าน จะมีคอนปู่ตา เป็นที่ปลูกศาลาให้กับผีปู่ตาอยู่ ผีปู่ตามีบทบาทเป็นที่พึ่งของชาวบ้านคอยปกป้องคุ้มครองภัยดูแลรักษาหมู่บ้านและลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยงปู่ตา โดยมีผู้นำ ในการประกอบพิธี คือ “จ่า” เมื่อถึงเดือนหกจ่าจะเป็นผู้กำหนดวันว่าจะเลี้ยงปู่ตาวันใดและแจ้งให้ ชาวบ้านทราบ เพื่อเตรียมเครื่องเช่นสรวง ได้แก่ เหล้า ไก่ ไข่ต้ม น้ำหอม ขันหมากเบ็ง แต่ละ หมู่บ้านของอำเภอภูเขียวจะมีการเตรียมเครื่องเช่นสรวงที่แตกต่างกันออกไปแล้วแต่ความเชื่อของ แต่ละหมู่บ้าน

ค. *ความเชื่อเรื่องผีน้ำ ผีหนอง* ตามแม่น้ำ ห้วย หนอง บึง จะเชื่อ ว่ามีผีเป็นเจ้าของคุณแลแม่น้ำ ห้วย หนอง บึง ต่างๆ เหล่านั้น การจับปลาในน้ำจึงต้องบอกกล่าวก่อน และไม่แสดงกิริยาลบหลู่ดูหมิ่นคุณไม้ไ้อวด เพราะถ้าหากทำให้ผีหนองไม่พอใจอาจจมน้ำ จับปลา ไม่ได้ หรือเจ็บป่วย ในกรณีที่มีคนจมน้ำตายเชื่อว่าเป็นการกระทำของผีน้ำ

(2) *ความเชื่ออื่นๆ* นอกจากนี้ชาวอำเภอภูเขียวยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ เรื่องการบนบานหรือการบ้ำ ความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเรื่องการส่อง ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของ ขลัง ข้อห้ามหรือคะลำ เคารพหีบเคารพห้เดือน ความเชื่อเกี่ยวกับพืชสัตว์ ฯลฯ

ก. *ความเชื่อเรื่องการบนบานหรือการบ้ำ* เป็นความเชื่ออย่างหนึ่ง ของชาวอำเภอภูเขียว เมื่อมีเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งที่ผิดไปจากการดำเนินชีวิตอย่างปกติ ธรรมดา เช่นความเจ็บป่วย ความเดือดร้อนเป็นทุกข์ใจ การสอบเรียนต่อ การสอบแข่งขันเข้ารับ ราชการ การเกณฑ์ทหาร การเดินทางไปทำงาน ฯลฯ ก็จะบนบานสิ่งที่คุณเคารพนับถือให้ความ ช่วยเหลือ การบนบานจะกระทำทั้งหมดและส่วนบุคคลหรือให้พ่อแม่ผู้ปกครองบนให้ก็ได้ เพราะเพียงแต่นำดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ (ขันธห้า) หมากพลู บุหรี่ ไปมอบและอธิษฐานต่อสิ่ง ที่ตนเองเคารพ หากสำเร็จก็จะถวายอาหารคาวหวานหรือเงินทองหรือกระทำอย่างไรก็ตามแต่ผู้ที่ บนบานเอาไว้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอำเภอภูเขียวเคารพนับถือมากที่สุด ได้แก่ พระธาตุหนองสามหมื่น ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองภูเขียว ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้าปู่หมื่นคือ ศาลหลวงบาลบ้านเพชร วิหารหลวง ปู่สมบุญ และศาลปู่ตาตามหมู่บ้านต่างๆ ของอำเภอภูเขียว

ข. *ความเชื่อเรื่องขวัญ* เป็นความเชื่อที่คล้ายคลึงกับความเชื่อของ คนไทยทุกภาค ดังนั้นพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญจึงมักพบเห็นเสมอๆ ในโอกาสสำคัญของชีวิต เช่น

คู่ขวัญาค คู่ขวัญ่าวสาว คู่ขวัญ่าทหารใหม่ คู่ขวัญ่าขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ในแต่ละหมู่บ้านจึงมีหมอ
สูตรประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นผู้ทำพิธีให้กับชาวบ้าน

ค. ความเชื่อเรื่องการส่อง การส่อง หมายถึง การเดินหรือการมองดูด้วย
วิธีการเข้าทรงหรือเข้าสมาธิตรวจเรื่องราวต่างๆ ที่ต้องการทราบ ผู้ที่สามารถส่องเรื่องราวต่างๆ ได้
คือ เทียม หมอธรรม หมอส่อง ซึ่งมีวิธีการคล้ายๆ กับหมอดูมีการยกกาย ส่วนมากเรื่องที่ส่องได้แก่
ของหาย คนป่วย เป็นต้น

ง. ความเชื่อในเครื่องรางของขลังและไสยศาสตร์ เช่น รูปเคารพ
เหรียญตราต่างๆ ตะกรุด ผ้ายันต์ สายลัญจณ์ การสักรายลงอาคม เวทมนตร์คาถา ตลอดจนความเชื่อ
เรื่องไสยศาสตร์ ที่ทำให้สามารถปกป้องอันตรายหรือช่วยเหลือให้มีชีวิตที่เป็นสุขได้

2.4.2 ประเพณี

1) ประเพณีแห่ภาคพิศดาร ประเพณีบุญบวชนาคของอำเภอภูเขียว ถือว่า
เป็นการสืบสานประเพณีบวชนาคที่แปลกประหลาดและโหดที่สุดมีแห่งเดียวในโลก จากการ
สัมภาษณ์คนแก่ในหมู่บ้านได้เล่าให้ฟังว่าบ้านโนนเสลาแห่งนี้เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ ของอำเภอ
ภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ เป็นหมู่บ้านที่รักษาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมโดยเฉพาะประเพณีงานบวช
นาคทุกคนหากใครมีลูกชายเมื่ออายุครบ 20 ปี แล้วต้องบวชทดแทนบุญคุณบิดามารดา หากใครมี
ลูกชายถือว่ามีบุญวาสนา ที่ได้บวชทดแทนบุญคุณบิดามารดา (ทองสา ใจเที่ยง 2555: สัมภาษณ์)

2) ประเพณีบุญแห่กระฐูป บ้านหนองดินคำ ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภู
เขียว จังหวัดชัยภูมิ ถือเป็นชุมชนที่มีอายุเก่าแก่และมีขนบธรรมเนียมประเพณีมาก่อนสมัยรัชกาลที่
4 และมีอายุยาวนานกว่า 100 ปี อาทิจานบุญจตุรกระฐูป โคมไฟ ในช่วงวันออกพรรษาของทุกปี
เทศกาลออกพรรษา ถือเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ เป็นการสร้างงานสร้าง
รายได้ให้กับชุมชนในพื้นที่ให้เกิดความเข้มแข็ง และถือว่าเป็นกิจกรรมที่ยิ่งใหญ่ ความสวยงามของ
“กระฐูป” ที่มีขนาดใหญ่ โดยชาวบ้านต่างร่วมใจกันสร้างอันเป็นบุญกุศล และเพื่อความป็นหนึ่ง
เดียวของชุมชนกิจกรรมการจัดงานที่น่าสนใจ อาทิจบวณแห่ธด้นกระฐูป ธิดาด้นกระฐูป การ
แสดงการฟ้อนรำการละเล่นพื้นบ้าน เช่น การบูชาสิวลึงค์ หุ่นลิงเจริญพันธ์ และขบวนแห่หุ่นศิลปะ
สร้างสรรค์ต่างๆ (เริ่มเวลา 13.30 -17.30 น.) ภาคกลางคืนมีการแสดงการจุดพลุไฟ การปล่อยโคม
ไฟมหรสพพื้นบ้าน การตัดสินขบวนแห่ รางวัลต้นกระฐูป และกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมายตลอด
การจัดงาน (ทองหนูน เวียงดินคำ 2555: สัมภาษณ์)

3) ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น จะจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ
เดือนห้า ของทุกปี ซึ่งตรงกับเดือนเมษายน ณ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง ถือเป็น
ประเพณีที่ทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ภายในงานมีกิจกรรมต่างๆ เช่น

การทำบุญตักบาตร ขบวนแห่บุปผชาติ การรำถวายองค์พระธาตุ การสรงน้ำพระธาตุ การก่อเจดีย์ทราย (ส่วนรายละเอียดผู้วิจัยจะนำเสนอในบทที่ 3)

ภาพที่ 2.4 ประเพณีแห่หน้าคพิสดาร (แห่หน้าคโหด) ที่มีชื่อเสียงของอำเภอภูเขียว

ที่มา: [www. Chaiyaphumnews.com](http://www.Chaiyaphumnews.com) ถึงเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2556

ภาพที่ 2.5 ประเพณีแห่กระชูป้านหนองคินคำ ที่มีชื่อเสียงของอำเภอภูเขียว

2.4.3 ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น

1) ศูนย์รวมไม้ตัดบ้านแซ้ เป็นการใช้อนุภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านศิลปะที่ได้จากการสังเกตธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการตัดแปลงพันธุ์ไม้ให้ดูสวยงามเป็นไม้ประดับได้ อยู่บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 201 (สีคิ้ว-เชิงคน) จากตัวเมืองชัยภูมิก่อนถึงอำเภอภูเขียว ประมาณ 1 กิโลเมตร สองข้างทางจะเป็นแหล่งจำหน่ายไม้ตัดซึ่งเป็นไม้ประดับที่สวยงามมาก ของชาวบ้านแซ้ ตำบลผักปัง โดยเฉพาะ นำไม้ประเภทข่อย มะสัง ตะโก ซึ่งมักจะขึ้นในที่ดอนและตาม ท้องไร่ท้องนา ชาวบ้านจะเลือกขุดตะโกในฤดูแล้ง คือ เดือนมกราคม-เมษายน อุปกรณ์ในการขุด คือ จอบ เสียม หรือชะแลงเหล็ก กรรไกรตัดกิ่ง เลื่อย มีด ผ้าพลาสติก หรือกระสอบป่าน เชือกฟาง และรถเข็น มาตัดให้เป็นรูปทรงที่สวยงามและจำหน่ายในราคาที่ย่อมเยาแก่นักเดินทางที่ผ่านไปมา เพื่อนำไปประดับบ้าน ตลอดจนส่งออกไปยังต่างประเทศก็มี ซึ่งมีรูปแบบการตัด 6 รูปแบบ ดังนี้ (ศักดิ์วิรัช ยาคติ 2542: 171-172)

(1) ไม้ตัดจุก เป็นตะโกที่มีรูปทรงสวยงามตามธรรมชาติอยู่แล้ว ไม่ต้อง ตัดกิ่งอีกจะตัดกิ่งที่ไม่ต้องการออกและตัดปลายกิ่งและยอดให้กิ่งแตกออกมาใหม่เพื่อทำพุ่มใบ

(2) ไม้บัวช เป็นตะโกที่มีทรงต้นสวยงาม แต่กิ่งก้านไม่สวยงาม ขุดมา ตัดกิ่งก้านออกให้หมด นำมาฝังดินไว้ให้แตกกิ่งมาใหม่ เลือกตำแหน่งกิ่งให้ช่องไฟสวยงาม จึงทำ การตัดกิ่งทำช่อ ใช้ระยะเวลาไม่นานจึงจะสวยงาม

(3) ไม้ธรรมชาติ เป็นตะโกที่พุ่มต้นเล็กแคระแกรนใบเล็กสวยงามตาม ธรรมชาติอยู่แล้วขุดมาก็จำหน่ายได้เลย

(4) ไม้ตัดสานกิ่งให้เป็นพุ่ม เป็นตะโกที่ไม่มีความงามตามธรรมชาติอยู่ เลยมีลำต้นอยู่ใต้ดินหรือเหนือผิวดินเล็กน้อย แต่มีกิ่งก้านมาก ขุดมาต้องนำกิ่งเล็กน้อยมาสานให้ เป็นพุ่มและใช้เชือกมัด ดึงไปอยู่ตำแหน่งที่ต้องการ

(5) ไม้แคระหรือบอนไซ เป็นตะโกที่มีขนาดเล็ก แต่มีทรงต้นสวยงาม นำมาเลี้ยงกิ่ง และใช้ลวดตัดกิ่งให้เหมือนธรรมชาติ ไม่ทำช่อเหมือนที่กล่าวมา ต้องใช้ระยะ เวลานานมากจะมีจำหน่ายแต่หุ่นเท่านั้น ผู้ซื้อต้องนำไปเลี้ยงเอง

(6) ไม้ตัดเป็นรูปสัตว์ เป็นตะโกที่ไม่มีความสวยงามตามธรรมชาติแต่มี กิ่งก้านมาก ขุดขึ้นมาตัดใบออกให้หมด นำกิ่งมาสานให้เป็นรูปสัตว์ที่ต้องการ ส่วนใหญ่จะเป็น นก กวาง ช้าง เป็นต้น

2) ศูนย์รวมผลิตภัณฑ์จากผ้าซิด กลุ่มสตรีทอผ้าซิดบ้าน โนนเสลา ตั้งอยู่ หมู่ที่ 6 ตำบลหนองคูม เป็นหมู่บ้านทอผ้าซิดทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม รวมทั้งหมอนซิดและหมอนจับ หลังจากเสร็จสิ้นภารกิจในการเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์ธัญญาหารเสร็จแล้ว ชาวโนนเสลา ซึ่งส่วนใหญ่

เป็นผู้หญิง จะลงมือทำกิจกรรมทางศิลปะด้วยการทอผ้าลายจิด การทอลายผ้าจิดจัดเป็นการสร้างงานศิลปะหัตถกรรมชั้นสูง และการออกแบบลวดลายก็เป็นสิ่งแสดงให้เห็นลักษณะนิสัยแท้จริงของผู้ทำ ดังนั้นผ้าลายจิดจึงกำเนิดขึ้นจากฐานของครอบครัวที่มีความสันติสุข ในบรรยากาศการสร้างศิลปะด้วยการทอผ้าลายจิดซึ่งเป็นความรู้สึกละเอียดย่อนและประณีต ลวดลายต่างๆ เหล่านี้คือการแสดงออกซึ่งความกตัญญู ความรักและความรู้สึกที่เป็นสื่อแห่งสันติสุข สะท้อนให้เห็นความรู้สึกอันบริสุทธิ์ของผู้ทอผ้าลายจิดนั้นอย่างแท้จริง ผ้าจิดเป็นศิลปะพื้นบ้านที่เป็นรูปธรรมประเภทถักทอ การทอผ้าจิดมีความยุ่งยากซับซ้อนกว่าการทอผ้าตามปกติ เพราะต้องใช้กรรมวิธีสร้างสรรค์ ให้ผ้าปรากฏลวดลายออกมาในรูปแบบต่างๆ ตามที่ต้องการ โดยการทอยกเส้นหลักหรือ “เส้นเครือ” ด้วยไม้แบนปลายเรียวมน (ไม้เก็บจิด) แล้วสอดเส้นสานกันให้เกิดเป็นรูปแบบต่างๆ ซึ่งจะมีลักษณะลายคม ชัดเจน จึงเรียกลายที่ประดิษฐ์ขึ้นนี้ว่า “ลาดจิด” คำว่า “จิด” หมายถึง การมัดซ้อนขึ้น ผ้าทอลายจิด จึงหมายถึงการทอผ้าที่มีลวดลายด้วยการใช้ไม้มัดซ้อนเส้นหลัก เพื่อให้เป็นช่องเส้นสายหรือ เส้นสอดเข้าไปตามลายที่ไม้นั้นมัดขึ้นไว้แล้ว กระบวนการทอผ้าลายจิด การทอผ้าลายจิดหรือการเก็บลายจิดต่างๆ นี้ ก่อนข้างจะยุ่งยากและชืดยาว ผู้มีประสบการณ์ ในการทอโดยตรงเท่านั้นจึงจะเข้าใจส่วนกลุ่มที่ไม่เคยปฏิบัติในการถักทอมาก่อนอาจจะเข้าใจยาก ผู้ที่สามารถทำลายจิดได้นั้นจะทำให้จากการสาธิตประกอบคำอธิบายส่วนตัวประกอบไปด้วย ดังเช่นที่ชาวบ้านได้ทำการฝึกสอนลูกหลานเป็นลำดับต่อกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ลวดลายของผ้าลายจิด มีส่วนประกอบลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือเป็นจุด เป็นเส้นตรง เป็นรูปทรงสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ความแตกต่างของสีฝ้ายจากเส้นสานและสีฝ้ายจากเส้นหลัก ที่ขัดประสานกันทำให้เกิดรูปแบบต่างๆ เมื่อทำผ้าลายจิดเป็นผืนแล้วมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น ลายหน่วย ลายดอก ลายขอ หรือลายจิดขอ ลายกาบ ลายผสม ลายธรรมชาติ เป็นต้น

ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าลายจิดบ้าน โนนเสลาเป็นกลุ่มที่มีชื่อเสียงรู้จักกว้างขวางเพราะการทอของกลุ่มได้พัฒนาคุณภาพการผลิตมาโดยตลอด ศูนย์รวมผลิตภัณฑ์ผ้าจิดบ้าน โนนเสลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิมีผลผลิตออกจำหน่ายประมาณ 200 ลาย แต่ลายที่เป็นที่ต้องการจากตลาดมากที่สุด คือ ลายงูเหลือม ลายลูกศร ลายข้าวหลามตัด ลายดอกพิกุล ลายขอดาว ลายดอกแก้ว ลายหัวพญานาค ลายดอกกรัง ลายคทา (ศักดิ์วีรย์ ยาคี 2542: 177-178)

ภาพที่ 2.6 ผ้าจิดบ้านโนนเสลา อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

ที่มา: www.chaiyaphum.mots.go.th เข้าถึงเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555

3. ตำบลบ้านแก้ง

ตำบลบ้านแก้งเป็นตำบลหนึ่งในเขตการปกครองของอำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ อยู่ห่างจากอำเภอกุฉีชุม เป็นระยะทางประมาณ 18 กิโลเมตร

3.1 ความหมายคำว่าบ้านแก้ง

จากการค้นคว้าสืบค้นข้อมูลของผู้วิจัยพบว่าความหมายคำว่าบ้านแก้งมีที่มา 2 กระแส ดังนี้

กระแสที่หนึ่ง ชื่อบ้านแก้งมาจากแก้งหินขนาดใหญ่ ก่อนจะมีการตั้งหมู่บ้านคนกลุ่มหนึ่งพากันล่องเรือมาตามลำน้ำพรมช่วงนั้นน้ำน้อยเพราะเป็นหน้าแล้ง พากันพายเรือมาถึง โนนบ้านเก่า มีแก้งหินขนาดใหญ่ขนาดใหญ่อยู่กลางลำน้ำ ไม่สามารถนำเรือผ่านไปได้ จึงตกลงพากันลงเรือหาทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน เลือกได้โนนบ้านเก่า และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “แก้งบ่อง” ที่ปัจจุบันเรียกว่า “โนนบ้านเก่า” นั่นเอง ชาวบ้านพากันเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านแก้ง” ต่อด้วยคำว่า “บ่อง” เพราะโชค

หินที่ขวางเรือจนไม่สามารถนำเรือผ่านไปได้ มีรูที่เกิดจากน้ำเซาะ รูที่เกิดขึ้นชาวบ้านเรียกว่า “บ่อง” เลยเรียกรวมกันว่า “บ่องแก้ว” ไม่ปรากฏหัวหน้าผู้นำพามาตั้งบ้านตรงนี้ (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2554: 9)

กระแสน้ำสอง ชื่อบ้านแก้วมาจากชื่อต้นแก้ว เนื่องจากบริเวณแห่งนี้มีต้นไม้ชนิดหนึ่งเกิดอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นไม้พุ่ม สูงไม่เกิน 5 เมตร มีใบเรียวยาวแตกออกจากก้านใบ 3-5 ใบ มีดอกสีขาว ผลดิบสีเขียว สุกเหลืองอ่อน ขนาดเท่าลูกมะยม โดยทั่วไปก็คล้ายกับต้นมะยม แต่ใบหนากว่า เรียกว่า “ต้นแก้ว” จึงมีการเอานามนี้มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

3.2 ลักษณะทั่วไปของตำบลบ้านแก้ว

ตำบลบ้านแก้ว เป็นชุมชนขนาดใหญ่ตั้งจะเห็นได้จากมีการแบ่งการปกครองออกเป็น 21 หมู่บ้าน มีฐานะเป็นตำบลตั้งแต่มีการจัดระเบียบการปกครองใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ถือได้ว่าเป็นตำบลยุคแรกของอำเภออุทัยตั้งแต่สมัยอำเภออุทัยใช้ชื่อว่า อำเภอผักปัง มีท้าวปากแป เป็นกำนันคนแรกของตำบลบ้านแก้ว เมื่อต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2555 ตำบลบ้านแก้วได้ยกฐานะการปกครองจากองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นเป็นการปกครองในรูปแบบเทศบาลตำบล เป็นเทศบาลตำบลบ้านแก้ว นอกจากนี้ภายในตำบลบ้านแก้วยังมีแหล่งโบราณสถานเก่าแก่ คือ องค์พระธาตุหนองหมื่นเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวตำบลบ้านแก้วและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภออุทัยแหล่งที่สำคัญของอำเภออุทัย

3.3 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้ว

3.3.1 บ้านแก้ว หมู่ที่ 1

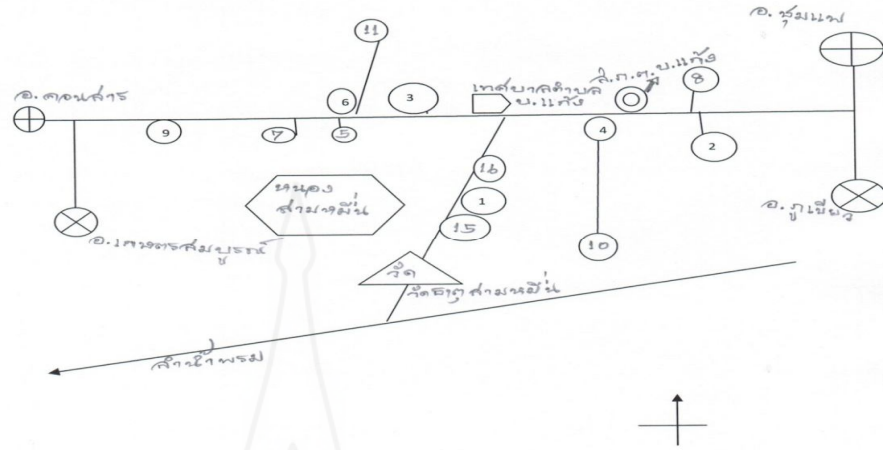
หมู่ที่ 1 เป็นชื่อหมู่บ้านตำบล ปัจจุบันแบ่งออกเป็น 3 หมู่บ้าน คือบ้านแก้ว หมู่ที่ 1 บ้านธาตุสามหมื่น หมู่ที่ 15 บ้านศิลาทอง หมู่ที่ 16 ที่ตั้งทิศตะวันออกมีพื้นที่ติดกับบ้านศิลาทองและบ้านหนองแซง ทิศตะวันตก มีพื้นที่ติดกับบ้านธาตุสามหมื่นและวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ทิศเหนือมีพื้นที่ติดกับหนองสามหมื่น ทิศใต้มีพื้นที่ติดกับลำน้ำพรม และบ้านลาด ประวัติความเป็นมา ชุมชนที่เป็นบ้านแก้วปัจจุบันเคยเป็นชุมชนมาก่อนแล้ว 3 ยุค โดยพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบรอบๆ บริเวณหมู่บ้าน คือใบเสมาหินทรายแดงจารึกด้วยอักษรโบราณยุคหลังปัลลวะ หินทรายแดงเป็นแท่งทรงสี่เหลี่ยมฝังรวมกันอยู่ติดกับ หมู่บ้านทางทิศตะวันออกจำนวนหลายสิบแท่ง บนเนินสูง ชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า “โนนสีมา” (เสมา) ที่ตั้งปัจจุบัน ปู่ออด ภาษาเป็นหัวหน้าครอบครัวอพยพครอบครัวจากบ้านเดิมมาตั้งในที่ปัจจุบัน สาเหตุในการย้ายครั้งนี้ คือเกิดอุทกภัยติดต่อกันหลายปี ชาวบ้านได้รับความลำบาก ดังนั้นจึงย้ายเข้ามาในที่ตั้งสูงเพื่อความปลอดภัยของชาวบ้าน และอยู่มาจนถึงปัจจุบัน อีกส่วนแยกย้ายกันไปตั้งหมู่บ้านใหม่ที่ฝั่งริมหนองแซงทางทิศเหนือ ปู่ออดอพยพมาคราวเดียวกับพญาแล เจ้าเมืองชัยภูมิ บ้านแก้วมีกิตติศักดิ์เลื่องลือในด้านความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นจึงมีชาวต่างถิ่นอพยพเข้ามาสมทบเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ หนึ่งในจำนวนนั้นคือขุนกำแหง กางการ ชาวสุโขทัยรวมอยู่ด้วย และเป็นกำลังสำคัญสร้างบ้านให้เป็น

ปักแผ่น หลังจากที่มีการจัดระเบียบการปกครองใหม่ในรัชกาลที่ 5 มีการยุบเมืองภูเก็ตเป็นอำเภอ ผักปัง บ้านแก้งก็ได้รับยกฐานะเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอผักปัง (ปัจจุบันคืออำเภอภูเก็ต) ท้าวปากแปงเป็นกำนันคนแรก มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่เริ่มใช้กฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ครั้งแรก เมื่อ พ. ศ. 2457 (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2537: 13-19)

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำนา 3 ครั้งต่อปี หลังจากเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวมีการทำไร่อ้อย มันสำปะหลัง ปอ พริก มะเขือ ฯลฯ เพราะเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์มีหนองสามหมื่น และลำน้ำพรมเป็นแหล่งอุปโภคบริโภคตลอดปี ขนบธรรมเนียมประเพณีตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ของชาวอีสานทั่วไป นอกจากนี้มีประเพณีส่วนรวมของตำบลบ้านแก้งคือประเพณีสงกรานต์ ซึ่งทุกปีบ้านแก้งในฐานะเป็นชื่อของตำบลจะได้รับผัดขอบส่วนต่างๆ มากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ (กัญหา อินทร์รินทร์ 2555: สัมภาษณ์)

3.3.2 บ้านหนองดินดำ หมู่ที่ 2, 14, 18, 21

ที่มาของชื่อหมู่บ้านบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านมีหนองน้ำใหญ่อยู่หนองหนึ่งในหนองน้ำมีต้นไม้ชนิดหนึ่งเกิดอยู่ชาวบ้านเรียกว่าต้นจิวคำประกอบกับหนองนั้นมีดินเป็นสีดำจึงเรียกกันว่าหนองดินดำ (ปัจจุบันเป็นหนองน้ำสาธารณะประจำหมู่บ้าน)ชาวบ้านจึงได้อาณาเขตนี้มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า บ้านหนองดินดำ อาณาเขตทิศตะวันออกมีพื้นที่ติดต่อกับบ้านหนองสองห้อง ตำบลผักปัง ทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านศิลาทอง และบ้านแก้ง ทิศใต้มีพื้นที่เป็นทุ่งนาบริเวณกว้าง ทิศเหนือมีพื้นที่ติดกับบ้านโป่งดินดำ ลักษณะทั่วไปมีไร่อ้อยล้อมรอบบริเวณ มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ประวัติความเป็นมาชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจาก อำเภอสีคิ้ว อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา แรกเริ่มอพยพมาอยู่ 12 ครอบครัว เพื่อมาจับจองที่ดินทำกินเพราะที่อยู่เดิมเกิดความแห้งแล้ง ต่อมาเมื่อญาติพี่น้องของแต่ละครอบครัวอพยพย้ายตามกันมาเรื่อยๆ จนเกิดเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น ปัจจุบันบ้านหนองดินดำแบ่งการปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้านคือหมู่ที่ 2 หมู่ที่ 14 หมู่ที่ 18 และหมู่ที่ 21 แต่ละหมู่บ้านยังใช้ชื่อหมู่บ้านนามว่า หนองดินดำทุกหมู่บ้าน จำนวนประชากรประมาณ 1400 คน 800 กว่าครัวเรือน การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ชาวบ้านหนองดินดำทำไร่อ้อยเป็นหลัก ส่วนการทำนามีไม่ถึง 50 ครัวเรือน ประเพณีในท้องถิ่นพิเศษคือประเพณีแห่กระฐูปช่วงออกพรรษา (กองหนุน เวียง ดินดำ 2555: สัมภาษณ์)

- หมู่ที่ 1. บ. แก้ง
- หมู่ที่ 2,14,18,21. บ. หนองดินคำ หมู่ที่ 9,19 บ. โลกสะอาด
- หมู่ที่ 3.บ. ดอนเตาเหล็ก หมู่ที่ 10. บ. พรหมเหนือ
- หมู่ที่ 4,12 บ. หนองแซง หมู่ที่ 11 บ. นาหัวแรด
- หมู่ที่ 5,20 บ. โนนหินแร่ หมู่ที่ 15. บ.ธาตุสามหมื่น แผนที่ตั้งตำบลบ้านแก้ง
- หมู่ที่ 6,13,17 บ.ลาด หมู่ที่ 16 บ.ศิลาทอง
- หมู่7.บ.นาหนองพุ่ม
- หมู่ 8.บ.โป่งดินคำ

ภาพที่ 2.7 แผนที่ตั้งหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลบ้านแก้ง

ที่มา: ดัดแปลงมาจากแผนที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

3.3.3 บ้านดอนเตาเหล็ก หมู่ที่ 3

ที่ตั้ง หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกของบ้านแก้ง ทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านลาด หมู่ที่ 6 ทิศเหนือติดกับบ้านโจด อำเภอกอนสาร ทิศใต้มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านโนนนหินแร่หมู่ที่ 5, 20 ประวัติตั้งเมื่อ พ.ศ. 2360 โดยมีนายเหล็ก นางเสาร์ นามสกุลไม่ปรากฏซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่บ้านชีเหล็ก อพยพครอบครัวมาแพ้วถางป่าเพื่อทำไร่ทำนาบริเวณรอบๆ หนองสามหมื่น หลายปีผ่านไปมีผู้แสวงโชคอพยพมาตั้งถิ่นฐาน เพื่อจับจองที่ดินทำกินมากขึ้น มีชาวอำเภอ

โนนไทย จังหวัดนครราชสีมา มาตั้งเตาดีเหล็กอยู่ทางเหนือบ้าน จึงมีคนขนานนามหมู่บ้านว่า “โนนเตาเหล็ก”

ภาพที่ 2.8 ทางเข้าหมู่บ้านคอนเตาเหล็ก หมู่ที่ 3

ต่อมาเมื่อสมัย นายไพโร เอิบแก้ง เป็นผู้นำหมู่บ้านพ. ศ. 2520 เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจากโนนเตาเหล็กเป็นคอนเตาเหล็ก มี 166 ครัวเรือน ประชากร 712 คน มีผู้ใหญ่บ้านปกครองทั้งหมด 7 คน ปัจจุบัน คือ นางบัวริน วงศ์เครือสร เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ทำไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบ ดินมีสีดำเหมาะแก่การประกอบอาชีพด้านการเกษตร อากาศ สภาพร้อนชื้น ฤดูร้อนอากาศร้อนจัดและแห้งแล้ง ฤดูหนาวอากาศหนาวเย็น (แผนชุมชนบ้านคอนเตาเหล็ก 2555: 2-3)

3.3.4 บ้านหนองแขง หมู่ที่ 4, 12

ที่มาของชื่อบ้านหนองแขง เพราะตั้งอยู่ที่ฝั่งหนองน้ำทางทิศเหนือของหมู่บ้านชื่อว่าหนองแขง จึงได้เอานามนี้มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน ที่ตั้งทิศตะวันออกมีอาณาเขตติดกับบ้านหนองดินดำ ทิศตะวันตกมีพื้นที่ติดกับบ้านโนนศิลาหมู่ที่ 16 ทิศเหนือติดกับบ้านโป่งดินดำ หมู่ที่ 8 ทิศใต้มีพื้นที่ติดกับบ้านพรมเหนือหมู่ที่ 10 ประวัติความเป็นมา สร้างเมื่อพ. ศ. 2425 มีพ่อประแดง นายหอมสมบัติ พ่อขุนอินสาย นายไกรราช พ่อขุนหาญ นายเถน นายช้าง

นายอ่อน นายขุย เป็นผู้อพยพมาอยู่ครั้งแรก มีพ่อประแดงเป็นหัวหน้าผู้ริเริ่มการตั้งบ้าน บ้านนี้ได้แยกออกมาจากบ้านแก้ง มีผู้ใหญ่บ้านปกครองมาแล้ว 9 คน ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 347 หลังคาเรือน มีประชากร 1,255 คน ชาย 608 คน หญิง 617 คน อาชีพส่วนใหญ่คือทำการเกษตร ทำไร่ ทำนา ทำสวน ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ สภาพดินเหนียวร่วนเหมาะแก่การทำเกษตร พื้นที่ทำไร่ประมาณ 5,000 ไร่ โดยปลูกอ้อยอีก 1,000 ไร่ ปลูกข้าว บ้านหนองแขงมีแหล่งน้ำเนื้อที่ 370 ไร่ ไร่ ไร่ อุปโภคบริโภค และใช้ทำการเกษตรตลอดปี บ้านหนองแขงมีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี ดังนี้ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบวงสรวงปู่ตา ประเพณีเอาบุญบ้าน (พระอิทธิสารไสว จันทูปโม, ปลัด หมื่นสุรินทร์ 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2.9 ป้ายประกาศงานประเพณีประจำปีของบ้านหนองแขง

3.3.5 บ้านโนนหินแร่ หมู่ที่ 5, 20

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นโนนหินรอบบริเวณจะมีก้อนหินเล็กๆ เต็มไปหมดทั่วหมู่บ้าน ปัจจุบันยังมีอยู่ทั่วบริเวณหมู่บ้าน คำว่าโนนหินแร่ ในภาษาท้องถิ่นอีสานเรียกว่า โนนหินแร่ ชาวบ้านจึงได้อานามนี้มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านแก้ง ทิศตะวันตกจดกับบ้านโคกสะอาด หมู่ที่ 9, 19 ทิศใต้จดกับบ้านหนองสาม

หมื่น ทิศเหนือติดต่อกับบ้านลาดหมูที่ 6, 16 ลักษณะพื้นที่เป็นโนนหินรอบบริเวณและมีหนองสามหมื่นเป็นแหล่งเกษตรกรรมของชาวบ้าน ประวัติความเป็นมาไม่มีหลักฐานชัดเจน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ ในสมัยอดีตบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นป่าดงดิบมีสัตว์ป่ามากมายหลายชนิดอาศัยอยู่ในพื้นที่เพราะบริเวณนี้ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติสัตว์คือหนองสามหมื่น การประกอบอาชีพ ทำไร่นา หลังจากเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวแล้วจะมีการปลูกต้นยาสูบ พริก มะเขือ ประเพณีในท้องถิ่นมักจะปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ตามชาวอีสานทั่วไป (ทองสุข คลองเครือหาร 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2.10 ทางเข้าหมู่บ้านโนนหินแร่

3.3.6 บ้านลาด หมูที่ 6, 16, 17

หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ทางทิศเหนือหนองสามหมื่น บนถนนหลวงหมายเลข 2055 (หนองสองห้อง-คอนสาร) ห่างจากภูเขียว 18 กิโลเมตร อาณาเขต ทิศเหนือ จดบ้านนาหัวเรด บ้าน ทิศใต้ จดหนองสามหมื่น และ โนนหินแร่ ทิศตะวันออก จดบ้านคอนเตาเหล็ก ทิศตะวันตก จดบ้านนาหนองทุ่ม และบ้านโคกสะอาด เนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 12 ตารางกิโลเมตรตั้งอยู่ริมฝั่งหนองสามหมื่นทางทิศเหนือมีพื้นที่ลาดเอียงจากเหนือจดใต้เพราะเหตุนี้จึงได้ตั้งชื่อว่าบ้านลาด สภาพทั่วไปเป็นที่ราบดอน ทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่ม เอียงลงทิศใต้สู่หนองสามหมื่น ดินเป็นดินร่วนปน

ทราย บ้านลาดมีเรื่องราวทางอารยธรรมที่ยาวนานจากหลักฐานใบเสมาที่ขุดได้ที่บริเวณโนนคูมน้อย โนนคูมใหญ่ทางทิศเหนือหมู่บ้านประมาณ 800 เมตร มีการพบโครงกระดูกและลูกปัดโบราณมากมาย พร้อมขวานสัมฤทธิ์มีสิ่งก่อสร้างที่พังลงมาแล้วก่อด้วยอิฐแดงขนาดกว้าง 12 เซนติเมตร ยาว 27 เซนติเมตร หนา 6 เซนติเมตร มีลักษณะคล้ายโบสถ์ หรือเจดีย์ เชื่อว่าเป็นรุ่นเดียวกับองค์พระธาตุสามหมื่น บ้านลาดเดิมเป็นหมู่บ้านเล็กๆต่อมาประชากรมากขึ้นผู้คนขยายออกไปทำมาหากินและจับจองที่ดินได้ตั้งบ้านใหม่ใกล้เคียงกัน เช่น บ้านดอนเตาเหล็ก บ้านโนนหินแร่ บ้านนาหัวแรด บ้านร่องแสนคำ ตำบลบ้านเป้า พ.ศ. 2449 หลวงพิณิจ คงคา แยกอำเภอกูเข็ญเป็นสองอำเภอคือ อำเภอกูเข็ญเดิม และตั้งบ้านลาดเป็นอำเภอเกษตรสมบูรณ์เพราะเห็นว่าเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์และมีชุมชนมากโดยมีหลวงนรินทร์สงครามเป็นนายอำเภอคนแรก พ.ศ. 2452 พระยาจำแสงได้มาตรวจราชการที่อำเภอกูเข็ญ และอำเภอเกษตรสมบูรณ์ (บ้านลาด) และเห็นว่าอำเภอทั้งสองอยู่ใกล้กันจึงยุบอำเภอเกษตรสมบูรณ์เป็นกิ่งอำเภอและต่อมาให้ย้ายกิ่งอำเภอเกษตรสมบูรณ์ไปที่บ้านยาง (ที่ตั้งอำเภอเกษตรสมบูรณ์ปัจจุบัน) เรียกกิ่งอำเภอบ้านยาง ต่อมาได้เลื่อนฐานะเป็นอำเภอคงใช้ชื่อว่าอำเภอเกษตรสมบูรณ์ตามเดิม ตั้งแต่นั้นมาบ้านลาดจึงขึ้นกับ ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกูเข็ญ จังหวัดชัยภูมิ จนถึงปัจจุบัน ประชาชนส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีขนบธรรมเนียมประเพณีตามฮีตสิบสอง คลองสิบสี่แบบชาวอีสานทั่วไป (โรงเรียนกูเข็ญ 2554: แผ่นพับ)

3.3.7 บ้านนาหนองทุ่ม หมู่ที่ 7

ที่มาของชื่อบ้านนาหนองทุ่ม มีหนองน้ำอยู่บริเวณทางเข้าหมู่บ้านภายในหนองน้ำมีต้นไม้มชนิดหนึ่งเกิดอยู่กลางหนองน้ำเป็นจำนวนมาก มีลักษณะใบขาวๆดอกสีเหลือง ชาวบ้านแถบนี้เรียกว่าต้นทุ่ม จึงได้เอานามนี้มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่าบ้านนาหนองทุ่ม ที่ตั้งทิศตะวันออกมีพื้นที่ติดต่อกับลาด ทิศตะวันตกจดกับบ้าน โลกสะอาด หมู่ที่ 9, 19 ทิศเหนือมีอาณาติดกับทุ่งนาและไร่อ้อย ทิศใต้เป็นบริเวณทุ่งนา ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบต่ำมีทุ่งนารอบบริเวณหมู่บ้านนี้แยกออกมาจากบ้านลาดได้ประมาณ 50 กว่าปี ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา หลังจากเสร็จทำนาแล้ว จะมีการปลุกยาสูบ พริก มะเขือ ถั่วเหลือง ขนบธรรมเนียมประเพณีนอกจากมีประเพณีทั่วไปของชาวอีสานแล้ว ยังมีประเพณีที่แตกต่างไปอีก คือ ประเพณีฟ้อนกลองข้าวน้อย ที่ชาวบ้านนาหนองทุ่มปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี (หวัน นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2.11 สภาพทางเข้าหมู่บ้านนาหนองทุ่ม

3.3.8 บ้านโป่งดินดำ หมู่ที่ 8

สาเหตุที่เรียกว่าโป่งดินดำ ในอดีตบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านเป็นดิน โป่งมีวัวควายลงไปกินดินที่เป็นโป่ง เลยเอานามนี้มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน ที่ตั้งทิศตะวันออกมีพื้นที่ติดต่อกับบ้านหนองสองห้อง ตำบลฝักบัว อำเภอกุฉินารายณ์ ทิศตะวันตกมีพื้นที่ติดต่อกับบ้านโนนศิลาหมู่ที่ 16 ทิศเหนือเป็นพื้นที่ไร่อ้อย ทิศใต้ติดต่อกับบ้านหนองแซงหมู่ที่ 4, 12 ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านเป็นทุ่งนาล้อมรอบและมีไร่อ้อยเต็มไปหมด ประชากรในอดีตประกอบอาชีพการทำนาปัจจุบันทำไร่อ้อยเป็นส่วนใหญ่ บ้านโป่งดินดำเป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากบ้านหนองดินดำ เหตุที่แยกเพราะชาวบ้านออกมาเลี้ยงวัวเลี้ยงควายตามไร่นาตนเองเลยเกิดเป็นหมู่บ้านขึ้นมา ในอดีตบ้านโป่งดินดำมีจำนวนครัวเรือนประมาณหลายร้อยหลังคาเรือนประชากรก็มีจำนวนมาก ปัจจุบันในทะเบียนราษฎรมี 80 กว่าหลังคาเรือน เพราะเกิดความแห้งแล้งในหมู่บ้านขาดแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค ชาวบ้านเลยอพยพหนีไปอยู่ถิ่นอื่น (ก่อน เวียงดินดำ 2555: สัมภาษณ์)

3.3.9 บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ 9 , 19

ที่มาของชื่อหมู่บ้านเดิมที่หมู่บ้านนี้ชื่อว่าบ้าน เค้นอีเคน เป็นภาษาที่คนอีสานพูดกัน เค้น คือสนามหญ้า อี คือ สาว สาเหตุเกิดจากมีหญิงสาวคนหนึ่งชื่อว่าสาวเคนมาเสียชีวิตอยู่ที่สนามหญ้าแห่งนี้ เลยเอานามนี้มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน ต่อมาชาวบ้านเห็นว่าชื่อบ้านเค้นอีเคน เป็นชื่อที่ไม่เหมาะสมหูฟังดูแล้วไม่ไพเราะจึงได้เปลี่ยนมาตั้งชื่อใหม่ว่าบ้านโคกสะอาดจนถึง

ปัจจุบัน ที่ตั้งทิศตะวันตกมีพื้นที่ติดกับบ้านนาหนองทุ่ม ทิศตะวันตกมีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ทิศใต้ติดกับตำบลบ้านเป่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ ทิศเหนือจดทุ่งนาและป่าไม้ ลักษณะภูมิประเทศมีลักษณะเป็นคอนสลับกับมีป่าไม้ทั่วบริเวณรอบหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดกับอำเภอเกษตรสมบูรณ์และอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดร้อยเอ็ด ชาวบ้าน โคนสะอาดส่วนใหญ่ประกอบอาชีพปลูกพืชผักสวนครัว ได้แก่ พริก ผักกะหล่ำ ปลูกยาสูบ ส่วนอาชีพทำนามีบ้างเล็กน้อย ประเพณีที่ชาวบ้านปฏิบัติเป็นประจำทุกปีนอกจากประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นแล้ว ยังมีประเพณีฟ้อนรำถวายผีประจำหมู่บ้านและร้องสรภัญญะ บ้าน โคนสะอาดปัจจุบันแยกออกเป็นสองหมู่บ้าน คือหมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 19 (ยุพา ชาตรี 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2.12 ทางเข้าหมู่บ้าน โคนสะอาด

3.3.10 บ้านพรหมเหนือ หมู่ที่ 10

ที่มาของชื่อบ้านพรหมใต้ เหตุผลแรกเนื่องจากบ้านพรหมเหนือมีพื้นที่ทั้งหมดขาดตลอดลำน้ำพรหมจึงได้เอานามนี้มาตั้งชื่อหมู่บ้าน เหตุผลประการที่สองเพื่อให้ชื่อสอดคล้องกันกับบ้านพรหมใต้ที่อยู่ในพื้นที่ตำบลผักปัง อำเภอภูเขียว จึงมีการตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านพรหมเหนือ อาณาเขตทิศตะวันตกมีพื้นที่เป็นทุ่งนาขาดตลอดจนถึงบ้านพรหมใต้ ตำบลผักปัง

ทิศตะวันตกเป็นทุ่งนาล้อมบริเวณ ทิศเหนือจดบ้านหนองแขงหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 12 ทิศใต้จดกับตำบลหนองคู ลักษณะหมู่บ้านมีพื้นที่ยาวตามลำน้ำพรม พอถึงฤดูฝนปีไหนมีฝนตกชุกมากลำน้ำพรมจะล้นฝั่งมาท่วมหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี

ประวัติความเป็นมาหมู่บ้านประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา เพราะพื้นที่แห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านที่อพยพมาก่อนจึงไปชักชวนญาติพี่น้องของตนเองมาจับจองพื้นที่ทำกินจึงเกิดเป็นหมู่บ้านขึ้นมา หมู่บ้านนี้ตั้งมาได้ประมาณ 80 ปี ชาวบ้านพรมเหนือมีอาชีพทำนา ข้าวที่ชาวบ้านปลูกส่วนใหญ่จะปลูกข้าวเจ้าทั้งหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านรับประทานข้าวเจ้าเป็นหลัก นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการปลูกผลไม้ได้แก่กล้วย มะปราง ขนุน มะม่วง ประเพณีในท้องถิ่น เช่น ประเพณีบุญเดือนสิบ ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น เป็นต้น (เกสร ทนสูงเนิน 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2.13 สภาพลำน้ำพรมที่บ้านพรมเหนือ

3.3.11 บ้านนาหัวแรด หมู่ที่ 11

ที่มาของชื่อนาหัวแรด มีชาวบ้านคนหนึ่งชื่อนายสุขได้มาจับจองพื้นที่ทำไร่เกษตรกรรม ประกอบกับสมัยนั้นป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์ ในไร่ของนายสุขมีสัตว์ป่ามากินพืชผลทางการเกษตรกรรมเป็นประจำหนึ่งในจำนวนนั้นคือ แรด ต่อมาเมื่อแรดตัวหนึ่งมาตายที่ไร่ของนายสุขเหลือแต่หัวกระโหลก ชาวบ้านจึงเรียกไร่ของนายสุขว่า คอนหัวแรด จึงได้อาณาเขตนี้มาตั้งชื่อหมู่บ้าน เมื่อมีชาวบ้านอพยพมาอยู่จำนวนมากขึ้นพื้นที่เป็นป่าจึงถูกชาวบ้านทำเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหลือร่องรอยของป่าไม้ มีแต่ทุ่งนาล้อมรอบบริเวณหมู่บ้านจึงมีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ เรียกว่า บ้านนาหัวแรด จนถึงปัจจุบันอาณาเขตทิศตะวันออกมีพื้นที่ติดต่อกับบ้านดอนเตาเหล็ก ทิศตะวันตกเป็นทุ่งนาล้อมรอบบริเวณ ทิศเหนือมีพื้นที่เป็นไร่อ้อยและทุ่งนา ทิศใต้มีพื้นที่ติดกับบ้านลาด ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีทุ่งนาและไร่อ้อยล้อมรอบบริเวณ ประวัติความเป็นมา เมื่อ พ.ศ. 2480 ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งมาจากบ้านลาดออกมาจับจองพื้นที่ทำเกษตรกรรม เพราะบ้านลาดเป็นชุมชนใหญ่ทำให้พื้นที่ไม่พอกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นมากขึ้น เลยเกิดเป็นชุมชนเล็กๆขึ้นมาประกอบกับมีชาวบ้านอพยพมาอยู่จำนวนมากขึ้น ปัจจุบันบ้านนาหัวแรดมีประชากรทั้งหมด 523 คน 123 หลังคาเรือน ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั่วไป มีขนบธรรมเนียมประเพณีตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เหมือนชาวอีสานทั่วไป นอกจากนี้มีประเพณีส่วนรวมของตำบลบ้านแก่งคือ ประเพณีสงกรานต์อุทอนองสามหมื่น ที่ชาวบ้านนาหัวแรดเข้าร่วมทุกปี (กำพล จวบโชค 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2.14 สภาพทางเข้าหมู่บ้านนาหัวแรด

3.3.12 บ้านธาตุหนองสามหมื่น หมู่ที่ 15

ที่มาของชื่อหมู่บ้านมีสามเหตุผลด้วยกัน คือ หนึ่งเนื่องจากบ้านธาตุหนองสามหมื่นเป็นหมู่บ้านที่ใกล้กับพระธาตุหนองสามหมื่นมากที่สุดห่างจากพระธาตุเพียงแค่ 500 เมตร สองพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นที่รู้จักของชุมชนบริเวณใกล้เคียงเพื่อให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น สามพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นที่เคารพของชาวบ้านและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน จึงได้เอานามนี้มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้แยกออกมาจากบ้านแก้ง เมื่อ พ. ศ. 2534 เพื่อสะดวกแก่การปกครองประกอบกับบ้านแก้งเป็นชุมชนใหญ่มีจำนวนประชากรมาก ที่ตั้งทิศตะวันออกติดกับบ้านโนนศิลา หมู่ที่ 16 กับบ้านแก้งหมู่ที่ 1 ทิศตะวันตกจดกับวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ทิศเหนือมีพื้นที่ติดกับหนองสามหมื่น ทิศใต้มีพื้นที่จดกับลำน้ำพรม การประกอบอาชีพชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและมีการทำนา 3 ครั้งต่อปีนอกจากนี้มีการปลูกผัก เช่น กะหล่ำ ถั่ว พริก แตงกวา มะเขือ เป็นต้น เพราะพื้นที่ติดกับลำน้ำพรม (บวรอง ดาวช่วย 2555: สัมภาษณ์)

3.3.13 บ้านศิลาทอง หมู่ที่ 16

ที่มาของชื่อหมู่บ้านบริเวณทิศตะวันออกของหมู่บ้านจะมีโนนหินเก่าอยู่เต็มไปด้วยหมุดหินแต่ละก้อนจะมีลักษณะคล้ายใบเสมา บางก้อนก็มีอักษรจารึกปัจจุบันหินบางส่วนทางกรมศิลปากร ได้เคลื่อนย้ายไปอยู่ที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น และบางส่วนเอาไปเก็บไว้ที่ปลอกรัย ส่วนที่เหลืออยู่ในหมู่บ้านมีจำนวนไม่มาก ความหมายของชาวบ้านศิลาทอง คำว่าหินแปลว่าศิลา เพื่อความไพเราะแก่การเรียกจึงเติมคำว่าทองลงไป ในภาษาชาวบ้านโนนศิลาคำว่าทองแปลว่า สวยงาม แปลตามตัวแล้วก็คือหินที่มีความสวยงามต่างๆ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า ศิลาทอง ที่ตั้งทิศตะวันออกมีอาณาเขตติดกับบ้านหนองแขง ทิศตะวันตกติดกับบ้านแก้งหมู่ที่ 1 ทิศเหนือมีพื้นที่จดกับทุ่งนาและไร่อ้อย ทิศใต้มีอาณาเขตติดกับลำน้ำพรม หมู่บ้านนี้เดิมที่เป็นบ้านแก้งเหมือนกันได้แยกออกมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านใหม่เมื่อ พ. ศ. 2534 พร้อมกับบ้านธาตุสามหมื่นลักษณะทั่วไปเป็นพื้นที่ราบต่ำลงมาจากบ้านแก้งมีลักษณะเป็นแอ่งน้ำมีแหล่งน้ำต่างๆ ทั่วบริเวณหมู่บ้าน การประกอบอาชีพเดิมที่ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา แต่หลังจากมีโรงงานน้ำตาลมาตั้งที่อำเภอภูเขียวชาวบ้านก็เปลี่ยนมาทำไร่อ้อยเป็นส่วนใหญ่เพราะทำให้ชาวบ้านมีรายได้ดีกว่าการทำนา (ประยงค์ แก้งคำ 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2.15 กฎระเบียบของหมู่บ้านศิลาทอง

3.4 อาณาเขตตำบลบ้านแก้ง

ทิศตะวันออก จดตำบลฝักบัว อำเภอกุฉินิเวศ

ทิศตะวันตก จดตำบลหนองโพรงงาม และตำบลบ้านเป่า อำเภอกษัตริย์สมุทร

ทิศเหนือ จดตำบลโคกสะอาด อำเภอกุฉินิเวศ และตำบลโนนคูณ อำเภอกอนสาร

ทิศใต้ จดตำบลหนองตม อำเภอกุฉินิเวศ

3.5 สภาพทางภูมิศาสตร์ตำบลบ้านแก้ง

ตำบลบ้านแก้ง มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงตอนเหนือของตำบลลาดต่ำลงมาทางทิศใต้และทางทิศตะวันตกของตำบล ส่วนทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบสูง และทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบต่ำ ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้สภาพภูมิประเทศของตำบลบ้านแก้ง เป็นที่ลุ่มสลับกับที่ดอนมีพื้นที่จำนวน 7 หมู่บ้านขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ส่วนพื้นที่ลุ่มจำนวน 14 หมู่บ้าน มีลำห้วย ลำน้ำพรมและที่กักเก็บน้ำค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ คือหนองสามหมื่น

ภาพที่ 2.16 เทศบาลตำบลบ้านแก่ง

3.6 อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลบ้านแก่งมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ชาวบ้านจะทำนาข้าวและทำไร่ปลูกพืชชนิดอื่นควบคู่กันไป ปัจจุบันมีอาชีพเสริมอื่นๆ อีก ได้แก่ การปลูกพืชผักสวนครัว การทำไร่ สวนผลไม้ การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงไหม ค้าขาย การรับจ้างทั่วไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านแก่ง 2555: แผ่นพับ)

3.6.1 อาชีพหลัก

1) การทำนา เป็นอาชีพดั้งเดิมของประชาชนชาวตำบลบ้านแก่ง ปัจจุบันมีการปลูกข้าวนาปีและนาปีงเนื่องจากที่ตั้งของตำบลบ้านแก่งโดยรอบของพื้นที่ทำเลที่มีความเหมาะสมสำหรับการปลูกข้าวเพราะตั้งอยู่ฝั่งลำน้ำพรมและมีหนองน้ำสาธารณะขนาดใหญ่คือหนองสามหมื่น ความอุดมสมบูรณ์ของดินมีมาก การทำนามีทั้งแบบนาดำและนาหว่าน การแก้ปัญหาการทำนาในปีที่มีฝนตกน้อย หรือฝนทิ้งช่วงแก้ปัญหาโดยการสูบน้ำจากแหล่งน้ำดังกล่าวขึ้นมาทำนาจึงมีทั้งนาปี และนาปรังอาศัยน้ำฝน ปีไหนฟ้าฝนดี ชาวบ้านก็สามารถทำนาดำได้อย่างเต็มที่ ส่วนชาวนาที่มีนาอยู่ใกล้ลำน้ำพรมและหนองสามหมื่นที่มีความพร้อมในเรื่องเครื่องสูบน้ำ ก็สามารถสูบน้ำมาใช้ตักกล้าได้ เกษตรกรตำบลบ้านแก่งส่วนใหญ่ปลูกข้าวได้พร้อมกับความต้องการ

ของครอบครัว เกษตรกรเกือบทุกครอบครัวได้แบ่งผลผลิตจากที่นาเพื่อขาย แล้วนำเงินไปใช้จ่ายภายในครอบครัว โดยนำข้าวเปลือกไปขายที่โรงสีข้าวหรือสถานที่รับซื้อที่ตลาดใกล้บ้าน

3.6.2 อาชีพเสริม

1) การปลูกพืชผักสวนครัว ชาวบ้านบางส่วนใช้เวลาว่างในการปลูกพืชผักสวนครัวนอกจากจะบริโภคภายในครัวเรือนแล้วยังนำไปขายภายในหมู่บ้านและตลาดใกล้หมู่บ้านผักที่ปลูกได้แก่ พริก หอม กระเทียม กะหล่ำปลี มะเขือ มะเขือเทศ ถั่วฝักยาว ชาวบ้านปลูกพืชผักสวนครัวเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ที่สำคัญของชาวบ้านอีกส่วนหนึ่ง เพราะสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำตลอดทั้งปี ทำให้การทำไร่ทำสวนพืชผักสวนครัวของชาวบ้านในเขตตำบลบ้านแก้งได้ผลดี ตลาดประจำอำเภอหรือตลาดใกล้เคียงซึ่งเป็นตลาดการค้าพืชผักสวนครัวที่สำคัญที่ตั้งอยู่ไม่ไกล การคมนาคมขนส่งก็สะดวก รวมทั้งสมัยนี้มีการนำเอารถไถเข้ามาช่วยในการเตรียมดิน ทำให้การปลูกพืชผักสวนครัวขยายตัวมากยิ่งขึ้น

2) การทำไร่อ้อย ถือว่าการปลูกอ้อยเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของตำบลบ้านแก้งสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่เป็นจำนวนมาก นิยมปลูกกันมากเพราะตำบลบ้านแก้งอยู่ใกล้กับโรงงานผลิตน้ำตาล แต่ละปีหลังจากเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวบ้านจะมีการตัดอ้อยส่งโรงงานน้ำตาล พื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกอ้อย เป็นที่ดอนหรือที่ลุ่มไม่มีน้ำท่วมขัง การปลูกอ้อย 1 ครั้ง สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ถึง 3-4 ปี หรือมากกว่า ดังนั้น การเตรียมดินปลูกจะมีผลต่อผลผลิตของอ้อย โดยทั่วไปหลังจากตัดอ้อยปีสุดท้ายแล้ว เกษตรกรมักจะเผาเศษซากอ้อยและตออ้อยเก่าทิ้ง เพื่อสะดวกต่อการเตรียมดิน เพราะเศษซากอ้อยจะทำให้ล้อรถแทรกเตอร์ลื่น หมุนฟรี และมักจะม้วนติดพันกับพานไถ ทำให้ทำงานได้ไม่สะดวก

3) ถั่วเขียวและถั่วเหลือง เป็นพืชไร่ที่ปลูกกันมากในพื้นที่บริเวณใกล้หนองสามหมื่น ชาวบ้านจะปลูกพื้นที่นาหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ประมาณเดือน ธันวาคม-มกราคม และเก็บเกี่ยวในเดือน เมษายน-พฤษภาคม การซื้อขายพ่อค้าจะไปรับซื้อถึงไร่และมีเครื่องสีไปรับสีเหมือนกับข้าวโพด

4) การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของพื้นที่ความจำเป็นในการใช้สอยประโยชน์จากสัตว์เลี้ยง ส่วนใหญ่เป็นอาชีพเสริมในครัวเรือนซึ่งมี 2 ลักษณะเลี้ยงเพื่อจำหน่าย เลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร

(1) เป็ด และไก่ เป็นสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงไว้เป็นอาหารนิยมเลี้ยงกันเกือบทุกครัวเรือน ครัวเรือนละประมาณ 10-20 ตัว สำหรับเป็นอาหารภายในครัวเรือนและไว้จำหน่ายบ้าง

(2) โคและสุกร สัตว์ทั้งสองชนิดนี้มีเลี้ยงไม่มากนักเพราะมีปัญหาเรื่องหญ้าเลี้ยง และอาหารสำหรับเลี้ยงหมู แต่ยังมีบางครอบครัวยังเลี้ยงสัตว์ 2 ชนิดนี้อยู่เพื่อเป็น

อาชีพเสริม เช่นสุกร นั้นผู้เลี้ยงส่วนมากเป็นเจ้าของโรงสีข้าว ซึ่งมีอยู่ในหมู่บ้าน แต่ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรให้ความสนใจการเลี้ยงโคมากขึ้น เนื่องจากมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนโคกันมาก และได้รับการส่งเสริมจากรัฐโดยกรมปศุสัตว์จะเข้ามาดูแลในเรื่องการให้บริการในการผสมเทียม การฉีดวัคซีน พันธุ์โคที่นิยมเลี้ยงเป็นพันธุ์ลูกผสมอเมริกันบรามัน เลี้ยงได้ 1 ปี ก็ขายได้ในราคา 6000- 8000 บาท

ภาพที่ 2. 17 อ้อยพืชที่ทำรายได้ให้กับประชาชนตำบลบ้านแก้ง

5) การเลี้ยงไหม เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ การเลี้ยงไหมไว้ทอผ้าไหมเป็นอุตสาหกรรมภายในครอบครัว ผ้าไหมที่ทอไว้ก็มีไว้ขายให้ชาวบ้านด้วยกัน โดยเฉพาะครอบครัวที่ลูกสาวจะแต่งงานต้องมีการเตรียมของไหว้บรรพบุรุษ ก็จะซื้อผ้าไหมเตรียมไว้ หากไม่ได้ทอเอง ปัจจุบันนิยมซื้อมากขึ้น การเลี้ยงไหมกระทำได้ดีตลอดทุกช่วงที่มีเวลาว่าง เพราะชาวบ้านต้องเอาใจใส่ดูแลมาก

6) การค้าขาย การขายอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ภายในหมู่บ้านเป็นปรากฏการณ์ใหม่ทางสังคม เนื่องจากการติดต่อสื่อสาร การรับและการขยายตัวของอิทธิพลเมือง ชาวบ้านตำบลบ้านแก้งมีความพร้อมทางเศรษฐกิจจะนำเงินไปลงทุน โดยทำการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ภายในหมู่บ้าน สินค้าที่ขายก็เป็นสินค้าที่ใช้และจำเป็นในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่เปิดร้านค้า หรือแผงลอยใต้ถุนบ้าน ผลกำไรที่ได้พอเป็นค่าใช้จ่ายค่าน้ำค่าไฟฟ้า สินค้าที่

ชาวบ้านขายในหมู่บ้านส่วนใหญ่นำเข้ามาจากตลาดอำเภอ มีชาวบ้านบางคนทำกับข้าวขาย เช่น ส้มตำ ซุบหน่อไม้ ห่อหมกปลา แหนม ก๋วยเตี๋ยว ของหวานแบบพื้นบ้าน เช่น ก๋วยบั้ง ลอดช่อง เป็นต้น

7) การรับจ้างและการขายแรงงาน จากสภาพทั่วไปของชาวอีสานเมื่อเว้นว่างจากฤดูกาลทำนาแล้วจะว่างงาน ชาวตำบลบ้านแก้งก็เป็นอีกตำบลหนึ่งที่มีการไปรับจ้างและขายแรงงานต่างถิ่น ซึ่งมี 2 ลักษณะ การรับจ้างทั่วไป ทั้งรับจ้างเหมาช่วงหรือกรรมกรก่อสร้างในตัวเมือง การขายแรงงานส่วนใหญ่จะเป็นวัยหนุ่มสาวนิยมไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯ และต่างประเทศ บ้างซึ่งรายได้จากการขายแรงงานก็จะส่งกลับบ้านเพื่อจุนเจือครอบครัว

นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีอาชีพเสริมอีกชนิดหนึ่งคือ การจับปลาจากหนองน้ำสาธารณะ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่า ชาวบ้านตำบลบ้านแก้งบางส่วนที่อยู่ใกล้หนองสามหมื่น หนองน้ำสาธารณะประโยชน์ขนาดใหญ่ของพื้นที่มีน้ำใช้ตลอดปี และมีสัตว์ที่เพียงพอต่อการบริโภคของชาวบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่จับมาเพื่อบริโภคภายในครอบครัว ถ้าได้จำนวนมากก็แบ่งขาย ขณะเดียวกันถ้าได้ปลาเล็กปลาน้อยรวมทั้งกุ้งจำนวนมาก ถ้าไม่นำไปขายก็จะทำปลาร้าปลาแจ่ว ถ้ามีมากก็แบ่งขายได้เช่นเดียวกัน ส่วนอุปกรณ์ที่สำคัญในการจับปลานั้น ได้แก่ แห สวิง ตาข่าย และเรือพาย (ทองอินทร์ นามแดง 2555: สัมภาษณ์)

3.7 ผลผลิตที่ท้องถิ่น

ตำบลบ้านแก้งมีผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อของจังหวัดชัยภูมิ คือ สิ่งทอผ้าไหม สิ่งทอผ้ามัดหมี่ เป็นผลิตภัณฑ์สิ่งทอต่างๆ ของกลุ่มทอผ้าบ้านหนองดินคำ และบ้านแก้ง ตำบลบ้านแก้ง ที่มีฝีมือดี สวยงาม มีมากมายหลายชนิด

3.7.1 สิ่งทอผ้าไหม

ผ้าไหมเป็นผ้าชนิดหนึ่งที่ทำมาจากใยของตัวไหม การทอผ้าไหมเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อนแต่เป็นงานสร้างสรรค์และใช้ความรู้ความสามารถภูมิปัญญาของชนรุ่นก่อนๆ ถ่ายทอดเป็นขั้นตอนมาตามลำดับตั้งแต่สมัยอดีต การทอผ้าไหมของชาวบ้านจะเริ่มตั้งแต่ปลูกหม่อนไว้สำหรับเลี้ยงตัวไหม สาวไหมย้อมสีเส้นไหมจนกระทั่งการทอเป็นผืนผ้าไหมไว้ใช้นุ่งห่มในครัวเรือนและขายเป็นรายได้เสริมของครอบครัว มีรายละเอียดดังนี้ (เกสร ทนสูงเนิน 2555: สัมภาษณ์)

1) การเลี้ยงไหม วงจรชีวิตของไหมหรือหนอนไหมใช้เวลาประมาณ 45-52 วัน หนอนไหมจะกินใบหม่อนหลังจากฟักออกจากไข่ประมาณวันที่ 10 จากนั้นจะหยุดกินอาหารและลอกคราบ ระยะนี้เรียกว่า “ไหมนอน” ต่อจากนั้นจะกินนอนและลอกคราบประมาณ 4 ครั้ง เรียกว่า “ไหมตื่น” ลำตัวจะมีสีขาวเหลืองใสหุดสั้น และหยุดกินอาหาร ระยะนี้เรียกว่า “หนอนสุก” ช่วงนี้ผู้เลี้ยงไหมต้องรีบแยกหนอนไหมสุกออกจากกองใบหม่อนและเตรียม“จ่อ”คืออุปกรณ์ที่

จะให้ตัวไหมเกาะเพื่อชักใยห่อหุ้มตัว หนอนจะเริ่มพันใยได้ประมาณ 6-7 วัน ก็จะสามารถเก็บรังไหมออกจากจ่อได้ เส้นใยของหนอนเกิดจากการขับของเหลวชนิดหนึ่ง มีสารโปรตีนเป็นองค์ประกอบ ใยไหมที่เห็นแต่ละเส้นจะประกอบด้วยเส้นใยเล็กๆ สองเส้นรวมกัน สามารถฉีกแยกออกจากกันได้ ทั้งนี้รังไหมแต่ละรังจะให้สายไหมที่มีขนาดแตกต่างกัน ชั้นนอกสุดของรังจะมีความละเอียดพอสมควร ชั้นกลางจะเป็นเส้นหยาบและชั้นในสุดจะเป็นเส้นไหมที่ละเอียดที่สุด ซึ่งหนอนไหมแต่ละตัวจะชักใยยาวไม่เท่ากัน อาจสวาวยาวได้ตั้งแต่ 350-1200 หนอนไหมจะเจาะรังออกมาเป็นผีเสื้อเมื่ออยู่ในรังครบ 10 วัน ซึ่งผู้เลี้ยงจะคัดไหมที่สมบูรณ์ไว้ทำพันธุ์ ส่วนที่เหลือนำไปสาวไหมก่อนที่ผีเสื้อจะเจาะรังออกมา ซึ่งเส้นจะขาดในการทำเส้นไหม

2) การสาวไหม เมื่อได้รับไหมสดจะต้องนำไปอบให้แห้ง จากนั้นนำไหมที่อบแห้งไปต้มในน้ำที่สะอาดที่มีคุณสมบัติเป็นกลาง รังไหมจะเริ่มพองตัวออก ใช้ปลายไม้เกี่ยวเส้นใยออกมารวมกันหลายๆ เส้น การสาวต้องเริ่มต้นจากขุกรอบนอกและเส้นใยภายในรวมกัน เรียกว่า “ไหมสาว” หรือ “ไหมเปลือก” ครั้นสาวถึงเส้นใยภายในแล้ว เอารังไหมที่มีเส้นใยในแยกไปสาวต่างหากเรียกว่า เส้นไหมน้อยหรือ “ไหมหนึ่ง” ผู้สาวไหมต้องมีความชำนาญและทักษะจึงจะได้เส้นไหมที่มีคุณภาพดี เมื่อเดิมรังไหมลงไปอีก รังไหมใหม่สามารถรวมเส้นกับรังไหมเก่าได้ โดยไม่ทำให้เส้นไหมขาด

3) การตีเกลียวไหม จะช่วยทำให้ผ้าที่จะทอมีความหนา หลังจากเอาไหมสองไหมสาวออก ใช้ไม้ตีลักษณะคล้ายไม้พาย มีร่องกลางสำหรับตี เกลี้ยรังไหมกดให้เส้นไหมตีเกลียวแน่นดูเล็ก ต้องระมัดระวังและต้องอาศัยความชำนาญ และมีเทคนิคในการทำให้รังที่ต้มเกาะกันเป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ ทำให้เส้นไหมพันหรือไขว้กันหลายๆ รอบ แล้วพักไว้ในกระบุง ต่อจากนั้นจะนำมากรอเข้า “กง” แล้วนำไปหมุนเข้า “อ๊ก” เพื่อตรวจหาปุ่มปม หรือตัดแต่งเส้นไหมที่ไม่เท่ากันออก จึงเอาเข้าเครื่องปั่นเพื่อให้เส้นไหมแน่นขึ้น ก่อนที่จะหมุนเข้ากงอีกครั้งเพื่อรวมเป็นใจ ซึ่งหนึ่งใจจะต้องหมุนกง 80 รอบ เรียกว่า “ไหมดิบ” เส้นไหมดิบที่ได้จะต้องทำการชุบให้อ่อนตัว โดยนำไปชุบน้ำสบู่อ่อนๆ ประมาณ 15-20 นาที แล้วนำไปสไลด์และฝั่งลมให้แห้ง โดยหมั่นกระตุกให้เส้นไหมแยกตัวเพื่อนำไปเข้าระวิงได้ จากนั้นก็กรอเส้นไหมเข้าหลอดๆ ละเส้น แล้วดึงปลายไหมแต่ละหลอดเข้าไปรวมกัน ม้วนเข้าหลอดควบคุมตามขนาดที่ต้องการ จากนั้นก็นำไปตีเกลียวประมาณ 330 รอบ ต่อความยาว 1 เมตร จากนั้นก็นำไหมไปนึ่งหรือลวก เพื่อป้องกันมิให้เกลียวเส้นไหมหมุนกลับ หลังจากนั้นก็จะชุบน้ำเย็นแล้วกรอเข้าระวิง เรียกว่า “ทำเช็ด” ซึ่งจะทำให้เกลียวอยู่ตัว

4) การย้อมสีไหมจะต้องนำไหมดิบมาฟอกเพื่อไม่ให้มีไขมันเกาะ โดยใช้ด่างจากขี้เถ้าไปฟอกไหม เรียกว่า “การดองไหม” จะทำให้เส้นไหมขาวนวลขึ้น แล้วจึงนำไปย้อม ในสมัยก่อนนิยมใช้สีจากธรรมชาติ เช่น สีแดงจากครั่ง ผลและใบคำแสด รากยอป่า มะไฟป่า

หรือรากของต้นเข็ม สีเหลืองจากแก่นของต้นเข้ สีจำปาหรือสีส้มจากดอกคำแสดหรือดอก
 วรรณิการ์ สีน้ำเงินจากต้นคราม สีเขียวจากเปลือกไม้มะหูด สีเขียวมะกอกจากแก่นไม้ขนุน เปลือก
 นนทรีและเปลือกต้นตะแบก สีไพลจากใบสัปปะรดอ่อนกับน้ำมะนาว สีน้ำตาลจะดั้นหมาก สีม่วง
 จากต้นหว้า สีดำจากมะเกลือ รากต้นชะพลูและสมอ แต่ปัจจุบันการย้อมด้วยสีธรรมชาติเริ่มหายไป
 เนื่องจากมีสีวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่ ที่หาซื้อง่ายตามร้านขายเส้นไหมหรือผ้าไหม เมื่อละลายน้ำ
 จะแตกตัว ย้อมง่าย สีสดใส ราคาค่อนข้างถูก ทนต่อการซักค่อนข้างดี การย้อมด้วยสีธรรมชาติมี
 ข้อดี คือ สีไม่ฉูดฉาด สีอ่อนเย็นตากว่าสีสังเคราะห์ จึงทำให้สีของผ้างดงามสัมพันธ์กับรูปแบบของ
 ผ้าพื้นเมือง สีธรรมชาติจะติดสีได้ดีในเส้นไหมและฝ้าย วิธีย้อมคือ การนำคั้นเอาน้ำจากพืชที่ให้สี
 นั้นๆ ต้มให้เดือด จากนั้นนำไหมชุบน้ำให้เปียกบิดพอหมาด กระจุกให้เส้นไหมเรียงเส้นจึงแช่ในน้ำ
 ย้อมสี นำไปผึ่งให้แห้ง จะได้ไหมสีตามต้องการ

5) การทอผ้าไหม หลังจากจัดเส้นไหมเข้ารูปโครงก็เสร็จเรียบร้อยแล้ว คน
 ทอจะนำไหมเส้นพุ่งที่กรอใส่หลอดแก้วแล้ว มาเข้ากระสวย ทำการทอโดยใช้เท้าเหยียบให้ตะกอย
 ยกขึ้นใช้มือพุ่งกระสวยใส่หลอดเส้นไหม พุ่งไปจนสุดแล้วเหยียบตะกอลดเปลี่ยนให้เส้นไหมไขว้สาน
 ขัดกับเส้นยืน (ถ้าเป็นก็กระตุกจะใช้วิธีกระตุกรางกระตุกเส้นพุ่งเหยียบตะกอลด) แล้วกระตุกฟืม (พื้น
 หวี) ตีเส้นไหมขัดเข้าหาตัวทำให้เส้นไหมขัดกันแน่น นอกจากนี้ยังมีการทอแบบลายลูกฟูกหรือ
 ลายขีด ซึ่งจะมีผู้มีความสามารถทำได้น้อยในพื้นที่ตำบลบ้านแก่ง

ปัจจุบันการทอผ้าไหมในตำบลบ้านแก่งได้มีการพัฒนาจากต่างคนต่างทำ
 ภายในครัวเรือนมาเป็นการรวมกลุ่ม เพื่อพัฒนารูปแบบและลดรายมัดหมี่ให้สอดคล้องกับ
 ต้องการของตลาดมากขึ้น มีการทอลักษณะต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ผ้าที่ทอมีผ้าถุง ผ้าขาวม้า ผ้าสไบ ผ้า
 โสร่ง ผ้ามัดหมี่รูปแบบต่างๆ ที่สามารถนำไปตัดชุดได้ตามความต้องการ (ลายวน แซ่ลิว 2555:
 สัมภาษณ์)

3.7.2 การทอผ้ามัดหมี่

ผ้ามัดหมี่เป็นศิลปะการทำผ้าพื้นเมืองชนิดหนึ่งมีทั้งผ้าไหมและฝ้าย ที่เรียก
 ผ้าชนิดนี้ว่า “มัดหมี่” สันนิษฐานว่าเป็นเพราะต้องนำเส้นไหมหรือด้ายฝ้ายมามัดเป็นเปลาะๆ
 เหมือนการกำเส้นหมี่ ต่อจากนี้จึงนำเส้นไหม หรือด้ายฝ้ายไปย้อมสีที่ต้องการ ส่วนไหมหรือด้ายที่
 ถูกมัดด้วยเชือกฟางพลาสติก หรือมัดด้วยเชือกกล้วยจะไม่ติดสีย้อม ทำให้เกิดสีแตกต่างและเกิดลาย
 บนเส้นไหมหรือด้ายฝ้าย การมัดและการย้อมสีเป็นขั้นตอนยุ่งยากต้องใช้ความชำนาญ การมัดเชือก
 คือการกำหนดลาย และการย้อมต้องทำทีละสีและตากให้แห้งก่อน จึงจะนำมามัดและย้อมสีอื่น
 ต่อไป ส่วนลายผ้าที่เห็นเกิดจากแรงบันดาลใจและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่รู้จักสร้างสรรค์งานประณีต
 ศิลป์จากเส้นใยฝ้ายและไหมสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดสร้างลายผ้า เช่น พืชพรรณและดอกไม้ พืช
 เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันช่วยให้คนมีชีวิตอยู่รอดได้ ลักษณะของพืชพรรณไม้กลายเป็น

ลวดลายบนพื้นผ้า เช่น ลายหมากบก ลายงา ลายเนื้อไม้ ลายดอกแก้ว ลายหมากเบ็ง เป็นต้น (สุจินดา พลวัฒน์ 2555: สัมภาษณ์)

3.8 ประเพณีพิธีกรรมในท้องถิ่น

ประเพณีพิธีกรรมของชาวตำบลบ้านแก่ง ส่วนหนึ่งเป็นประเพณีของจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีประเพณีพิธีกรรมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย นอกจากประเพณีสงกรานต์บูชาคุณของสามหมื่นและประเพณีบุญแห่กระชูปที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแล้ว ชาวตำบลบ้านแก่งยังมีประเพณีพิธีกรรมตามฮีตสิบสอง ของชาวอีสานทั่วไป โดยมีรายละเอียดดังนี้ (ฉลอง นามวิจิตร, สวัสดิ์ แสดง 2555: สัมภาษณ์)

เดือนอ้าย (เดือนอ้าย) หรือเดือนหนึ่ง บุญปีใหม่ บุญพระเข้ากรรม (ปรีวาสกรรม) การนิมนต์พระสงฆ์เข้าปรีวาสกรรมหรือเข้ากรรมนั้นเป็นพิธีกรรมเพื่อให้พระภิกษุกระทำความคิดได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ (มิใช่ล้างบาป) เป็นการฝึกความรู้สึกสำนึกวินัยความผิดบกพร่องของตัว ซึ่งตรงกันข้ามกับสังคมสมัยนี้ “ฮีตหนึ่งนั้น เถิงเมื่อเดือนเจียงเข้ากลายมาแถมถ่าย ผู่หมู่สังฆเจ้าก็เตรียมเข้าอยู่กรรม มันหากกรรมนิยมนี้ถือมาตั้งแต่ก่อน อย่าได้ละห่างวันเข็นสีช่องแล่นนำ แท้แล้ว”

เดือนยี่ บุญคุณลาน บุญเบิกบ้าน บุญคุ้ม ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะหาบข้าวเปลือกของตนเองมารวมกันที่ศาลาการเปรียญตั้งแต่ตอนเช้า จัดขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือกกลางคืนมีการเจริญพระพุทธมนต์ รับศีล ฟังเทศน์ เสร็จก็จะมิมหรสพสมโภช ตอนเช้ามีการถวายอาหารและข้าวเปลือก ชาวบ้านนิยมทำกันเป็นประจำทุกปี

เดือนสาม บุญข้าวจี่ ชาวบ้านจะทำในช่วงหมดภาระจากการทำนา จะมารวมกันทำบุญ ข้าวจี่ถวายพระสงฆ์ คือจะนำไม้เสียบข้าวเหนียวปิ้งไฟจนใกล้สุกแล้วทาด้วยไข่ ปิ้งต่อไปจนเหลือง งานบุญนี้ทางวัดประจำหมู่บ้านจะกำหนดวันแล้วประกาศให้ชาวบ้านได้รับทราบ เมื่อถึงวันงานชาวบ้านก็จะนำข้าวจี่ไปถวายพระสงฆ์ที่วัด ชาวบ้านเชื่อว่าการทำบุญข้าวจี่จะได้านิสงส์มาก แม้ปัจจุบันชาวบ้านหลายคนจะเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาไปแล้วก็ยังคงความเชื่อนี้อยู่

เดือนสี่ บุญผะเหวด มูลเหตุเนื่องมาจากพระคัมภีร์มาลัยหมื่นและมาลัยแสนว่า ถ้าผู้ใดปรารถนาที่จะได้พบพระศรีอริยเมตไตรย หรือเข้าถึงศาสนาของพระพุทธองค์แล้ว จงอย่าฆ่าบิดามารดาสมณะชีพราหมณ์ อย่ายุ่งให้พระสงฆ์แตกสามัคคีกัน กับให้อุทิศสำหรับพระธรรมเทศนา เรื่องพระมหาเวสสันดรชาดกให้จบสิ้นภายในวันเดียว เป็นต้น ในงานบุญนี้จะมีผู้นำของมาถวายพระซึ่งเรียกว่า “กัณฑ์หลอน” หรือถ้าเจาะจงจะถวายเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็เรียกว่า “กัณฑ์จอบ” เพราะต้องแอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อน นอกจากนั้นในเดือนนี้ยังมีการทำบุญโดยหาดอกไม้มาตากไว้ด้วย

เดือนห้าบุญสงกรานต์ ทำบุญขึ้นปีใหม่หรือตรุษสงกรานต์ วันแรกของงานจะนำพระพุทธรูปลงมาทำความสะอาดและตั้งไว้ ณ สถานที่อันควร แล้วพากันสร้างน้ำพระด้วยน้ำหอมในตอนเช้าของวันสุดท้ายจะมีการทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายมีการแขวนธงยาวและก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด สร้างน้ำพระสงฆ์ ผู้หลักผู้ใหญ่และผู้เฒ่าผู้แก่ บางวัดอาจอัญเชิญพระพุทธรูปสิ่งศักดิ์ไปไว้ที่หอทรง เพื่อให้ชาวบ้านสร้างน้ำต่อเนื่องไปจนกว่าจะแห่ดอกไม้เสร็จหรืออย่างช้าไม่เกินวันเพ็ญเดือนหก งานสงกรานต์ในอดีตนั้นแตกต่างกับสมัยปัจจุบันมาก เพราะในปัจจุบันผู้คนไม่ค่อยจะรู้จักการละเล่นและประเพณีแบบก่อน คนหนุ่มสาวยุคนี้จะไม่เล่นอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะออกไปเที่ยวที่หมู่บ้านอื่นหนุ่มสาวบางส่วนที่เหลืออยู่ในหมู่บ้านก็จะมีการกินเหล้าสังสรรค์กับเพื่อนๆมากกว่า

เดือนหก บุญบั้งไฟ ในเดือนนี้ทำบุญบั้งไฟกำหนดขึ้น 2 วัน เมื่อถึงวันรวมชาวบ้านในตำบลบ้านแก่งแต่ละหมู่บ้านก็จะนำบั้งไฟมารวมกันที่วัด จัดการแห่บั้งไฟ ชาวบ้านจะเล่นกันสนุกสนานมีขบวนพ่อนชายหญิงเรียงรายรำรำไปกับเสียงกลอง วันที่สองจะเป็นวันจุดบั้งไฟ ถ้าของใครขึ้นก็จะห้ามแห่เจ้าของถ้าของใครแตกหรือระเบิดก็ห้ามลงตาม เมื่อเสร็จการจุดแล้วต่างก็เลิกพากันไป

เดือนเจ็ด บุญซำฮะ ในเดือนนี้ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านของตำบลบ้านแก่ง มีการทำคล้ายๆ กัน ในพิธีชาวบ้านจะพากันสร้างปะรำขึ้น ทุกครัวเรือนจะนำดอกไม้ธูปเทียนชันน้ำ ฝ้ายมารวมกันที่บริเวณพิธี เวลากลางคืนนิมนต์พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ ตอนเช้าถวายอาหารบิณฑบาตพระฉันเสร็จท่านจะให้พร ประพรมน้ำมนต์ให้ทุกคนเอาชันน้ำมนต์กลับบ้านเพื่อไปรดให้ลูกหลานบ้านเรือน วัว ควาย ส่วนหินทรายเอาไปหว่านรอบบ้านเรือนและรอบหมู่บ้าน เพื่อให้หายเสนียดจัญไร นอกจากนี้ในเดือนนี้ชาวบ้านยังมีพิธีเลี้ยงผีปู่ตาอีกด้วย ผีพ่อแม่ ผีตาแฮก ทำนองเดียวกันกับแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพิธีกรรมก่อนจะมีกิจการทำนา สรุปลงแล้วคือให้รู้จักคุณของผู้มีคุณที่ปกป้องรักษาหมู่บ้าน

เดือนแปด บุญเข้าพรรษา ทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารเช้าและเพลแก่พระสงฆ์ บ่ายมีการฟังพระธรรมเทศนา ก็นับมีการป่าวร้องให้ชาวบ้านนำขี้ผึ้งมาหล่อเทียนใหญ่ น้อยสำหรับจุดไว้ในโบสถ์ เป็นพุทธบูชาตลอดกาลเข้าพรรษา

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน โดยนำข้าวและอาหารคาวหวานพร้อมทั้งหมากพลู บุหรี่ห่อด้วยใบตองกล้วย แล้วนำไปไว้ตามต้นไม้และพื้นหญ้า เพื่ออุทิศให้แก่บรรดาญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยกำหนดทำในวันแรมสิบค่ำเดือนเก้า ต่อมาภายหลังนิยมทำภัตตาหารถวายแก่พระสงฆ์สามเณรแล้วอุทิศให้แก่ผู้ตายด้วยการหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ทั้งนี้เกิดจากความเชื่อตามนิทานชาดกและเป็นที่มาของการทำบุญแจกข้าวด้วย

เดือนสิบ บุญข้าวสาก เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายเช่นเดียวกับบุญข้าวประดับดิน โดยมีเวลาห่างกัน 15 วัน เป็นระยะที่พวกเขาจะต้องกลับไปเมืองนรก (ตามนิทานชาดก) โดยผู้ที่ถวายทานเขียนชื่อของตนเองไว้ในภาชนะที่ใส่ของทานไว้ แล้วเขียนชื่อของตนเองใส่กระดาษอีก แล้วนำไปใส่ลงบาตร เมื่อภิกษุสามเณรรูปใดจับได้ฉลากของผู้ใดก็เรียกให้เจ้าของสลากนำเอาของถวาย ครั้นพระเณรฉันแล้วก็ประชุมกันฟังเทศน์ บรรยายนิทานวัตถุและภายิตต่างๆ ทั้งอันสงฆ์สลากภัตด้วยชั่ววันกับคืนหนึ่งจึงเลิก

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา มีการตามประทีปโคมไฟเรียกว่าทำบุญจุดประทีป ถ้าไม่ใช่โคมแก้ว โคมกระดาษก็มักชูดเปลือกลูกตูมกาให้ใสหรือชูดเปลือกลูกฟักทองให้ใสบางทำเป็นโคม ใช้น้ำมันมะเขือหรือมะพร้าวมีใส่ลอยอยู่มีหูหิ้วแล้วนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้เต็มวัด นอกจากนั้นบางหมู่บ้านก็ทำรั้วลวดเลี้ยวไปเรียกว่าคีรีวงกฏและมีการทำปราสาทถวายพระด้วย

เดือนสิบสอง บุญกฐินซึ่งเริ่มตั้งแต่วันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ดถึงกลางเดือนสิบสอง อัญชะบริหารที่จำเป็นต้องทอดเป็นองค์กฐินจะขาดไม่ได้คือ บาตร สังฆาฏิ จีวร สบง มีด โคน หรือมีดตัดเล็บ สายรัดประคด ผ้ากรองน้ำและเข็มนอกจากนั้นเพียงเป็นองค์ประกอบ หลังจากวันเพ็ญเดือนสิบสองแล้วจะทอดกฐินอีกไม่ได้ จึงต้องทำบุญกองบัง (บังสุกุลหรือทอดผ้าป่า) และทำบุญกองอัญชะ คือ การถวายอัญชะบริหารแปดอย่างแก่พระสงฆ์

3.9 ศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่น

ชาวดำบลบ้านแก่งนับถือศาสนาพุทธ เป็นศาสนาหลักประจำท้องถิ่น และมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติดังจะเห็นได้จากประเพณีพิธีกรรมในฮีตสิบสอง และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งบางประเพณีจะมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างความเชื่อแบบพุทธและความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นที่จะกล่าวนี้จะแยกกล่าวดังนี้

3.9.1 พุทธศาสนา ความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่มีประชาชนนับถือมากที่สุดทำให้วัดกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจแห่งหนึ่งที่สำคัญของแต่ละหมู่บ้าน โดยทั่วไปในวันธรรมดาประชาชนจะทำบุญตักบาตรเป็นประจำทุกวันส่วนในวันพระวันศีลและวันสำคัญทางศาสนาจำนวนคนที่ไปทำบุญจะมีมากเป็นพิเศษนอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ประชุมปรึกษาหารือเรื่องราวสำคัญๆ ของแต่ละหมู่บ้าน เช่น การจัดประชุมงานประจำปีของหมู่บ้าน การประชุมกลุ่มต่างๆ เป็นที่ตั้งหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ฯลฯ แนวความคิดทางศาสนานั้นประชาชนเชื่อในเรื่อง บาบ บุญ คุณ โทษ นรก สวรรค์ การทำบุญกุศลเป็นการเพิ่มพูนบุญบารมีและสั่งสมไว้เพื่อชาติหน้าหรืออนาคตข้างหน้าให้มีความสุข

3.9.2 ความเชื่อ

1) *ความเชื่อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต* ความเชื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่ทำให้ผู้คนเชื่อเกิดความรู้สึกรอบอุ้มและเกิดความมั่นใจว่าตนเองมีผู้คอยปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัย ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้มากมาย เช่นเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม วันดีวันร้าย การทำนายโชคชะตาราศีนับว่ามีบทบาทต่อวิถีชีวิตอยู่มาก การปลูกเรือนแต่งงาน การบวช การตั้งชื่อให้กับบุตรหลานที่เกิดใหม่ การเดินทางไกล ฯลฯ จะต้องหาฤกษ์ยามที่เหมาะสม วัน เดือน ปี ที่เป็นมงคล ในแต่ละหมู่บ้านของตำบลบ้านแก้งจึงมีผู้คอยกำหนดฤกษ์ยามที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถืออยู่ทุกหมู่บ้าน เช่น พระสงฆ์ เทียม จำ หมอธรรม หมอสูตร หรือผู้อาวุโสของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ ข้อห้ามหรือกะล่ำ เครื่องรางของขลัง เรื่องเคราะห์ปีเคราะห์เดือน เรื่องพืชสัตว์ บนบาน เรื่องขวัญ การส่อง ของรักษา (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

2) *ความเชื่อในการนับถือผี* ชาวตำบลบ้านแก้งนับถือผี 2 กลุ่ม คือผีดี จะเป็นผีที่คอยคุ้มครองปกป้องพิทักษ์บ้านเมืองช่วยรักษาคนให้หายเจ็บไข้ได้ป่วยตลอดจนช่วยลดบันดาลให้สมความปรารถนา และผีร้าย เป็นผีที่ทำให้โทษจะเป็นผีที่เป็นอันตรายต่อคน ทำให้คนหวาดกลัว ผีบางชนิดอาจทำอันตรายแก่คนถึงชีวิตได้ หรือบางที่ต้องมีการเซ่นไหว้เพื่อขอไม่ให้ทำอันตราย ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่าผีคือ มีอำนาจลี้ลับปาฏิหาริย์เหนือกฎเกณฑ์ธรรมชาติ สามารถให้คุณให้โทษต่อมนุษย์ได้ ดังนั้นจึงมีทั้งผลดีและผลร้าย เช่นการนับถือผีบ้านผีเรือน และพระภูมิเจ้าที่ โดยปกติบ้านทุกหลังคาเรือน จะมีหิ้งพระพุทธรูปไว้เพื่อสักการบูชาคุ้มครองภัยแต่ขณะเดียวกันก็มีความเชื่อว่ามีผีเรือนช่วยดูแลคุ้มครองด้วย การนับถือผีไร่ผืนาผีสวน ผืนาจะเรียกว่า ผีตาแฮก ในปัจจุบันพิธีเลี้ยงผีตาแฮกจะมีปรากฏเพียงบางครอบครัว และเมื่อถึงประเพณีบุญเดือนสิบก็จะนำข้าวสากไปวางยังกิ่งไม้ พื้นดิน ที่ไร่นาเรียกสวนเป็นการบูชาผีที่คอยดูแลพืชผล เมื่อจะเพาะปลูกข้าวกล้า ก็จะบอกกล่าวขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ การนับถือผีปู่ตา ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านตำบลบ้านแก้งจะมีความเชื่อและนับถือผีปู่ตา เช่น หมู่ที่ 1, 15 และหมู่ที่ 16 ของตำบลบ้านแก้งจะมีหอ โองปู่ตาประจำหมู่บ้านทุกปีจะมีการเลี้ยงหอโองปู่ตา ซึ่งเป็นวิญญูณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน เรียกว่า “ดอนปู่ตา” ผีปู่ตามีบทบาทเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้านคอยคุ้มครองปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาหมู่บ้านและลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขเป็นที่พึ่งทางใจเมื่อจะเดินทางไกลไปไหนมาไหนชาวบ้านจะต้องบอกกล่าวด้วยความเคารพยำเกรง เมื่อถึงเดือนหกชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยงปู่ตา โดยมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรมคือ “จะจำ” หรือ “จำ” จะเป็นผู้กำหนดเลี้ยงปู่ตาวันใดและจะแจ้งให้ชาวบ้านทราบ เพื่อเตรียมเครื่องเช่นสรวงปู่ตา นอกจากนี้ชาวตำบลบ้านแก้งยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีน้ำ ผีหนอง ตามห้วย หนอง คลอง บึง ผีป่า ผีดง ในบริเวณที่เป็นป่าดง การนับถือผีเชื้อ การนับถือนางธรรณี (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

3) ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุหนองสามหมื่น ชาวตำบลบ้านแก้งและตำบลใกล้เคียงมีความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุหนองสามหมื่น จึงมีการนำเอาสิ่งของมีค่าต่างๆ มาถวายพระธาตุหนองสามหมื่นเพื่อเป็นพุทธบูชา เช่น นัตเงิน นัตทอง แผ่นเงิน แผ่นทอง เป็นต้น เพราะมีความเชื่อว่า องค์พระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์สามารถคลันดาลสิ่งที่ดีตนปรารถนาได้ทุกอย่าง ชาวบ้านบางคนถึงกับมาบ่าหรือบนเอาไว้ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ของเจดีย์พระธาตุหนองสามหมื่น ในปัจจุบันนี้ วันดีคืนดี ส่วนมากจะเป็นวันพระ ที่เจดีย์พระธาตุหนองสามหมื่นจะมีรัศมีเป็นสายรุ้งพุ่งออกรอบๆ เจดีย์คล้ายดวงจันทร์รัศมีแรงกล้าพุ่งขึ้นสว่างจ้าไปทั่วบริเวณวัด มีชาวบ้านหลายคนเคยเห็นงูใหญ่งูล้อมเจดีย์ และมีกระเข้ขึ้นมาตากแสงจันทร์ ทุกคนต่างยืนยันกันว่าเป็นงูและกระเข้ศักดิ์สิทธิ์ที่คอยเฝ้าพระธาตุหนองสามหมื่น (จารึก หาญเจริญ, ประกาย นามแดง 2555: สัมภาษณ์)

4) ความเชื่อรูปปั้นองค์หลวงพ่อบุญศรีที่วัด รูปปั้นองค์หลวงพ่อบุญศรีที่วัด ผู้ที่ไปนมัสการท่านถึงที่แล้วถึงจะทราบว่าจะหลวงพ่อบุญศรีอะไร ส่วนมากผู้ผ่านเข้ามาในเขตตำบลบ้านแก้ง จะต้องเดินทางเข้ามานมัสการรูปปั้นของหลวงพ่อบุญศรีซึ่งอยู่ภายในวัดพระธาตุหนองสามหมื่นส่วนใหญ่จะมาขอพรให้หลวงพ่อบุญศรีท่านปกปักรักษาคุ้มครองเมื่อจะเดินทางไปทำงานต่างถิ่น ชาวบ้านบางคนก็มาแสวงหาโชคลาภกับองค์หลวงพ่อบุญศรี เช่น การจุดธูปขอหวย ปิดทองรูปปั้นท่านแล้วจะทำให้การทำกิจการสำเร็จด้วยดี (หนูเทียม เจริญชัย 2555: สัมภาษณ์)

5) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานวัตถุของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ภายในวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ยังมีรูปเคารพและสถานวัตถุอื่นๆ ภายในวัด เช่น ศาลาพักผ่อน พระพุทธรูปปางไสยาสน์ พระราหูอมจันทร์ รูปปั้นเขาวงกตนรก-สวรรค์ ซึ่งเกิดเป็นตำนานของความเชื่อต่างๆ ตำนานคติความเชื่อของชาวบ้านกับความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาผสมกันออกมาในรูปแบบการก่อสร้างวัตถุสถานอื่นๆ ภายในวัด เป็นการเชื่อมโยงความคิดระหว่างความเชื่อพื้นบ้านเข้ากับความเชื่อด้านพุทธศาสนาให้ผสมกลมกลืนกัน (สวัสดิ์ แสง 2555: สัมภาษณ์)

3.10 สถานที่สำคัญของตำบลบ้านแก้ง

3.10.1 วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ การเดินทางจากตัวเมืองชัยภูมิตามทางหลวงหมายเลข 201 ถึงอำเภอกุฉีชุม และจากอำเภอกุฉีชุมไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือถึงตำบลบ้านแก้ง ประมาณ 16 กิโลเมตร ภายในวัดนอกจากพระธาตุหนองสามหมื่น ยังมีวัตถุสถานมากมายภายในวัด เช่น ภาพปูนปั้นแสดงนรกสวรรค์ ไบเบสมาหินทราย แผ่นศิลาจารึกวัดพระธาตุหนองสามหมื่น องค์พระพุทธรูปไสยาสน์ใหญ่ ศาลาพักผ่อน รอยพระพุทธรูปจำลอง ฯลฯ

ภาพที่ 2.18 พระพุทธรูปภายในศาลาการเปรียญ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น

ภาพที่ 2.19 อุบมุงสำหรับเก็บรูปเคารพตามลัทธิพราหมณ์

3.10.2 อุบมุง หรืออุโมงค์ โบราณสถานอุบมุงเป็นสถูปสำหรับเก็บรูปเคารพตามลัทธิพราหมณ์ เป็นอาคารก่ออิฐ แผนผังรูปสี่เหลี่ยม หลังคาก่ออิฐเป็นสันเหลี่ยมไปบรรจบกัน สภาพปัจจุบันค่อนข้างทรุดโทรม มีใบเสมาวางอยู่ด้านข้าง และฐานรูปเคารพหินทรายขัดจากอุบมุงไปทางทิศตะวันออก มีซากโบราณสถานแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อีกหลังหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีเนินโบราณสถานขนาดเล็กอีก 1 แห่ง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ สร้างในศิลปะลาว สันนิษฐานว่า มีอายุร่วมสมัยกับพระธาตุหนองสามหมื่น ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 22 ส่วนฐานรูปเคารพ สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในศิลปะขอม ราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 และถูกเคลื่อนย้ายมาไว้บริเวณดังกล่าวในภายหลัง

3.10.3 ใบเสมาทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 13-14) จากการสำรวจพบใบเสมาภายในแหล่ง โบราณคดีโนนบ้านเก่า หมู่ที่ 15 บ้านธาตุสามหมื่น ต. บ้านแก้ง ใบเสมาบางใบถูกเคลื่อนย้ายมาจากตำแหน่งเดิม ลักษณะของใบเสมาเป็นแผ่นรูปกليبัว ไม่มีลวดลายใดๆ บริเวณที่พบมีต้นไม้ ขึ้นรก ทำให้พบจำนวนหนึ่งเท่านั้น ลักษณะการปักมีทั้งเรียงตัวตามแนวแกนทิศ และกระจายอยู่โดยทั่วไป ใบเสมาที่เก็บรักษาไว้ที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น (ปัจจุบันอยู่ทางด้านทิศใต้ อุโบสถ) ถูกเคลื่อนย้ายไปจากบริเวณนี้ ซึ่งใบเสมาส่วนหนึ่งพระครูสิริศิลาจารย์ (หลวงปู่มณี สิริจันโท) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดโบราณสมัยนั้น ได้นำมาทำศาลหลักเมือง (ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง) ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของวัดโบราณ อ. ภูเขียว จ. ชัยภูมิ ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน จากการสำรวจของเจ้าหน้าที่จากสำนักหอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ. ศ. 2546 มีจำนวน 13 แผ่น ลักษณะเป็นแผ่นศิลารูปใบเสมาที่มีสันนูนตรงกลาง ตามแนวตั้ง รูปทรงเช่นนี้อาจกำหนดว่าเป็นรูปกليبัวก็ได้ มีจำนวน 6 แผ่น ที่มีจารึกๆ ทุกหลัก เป็นหินทรายหยาบสีน้ำตาล มีสภาพชำรุดมาก เส้นอักษรลบเลือนเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะรูปอักษร เป็นอักษรที่เพิ่งจะพัฒนามาจากรูปอักษรปัลลวะ ภาษาที่ใช้ จารึกเป็นภาษามอญโบราณ เนื้อหาจารึกมีใจความสรุปได้ว่าเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเหมือนกันทุกแผ่น โดยกล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลต่างๆ เป็นต้น (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2554: 27-32)

ประโยชน์จากการศึกษาจารึกเหล่านี้ทำให้ทราบถึงอิทธิพลการใช้รูปอักษรปัลลวะ ภาษามอญโบราณ ที่แผ่กระจายทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และทำให้ทราบว่า กลุ่มคนที่ใช้ภาษามอญโบราณเป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา และมีอารยะธรรมเป็นของตนเอง

3.10.4 หนองสามหมื่น เป็นหนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ อยู่ทางทิศเหนือของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น มีน้ำตลอดปี มีเนื้อที่ประมาณ 30,060 ไร่ ฤดูแล้งน้ำมากลึก 100 เมตร ฤดูแล้งลึกประมาณ 7-8 เมตร สมัยก่อนมีจระเข้และปลาน้ำจืดชุกชุมมาก มีสายน้ำไหลลงไปสู่ลำน้ำพรม

เป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านอาศัยในการทำกรเกษตร เพาะปลูก เป็นศูนย์กลางของความอุดมสมบูรณ์ของตำบลบ้านแก่ง

ภาพที่ 2.20 หนองสามหมื่น

ที่มา : www.bankangcity.go.th เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2555

4. ความเป็นมาของวัดพระธาตุหนองสามหมื่นและพระธาตุหนองสามหมื่น

วัดพระธาตุหนองสามหมื่น เดิมชาวบ้านเรียกว่าวัดธาตุ เรียกตามชื่อองค์พระธาตุ เพราะพระธาตุหนองสามหมื่นตั้งอยู่ที่ตรงนี้ก่อนจะมีการสร้างวัดขึ้นมา ประกอบกับมีหนองน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของวัด คือ “หนองสามหมื่น” ชาวบ้านจึงได้เอานามนี้มาตั้งเป็นชื่อวัด “พระธาตุหนองสามหมื่น” จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (เมทิน โพนแก่ง 2555: สัมภาษณ์)

4.1 ประวัติวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

วัดพระธาตุหนองสามหมื่นเริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2496 โดยพี่น้อง เจริญเกียรติ ซึ่งเป็นชาวบ้านแก้ง เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง เกิดศรัทธาจึงนำบ้านเก่าออกไปสร้างกุฏิเป็นที่พักสงฆ์ทางทิศตะวันตกขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น ซึ่งในขณะนั้น เป็นป่าละเมาะ เมื่อสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นแล้ว ชาวบ้านได้พากันไปนิมนต์พระบุญมี วิฑฐัมโม มาเป็นเจ้าสำนัก เวลาผ่านไป 3 ปี เจ้าสำนักได้ลาสิกขาไปมีครอบครัว ต้น พ.ศ. 2505 หลวงพ่อศรีทัต วิปัสสโน จากวัดช้างเผือก อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี มาอยู่จำพรรษาที่วัดโบราณ ตำบลฝักบัว อำเภอภูเขียว เมื่อออกพรรษาแล้ว ชาวบ้านแดงสว่างพากันนิมนต์มาสร้างกำแพงวัดกลางตาลวัดประจำหมู่บ้าน ทายก-ทายิกา และชาวบ้านแก้งได้ยื่นกิตติศัพท์ จึงตกลงพากันไปนิมนต์ให้มาอยู่จำพรรษาที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ในช่วง พ.ศ. 2505-2512 เป็นช่วงที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่นได้รับการพัฒนาโดยมีหลวงพ่อศรีทัตเป็นประธาน ท่านได้ก่อสร้างปูชนียวัตถุไว้เป็นจำนวนมาก เช่น อุโบสถ ศาลาพักผ่อน พระพุทธรูปปางปาลิไลยก์ และพระพุทธรูปจำลอง 4 รอย เป็นต้น ต่อมาท่านได้ย้ายไปจำพรรษาอยู่ที่วัดอื่น ระหว่าง พ.ศ. 2529-2537 พระนิรันดร กัลยาโณ หรือพระครูวรเจดียงกริรักษ์ เป็นเจ้าอาวาส ทางวัดร่วมกับกรมศิลปากร ได้ดำเนินการปฏิสังขรณ์พระธาตุหนองสามหมื่น โดยการเสริมเหล็กไว้สนิมภายใน ใซ้งบประมาณราว 3 แสนบาท ต่อมาท่านได้ย้ายไปอยู่ที่วัดอื่น ชาวบ้านจึงได้นิมนต์พระมาจำพรรษาแทน อยู่ได้ 1 พรรษาบ้าง 2 พรรษาบ้าง จนกระทั่ง พ.ศ. 2544 พระอาจารย์สมโภชน์(ผัน) กวิสสโร ได้มาจำพรรษาที่นี่ ท่านได้พัฒนาวัดให้มั่นคงขึ้นเรื่อยๆ วัดได้รับการพัฒนาทางด้านเสนาสนะและงานปริยัติธรรมโดยมีการเรียนการสอนปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้น อีกทั้งวัด พระธาตุหนองสามหมื่นได้รับแต่งตั้งให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดชัยภูมิ แห่งที่ 25 และเป็นอุทยานการศึกษาในวัด เมื่อ พ.ศ. 2551 (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2554: 19-23)

ปัจจุบันวัดพระธาตุหนองสามหมื่น มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุสิ่งก่อสร้างต่างๆ และเป็นสถานที่สำคัญของจังหวัดชัยภูมิ

วัดพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีของจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดใกล้เคียง เพราะมีความสำคัญดังนี้

1) เป็นที่ตั้งขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น อันเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ประชาชนทั้งใกล้และไกลต่างก็มาสักการะบูชาพระธาตุหนองสามหมื่นอยู่มิขาดสาย

2) วัดพระธาตุหนองสามหมื่นมีโบราณวัตถุจำนวนมาก อยู่ภายในวัด ซึ่งล้วนแล้วแต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม

3) เป็นแหล่งกำเนิดประเพณีสำคัญๆ ของท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญเข้าพรรษา-ออกพรรษา นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การปฏิบัติธรรมประจำปี การฝึกอบรมต่างๆของชาวบ้าน

วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตั้งอยู่ ณ บ้านธาตุสามหมื่น หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 500 ไร่ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงจรดดอนคูเมืองเก่าซึ่งนักโบราณคดีสันนิษฐานว่าเป็นบารายหรืออ่างเก็บน้ำของชุมชนประวัติศาสตร์ ทิศใต้และทิศตะวันตกจรดลำน้ำกุดธาตุ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ได้รับอนุญาตให้สร้างวัดเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ. ศ. 2514 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ. ศ. 2521 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีฐานะเป็นวัดราษฎร์ พื้นที่วัดเป็นป่าขนาดใหญ่มีทุ่งนาและชุมชนล้อมรอบบริเวณ ภายในวัดมีองค์พระธาตุหนองสามหมื่นถือเป็นสัญลักษณ์ของวัดแห่งนี้

ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ดังต่อไปนี้

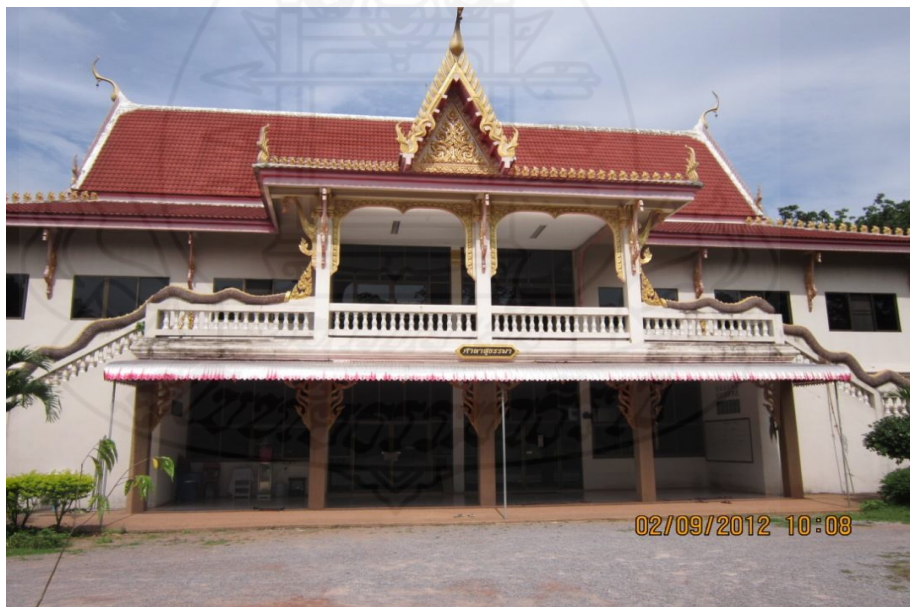
1. พระบุญมี ฐิตธัมโม ระยะเวลา 2496-2499 ตำแหน่ง ทำการแทนเจ้าอาวาส
2. พระทองคูณ พุทฺธวโร ระยะเวลา 2499-2501 ตำแหน่ง ทำการแทน
3. พระศรีทัต วิปัสสโน ระยะเวลา 2505-2521 ตำแหน่ง ทำการแทน
4. พระวันที วรปัญโญ ระยะเวลา 2521-2529 ตำแหน่ง เจ้าอาวาส
5. พระครูวรเจตยานุรักษ์ (นิรันดร์ กัลยาโณ) 2529-2535 ตำแหน่ง เจ้าอาวาส
6. พระครูถาวรชัยวัฒน์(พระคง สุทฺธาปัสโชโต) 2536-2545 ตำแหน่ง เจ้าอาวาส
7. พระครูปลัดสมโภชน์ กวิสสโร ระยะเวลา 2545- ปัจจุบัน ตำแหน่ง เจ้าอาวาส

4.2 สถานที่สำคัญภายในวัด

วัดพระธาตุหนองสามหมื่น มีอาคารเสนาสนะต่างๆ ได้แก่ ศาลาการเปรียญ 1 หลัง โรงครัว 1 หลัง กุฏิสงฆ์ 10 หลัง ที่พักรักษาพยาบาลสำหรับคฤหัสถ์ 2 หลัง ห้องน้ำสำหรับพระเณร 15 ห้อง ห้องน้ำสำหรับคฤหัสถ์ 20 ห้อง

ภาพที่ 2.21 แผนที่สถานที่สำคัญของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

ภาพที่ 2.22 ศาลาการเปรียญวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

นอกจากนี้วัดพระธาตุหนองสามหมื่นยังมีวัดอุตุสถานที่สำคัญ ดังนี้

4.2.1 พระธาตุหนองสามหมื่น พระธาตุหนองสามหมื่น ตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น หมู่ที่ 15 บ้านธาตุสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นพระธาตุที่สำคัญของจังหวัดชัยภูมิแห่งหนึ่ง ถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์คู่อีสานแห่งหนึ่ง มีลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ก่อด้วยอิฐฉาบปูน มีฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 12.70 เมตร องค์พระธาตุเจดีย์สูง 45.30 เมตร วัดโดยรอบ 26.30 เมตร มีบันไดทางขึ้น 3 ด้าน ขนาดกว้าง 4.80 เมตร เหนือฐานเจียงเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายรองรับองค์พระธาตุ ซึ่งมีซุ้มทั้งสี่ทิศ ประดิษฐานพระพุทธรูปปางรำพึง และปางลีลา ภายในองค์พระธาตุเชื่อกันว่าบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ รูปแบบดังกล่าวอาจเปรียบเทียบกับ ได้กับพระธาตุอื่นๆ ทั้งในนครเวียงจันทน์และในเขตไทย เช่น พระธาตุวัดเทพพล เมืองเวียงคุก จังหวัดหนองคาย พระธาตุศรีเมือง นครเวียงจันทน์ เป็นต้น ส่วนอายุขององค์พระธาตุพอจะอาศัยจากลักษณะทางศิลปกรรมขององค์พระธาตुरาวพุทธศตวรรษที่ 21-22

ภาพที่ 2.23 เจดีย์พระธาตุหนองสามหมื่น

4.2.2 อุโบสถ หลังนี้มีสองชั้น สร้างขึ้นในสมัยหลวงพ่อศรีทัต ภายในประดิษฐานพระพุทธรูชราชจำลอง เป็นพระประธาน พระพุทธรูปองค์นี้ได้รับประทานมาจากสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสกมลมหาสังฆปริณายก (วาสน์ วาสนมหาเถร) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ในสมัยหลวงพ่อวันที่ วรปัญญา เป็นเจ้าอาวาส

อุโบสถถือว่าเป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาเพื่อใช้เป็นที่ประกอบสังฆกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น การบวช ลงอุโบสถ และอื่นๆ นอกจากนี้พระประธานภายในอุโบสถยังเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสถานที่

4.2.3 เขาวงกต (หรือนรกสวรรค์) ลักษณะเป็นภาพปูนปั้นนูนต่ำ และรูปปั้นแสดงภาพพระมาลัย ไปนรก และสวรรค์ และนำข่าวมาบอกแก่ชาวโลกมนุษย์ให้ทราบถึงการถูกลงโทษด้วยวิธีต่างๆ ในนรก ตามสมควรแก่กรรมของตนและอันิสงส์ของการทำความดีแบบต่างๆ กัน

เป็นการสร้างเพื่อเตือนสติชาวพุทธทั่วไปให้ประกอบคุณงามความดีหมั่นสร้างบุญสร้างกุศล เมื่อยังมีชีวิตอยู่อย่าได้ทำบาป เมื่อเสียชีวิตลงจะไม่ได้ไปตกนรกเหมือนดังรูปปั้น

4.2.4 รอยพระพุทธบาทจำลอง 4 รอย จากพระธาตุเจดีย์ไปทางทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 300 เมตร เป็นรอยพระพุทธบาทจำลองของพระพุทธเจ้าสี่พระองค์คือ พระกุกสันโธ พระโกนาคมน โน พระกัสสป และพระสมณโคตโม รอยพระพุทธบาทเหล่านี้หลวงพ่อศรีทัตได้จำลองมาจากวัดในจังหวัดเชียงใหม่ บริเวณท่ามกลางรอยพระพุทธบาท แสดงรูปปั้น เกี่ยวกับพิธีแรกนาขวัญ และต้นมัทกะลิผล พุทธสถานแห่งนี้สร้างขึ้นใน พ. ศ. 2508

4.2.5 ศาลาพักผ่อน สร้างเมื่อ พ. ศ. 2508 ลักษณะเป็นทรงไทยประยุกต์แฝด 3 หลังชั้นเดียว มีเสาทั้งสิ้น 1,068 ต้น มีห้องรวมหนึ่งพักผ่อน แต่ละห้องกว้าง 2x2 ตารางเมตร ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของศาลาพักผ่อน คือตัวอาคารไม่มีไม้รัดคอกเสา ไม่มีมอกไก่ ไม่มีคั้ง ไม่มีจื่อ และไม่มีไม้เชิงชาย ศาลาพักผ่อนใช้ไม้ 3 อย่าง คือ ไม้จันทน์ ไม้แป และไม้ปิ่นลม เท่านั้น ภายในศาลาพักผ่อน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางประทานพร พระมหาโมคคัลลานะ และพระสารีบุตร ตามลำดับ ศาลาพักผ่อนสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เป็นอนุสรณ์ถึงเวสสันดรชาดก อันประกอบด้วยหนึ่งพันคาถา

4.2.6 ใบเสมาสมัยทวารวดี ลักษณะเป็นแผ่นศิลาหินทรายเนื้อหยาบสีน้ำตาล ตั้งเรียงกันอยู่ด้านทิศใต้ของอุโบสถ ใบเสมาเหล่านี้ มีทั้งแบบเรียบและมีรอยจารึก ชนิดที่มีรอยจารึกถูกจารึกด้วยอักษรโบราณซึ่งจัดอยู่ในศิลปะสมัยทวารวดี ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13-14 ใบเสมาเหล่านี้เดิมอยู่บริเวณไร่ของชาวบ้าน บริเวณ โนนบ้านเก่า (ที่ตั้งหมู่บ้านครั้งแรก) และถูกเคลื่อน

ย้ายมาไว้ที่วัดพระธาตุนองสามหมื่นใน พ. ศ. 2522 ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2546 เจ้าหน้าที่จากหอสมุดแห่งชาติ ได้มาบันทึกจารึกบนใบเสมาและนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญภาษาโบราณอ่าน พบว่าเป็นอักษรปัลลวะ ภาษามอญโบราณ มีเนื้อความเกี่ยวกับการทำบุญในพระพุทธศาสนา

จากใบเสมาที่พบทำให้สันนิษฐานได้ว่า พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมานับพันปี ในอดีตชุมชนแถบนี้เป็นชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาและมีความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรม

4.2.7 พระพุทธรูปปางป่าลียก สร้างขึ้นใน พ. ศ. 2507 แสดงพระพุทธรูปประวัติเมื่อครั้งพระพุทธองค์ ทรงหลีกเร้นจากภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ผู้ก่อการทะเลาะวิวาทกันเกี่ยวกับเรื่องพระวินัย และทำให้การวิวาทกันแผ่ขยายไปในวงกว้าง ทั้งยังไม่ฟังพระคำรัสตักเตือนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงเสด็จไปประทับอยู่ในป่าปาลียกกะ มีช้าง และลิงคอยถวายอุปถุฏฐาก อยู่ห่างจากรอยพระพุทธบาทจำลอง ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 300 เมตร

ภาพที่ 2.24 รอยพระพุทธบาทจำลอง

ภาพที่ 2.25 ใบเสมาหินทรายสมัยทวารวดีของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

4.2.8 พระพุทธรูปไสยาสน์ ลักษณะเป็นพระพุทธรูปประทับไสยาสน์ ยาวประมาณ 40 เมตร สูงประมาณ 10 เมตร แสดงพระพุทธรูปประวัติตอนพระพุทธรองค์โปรดสูรินทรานุ ผู้เป็นเทวดาในชั้นดาวดึงส์ และมีกายใหญ่มาก ไม่ปรารถนามาเฝ้า พระพุทธรองค์จึงทรงเนรมิตพระวรกายให้ใหญ่มาก เพื่อลดความถือตัวของเทวดาคตนั้น พระพุทธรูปปางนี้ถูกสร้างขึ้นใน พ. ศ. 2506 บ่อน้ำมนต์พระอุปคุต พระอุปคุตท่านเป็นพระเถระรูปหนึ่งในสมัยหลังพุทธกาล ประมาณ 200 ปี เป็นผู้ที่ช่วยทำลายความผิดของวัสติมาร ผู้เป็นเทวดาในชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ชาวบ้านเชื่อกันว่าการกราบไหว้บูชาท่าน จะช่วยป้องกันอันตรายต่างๆ ได้ รูปปั้นพระอุปคุตอยู่ด้านหน้าของพระพุทธรูปไสยาสน์

ชาวบ้านเชื่อว่าผู้มากราบไหว้ขอพรจะประสบความสำเร็จ ทั้งการงาน และครอบครัวเจริญรุ่งเรือง ดังที่ สุจินดา พลวัฒน์ ได้กล่าวว่า การบูชาพระพุทธรูปไสยาสน์ จะเสริมด้าน โชคลาภ บารมี เจริญจากการใดสำเร็จราบรื่น มีผู้สนับสนุนอุดมด้วยโชคลาภ และมีมิตรทุกแห่งหน (สุจินดา พลวัฒน์ 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2.26 พระพุทธไสยาสน์

4.2.9 รูปปั้นปูนนูนต่ำเรื่องเวสสันดรชาดก บริเวณบนกำแพงรอบพระธาตุหนองสามหมื่น มีรูปปั้นปูนนูนต่ำเรื่องพระเวสสันดร ในเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์ พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมีเป็นสำคัญ คือทรงบริจาคราชสมบัติ พระโอรส พระธิดา แม้กระทั่งพระชายาเป็นทาน ทรงมุ่งบำเพ็ญบารมี เพื่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

4.2.10 รูปปั้นพระสังข์ทอง ตั้งอยู่กลางถนนทางเข้าหน้าวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตามตำนานนิทานคำกลอนเรื่องสังข์ทองในมือของสังข์ทองถือไม้ตีลูกกลี หันหน้ามาทางหมู่บ้าน สร้างขึ้นเมื่อ พ. ศ. 2505 โดยฝีมือของหลวงพ่อศรีทศอดีตเจ้าอาวาส

การปั้นรูปพระสังข์ทองขึ้นมาเพราะตามตำนานความเชื่อของชาวบ้านแถบนี้ แก้งพระสังข์ทองเป็นบุคคลที่สร้างเจดีย์องค์พระธาตุหนองสามหมื่น ดังที่ ประมาณ แก้วมณี และนาง เจริญโชค กล่าวว่า สมัยนั้นได้มาอุปฐากหลวงพ่อศรีทศ มีรูปปั้นคล้ายพระสังข์ทองกับนางรจนาซึ่งเป็นหินศิลาแลงเก่าอยู่ที่อุบมุงเก่าห่างจากวัดประมาณ 1 กิโลเมตร ต่อมาหลวงพ่อศรีทศท่านได้พาลูกศิษย์ที่มาประจำอยู่ที่วัดไปดูและได้อามาเก็บไว้ที่วัด เพราะท่านมีความเชื่อว่าสังข์ทองเป็นผู้สร้างพระธาตุท่านจึงได้ตั้งนิทานพื้นบ้านขึ้นมา พร้อมกับมีการปั้นรูปพระสังข์ทองขึ้นมาอีกตรงหน้าวัด รูปปั้นหินศิลาแลงแต่เดิมนั้นไม่รู้ว่าหายไปไหน (ประมาณ แก้วมณี, นาง เจริญโชค 2555: สัมภาษณ์)

4.2.11 รูปปั้นองค์หลวงพ่อศรีทศ ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มนำความเจริญมาสู่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น และเป็นที่เคารพศรัทธาเป็นอย่างมากของชาวบ้านทั่วไป ดังที่ รong ดาวช่วย กล่าว

ว่า หลวงพ่อศรีทวด เป็นผู้สร้างพระนอน และอื่นๆ มากมาย ท่านเป็นผู้ควรแก่การสักการบูชา เชื่อว่าถ้ามากราบไหว้ท่านแล้ว ทำให้ลูกหลานอยู่รอดปลอดภัย ทำงานได้เงินได้ทอง (รอง ดาวช่วย 2555: สัมภาษณ์) คณะลูกศิษย์และชาวบ้านจึงได้ร่วมใจกันสร้างรูปปั้นองค์หลวงพ่อไว้ที่ศาลาเล็กๆ หลังหนึ่งชิดกำแพงด้านหน้าอุโบสถ เพื่อให้ผู้ที่เคารพนับถือท่านได้กราบไหว้บูชาและระลึกถึงคุณงามความดีของท่านที่ได้นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น

ภาพที่ 2.27 รูปปั้นองค์หลวงพ่อศรีทวดอดีตเจ้าอาวาส

4.3 งานสำคัญของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

วัดพระธาตุหนองสามหมื่นมีงานประจำปีที่สำคัญที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี มีดังนี้ (อนันต์ เจ้าทรัพย์, สวัสดิ์ แสดง 2555: สัมภาษณ์)

4.3.1 การปฏิบัติธรรมประจำปี เป็นงานนัดพบผู้เฝ้าธรรมจัดปฏิบัติธรรมประจำปี เริ่มครั้งแรกใน พ. ศ. 2544 มีการกำหนดระหว่างวันที่ 1-7 มีนาคมของทุกๆ ปี วัดอุประสงค์ที่จัดงานขึ้นเพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจถึงหลักธรรมของพุทธศาสนามากขึ้นและนำเอาธรรมะไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

4.3.2 งานประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น งานประเพณีสงกรานต์พระธาตุทางวัดพร้อมด้วยชาวบ้านแก่งตลอดจนส่วนราชการต่างๆ ของตำบลบ้านแก่งได้ร่วมกันจัด

งานนี้ขึ้นมาก่อนถึงวันงานมีการเตรียมการต่างๆ มากมาย เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีกัน
ในชุมชน งานนี้จัดขึ้นตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี

4.3.3 งานบุญกฐิน การทำบุญกฐินเริ่มตั้งแต่วันแรม1ค่ำ เดือน12 จนถึงวันเพ็ญ
เดือน12 การทอดกฐินคือการถวายทานนั่นเอง แต่เป็นทานพิเศษที่ถือว่าได้อานิสงส์กว่าการทำบุญ
อย่างอื่นตามปกติ สำหรับบุญกฐินประจำปีของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น บางปีก็จัดช่วงออก
พรรษาใหม่ๆ บางปีก็จัดขึ้นในช่วงก่อนหมดเขตกฐินเพียงหนึ่งวัน แล้วแต่ความสะดวกของทางวัด
หรือถ้ามีเจ้าภาพมาจองไว้ทางเจ้าภาพก็จะกำหนดมาให้ทางวัดได้รู้ก่อน

ในปัจจุบันแต่ละหมู่บ้านจะทำบุญกฐินหรือรอต้อนรับกฐินที่มีเจ้าภาพแจ้ง
ความประสงค์ของกฐินไว้กับวัด หากปีใดไม่มีผู้จองกฐินชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญกฐินหรือที่เรียก
กันว่ากฐินสามัคคี

4.3.4 งานวันสำคัญทางพุทธศาสนา ถ้าเป็นวันสำคัญทางศาสนาทางวัดพระธาตุ
หนองสามหมื่นก็จะมีการจัดกิจกรรมพิเศษขึ้นมา คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา
วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การที่มีวันสำคัญทางศาสนาขึ้นจะมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมา
ตอนเช้าจะมีการสมาทานศีลทำบุญตักบาตรฟังธรรมเทศนา ภาคกลางคืนจะมีเจริญพระพุทธรูป
การปฏิบัติธรรม การเวียนเทียนรอบพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นพุทธบูชา

4.3.5 การทำบุญผ้าป่า จะมีขึ้นในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ ฯลฯ
เป็นประเพณีที่นิยมกันมาช้านานนับเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลอย่างหนึ่งในพุทธศาสนา รูปแบบ
ของการทอดผ้าป่าของวัดพระธาตุหนองสามหมื่นมี 2 รูปแบบ คือผ้าป่าสามัคคีทั่วไป และผ้าป่าที่
เรียกตามจุดมุ่งหมายเฉพาะกิจในการทำบุญ รูปแบบผ้าป่าสามัคคีทั่วไปแบ่งกลุ่มการทอดผ้าป่าที่
นำมาทอดที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น แบ่งเป็นผ้าป่าจากต่างประเทศ ผ้าป่าแรงงาน ผ้าป่า
นักการเมือง ผ้าป่านักธุรกิจ ส่วนรูปแบบผ้าป่าที่เรียกตามจุดมุ่งหมาย รูปแบบนี้เกิดขึ้น โดยมี
วัตถุประสงค์ที่จะนำวัสดุสิ่งของไปทอดให้แก่วัดเป็นการทอดตามประเพณีและทอดเฉพาะกิจเป็น
คราวๆ ไป คือ ผ้าป่าการศึกษา ทอดเทียนทอดต้นไม้เงินหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ถิ่นท์หลอน

ปัจจุบันวัดพระธาตุหนองสามหมื่นมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านต่างๆ
ความสำคัญของวัดพระธาตุหนองสามหมื่นนี้ จุดเด่นอยู่ที่องค์พระธาตุหนองสามหมื่น อันเป็นที่
เคารพสักการะบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไปซึ่งเดินทางมาเพื่อสักการะองค์พระธาตุอยู่เป็นประจำ
ถือว่าเป็นวัดหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับพระธาตุหนองสามหมื่น มีความเชื่อที่สัมพันธ์กับองค์พระ
ธาตุหนองสามหมื่นในแง่ของการจัดงานประเพณีสงกรานต์ วัดนี้มีจารีตปฏิบัติอย่างหนึ่งคือ
ต้องมีพระจำพรรษาหรือจำวัดอย่าได้ขาด นอกจากนี้วัดยังต้องจัดงานบุญต่างๆ เป็นประจำทุกปี จะ

จัดให้ใหญ่หรือเล็กก็ต้องจัด เพราะถือว่าเป็นวัดเก่าแก่ อีกทั้งยังเป็นวัดที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ความเคารพศรัทธา

4.4 พระธาตุหนองสามหมื่น

พระธาตุเจดีย์ในภาคอีสานเป็นสถาปัตยกรรมประเภทสถูปเจดีย์สำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ตามตำนานเรื่องพระเจ้าเหยียบโลกที่กล่าวถึงพระพุทธองค์เสด็จประทับรอยพระพุทธรูปตามสถานที่ต่างๆ อันเป็นที่ตั้งพระธาตุสำคัญในภูมิภาคนี้ ได้แก่พระธาตุหลวงนครเวียงจันทน์ พระธาตุอิงฮังในสุวรรณเขต พระธาตุสำคัญในภาคอีสาน ได้แก่ พระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุเชิงชุม เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในยุคอาณาจักรล้านช้างแห่งหลวงพระบางและนครเวียงจันทน์รวมทั้งบริเวณภาคอีสานมีการสร้างพระธาตุ ตามคติพุทธศาสนานิกายลัทธิกวางศ้อย่างแพร่หลาย ต่อมาภายหลังมีการสร้างและปฏิสังขรณ์ต่อเติม รวมทั้งสร้างครอบหรือกวมพระธาตุองค์เดิมในลักษณะที่ปรากฏทั่วไป (สุวิทย์ จิระมณี 2550: 15)

พระธาตุหนองสามหมื่น หรือเรียกกันว่า “พระธาตุสามหมื่น” หรือ “พระธาตุบ้านแก้ง”ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยขอเรียกชื่อพระธาตุเจดีย์ว่า “พระธาตุหนองสามหมื่น” เพราะเป็นชื่อที่ชาวตำบลบ้านแก้งและคนทั่วไปรู้จักมากที่สุด พระธาตุหนองสามหมื่น เป็นพระธาตุที่มีลักษณะสวยงาม และสมบูรณ์ที่สุดองค์หนึ่ง เป็น โบราณสถานที่มีความสำคัญและน่าสนใจมากแห่งหนึ่งของภาคอีสาน ตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อออกเป็น 3 หัวข้อ 1) ประวัติพระธาตุหนองสามหมื่น 2) ความหมายคำว่าพระธาตุหนองสามหมื่น 3) ความสำคัญของพระธาตุหนองสามหมื่น มีรายละเอียดดังนี้

4.4.1 ประวัติพระธาตุหนองสามหมื่น

พระธาตุหนองสามหมื่น ขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 53 ตอนที่ 24 วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2479 กำหนดอาณาเขตของวัดในเล่มที่ 99 ตอนที่ 130 วันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2525 มีเนื้อที่ 5 ไร่ 3 งาน 79 ตารางวา พื้นที่โดยรอบเป็นป่าไม้และทุ่งนา เดิมบริเวณพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นที่รกร้าง องค์พระธาตุเป็นทรงปราสาทยอดเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐถือปูนและได้ผุพังทลายลงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะส่วนฐาน และยอดปีกหักพังลงมา ภายหลังมีการสร้างวัดขึ้นใหม่องค์พระธาตุจึงได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญจากกรมศิลปากร พระธาตุหนองสามหมื่นไม่มีประวัติการสร้างที่แน่ชัด จากหลักฐานโบราณคดีพอสันนิษฐานได้ว่าอดีตคงเคยมีเมืองโบราณตั้งถิ่นฐานอยู่แถบบริเวณนี้ ดังที่พบร่องรอยของคูน้ำคันดินหลงเหลืออยู่บ้าง (ปัจจุบันถูกรบกวานจากการทำไร่นา) ซึ่งอาจมีรูปกลมวงรีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 700-1,500 เมตร นอกจากนี้ยังพบเศษภาชนะดินเผา ใบเสมาหินทราย พระพุทธรูป รวมไปถึง โบราณสถาน “อุบมุง” และพระธาตุหนองสามหมื่น ทั้งนี้รูปร่างของเมืองและลักษณะของใบเสมา น่าจะมีอายุอยู่ในช่วง

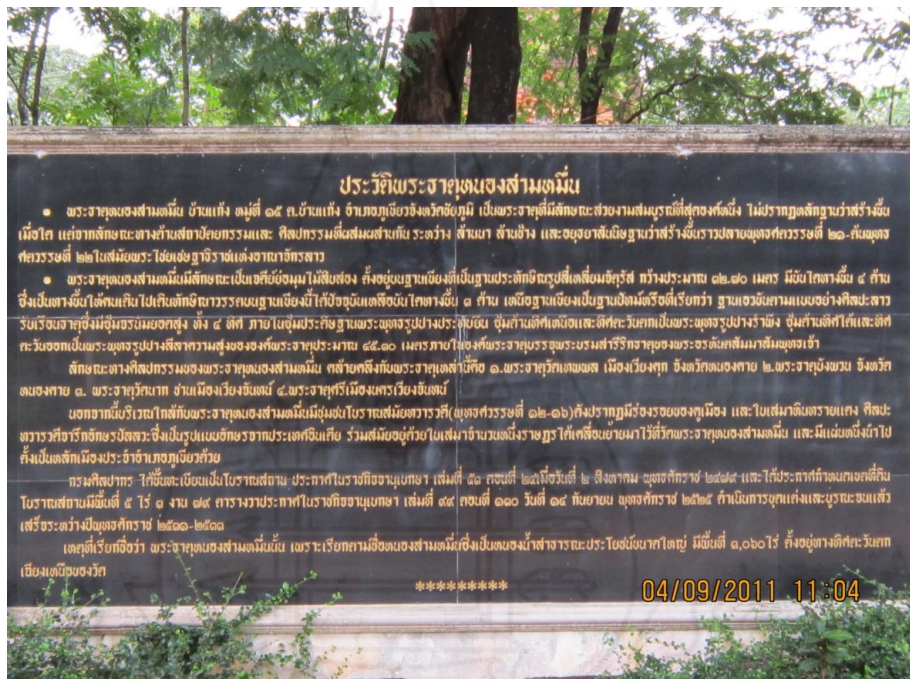
สมัยทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16) ส่วนพระธาตุหนองสามหมื่นคงเป็นงานช่างล้านช้าง แสดงว่าพื้นที่แถบนี้มีการใช้งานอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีการทิ้งร้างเป็นระยะๆ ก็ตาม (เกศินี ศรีวงษา 2552: 83-84)

พระธาตุหนองสามหมื่นสันนิษฐานว่าสร้างราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 หลังจากที่พระไชยเชษฐาธิราชได้ย้ายเมืองหลวงมายังนครเวียงจันทน์ โดยพิจารณาจากรูปแบบศิลปะที่มีการผสมผสานทั้งศิลปะล้านนา ศิลปะอยุธยา และศิลปะล้านช้างเอง (ประภัสสร สุวิเชียร 2550: 98) จากหลักฐานต่างๆ กรมศิลปากร ได้สันนิษฐานว่า เดิมเป็นชุมชนเมืองโบราณในสมัยประวัติศาสตร์ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-16 เนื่องจากมีลักษณะพื้นที่เป็นเนินดินรูปวงรีขนาดใหญ่ มีคูน้ำล้อมรอบ 2-3 ชั้น คูน้ำด้านทิศตะวันตกมี 3 ชั้น มีหลักฐานทางโบราณคดีที่เจ้าหน้าที่สำรวจพบ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน และใบเสมาหินทรายสีแดงจำนวนมาก บางใบมีจารึกบันทึกด้วยอักษรหลังปัลลวะ ภาษามอญโบราณ และพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นเจดีย์ก่อด้วยอิฐสอดินและฉาบปูน มีลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง มีฐานเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 12.70 เมตร องค์พระธาตุสูง 45.30 เมตร มีบันไดทางขึ้น 3 ด้าน ขนาดกว้างประมาณ 4.80 เมตร ชั้นบันไดมี 5 ชั้น ส่วนด้านทิศตะวันตกมีผนังคอนกรีตติดกับตัวโบราณสถาน ทำไว้เพื่อป้องกันการพังทลายของเจดีย์ (พระครูวรเจตยาภิรักษ์ 2554: 16) วัดโดยรอบ 26.30 เมตร ฐานเจดีย์เป็นฐานเจียงสูง ต่อจากนั้นเป็นฐานเขียง 2 ชั้น รองรับฐานบัวคว่ำ บัวหงาย รองรับองค์พระธาตุ ซึ่งมีซุ้มจรนำทั้ง 4 ทิศ ภายในซุ้มประดิษฐาน พระพุทธรูปประทับยืน ซุ้มด้านทิศเหนือและตะวันตกประดิษฐาน พระพุทธรูปปางถวายเนตร ซุ้มด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางเปิดโลก ภายในองค์พระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุพระอรหันต์ ลักษณะทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมมีความผสมผสานระหว่าง ล้านนา ล้านช้าง และกรุงศรีอยุธยา เพราะมีลักษณะทางศิลปะคล้ายคลึงกับพระธาตุเหล่านี้ คือ พระธาตุวัดเทพพล เมืองเวียงคอง จังหวัดหนองคาย พระธาตุวัดนาก ชานเมืองเวียงจันทน์ พระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย พระธาตุศรีเมือง นครเวียงจันทน์ (พระครูวรเจตยาภิรักษ์ 2535: 15)

การบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์สามหมื่น เมื่อ พ. ศ. 2532 อธิบดีกรมศิลปากร ได้อนุมัติให้ปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์สามหมื่น ให้อยู่ในสภาพเดิม โดยใช้งบประมาณทั้งทางราชการและจากพ่อค้าประชาชนร่วมบริจาค เป็นเงินทั้งสิ้น 475,539 บาท โดยการนำของท่าน พระครูวรเจตยาภิรักษ์ (นิรันดร์ กัลยาโณ) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ นายโกวิท เพชรแสงดี นายอำเภอภูเขียว (สมัยนั้น) ประธานฝ่ายฆราวาส ออกแบบและควบคุมในการบูรณปฏิสังขรณ์ โดยเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร พระธาตุหนองสามหมื่นได้จัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดชัยภูมิ ทางด้านโบราณสถานวัตถุ และได้รับงบประมาณจากองค์การการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ท.ท.ท.)

8 ล้านกว่าบาททำถนนลาดยางจากปากทางเข้าสู่พระธาตุ ตลอดทั้งบริเวณวัดเป็นที่เรียบร้อย (พระครูวรเจดีย์ภิกขุ 2535: 23)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ลักษณะองค์พระธาตุหนองสามหมื่น สมัยก่อนบริเวณ ที่ตั้งขององค์พระธาตุน่าจะเป็นเมืองหลวงจะมีเมืองบริวารใกล้เคียง อีกหลายแห่งที่อยู่แถบนี้ เช่นพระธาตุกุดจอก พระธาตุแก้งกอย พระธาตุบ้านค้ำว เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับพระธาตุอื่นๆ แล้วที่อยู่พื้นที่อำเภอภูเขียว อำเภอกะหรี่ปสบูรณ์ ถือว่าพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นพระธาตุที่มีความสมบูรณ์ที่สุดและมีองค์ใหญ่ที่สุดในแถบบริเวณนี้ (สุจิตร์ นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2.28 ป้ายประวัติพระธาตุหนองสามหมื่น

4.4.2 ความหมายของพระธาตุหนองสามหมื่น

จากการสืบค้นความหมายคำว่า พระธาตุหนองสามหมื่น ของผู้วิจัย พบว่าที่มาของคำว่าพระธาตุหนองสามหมื่น มี 4 กระแส ด้วยกัน มีดังต่อไปนี้

กระแสที่ 1 เดิมทีเดิยชาวบ้านเรียกว่า “ธาตุ” หรือ “ธาตุบ้านแก้ง” เพราะตั้งอยู่ที่บ้านแก้งในสมัยนั้นบ้านแก้งยังไม่มีมีการแยกหมู่บ้าน เมื่อหลวงพ่อกสิริทัต วิปัสสโนมาบูรณะปฏิสังขรณ์ พ. ศ. 2505 จึงตั้งชื่อตามหนองน้ำขนาดใหญ่ซึ่งอยู่ติดกันคือหนองสามหมื่น

ต่อมาหลวงพ่อดี๋ทำไปจำพรรษาอยู่ที่อื่นเพื่อสร้างปูชนียสถาน สมัยพระอาจารย์วันที วรปัญญา โยมมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส และได้ตัดคำว่าหนองออก คงเหลือเพียงคำว่าพระธาตุสามหมื่น ใช้เรียกกันมาอยู่ช่วงหนึ่งและชื่อวัดก็เรียกเช่นเดียวกันส่วนที่เรียกว่า “พระธาตุ” นั้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพและยกย่องที่มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่องค์พระเจดีย์ธาตุสามหมื่น (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2537: 27)

กระแสที่ 2 เหตุที่ได้เรียกว่า “พระธาตุสามหมื่น” มีเรื่องเล่าว่า เจ้าเมืองขณะนั้นได้เกณฑ์ผู้คนมีบริวารถึง 30,000 คน ในการสร้างพระธาตุซึ่งเป็นเข้าโอกาสแก่พระบรมธาตุเจ้า หากใครร่วมก่อสร้างองค์พระเจดีย์ ก็จะพระราชทานทรัพย์ ที่อยู่อาศัย ที่ไร่ ที่นาให้ และปลดปล่อยทุกข์โทษให้เป็นอิสระ ในขณะที่มีผู้อาสาสมัครสร้างพระเจดีย์ 30,000 คน และได้อุทิศตนสร้างจนแล้วเสร็จ และบำรุงรักษาไว้สืบไป จนเรียกชื่อ พระเจดีย์นี้ว่า “พระธาตุสามหมื่น” มาจนทุกวันนี้ (พระครูวรเจดีย์ภิรักษ์ 2535: 17)

กระแสที่ 3 พระธาตุหนองสามหมื่นนี้ เรียกชื่อตามหนองน้ำสามหมื่นซึ่งตั้งอยู่ห่างออกไปทางทิศเหนือของวัด เล่ากันว่าหนองน้ำแห่งนี้พระสังข์ทองดีลูกคลีตกลงไปจึงใช้คนลงไปหาถึงสามหมื่นคนจึงได้ลูกคลีมา ต่อมาเมื่อพระสังข์ทองได้สร้างพระเจดีย์ขึ้นจึงตั้งชื่อว่า “พระธาตุหนองสามหมื่น” (ลา ชาตีสัม, นาง เจริญโชค 2555: สัมภาษณ์)

กระแสที่ 4 แต่เดิมวัดพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นวัดร้างมีกุฏิเก่าแก่อยู่หลังหนึ่งกับเจดีย์เก่าอีกองค์หนึ่ง ต่อมาเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรไปพบเข้าจึงค้นหาประวัติศาสตร์ จึงทราบว่าเจดีย์องค์นี้เป็นเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุถึงสามหมื่น จึงมีการตั้งชื่อว่า พระธาตุเจดีย์สามหมื่น (สวัสดิ์ แสดง 2555: สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าความหมายของพระธาตุหนองสามหมื่น พบว่า ที่มาของพระธาตุหนองสามหมื่นมี 4 กระแส ด้วยกันอย่างไรก็ตาม จากการค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสารของผู้วิจัยเห็นว่าที่มาของคำว่า พระธาตุหนองสามหมื่น น่าจะแยกกันระหว่างคำว่า พระธาตุ และคำว่า หนองสามหมื่น

พระธาตุ หมายถึง อัฐิของพระพุทธเจ้าพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ซึ่งหากเป็นอัฐิของพระพุทธเจ้า จะเรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุหรือพระบรมธาตุ แต่ถ้าเป็นอัฐิของพระอรหันต์จะเรียกว่าพระธาตุ แต่โดยทั่วไปแล้วจะเรียกโดยรวมว่าพระธาตุ แต่สำหรับคำว่าพระธาตุ ในที่นี้ จะมีความหมายถึงส่วนสำคัญของพระสถูป หรือพระปรางค์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุไว้ภายในที่เรียกว่า พระธาตุเจดีย์ โดยพระธาตุเจดีย์แต่ละแห่งจะมีตำนานเล่าขานถึงมูลเหตุการณสร้างซึ่งสัมพันธ์กับการเสด็จโปรดสัตว์ของพระพุทธเจ้าในดินแดนต่างๆ และมีข้อสังเกตว่า สถานที่ใดที่มีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ก็มักจะกลายเป็นเมืองสำคัญในเวลาต่อมา (ศ. ธรรมรัตน์ 2551: 13-15)

ส่วนคำว่า “หนองสามหมื่น” มีตำนานเล่าสืบต่อกันมาของท้องถิ่นว่า ชื่อหนองสามหมื่น นั้นเป็นชื่อมาช้านาน เกี่ยวพันกับโบราณสถาน แหล่งโบราณสถาน และเมืองโบราณที่อยู่ชายฝั่งบึงแห่งนี้ เช่น พารานคร เมืองเจ้าเงาะ ภูเก็ และพระธาตุสามหมื่น เป็นต้น ตำนานเล่าว่า เดิมบริเวณที่เรียกว่าหนองสามหมื่น นี้เป็นทุ่งกว้างนอกเมืองพารานครทางทิศตะวันตก เป็นแหล่งทำการกสิกรรมและเลี้ยงปศุสัตว์ของชาวเมือง เรียกว่า “ทุ่งหม่าน” (ชาวบ้านปัจจุบันเรียกว่า ทุ่งอิหม่าน) สาเหตุที่กลายเป็นบึงน้ำขนาดใหญ่ นั้น เพราะถูกเหยียบย่ำจากผู้คนจำนวนมากถึงสามหมื่นคน ซึ่งมีเรื่องเกี่ยวพันกับเรื่องสังข์ทองว่าพระสังข์กับพระอินทร์ตีกลีกันบนลานหินบนเขาภูเก็ พระสังข์ตีกลีมาพระอินทร์แกล้งรับพลาด ลูกกลีกระเด็นจากภูเก็มาตกยังทุ่งหม่าน ท้าวสามนต์จึงให้ประชาชนชาวเมืองพารานครสามหมื่นคนช่วยกันหา ย่าจนทุ่งจมลงเป็นหนองลึกก็ไม่สามารถพบหนองแห่งนี้จึงได้ชื่อว่า “หนองสามหมื่น” ตั้งแต่นั้นมา (จันทร์แดง คำลือหาญ 2542: 4949-4950)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า หนองสามหมื่นน่าจะ เป็นหนองน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวัดพระธาตุหนองสามหมื่นซึ่งอยู่ห่างจากวัดและพระธาตุหนองสามหมื่นประมาณ 700 เมตร และต่อมาชื่อนี้ก็ถูกนำมาเรียกชื่อโบราณสถาน วัด และอื่นๆ อีกหลายอย่าง ชื่อที่นำไปใช้มีคำว่า “หนอง” ติดไปด้วย จนชาวบ้านเรียกติดปากกันว่า “พระธาตุหนองสามหมื่น” จนถึงปัจจุบัน (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์) ซึ่งก็สอดคล้องกับ เมทิน โพนแก้ง คำว่า หนองสามหมื่นน่าจะมาจากหนองน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ที่มีมาแต่โบราณ ที่ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่ามีมาก่อนที่จะมีชุมชนบ้านแก้ง และหนองน้ำแห่งนี้มีหนองขนาดเล็กและใหญ่เกิดขึ้นจำนวนสามหมื่นหนองจึงมีการเรียกว่า “หนองสามหมื่น” จนกระทั่งปัจจุบันนี้ชาวตำบลบ้านแก้งก็ยังคงมีการเรียกชื่อนี้กันอยู่ (เมทิน โพนแก้ง 2555: สัมภาษณ์)

4.4.3 ความสำคัญของพระธาตุหนองสามหมื่น

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่าพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นพระธาตุเจดีย์ที่ประชาชนชาวจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือในแต่ละวันจะมีประชาชนมาสักการะบูชาเป็นจำนวนมาก ถือว่าเป็นพระธาตุที่มีความสำคัญ ดังนี้

1) *ความสำคัญทางด้านจิตใจ* พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นพระธาตุที่เก่าแก่มีอายุยืนยาว เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดใกล้เคียง เป็นเสมือนหลักเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางสังคม เป็นที่ยึดมั่นทางจิตใจของประชาชน เพราะเชื่อว่าพระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณนั้น ได้รวมอยู่ในองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ทุกคนต่างมีความศรัทธาเชื่อในองค์พระธาตุอย่างลึกซึ้ง ดังที่ ลำยวน แซ่ลิว กล่าวว่าเป็นพระธาตุที่เก่าแก่ และศักดิ์สิทธิ์มาก กราบไหว้แล้วมีความสุข ทำให้ครอบครัวมีความสุข การค้าขายดีขึ้น เป็นที่พึงพอใจ ทำแล้วสบายใจ (ลำยวน แซ่ลิว 2555: สัมภาษณ์) เมื่อชาวบ้านมีเรื่องเดือดร้อนหรือมีเรื่องไม่สบายใจก็จะมากราบไหว้ขอพรต่อหน้าพระธาตุ ดังที่ ลา ซาติลิม กล่าวว่ายี่สิบหลายครั้งก็ได้ตามที่ขอ ขอ

ลูกก็ได้ลูก ของหายมาบนบาน องค์พระธาตุท่านช่วยได้ เพราะอย่างน้อยก็ทำให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ทำอะไรก็ราบรื่น ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เราพึ่งได้ (ลา ชาติลัม 2555: สัมภาษณ์)

2) *ความสำคัญต่อพุทธศาสนา* ประชาชนชาวตำบลบ้านแก่งตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ต่างให้ความสำคัญต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นอันมาก เพราะเป็นเสมือนตัวแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การได้มาสักการะบูชาขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น จึงเสมือนเป็นการได้เข้าเฝ้าต่อหน้าพระพักตร์พระพุทธรูปเจ้า แต่ที่สำคัญกว่านั้นการที่ได้นำดอกไม้ธูปเทียนมากราบไหว้บูชา เป็นการระลึกถึงพระพุทธรูป และพระธรรมคุณ อันจะน้อมจิตใจของผู้ระลึกถึงให้มั่นคงในการกระทำความดี องค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นเครื่องเตือนสติให้คนได้กระทำความดีเพื่อเป็นพุทธบูชา จึงมีความสำคัญต่อพระศาสนา

3) *ความสำคัญที่มีต่อชุมชน* เนื่องจากชาวบ้านต่างก็ให้ความเคารพนับถือ ดังนั้นเมื่อจะมีงานประเพณีใดที่เป็นส่วนรวมของชุมชน ก็มักจะมาใช้สถานที่ของพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นศูนย์กลางการดำเนินงาน แม้แต่การพัฒนาท้องถิ่นด้านต่างๆ ก็มักจะใช้พระธาตุเป็นศูนย์กลาง ในการรวมคนพัฒนา ในการมีส่วนตัว เช่น งานวันเกิด การรับตำแหน่งใหม่ของข้าราชการ การสอบได้ เป็นต้น ประชาชนในละแวกนั้นก็จะมาช่วยกันอย่างอุ้นหนาฝาคั่ง โดยมีต้องเชื่อเชิญแต่ประการใด แม้แต่หมู่บ้านใกล้เคียงที่เคารพนับถือ จะเห็นได้ว่าพระธาตุเป็นประหนึ่งศูนย์กลางของชุมชนในด้านจิตใจ จึงนับว่ามีความสำคัญต่อชุมชนไม่น้อย

4) *ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรม* นับว่าเป็นโบราณสถานวัตถุที่ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นว่าชุมชนในบริเวณนี้ได้เจริญรุ่งเรืองมาแล้วระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-22 และเป็นชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาบ่งบอกถึงความศรัทธาในศาสนาและความเชื่อในคติการสร้าง พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นพระธาตุเจดีย์ที่มีความสวยงามเด่นเป็นสง่าอีกองค์หนึ่งของภาคอีสาน จากหลักฐานทางโบราณคดีพอสันนิษฐานได้ว่าอดีตคงเคยมีเมืองโบราณอยู่แถบนี้มาก่อน

พระธาตุหนองสามหมื่นแห่งนี้สันนิษฐานว่าสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดบัวเหลี่ยมเพิ่มมุม ก่อด้วยอิฐถือปูน จากรูปแบบสถาปัตยกรรมของพระธาตุหนองสามหมื่นในข้างต้น พอสันนิษฐานได้ว่าองค์ประกอบบางส่วนของพระธาตุหนองสามหมื่นน่าจะได้รับแรงบันดาลใจมาจากศิลปะล้านนาและศิลปะล้านช้าง เป็นต้นว่า การประดับกาบบน-ก่าล่าง และการออกกระจ่างซุ้มจตุรทิศตามระเบียบของเจดีย์ทรงปราสาทยอด อีกทั้งยังมีการเพิ่มมุม (เกศินี ศรีวงศ์ษา 2552: 87-91) จากลักษณะรูปแบบของสถาปัตยกรรมรวมทั้งเทคนิคการสร้าง และเหตุการณ์เกี่ยวกับการสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ในยุคสมัยต่างๆ ย่อมเป็นประโยชน์ถือเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ช่วยให้เข้าใจและยืนยันความ

เป็นไปในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต บ่งบอกถึงความเป็นไปในประวัติศาสตร์ และการศึกษาศิลปะของชาตินั้นๆ ได้ด้วย

5) *ความสำคัญต่อการท่องเที่ยว* พระธาตุหนองสามหมื่นเป็น โบราณที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดชัยภูมิ พระธาตุหนองสามหมื่นได้บอกถึงความเป็นมาของเรื่องราวทางพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งที่ควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

พระธาตุหนองสามหมื่นจึงถือว่ามียุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านแก้งและตำบลใกล้เคียงทั้งในด้านของการประพฤติปฏิบัติตามหลักประเพณีต่างๆ โดยยึดองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นจุดศูนย์กลาง เช่น ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ

บทที่ 3

ภูมิหลังของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษาภูมิหลังของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ประวัติประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น 2) ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น มีรายละเอียดดังนี้

1. ประวัติประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นของชาวตำบลบ้านแก้ง เป็นประเพณีที่ทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนาน ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานลายลักษณ์อักษร ประเพณีนี้กำหนดหรือปฏิบัติเริ่มแรกเมื่อใด อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่พบหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ใครเป็นผู้เริ่มต้น เกิดขึ้นในสมัยใด ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่เกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นมาจากการบอกเล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียด ดังนี้

การสงฆ์พระธาตุ เป็นประเพณีความเชื่อดั้งเดิมมาแต่โบราณที่นิยมกระทำเป็นประจำทุกปี เปรียบเสมือนการได้สงฆ์พระพุทธรูปเจ้าหรือพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันต์ทั้งหลาย โดยทั่วไปจะกระทำในวันสำคัญทางพุทธศาสนา หรือวันงานเทศกาลประจำปี เช่น ประเพณีสงฆ์พระธาตุ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันสงกรานต์ เป็นต้น มีวิธีปฏิบัติในการสงฆ์พระธาตุแตกต่างกันไป แล้วแต่ความเชื่อและความศรัทธาของแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละบุคคล ชาวบ้านตำบลบ้านแก้งได้ประกอบพิธีนี้ด้วยเช่นกัน เพราะมีความเชื่อว่าการสงฆ์องค์พระธาตุ คือการได้สงฆ์พระบรมสารีริกธาตุ เสมือนว่าได้สงฆ์พระพุทธรูปเจ้านั่นเอง น้ำที่นำมาสงฆ์พระธาตุ และพระบรมสารีริกธาตุ มีวิธีการเตรียมการคล้ายกับการเตรียมน้ำเพื่อใช้สงฆ์พระพุทธรูป การจะเลือกแบบใดขึ้นอยู่กับความเชื่อและเหตุผลของแต่ละบุคคล รวมถึงความสะดวกในการจัดหาด้วย เมื่อสงฆ์เสร็จแล้ว น้ำที่ผ่านการสงฆ์องค์พระธาตุนิยมนำมาประพรมเพื่อเป็นสิริมงคล เสมือนหนึ่งน้ำพระพุทธรูปมนต์

ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ประจําทุกปี ตรงกับเดือนเมษายน เพราะถือว่าองค์พระธาตุเป็นพระธาตุที่สำคัญยิ่งของชาวตำบลบ้านแก้ง และชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธา ในวันที่ชาวตำบลบ้านแก้งจะนำอัฐิของบรรพบุรุษมาสงกรานต์ด้วย หลังจากพิธีสงกรานต์องค์พระธาตุเสร็จในตอนเช้า เวลาประมาณ 16.00 น. ชาวตำบลบ้านแก้งจะนำอัฐิบรรพบุรุษมาวางรอบๆ องค์พระธาตุ แล้วนำน้ำที่ใช้สงกรานต์มาสงหรือรดอัฐิของบรรพบุรุษเพื่อให้เกิดความชุ่มฉ่ำ และให้ผีบรรพบุรุษได้อยู่ปกป้องรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขเหมือนน้ำที่ใช้สงกรานต์ แล้วก็จะมีการเล่นต่างๆ ที่สนุกสนาน เช่น มอญซ่อนผ้า ชักกะเย่อ และอื่นๆ อีกมากมาย แต่สำหรับชักกะเย่อนี้จะมีพระเณรเข้ามาเล่นด้วยเป็นความอนุโลมของชาวบ้านในระหว่างประเพณีขึ้นปีใหม่ ในเทศกาลการสงกรานต์องค์พระธาตุให้พระเณรเล่นชักกะเย่อได้ ก็มีการแข่งขันกับฆราวาสอยู่กันคนละฝ่าย แต่การเล่นอื่นๆ จะไม่ให้พระเณรเข้าร่วมด้วยเพราะไม่สมควร (พระครูวรเจตยาภิรักษ์ 2554: 54-56)

ปัจจุบันการนำอัฐิของบรรพบุรุษมาวางรอบๆ องค์พระธาตุแล้วนำน้ำที่ใช้สงกรานต์มาสงหรือรดอัฐิของบรรพบุรุษในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ไม่นิยมทำกัน แต่ชาวบ้านจะนำน้ำที่ใช้สงกรานต์ไปสงหรือรดอัฐิที่บริเวณเก็บอัฐิของบรรพบุรุษ ที่วัดประจำหมู่บ้านของตนเองมากกว่า (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

เข้าวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ชาวตำบลบ้านแก้งถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของท้องถิ่น ชาวบ้านจะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าชุดใหม่ พวกก็นำข้าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัดและอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ตายไปแล้วและนอกจากนี้ยังเป็นโอกาสที่จะขอพรจากญาติผู้ใหญ่ภายในหมู่บ้าน นอกจากการทำบุญขอพรแล้วยังมีการเล่นสนุกสนานและเป็นการแสดงถึงความเคารพต่อองค์พระธาตุด้วย เนื่องจากในตลอดหนึ่งปีที่ผ่านมา ลูกหลานทุกคนรอบครัวของชาวตำบลบ้านแก้งต่างก็ไปประกอบอาชีพต่างถิ่น เมื่อถึงกำหนดวันประเพณีสงกรานต์ทุกคนจะกลับมาบ้านเกิดของตนเพื่อร่วมเฉลิมฉลองประเพณีกับครอบครัวตนเอง (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

วันนี้เป็นวันเริ่มต้นของวันเนา หรือเล่นสงกรานต์ประเพณีของชาวตำบลบ้านแก้ง และประเพณีไทยถือว่าวันนี้เป็นวันขึ้นปีใหม่ ชาวตำบลบ้านแก้งจะสงกรานต์องค์พระธาตุและพระพุทธรูปที่นำลงมาจากหิ้งจนถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า ในอดีตชาวบ้านตำบลบ้านแก้งจะมีการแห่ดอกไม้จากสถานที่ต่างๆ เช่น รอบหมู่บ้าน แห่จากหนองน้ำ เข้ามาที่พระธาตุหนองสามหมื่น ตอนกลางคืนจะมีการเล่นพื้นบ้านเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองประเพณีสงกรานต์ มีการเล่นสะบ้า ไม้หิ้ง ตีคลี มอญซ่อนผ้า ม้าหางแดง และอื่นๆ อีกมากมาย ปัจจุบันการแห่ดอกไม้และการเล่นพื้นบ้านต่างๆ ไม่นิยมทำกันเปลี่ยนมาเป็นการร้องรำทำเพลงและดื่มกินกันธรรมดาเหมือนท้องถิ่นอื่นๆ ทั่วไป (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

ชุมชนที่อยู่บริเวณรอบๆ พระธาตุหนองสามหมื่น จะพากันไปสักการบูชา สรงน้ำพระธาตุ และบนบานศาลกล่าวเลี้ยงทายคู่ฟ้าฝน ที่เคยปฏิบัติกันมาของชาวดำบลบ้านแก้ง ดังที่ ดวง แก้งคำ กล่าวว่าเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยนั้นเดินทางไปตามป่า เตรียมน้ำอบน้ำหอมไป ก่อนถึงพระธาตุต้องข้ามคูเมืองเก่าก่อน สมัยนั้นวัดธาตุไม่มีพระจำพรรษาเป็นวัดร้าง มีสัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ แต่ก่อนคนยังไม่รู้จักมากนักเพราะยังเป็นป่าอยู่ ก่อนสร้างว่าแต่สิ่งดีๆ ให้พระธาตุคุ้มครอง ปูย่าตายายเล่าให้ฟังว่าประเพณีนี้เกิดมาก็เห็นทำกันมาเรื่อยๆ คงเป็นร้อยๆ ปีแล้ว (ดวง แก้งคำ 2555: สัมภาษณ์)

ชาวดำบลบ้านแก้งสมัยโบราณถือว่าการสรงน้ำพระธาตุเป็นเรื่องสำคัญมาก จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญสรงธาตุ” หรือบุญเดือนห้า หลังจากสรงน้ำพระธาตุเสร็จแล้ว ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนห้า เป็นต้นไป จะมีการสรงน้ำพุทธรูปควบคู่ไปกับการสรงน้ำพระธาตุเพื่อเป็นเฉลิมฉลองเนื่องในเทศกาลประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น บางหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้งจะสรงน้ำพระพุทธรูปอยู่ถึง 7-15 วันจึงเลิก ในวันสุดท้ายของเทศกาลสรงน้ำพระธาตุนี้ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาขังบริเวณองค์พระธาตุในเวลาก่อนฉันภัตตาหารเพล เพื่อทำพิธีขอมาองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ขอมาพระสงฆ์ที่ได้ล่วงเกิน ทางกาย วาจา ใจ แล้วสรงน้ำพระสงฆ์ และจะอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นหิ้งในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 เป็นอันสิ้นสุดประเพณีปีใหม่ของชาวดำบลบ้านแก้ง (สวัสดิ์ แสง 2555: สัมภาษณ์)

ปัจจุบันอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ชาวบ้านในตำบลบ้านแก้งถือว่าถ้าปีใดผู้เฒ่าผู้แก่หนุ่มสาวไม่เล่นสาดน้ำ ปีนั้นฝนจะน้อยเชื่อกันว่าการเล่นสาดน้ำเหมือนดังพญานาคเล่นน้ำในสระอโนดาต และการเล่นสาดน้ำของชาวดำบลบ้านแก้งซึ่งส่วนมากก็เป็นชาวต่างก็จะอธิษฐานขอให้ฝนตกเพื่อจะได้ทำนาปลูกข้าวในห้วงงามดี และเชื่อว่าน้ำที่ใช้สรงองค์พระธาตุนั้นเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ประพรมบ้านเรือนลูกหลาน ตลอดจนวัวควายให้พ้นจากโรคภัยอันตรายทั้งปวง (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

หลังจาก พ. ศ. 2493 ทางอำเภอภูเขียวได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เพื่อที่จะจัดให้มีการสมโภชฉลององค์พระธาตุ และมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อให้พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอภูเขียว หลังจากนั้นก็ได้มีพิธีกรรมต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น พิธีเช่นสรง การเจริญพระพุทธมนต์สมโภช การจัดให้มีมหรสพสมโภช การออกร้านเปิดทอง การจำหน่ายสินค้าต่างๆ มากมาย (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์) ดังที่ ทองอินทร์ นามแดง กล่าวไว้ว่า สมัยหลวงพ่อศรีทวดท่านเป็นเจ้าของอาวาสอยู่ที่นี้ ทางหน่วยราชการจะเข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดงานประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น สมัยนั้นท่านจะจัดมหรสพสมโภชงานประเพณี 3 วัน 3 คืน ตอนกลางคืนจะมีมหรสพสมโภชตลอดทั้ง 3 วัน ก่อนจะเริ่มจัดงานประเพณีต้องเข้าไปปรึกษากับทางอำเภอก่อน เพื่อจะเชิญทางอำเภอมาเป็น

ประธานในการจัดงาน จะมีการประชุมวางแผนจัดงานร่วมกับชาวบ้าน พอถึงวันเพ็ญเดือนห้า พวก
 มหรสพต่างๆเขารู้ว่าเป็นประเพณีประจำปี เขาต้องมา พวกการละเล่นต่างๆ อย่างเช่น ชิงช้าสวรรค์
 เป็นต้น เรื่องมหรสพต่างๆ ถ้าหากชาวบ้านไม่มีความสามารถในการจัดงาน ทางอำเภอจะเข้ามา
 ดำเนินการ โดยให้ทางนักจัดรายการเป็นผู้รับเหมาเอาไป ส่วนทางวัดจะเอาเปอร์เซ็นต์จากตรงนี้
 (ทองอินทร์ นามแดง 2555: สัมภาษณ์) และเจริญ เมืองสน ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ประเพณีสงกรานต์
 พระธาตุหนองสามหมื่น มีมาแต่เดิมตามโหราศาสตร์ บางปีก็ผู้ว่าราชการออกมาเป็นประธานในพิธี
 ตอนเช้าจะมีการจัดบวงสรวง โดยมีหมอปราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีซึ่งทางหน่วยงานราชการในจังหวัด
 เป็นผู้หามา มีการเปลี่ยนผ้าห่มองค์พระธาตุ บางปีก็สำนักวัฒนธรรมจังหวัด ปัจจุบันนี้มอบให้
 องค์การบริหารส่วนตำบลและชาวบ้านร่วมกันรับผิดชอบการจัดงาน ทุกปีจะมีการแห่ขบวน
 บุญผาซาดหรือถ้าปีไหนวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ก่อนวันสงกรานต์ 2-3 วันก็มีการจัดขบวนนาง
 สงกรานต์และการประกวดเทพีสงกรานต์ตลอดจนการรดน้ำผู้สูงอายุไปพร้อมๆ กัน มีการฟ้อนรำ
 ถวาย มีการสงกรานต์พระธาตุ มีรูปเทียน ดอกไม้ธรรมา มีการจุดบั้งไฟเสี่ยงทายฟ้าฝน สมัยก่อนบั้ง
 ไฟทำเอาเอง ถือว่าพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นกึ่งกลางของตำบลบ้านแก้ง (เจริญ เมืองสน 2555:
 สัมภาษณ์)

ภาพที่ 3.1 ขบวนแห่ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น

หลังจากมีการเปลี่ยนการปกครองเป็นรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบล ทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามามีบทบาทร่วมกับชาวบ้าน และวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นมากขึ้น มีการสนับสนุนให้งบประมาณในการจัดงานประเพณี และเป็นผู้ริเริ่มให้มีการจัดขบวนแห่บุปผาชาติ การรำถวาย การสงฆ์ผู้สูงอายุ การทอดผ้าป่าชุมชน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางมากขึ้น จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (เมทิน โพนแก้ว 2555: สัมภาษณ์)

2. ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น

ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น เป็นประเพณีส่วนชุมชนที่ชาวตำบลบ้านแก่งทำสืบต่อกันมาหลายร้อยปี ด้วยความเชื่อถือและศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งบรรพบุรุษชาวตำบลบ้านแก่งได้ให้ไว้เป็นมรดกตกทอดให้รุ่นหลังได้เคารพสักการะ บูชาสืบต่อกันมา รวมทั้งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของชุมชนทำให้ลูกหลานเกิดความรักความสามัคคี ประชาชนชาวตำบลบ้านแก่งจึงแสดงความจงรักภักดี ความกตัญญูทวดเทวี ความศรัทธาโดยการสมโภชและสงฆ์องค์พระธาตุหนองสามหมื่น ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี

ในส่วนของประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ผู้วิจัยขอนำเสนอรายละเอียดของประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ดังนี้

2.1 ความหมายคำว่าสงกรานต์พระธาตุ

จากการสืบค้นความหมายของคำว่าสงกรานต์พระธาตุ ผู้วิจัยพบว่าที่มาของคำว่าสงกรานต์พระธาตุ มีดังนี้

คำว่า “สงกรานต์” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า อาบน้ำ (ใช้แก่บรรพชิตและเจ้านาย)

พระธาตุ คือ ธาตุ หรือพระธาตุเจดีย์ เป็นภาษาท้องถิ่นอีสาน ที่ใช้เรียกอนุสาวรีย์หรือสิ่งก่อสร้างเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของผู้ชายชนม์ มีความหมายอย่างเดียวกันกับ เจดีย์หรือสถูป เมื่อใดเรียกว่า พระธาตุย่อมหมายถึงสิ่งก่อสร้างที่ประดิษฐานแต่เฉพาะอัฐิธาตุขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าหรืออรหันต์เจ้าแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่คำว่าพระธาตุในประเพณีที่จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี หมายถึงองค์พระธาตุเจดีย์หนองสามหมื่น ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

เมื่อนำคำว่า สรงน้ำ รวมกับคำว่า พระธาตุ จึงเรียกว่า “สรงน้ำพระธาตุ” คือ การเอาน้ำอบ (น้ำที่ปรุงด้วยเครื่องหอม) น้ำหอมไปพรมรอบๆ องค์พระธาตุเจดีย์ หรือการรดน้ำ คล้ายกับประเพณีสงกรานต์ คือประชาชนมีดอกไม้รูปเทียน น้ำอบ น้ำหอม มาสรงน้ำพระธาตุ สาเหตุที่เรียกประเพณีท้องถิ่นของชาวตำบลบ้านแก่ง ที่จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี ว่าประเพณี “สรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น” เพราะพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่เคารพสักการะบูชาของประชาชนชาวตำบลบ้านแก่งและท้องถิ่นใกล้เคียง วันนั้นจะมีประชาชนเดินทางมาสรงน้ำอย่างมากมายเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ดังที่ อนันต์ เจ้าทรัพย์ กล่าวไว้ว่า คำว่าสรงน้ำพระธาตุชาวบ้านในตำบลบ้านแก่งเรียกกันมาโดยตลอด สมัยก่อนชาวบ้านในตำบลบ้านแก่ง พอถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี ชาวบ้านตำบลบ้านแก่งจะเอาขมิ้นมาบดแล้วผสมกับน้ำสะอาดหลังจากนั้นก็กรองด้วยผ้าขาว แล้วเอาน้ำที่ทำจากขมิ้นใส่ขวดเปล่าแล้วนำมารดหรือพรมรอบๆ องค์พระธาตุ สมัยก่อนจะมีการสรงน้ำพระธาตุเพียงอย่างเดียว และยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมที่ทำสืบทอดกันมา เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวบ้านจะต้องทำกันทุกปี (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

และเมทิน โพนแก่ง ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า การเอาน้ำอบน้ำหอม น้ำขมิ้นไปรดพระธาตุ ถือว่าเป็นประเพณีที่ทำกันมาแต่โบราณ หมายถึงเป็นการเคารพสักการะองค์พระธาตุหนองสามหมื่น คล้ายๆ กับการสรงน้ำพระพุทธรูป ขณะเดียวกันก็เป็นการชะล้างสิ่งสกปรก ผุ่นละอองที่จับที่องค์พระพุทธรูปให้สะอาดหมดจด แต่ก่อนชาวตำบลบ้านแก่งเรียกว่า “เอาบุญธาตุ” พอถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี จะมีการเอาดอกไม้ รูปเทียน น้ำอบน้ำหอม น้ำขมิ้น สิ่งต่างๆ มาสักการะบูชาพระธาตุ แล้วเอาน้ำอบน้ำหอม รดล้อมองค์พระธาตุ (เมทิน โพนแก่ง 2555: สัมภาษณ์)

2.2 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น หมายถึงบุคคลที่มีส่วนในประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะมีส่วนในการดำเนินงานทั้งในการกำหนดขั้นตอน การเตรียมสิ่งของต่างๆ เพื่อใช้ในการประกอบพิธีประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น จนถึงสิ้นสุดทุกขั้นตอน บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น แยกออกเป็นกลุ่ม 2 ดังนี้ (เมทิน โพนแก่ง 2555: สัมภาษณ์)

2.2.1 กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม หมายถึงบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีส่วนร่วมในการจัดพิธีต่างๆ ในประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น โดยบุคคลเหล่านี้จะมีส่วนสำคัญในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดขั้นตอน การจัดเตรียมสิ่งของ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรม จนถึงสิ้นสุดขั้นตอนทั้งหมด ซึ่งบุคคลเหล่านี้ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ดังนี้

1) *พระสงฆ์* หมายถึงผู้นำทางศาสนาฝ่ายสงฆ์ เป็นผู้ประกอบพิธีที่เกี่ยวกับพิธีทางศาสนา พิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ การเจริญพุทธมนต์ การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ เป็นต้น

2) *จ้ำ (เต่าจ้ำ)* หมายถึง ผู้ที่เป็นสื่อกลางในการทำพิธี เป็นคนกลางผู้ทำหน้าที่สื่อสารระหว่างปู้ตาที่เป็นวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับผู้คนในชุมชน และเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำพิธีต่างๆ ในประเพณีสงฆ์นำพระธาตุหนองสามหมื่น จ้ำจะเป็นผู้ประกอบพิธีเช่น สรงหอโองปู้ตา พิธีเช่น สรงเจ้าปู่หมื่นต้อ และผู้ประกอบพิธีสงฆ์นำพระธาตุ

ภาพที่ 3.2 พ่อฉลอง นามวิจิตร จ้ำผู้ประกอบพิธีเช่น สรง และพิธีสงฆ์นำพระธาตุ

3) *มรรคทายก* หมายถึง บุคคลที่เป็นผู้นำทางด้านศาสนา ฝ่ายฆราวาสหรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นผู้นำชุมชนในเรื่องของพิธีกรรมและเป็นทีเคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน มีหน้าที่ดังนี้ คือ จัดเตรียมสถานที่ต่างๆ เกี่ยวกับสงฆ์ นิมนต์หรืออาราธนาพระสงฆ์ จัดอาสนะสำหรับพระสงฆ์ อาราธนาศีล อาราธนาธรรม ถวายทานต่างๆ ในประเพณีสงฆ์นำพระธาตุหนองสามหมื่น

4) *อุบาสก-อุบาสิกา* ถ้าเป็นชาย ใ้ว่า อุบาสก ถ้าเป็นหญิงใ้ว่า อุบาสิกา อุบาสก - อุบาสิกา ที่ประกอบพิธีกรรมประเพณีสงฆ์นำพระธาตุหนองสามหมื่น หมายถึงชาวบ้านทั่วไปที่นับถือ บำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนาไปวัดทำบุญให้ทาน ถือศีลห้าหรือศีลแปด อุปถัมภ์บำรุงวัด ช่วยเหลือกิจการของวัดเป็นประจำ และเป็นผู้ที่มีหน้าที่ดูแลพระธาตุหนองสามหมื่น (เข้าเฝ้าพระธาตุ) อีกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับวัดพระธาตุหนองสามหมื่นและองค์พระธาตุหนองสามหมื่น (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

5) นางรำ เป็นผู้มีหน้าที่ในการรำถวายองค์พระธาตุหนองสามหมื่น หลังจากการสงฆ์พระธาตุ ถูกคัดเลือกจากคณะกรรมการจัดงาน มีเกณฑ์การคัดเลือก เมื่อคัดเลือกได้แล้วจะมีครูฝึกจากผู้ที่มีความรู้ทางด้านนาฏศิลป์มาทำการฝึกสอนให้

6) ชาวบ้านผู้ที่จัดเตรียมเครื่องบูชาในพิธี เป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายจากชาวบ้านหรือคณะกรรมการจัดงาน ทำหน้าที่เตรียมเครื่องบูชาต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

7) คณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการดำเนินงานประเพณีสงฆ์พระธาตุ ประกอบไปด้วยตัวแทนของชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง และหน่วยงานราชการส่วนต่างๆ ที่ได้รับแต่งตั้งให้กำกับดูแลการดำเนินงาน เป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดเตรียมสถานที่จัดงาน จัดเตรียมอุปกรณ์ และอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ

2.2.2 กลุ่มผู้เข้าร่วม ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ประกอบด้วยชาวบ้านที่เป็นชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง และชาวบ้านที่มาจากที่อื่น บุคคลเหล่านี้มีความเชื่อและศรัทธาในงานประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น จะกลับมาร่วมงานที่จัดขึ้นทุกปี

ส่วนรายละเอียดของผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีผู้วิจัยจะนำไปกล่าวในบทที่ 4 ของแต่ละพิธีกรรม

2.3 เวลาและสถานที่ในการจัดประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

เวลาและสถานที่ในการจัดประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นสิ่งที่สำคัญอีกอย่างที่ไม่ได้ ในการประกอบพิธีกรรมประเพณีต่างๆ มีรายละเอียด ดังนี้ (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

2.3.1 วันเวลา ในการจัดประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเรื่อยๆ โดยยึดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี ซึ่งตรงกับเดือนเมษายน เป็นวันในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น จนถึงสิ้นสุดประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น คือ วันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า ก่อนถึงวันประเพณีจะมีการเตรียมงานล่วงหน้าประมาณ 7-15 วัน คณะกรรมการจัดงานประจำปีจะมีการประชุมการทำงานแบ่งหน้าที่ออกเป็นฝ่ายต่างๆ

2.3.2 สถานที่ สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นนั้นมีดังนี้ คือ

1) วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ก่อนถึงวันประกอบพิธีกรรมทางวัดและคณะกรรมการจัดงานจะจัดเตรียมสถานที่บริเวณรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น พร้อมทั้งเตรียมเครื่องสักการะบูชา ทำความสะอาดบริเวณวัดทำปะรำไว้ต้อนรับแขกที่จะมาร่วมประเพณี เป็น

สถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมสร้างน้ำพระธาตุ การบอกกล่าวขอขมา การเจริญพระพุทธมนต์ การเวียนเทียน การรำถวาย การก่อเจดีย์ทราย การถวายผ้าป่าชุมชน และพิธีบนบานและแก้บน

จากการสังเกตของผู้วิจัยก่อนวันประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นจะเริ่มขึ้น พบว่า ภายในวัดพระธาตุหนองสามหมื่นมีการจัดสถานที่เตรียมความพร้อมต่างๆ พื้นที่รอบบริเวณวัด โดยเฉพาะบริเวณพระธาตุหนองสามหมื่นมีการประดับตกแต่งด้วยธงธรรมจักร ส่วนภายนอกบริเวณวัดชาวบ้านจะช่วยกันทำความสะอาด เช่น ถางป่าที่กรงร้าง คายหญ้า ทำสถานที่จอดรถเพิ่ม ดัดป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์งานประเพณีเพิ่มเติม

2) **ศาลผีปู่ตา** หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หอ โสงปู่ตา” เป็นสถานที่ทำพิธี เช่น สรงหอ โสงปู่ตา เพื่อเช่น สรงผีปู่ตาค่อนให้การจัดงานประเพณีสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

3) **ศาลเจ้าปู่หมื่นคือ** เป็นสถานที่ใช้ทำพิธีเช่น สรงเจ้าปู่หมื่นคือ ในฐานะที่เจ้าปู่หมื่นคือเป็นเจ้าแห่งหนองสามหมื่น และเป็นเจ้าที่รักษาพระธาตุหนองสามหมื่น

ส่วนรายละเอียดการใช้สถานที่ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ผู้วิจัยจะนำไปกล่าวในบทที่ 4 ขึ้นตอนของแต่ละพิธีกรรม

2.4 ความสำคัญของประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

ผู้วิจัยได้ศึกษาความสำคัญของประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญและควรอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเกิดจากความเชื่อและการปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมาหลายร้อยปี จากการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ พอจะประมวลความสำคัญของประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นได้ดังนี้

2.4.1 ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

1) เพื่อสักการะบูชาของค์พระธาตุหนองสามหมื่น และพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นปูชนียสถานอันเก่าแก่และเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาวตำบลบ้านแก้งและชาวพุทธทั่วไป และพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในพระเจดีย์เปรียบเสมือนเป็นการบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่ พระครูปลัดสมโภชน์ กวิสสโร ได้กล่าวว่า ที่ได้ก็ตามที่มีคนเคารพสักการะบูชา ที่นั่นพระธาตุจะเสด็จมา ที่นั่นจะมีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นสัญลักษณ์น้อมจิตน้อมใจระลึกถึงพระพุทธเจ้าได้ (พระครูปลัดสมโภชน์ กวิสสโร 2555: สัมภาษณ์) และ พระครูสุธรรมโฆษ กล่าวว่า ถ้าวัดสถานที่แห่งนี้ เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของบุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนา ถึงเทศกาลประเพณีจะต้องไปสร้างน้ำ เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของหมู่บ้านและของลูกหลานชาวตำบลบ้านแก้ง ไปกราบไหว้สิ่งที่เคารพสักการะบูชาสร้างน้ำขอพรจากพระธาตุ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองดูแลรักษาชาวตำบลบ้านแก้ง (พระครูสุธรรมโฆษ 2555: สัมภาษณ์)

2) เพื่อสืบต่ออายุอายุพระพุทธศาสนา เพราะชาวพุทธมีความเชื่อว่า เมื่อมีพระบรมสารีริกธาตุและการสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ถือเป็นสถานที่ที่ได้ทำการบูชาองค์พระพุทธรูปเจ้า ถือว่าสถานที่นั้นเป็นที่เจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา และให้สืบต่อพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป (พระปลัดวิทย์ สิริภักโท 2553: 25)

3) เพื่อแสดงความเคารพ อ่อนน้อมและกตัญญูต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น จุดมุ่งหมายของการตั้งเครื่องบูชาต่างๆ มีดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น รอบๆ องค์พระธาตุหนองสามหมื่นนั้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการเคารพนับถือองค์พระธาตุหนองสามหมื่น และเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดคุณธรรมคือ ความกตัญญู ฐาคัญขององค์พระธาตุ องค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นสิ่งที่มีความค่าทางด้านจิตใจของชุมชนที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนทั่วสารทิศที่มาสักการะบูชา

4) เพื่อเปิดโอกาสให้มีการทำบุญทำทาน ชาวตำบลบ้านแก้งเป็นพุทธศาสนิกชน มีนิสัยชอบทำบุญทำทานตามความนิยม ประเพณีสงฆ์พระธาตุ จึงเป็นประเพณีที่ทำให้ทุกคนมีโอกาสร่วมทำบุญ ตอนเช้าชาวบ้านจะไปร่วมกันทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเช้าแก่พระภิกษุ - สามเณรที่วัด ผู้มาร่วมประเพณีจะมีการบริจาคตามตู้บริจาคต่างๆ ที่ทางวัดจัดไว้ มีการบูชาดอกไม้ธูปเทียนเพื่อเข้าไปสักการะองค์พระธาตุหนองสามหมื่น นอกจากนี้แต่ละหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้งจะมีการจัดตั้งกองผ้าป่าขึ้นหมู่บ้านละกอง เพื่อนำไปทอดถวายเป็นผ้าป่าสมทบทุนในการบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุหนองสามหมื่น และพัฒนาวัดต่อไป

5) เพื่อปลูกฝังค่านิยม การปลูกฝังค่านิยมของคนในท้องถิ่นให้เห็นคุณค่าของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นที่มีต่อพระศาสนา ชุมชนและครอบครัวที่ทำให้ประชาชนให้ความเคารพเชื่อถือ และปฏิบัติตามครรลองของศาสนาเพื่อประโยชน์ทางด้านจิตใจ ความสงบของสังคม และความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในกิจกรรมทางศาสนา เช่น การทอดผ้าป่าชุมชน การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ

6) เพื่อความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ชาวบ้านนิยมที่จะรองรับน้ำที่ใสสงฆ์พระธาตุนำไปประพรมบนศีรษะให้แก่ตนเองและลูกหลานเพื่อเป็นสิริมงคลให้มีอายุยืนยาวอายุยืน เสมือนหนึ่งว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ผ่านพิธีกรรม เป็นน้ำมนต์ที่นำมาจากองค์พระธาตุเปรียบเสมือนว่าพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นตัวแทนของพระศาสนา ทำให้ผู้ที่ได้รับเกิดความชุ่มเย็นแก่ร่างกาย มีจิตใจที่เบิกบานแจ่มใส และมีความเลื่อมใสต่อพระศาสนามากขึ้น (นิตยา เชิดสูงเนิน 2555: สัมภาษณ์)

7) เพื่อเป็นกุศโลบายในการปลดปล่อยสิ่งชั่วร้ายและบาปออกจากตนเอง ในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นจะมีการเจริญพระพุทธมนต์สมโภช ชาวบ้านที่เข้าร่วม

ประเพณีพิธีกรรมมีการไหว้พระบูชาพระรัตนตรัยสมานศีล และมีการนั่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ด้วยบทสวดพระปริตรต่างๆ ด้วยอาการสงบใจจดจ่อกับบทที่พระสวด

พระปริตร แปลว่า เครื่องต้านทาน ป้องกัน รักษา ต่อมาภายหลัง พระพุทธมนต์ที่มีอานุภาพในการต้านทาน คู้มครอง ป้องกัน รักษา จึงถูกเรียกว่า พระปริตร ตามไปด้วย สำหรับผู้เจริญพระพุทธมนต์ และผู้ฟังการเจริญพระพุทธมนต์ หากกระทำด้วยจิตใจเต็มใส ไม่มีกิเลสมาครอบงำจิต ไม่มีกรรมหนัก มาตัดรอน อีกทั้งยังไม่ถึงวาระสิ้นอายุขัยพระพุทธมนต์ย่อมจะมีอานุภาพ ในการบำบัดทุกข์โศกโรคภัย ความเจ็บป่วยไข้ และสรรพอันตรายทั้งหลายได้ สามารถดับความเร่าร้อนกระวนกระวายใจ ขจัดกลางร้ายและฝันร้ายทั้งหลาย บัดเป่าเสียดจัญไร อุบัติเหตุ สิ่งอัปมงคลอันเกิดจากบาปเคราะห์ ฤกษ์ยามร้ายและสิ่งที่ไม่พึงพอใจต่างๆ ป้องกันแม่ โจรภัย อัคคี ฆาตภัย อุทกภัย อสรพิษ สัตว์ร้าย อมนุษย์ ภูตผีปีศาจ ยักษ์ นาค คนธรรพ์ และเทวดาที่ไม่หวังดีทั้งหลาย คู้มครองป้องกันรักษาให้ปราศจากทุกข์โศกโรคภัยนานาประการ แคล้วคลาด ปลอดภัยจากผู้จองเวรที่คอยจ้องผลาญ นอนหลับสบายก็ไม่ฝันร้าย เป็นผู้มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ และเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนาตลอด กาลทุกเมื่อ พระพุทธมนต์ที่สวดด้วยจิตใจเต็มใสเป็นสมาธิแน่วแน่ ย่อมแผ่อานุภาพคู้มครองป้องกันตลอดทั้งหมู่ญาติ พวกพ้องและบริวารทั้งหลาย (<http://www.jariyatam.com/th/news/general-news/878-21-12-54> เข้าถึงเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2555)

2.4.2 ด้านประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวม

1) เพื่อเป็นการเชื่อมโยงความสามัคคีกันของชาวตำบลบ้านแก้ง ถ้ามิได้ทำกิจกรรมร่วมกันก็จะมีฐานะต่างคนต่างอยู่เมื่อจัดประเพณีสงกรานต์ ก็จะเปิดโอกาสให้คนทั้งหลายได้มาร่วมแรงร่วมใจกันประกอบกิจกรรมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น ในหมู่คณะ การแสดงการละเล่นเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนมาแสดงการละเล่น คนเราเมื่อได้เล่น ได้กินร่วมกันจะเกิดความรักใคร่ยึดติดต่อกัน การเล่นบางอย่างจะสุขภาพเรียบร้อย บางอย่างหยาบโหล่นแต่ก็ไม่ถือสาหาความ ถือเป็นการเล่นในประเพณีเท่านั้น (เกษม จันทรป่าน 2555: สัมภาษณ์)

2) เพื่อให้บรรดาลูกหลานชาวตำบลบ้านแก้งที่ไปทำงานต่างถิ่นได้มีโอกาสกลับมาเยี่ยมครอบครัว หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นลงชาวตำบลบ้านแก้งส่วนหนึ่งโดยเฉพาะวัยหนุ่มสาวในวัยแรงงาน จะเดินทางออกนอกหมู่บ้านเพื่อไปหางานทำที่อื่น เช่น กรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ๆ แต่เมื่อถึงเทศกาลสำคัญๆ เช่น สงกรานต์ ประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น ปีใหม่ ชาวบ้านเหล่านั้นจะเดินทางกลับมาเยี่ยมบ้าน กลับมาพบปะ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ครอบครัวได้มีโอกาสอยู่พร้อมเพียงกัน จะเห็นได้ว่าประเพณีสงกรานต์เป็นเงื่อนไขอันหนึ่งที่จูงใจให้ชาวตำบลบ้านแก้งกลับมาเยี่ยมบ้าน (แสงจันทร์ ดวงอ้อย 2555: สัมภาษณ์)

3) เพื่อแสดงออกถึงความร่วมมือร่วมใจและความสามัคคีกันของคนในท้องถิ่น เป็นประเพณีที่ช่วยกระชับความสามัคคีกันของคนในท้องถิ่นให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทุกคนที่มาร่วมงานแม้จะต่างจิต ต่างใจ ต่างความคิด แต่ก็สามารถหลอมรวมใจกันได้เป็นหนึ่งมีความรู้สึก ร่วมกัน เมื่อถึงเทศกาลประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุก็จะมารวมกันที่พระธาตุหนองสามหมื่น โดยไม่ได้ นัดหมาย แต่ทุกคนก็มาชุมนุมกันตามธรรมเนียมนิสัยที่เคยปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี เมื่อมาพบกันร่วมกันทำกิจกรรมด้วยกันก็ยิ่งเพิ่มความสามัคคีให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น (กำพล จวบโชค 2555: สัมภาษณ์)

4) เพื่อสร้างความสนุกสนานให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยเกิดจากการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ เช่น จะมีการร้องลำทำเพลงครึกครื้นในขบวนต่างๆ การแห่ขบวนบุปผาชาติจะมีการประดับตกแต่งขบวนต่างๆ ของแต่ละหมู่บ้านให้แปลกหูแปลกตาออกไป บางขบวนมีการแสดงตำนานพื้นบ้านท้าวเงาะกับนางรจนา การละเล่นนั้นนอกจากเป็นการละเล่นเพื่อให้เกิดความสนุกสนานเนื่องในเทศกาลแล้วยังเป็นการละเล่นที่สื่อสัญลักษณ์ถึงความเป็นท้องถิ่นได้อีกด้วย เพื่อจะได้ส่งผลให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขผ่อนคลายจากการทำงานตลอดทั้งปีที่ผ่านมา ดังที่ กัญหา อินทร์รินทร์ กล่าวว่า เป็นประเพณีที่สนุกสนานทุกคนที่ไปต่างก็ไม่ถือสา กัน จับเนื้อต้องตัวกันได้ ทุกคนในตำบลบ้านแก้งรู้เลยว่าวันประเพณีจะต้องหยุดทำงานเพื่อมาเฉลิมฉลองและเล่นสนุกสนานกัน ทำได้เฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์น้ำพระธาตุเท่านั้น (กัญหา อินทร์รินทร์ 2555: สัมภาษณ์)

2.4.3 ด้านการตอบสนองความเชื่อส่วนบุคคล

1) เพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาชาวตำบลบ้านแก้ง ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทวดาที่ปกปักรักษาพระธาตุเจ้าหมื่นคือ ผีปู่ตา เป็นต้น ที่ปกปักรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข เชื่อว่าด้วยอำนาจความศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหล่านี้จะช่วยได้ ชาวบ้านในตำบลบ้านแก้งเชื่อว่าสถานที่เหล่านั้นเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นศูนย์รวมศรัทธาเชื่อถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวหมู่บ้านและชาวบ้านทุกคนให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งถ้าหากมีการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะมีการล่วงเกินหรือทำผิดต่อสถานที่เหล่านั้น ดังที่ เรียง จันทรแจ่ม กล่าวว่า ชาวบ้านคนหนึ่งเข้าไปตัดต้นไม้ในบริเวณพระธาตุเพื่อทำเถียงนาเลยเป็นบ้า จิ้นเขา ปีนต้นไม้ เนื่องจากตัดต้นไม้ในบริเวณพระธาตุ โดยไม่ได้ขออนุญาตต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาอยู่ พอทราบสาเหตุจึงมาขอขมา ชาวบ้านคนนั้นเลยหายเป็นบ้า สถานที่แห่งนี้ศักดิ์สิทธิ์มาก (เรียง จันทรแจ่ม 2555: สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าทุกปีขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า จะมีการจัดประเพณีสงกรานต์ บางพิธีกรรมจะมีการบอกกล่าวขอขมาที่ได้ล่วงเกินต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และได้มีชาวบ้านบางส่วนที่มาสักการะบูชาองค์พระธาตุ จะมี รูป เทียน ดอกไม้ ทุกคนที่เข้ามากราบไหว้ต่างก็สำรวมอากัปกิริยา ก่อนเข้าไปกราบไหว้จะมีการถอดหมวก ถอดรองเท้า มีความเคารพต่อสถานที่ที่ตนเองให้ความเคารพนับถือ ดังที่ คำเกื่อง สดสูงเนิน กล่าวว่า

พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง มาอัญเชิญพระธาตุหนองสามหมื่นไปประจำที่ศาลหลักเมืองอำเภอภูเขียว มาอัญเชิญทุกปี นำบายศรี รูป เทียน ดอกไม้ ในตอนเย็นจะมีพิธีสวดที่หลักเมือง เพื่อให้ทุกคนอยู่เย็นเป็นสุข (คำแถลง สดสูงเนิน 2555: สัมภาษณ์)

2) เพื่อวิงวอนขอเรื่องต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันมีอำนาจเหนือธรรมชาติ ช่วยให้เกิดฝนตกต้องตามฤดูกาล ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ในผลผลิต พืชพันธุ์ธัญญาหาร ประเพณีสงกรานต์ พระธาตุหนองสามหมื่นมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ มากมาย บางพิธีกรรมแสดงออกถึงการบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังที่ พระครูวรเจตยาภิรักษ์ กล่าวว่า ในประเพณีสงกรานต์พระธาตุจะมีการเสี่ยงทายฟ้าฝนโดยการจุดบั้งไฟ ตะไล เป็นประจำทุกปี ถ้าบั้งไฟขึ้นแสดงว่าฟ้าฝนในปีนี้จะดี การทำการเกษตรจะได้ผล (พระครูวรเจตยาภิรักษ์ 2555: สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าการจุดบั้งไฟถวายองค์พระธาตุนี้เป็นการบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ให้ช่วยเหลือปกป้องรักษาจากภัยพิบัติธรรมชาติอันจะเกิดกับการทำเกษตรกรรมของชาวบ้าน ให้การประกอบอาชีพเป็นไปอย่างราบรื่น

3) เพื่อตอบสนองความเชื่อของชาวบ้านที่มาร่วมพิธี ชาวบ้านโดยทั่วไปมีความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในองค์พระธาตุ ผู้ใดได้มากราบไหว้สักการะบูชาอยู่เป็นประจำจะทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง ชาวบ้านมีความเชื่อจึงมีการมากราบไหว้ขอพร บางคนก็มาบนบานต่อองค์พระธาตุขอให้ท่านช่วยในสิ่งต่างๆ ที่มาขอหรือบนบาน ดังที่คำพล จวบโชค กล่าวว่า พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวอำเภอภูเขียว เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในเขตนี้ ทุกคนให้ความเคารพนับถือ เวลาจะเดินทางไปไหน ก็จะมาไหว้วอนหาพระธาตุตลอด ชาวบ้านบางคนก็จะมาบนบานพระธาตุเอาไว้ (คำพล จวบโชค 2555: สัมภาษณ์)

4) เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ ในยามที่ชาวบ้านมีความทุกข์ความเดือดร้อนต่างๆ เป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์วิกฤตขึ้นในชีวิตประจำวัน เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่สบายใจ เมื่อได้มาร่วมประเพณีพิธีกรรมสงกรานต์แล้ว ก็จะเกิดความมั่นใจ มีกำลังใจในการดำเนินชีวิต ความสุข ความเจริญ ก็ย่อมเกิดตามมา ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าพระธาตุหนองสามหมื่นสามารถช่วยได้ ดังที่ สุภาพ เวียงชัยภูมิ กล่าวว่า ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น เป็นประเพณีที่ชาวตำบลบ้านแก่งทำกันมาตั้งแต่รุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย ก็เลยทำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เชื่อว่าองค์พระธาตุท่านศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพของชาวบ้านทั่วไป ปีไหนไม่ได้มาร่วมประเพณีเหมือนกับว่ามีความไม่สบายใจ พระธาตุท่านเป็นที่พึ่งของเราจะไปไหนก็ต้องไปบอกกล่าวท่านก่อน เคยไปบนไว้หลายครั้งแต่ก็สำเร็จทุกครั้ง เช่นบนให้ลูกสอบได้ บนให้หายจากการเจ็บป่วย ให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข (สุภาพ เวียงชัยภูมิ 2555: สัมภาษณ์)

เป็นการสร้างขวัญและสร้างกำลังใจให้กับชาวบ้านทุกเพศทุกวัยมีความรู้สึกอบอุ่นใจ สบายใจ และมั่นใจที่ต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ต่อไป ดังที่ ฉลอง เกิดพิมพ์ กล่าวไว้ว่า มาได้กรรขานในหมู่บ้านแก้ง กรรขานมาร่วมประเพณีเป็นประจำทุกปี รู้สึกดีที่ได้มาร่วมงานประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุและได้มากราบไหว้องค์พระธาตุ เกิดความรู้สึกสบายใจครอบครัวอยู่ดีมีสุข มีกำลังใจในการทำงาน (ฉลอง เกิดพิมพ์ วันที่ 2555: สัมภาษณ์) และ ชัชชัย พิลาธรรม กล่าวไว้ว่า ต้องมาร่วมทุกปี ถ้าปีไหนไม่ตรงกับวันเสาร์วันอาทิตย์จะต้องลางานมาร่วมประเพณี เมื่อได้มาแล้วรู้สึกสบายใจอย่างบอกไม่ถูก บางครั้งเกิดท้อแท้หมดกำลังใจในการทำงาน เมื่อได้มาสรงน้ำพระธาตุแล้ว รู้สึกว่ามีกำลังใจในการทำงานต่อไป (ชัชชัย พิลาธรรม 2555: สัมภาษณ์)

5) เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต่อบรรพบุรุษ เพราะเมื่อถึงประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นของทุกปีลูกหลานชาวตำบลบ้านแก้งจะกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อมาขอพรจากผู้มีพระคุณและผู้ที่ตนเคารพนับถือ ดังจะเห็นได้จากหลังจากมีการสงกรานต์น้ำพระธาตุเสร็จแล้ว จะมีการนำเอาน้ำที่ใช้สงกรานต์ไปสรงอัฐิของบรรพบุรุษของแต่ละครอบครัว และมีการสงกรานต์น้ำผู้หลักผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ ชาวตำบลบ้านแก้งได้ทำมาเป็นประจำทุกปีในช่วงที่จัดประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุ ถือได้ว่าเป็นกุศโลบายให้ลูกหลานเกิดคุณธรรมไปในตัว (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

2.4.4 ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น

1) เพื่ออนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น ประเพณีถ้าขาดการสืบต่อคือการปฏิบัติของชนรุ่นหลัง ก็จะสูญสิ้นไปจากชุมชน ประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประจำประเพณีอันดีงามประเพณีหนึ่งการที่ประชาชนปฏิบัติพิธีนี้ทุกๆ ปี จึงเป็นการสืบต่อประเพณีนี้ให้คงอยู่ต่อไปเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ดังที่ กำพล จวบโชค ได้กล่าวว่า เป็นการสืบทอดรักษาไว้ซึ่งประเพณีเก่าแก่ของท้องถิ่นที่ทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษของชาวตำบลบ้านแก้ง พี่น้องชาวตำบลบ้านแก้งจะร่วมกันทำบุญ แล้วก็สงกรานต์น้ำพระธาตุ ก็เลยเป็นประจำประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุควรจะมีการสนับสนุนให้ยิ่งใหญ่ขึ้นไป อยากให้ทุกภาคส่วนมีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุน มาบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นรักษาไว้ซึ่งประเพณีเก่าแก่ เพราะปัจจุบันนี้กำลังจะเลือนหายไปจากท้องถิ่น (กำพล จวบโชค 2555: สัมภาษณ์)

2) เพื่อประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่กิจกรรมรายละเอียดต่างๆ ของประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นเรื่องที่จำเป็นในการพัฒนา ปัจจุบันมีเทคนิคการสื่อสารมีความเจริญก้าวหน้า ประชาชนต่างถิ่นสามารถรับข่าวสารได้โดยทั่วถึงกัน การประชาสัมพันธ์มีการใช้สื่อต่างๆ เช่น การทำจุลสารหรือแผ่นพับแนะนำพื้นที่และกิจกรรมต่างๆ ในประเพณี การเผยแพร่ทางวิทยุชุมชน การทำเว็บไซต์ เป็นต้น ดังที่ กองหนุน เวียงคินคำ กล่าวไว้ว่า สมัยที่เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้งจะมีนโยบายเพื่อประชาสัมพันธ์งานประเพณี

สรองน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น โดยมอบให้สถานีวิฑูษุมนชนประกาศออกทางสถานีทุกวัน พุดถึงกิจกรรมต่างๆ กล่าวเชิญชวนประชาชนทั่วไปให้มาเที่ยว นอกจากนั้นยังมีการตีป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ไว้ตามจุดต่างๆ มีการใช้งบประมาณพอสมควรในการประชาสัมพันธ์ (กองหนุน เวียงดินดำ 2555: สัมภาษณ์)

3) เพื่อฟื้นฟูกิจกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน และที่เคยมีมาในอดีต ให้กลับมาปฏิบัติอีก หรือปรับปรุงให้ดีขึ้น ในการจัดประเพณียังคงมีการปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมอยู่อย่างสม่ำเสมอทุกปี แต่ก็อาจจะทำได้ไม่เต็มที่หรือมีความหลากหลายยิ่งใหญ่มากพอที่จะเรียกร้องหรือดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นในส่วนนี้จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพิ่มความหลากหลายทั้งสีสัน กิจกรรมและจัดระเบียบแบบแผนใหม่ให้เป็นงานใหญ่ขึ้นทุกๆ พิธีกรรมเริ่มตั้งแต่ ขบวนแห่บุปผชาติ การรำถวายองค์พระธาตุ การสรองน้ำผู้สูงอายุ

4) เพื่อปรับปรุงฟื้นฟูจุดเด่น จุดที่น่าสนใจและจุดท่องเที่ยวอื่นๆ ในบริเวณวัดหรือรอบนอกใกล้เคียง ซึ่งเป็นการเพิ่มจุดท่องเที่ยวให้หลากหลายยิ่งขึ้น เช่นวัดมีธรรมชาติดึงดูดใจมีสิ่งที่น่าสนใจ เช่น ศาลาพักผ่อน พระพุทธไสยาสน์ขนาดใหญ่ โบสถ์สามมัยทวารวดี ฯลฯ เพราะโดยธรรมชาติของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ มีความประสงค์จะได้รับความเพลิดเพลินกับสิ่งที่เป็นธรรมชาติของท้องถิ่นต่างๆ ที่แตกต่างจากถิ่นที่อยู่ของตนเอง การปรับปรุงสิ่งเหล่านี้ให้ดีขึ้นจะทำให้เป็นที่น่าสนใจของคนทั่วไป

5) เพื่อการเรียนรู้และส่งเสริมเยาวชนในท้องถิ่น ในประเพณีสรองน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นจะมีกลุ่มเยาวชนเข้ามาศึกษาและมีส่วนร่วมในประเพณี เช่นกิจกรรมฟ้อนรำในขบวนแห่ ในอดีตขบวนแห่ฟ้อนรำจะเป็นผู้ใหญ่หรือกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ฟ้อนรำ ปัจจุบันมีการเอากลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากนี้การรำถวายในพิธีสมโภช ซึ่งจัดขึ้นมาได้ประมาณ 5-6 ปี ผู้ที่มีบทบาทในการจัดรำถวายก็จะเป็นหน้าที่ของโรงเรียนในชุมชนร่วมกับชาวบ้านแก่ง โดยเฉพาะคณะครู-อาจารย์และนักเรียนจะมีการฝึกฟ้อนรำทำต่างๆ นับว่าเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้วิชาภาคปฏิบัติไปด้วย โดยมีสถานศึกษาในห้องเรียนเป็นผู้ให้ความรู้ในวิชา

6) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากสถานที่ต่างๆ ให้มาร่วมงานประเพณี ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนจะมีการประชุมการวางแผนงาน ในแต่ละปีจะโปรโมตงานออกมาในรูปแบบลักษณะใด เพื่อให้เป็นจุดเด่นที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นเดินทางเข้าร่วมประเพณี ดังที่ หลุทธิ สมชื่น กล่าวว่า เพิ่งมาครั้งแรก เดินทางมาท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ เห็นป้ายประกาศโฆษณาติดอยู่ข้างถนน ก็เลยแวะเข้าร่วมงานประเพณี เคยได้อ่านแต่ประวัติพระธาตุหนองสามหมื่น เมื่อมาร่วมงานแล้วรู้สึกสนุกสนานชาวบ้านต่างก็เป็นกันเอง ถ้ามีโอกาสปีหน้าจะมาเที่ยวงานประเพณีนี้อีก (หลุทธิ สมชื่น 2555: สัมภาษณ์)

เพื่อให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นนำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีไปเผยแพร่ต่อไป นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน ถือได้ว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถใช้ประเพณีเป็นสื่อในการท่องเที่ยวได้ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง

7) การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าพื้นเมือง จะเห็นได้ว่าในขบวนแห่การฟ้อนรำของประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น ชาวบ้านพร้อมใจกันแต่งกายด้วยเสื้อผ้าพื้นเมือง ทั้งชายและหญิง การแต่งกายด้วยชุดเสื้อผ้าพื้นเมือง นับเป็นจุดเด่นที่สุดของการให้ความร่วมมือของชาวบ้านและเป็นการสื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวงานประเพณี ได้รู้ว่าประเพณีนี้เป็นวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และยังเป็นการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของท้องถิ่น

2.5 ขั้นตอนในการจัดประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น

ประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น เป็นประเพณีของท้องถิ่นที่หลายหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน จากการสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลของผู้วิจัย พบว่ามีหน่วยงานต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง โรงเรียนบ้านแก้ง วัดพระธาตุหนองสามหมื่น และประชาชนในตำบลบ้านแก้งและตำบลใกล้เคียง ขั้นตอนของประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการ และการจัดงาน โดยแต่ละขั้นตอนนี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.5.1 ขั้นตอนเตรียมการ

การเตรียมการก่อนวันประกอบพิธีกรรมประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ มีดังนี้

1) การเตรียมการของชาวบ้าน ชาวบ้านได้มีการเตรียมการต่างๆ ดังนี้ (กัญญา อินทร์รินทร์, จลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์) ก่อนถึงวันงานประเพณี กำหนดหรือผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้ง จะเรียกชาวบ้านมาประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อเตรียมงาน โดยจัดแบ่งความรับผิดชอบไปเป็นคณะ คณะหนึ่งจะมีที่คนก็ตกลงกันไปทำงานในหน้าที่ตนเอง

(1) การรับบริจาค เพื่อรวบรวมเงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ซึ่งจะมีผู้รับผิดชอบไปรวบรวมเงิน จะมากน้อยตามแต่ฐานะ เงินที่ได้จากการรับบริจาคนี้จะนำไปซื้อแป้งไฟ ตะไล เพื่อมาจุดเสี่ยงทายขอฟ้าขอฝนก่อนว่าปีนี้ฝนจะดีไหมหรือว่าจะแล้ง ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้านในตำบลบ้านแก้ง

(2) การซ้อมฟ้อนรำขบวนแห่บุปผชาติ แต่ละหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้งจะมีการซ้อมฟ้อนรำในการแห่ขบวนบุปผชาติแต่ละหมู่บ้าน เพื่อไปประกวดแข่งขันกันในวันประเพณีสงกรานต์ แต่ละหมู่บ้านจะมีแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป

(3) การเตรียมการรำถวาย ทุกปีที่มีการจัดงานประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุ ทางคณะกรรมการจัดงานจะจัดให้มีการรำถวายของค์พระธาตุ โดยมอบหมายให้บ้านแก้งหมู่ที่ 1 และโรงเรียนบ้านแก้งเป็นผู้รับผิดชอบส่วนนี้ จะมีการคัดเลือกผู้ที่จะรำถวาย และมีการฝึกซ้อมกันที่บริเวณศาลาประชาคมบ้านแก้ง

(4) สถานที่เช่นสรวง ก่อนถึงวันประกอบพิธีประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุ ชาวบ้านจะต้องร่วมแรงร่วมใจกันทำความสะอาดบริเวณที่จะประกอบพิธี 2 แห่ง คือ หอโองปู้ตา (ศาลปู้ตา) และศาลเจ้าปู่หมื่นตื้อ โดยมีเจ้าเป็นผู้นำในการทำทำความสะอาดบริเวณทั้ง 2 แห่ง

(5) เตรียมเครื่องบูชา ที่ใช้ในพิธีประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุ มีดอกไม้ ไม้รูป เทียน ชันซ์ห้า ชันซ์แปด น้ำอบน้ำหอม น้ำมัน พานบายศรี ฯลฯ เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการ หรือแม่บ้านที่ได้รับมอบหมาย (ส่วนรายละเอียดผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทที่ 4)

(6) การจัดเตรียมเครื่องเช่นสรวง ในการเช่นสรวงหอโองปู้ตา และเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นตื้อ จัดเตรียมอาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ การจัดเตรียมเครื่องสังเวท ประกอบไปด้วย น้ำ สุรา การจัดเตรียมหมากพลู ยาสูบ ฯลฯ แล้วแต่สิ่งที่บนเอาไว้แต่ละปีก็จะแตกต่างกันออกไป การจัดเตรียมสิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่ของเจ้าและชาวบ้านบางส่วนที่จะต้องเตรียมจัดหาไว้ (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

2) การจัดเตรียมสถานที่ภายในวัด ทางวัดได้มีการเตรียมสถานที่ ก่อนวันประเพณี 15 วัน เจ้าอาวาสพร้อมด้วยคณะกรรมการวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ร่วมกับ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง ประชุมคณะกรรมการจัดงาน เพื่อมอบหมายงานความรับผิดชอบและจัดเตรียมสถานที่ บริเวณวัด ดังนี้ (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

(1) พระธาตุ จัดเตรียมความพร้อมบริเวณรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ซึ่งเป็นสถานที่ทำพิธีสงกรานต์น้ำพระธาตุ พิธีก่อเจดีย์ทราย พิธีบนบานและการแก้บน พิธีบอกกล่าวขอขมา จะมีการจัดที่วางดอกไม้รูปเทียน เครื่องสักการะต่างๆ ที่ประชาชนจะมาร่วมในประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

(2) สถานที่ทำบุญ สถานที่สำหรับให้ประชาชนได้ร่วมทำบุญ และจำหน่ายดอกไม้ รูป เทียน ผ้าไตร น้ำอบน้ำหอม ซึ่งอยู่บริเวณทางเข้ารอบนอกกำแพงองค์พระธาตุ มีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการมีของที่ระลึกซึ่งเป็นหนังสือประวัติวัดและพระธาตุหนองสามหมื่นมอบให้ทุกคนที่มาร่วมงาน บริเวณนี้จะมีการจัดเตรียมดอกไม้ รูป เทียน ผ้าไตรจิวร น้ำอบน้ำหอม น้ำจากขมิ้น เพื่อที่จะใช้สงกรานต์น้ำองค์พระธาตุ ทางวัดได้จัดเตรียมผู้รับบริจาคที่ได้จากการทำบุญของประชาชน เพื่อนำปัจจัยที่ได้ไปบำรุงสถานที่สำคัญภายในวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

(3) ปะรำพิธี สถานที่สำหรับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และประธานในพิธี คณะกรรมการจัดงานจะจัดสถานที่ไว้สำหรับพระสงฆ์ประกอบพิธี จะมีการจัดอาสนะสงฆ์

และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องใช้ในพิธี โดยจะทำเป็นปะรำพิธีไว้บริเวณด้านขวาหรือด้านซ้ายขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น ประดับตกแต่งปะรำพิธีอย่างสวยงามด้วยดอกไม้จัดโต๊ะเก้าอี้เป็นแถว แถวหน้าสำหรับบุคคลสำคัญ แถวหลังสำหรับประชาชนทั่วไป ดังที่ ชัยสงคราม อนันตวรธรรม ได้กล่าวว่า บางปีจะมีการเชิญบุคคลสำคัญมาร่วมงาน เช่น ส. ส. จ. เพื่อเป็นเกียรติในงาน บางปีจะมีหน่วยงานระดับจังหวัดมาร่วมสังเวยการณ์ (ชัยสงคราม อนันตวรธรรม 2555: สัมภาษณ์)

(4) สถานที่จำหน่ายสินค้า สถานที่สำหรับจำหน่ายสินค้าท้องถิ่นและสิ่งของอื่นๆ ทางวัดและคณะกรรมการจัดงานจะมีการจัดสถานที่ให้พ่อค้า แม่ค้าสำหรับมาขายสิ่งของต่างๆ มีการจัดสถานที่ไว้ต่างหากสำหรับพ่อค้า แม่ค้าขายสิ่งของต่างๆ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและดูสวยงามของสถานที่ ส่วนมากของที่นำมาขายจะเป็น เครื่องใช้อุปโภคบริโภคต่างๆ ตามงานวัดทั่วไป

ผู้วิจัยสังเกตว่า สถานที่ใช้สำหรับจำหน่ายสินค้าท้องถิ่นและอื่นๆ ทางวัดได้จัดไว้บริเวณขอบถนนด้านทิศใต้ เรียงกันไปจนสุดแถว บริเวณแห่งนี้จะมีลานกว้างเหมาะสำหรับการตั้งสิ่งของต่างๆ

(5) สถานที่อำนวยความสะดวก เช่น สถานที่จอดรถเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการที่จะต้องทำสัญลักษณ์ต่างๆ ไว้ สถานที่ไหนสำหรับประชาชนทั่วไป สถานที่ไหนสำหรับบุคคลสำคัญ

จากการลงพื้นที่ภาคสนามก่อนวันจัดประเพณี ของผู้วิจัย พบว่ามี การจัดสถานที่จอดรถเพิ่มเติมนอกจากที่วัดแล้ว ยังมีการใช้รถไถปรับสถานที่บริเวณสาธารณประโยชน์ข้างวัดไว้อีกแห่ง มีการทำป้ายสำหรับที่จอดรถและทำอักษรต่างๆ ไว้ทุกจุด เพื่อให้ผู้มาร่วมงานสะดวกสบายในการเข้าร่วมประเพณี

(6) สถานที่อื่นๆ สำหรับให้ประชาชนมาสักการะบูชาและขอพร นอกจากองค์พระธาตุหนองสามหมื่นแล้วที่ประชาชนทั่วไปจะมากกราบไหว้และขอพรในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นแล้ว ยังมีสถานที่อื่นๆ อีก เช่น อุโบสถซึ่งมีพระพุทธรูปชินราชจำลองประดิษฐานอยู่ รูปปั้นองค์เหมือนหลวงพ่อบุญรอด พระพุทธรูปไสยาสน์ พระประธานในศาลาพันห้อง สถานที่เหล่านี้จะมีการจัดเตรียมไว้ สำหรับอุโบสถถ้าเป็นวันปกติโดยทั่วไปทางวัดจะไม่เปิดให้ประชาชนเข้าไปกราบไหว้ จะเปิดเฉพาะวันสำคัญทางพุทธศาสนาและงานประจำปี เช่น ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นจะเปิดไว้จนกว่าสิ้นสุดการเล่นประเพณีท้องถิ่นของชาวดำบลบ้านแก่ง

2.5.2 การจัดงาน

ในการจัดงาน ประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยจะนำเสนอขั้นตอนที่จัดขึ้นและการจัดกิจกรรมเท่านั้น ส่วนรายละเอียดของพิธีกรรมต่างๆ จะได้กล่าวถึงในบทที่ 4 ต่อไป

1) ขั้นตอนการจัดงาน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า วันแรกของประเพณี มีดังนี้

(1) การประกอบพิธีทางศาสนา เวลา 6.00 น. ชาวบ้านในตำบลบ้านแก่งและตำบลใกล้เคียงจะมาร่วมกันทำบุญตักบาตรที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น มีการประกอบพิธีทางพุทธศาสนา มรรคทายกกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล เจ้าอาวาสให้ศีล มรรคทายกกล่าวคำถวายภัตตาหาร และสังฆทานที่ชาวบ้านมาร่วมทำบุญ เสร็จแล้วพระสงฆ์ให้อุโมทนา ถันภัตตาหาร ชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญร่วมรับประทานอาหารเช้า ชาวบ้านบางส่วนจะมีการนุ่งขาวห่มขาว และมีการปฏิบัติธรรมร่วมกันตลอดทั้งวัน จนถึงรุ่งเช้าของวันแรม 1 ค่ำ เดือนห้า จึงแยกย้ายกันกลับภูมิลำเนา

(2) พิธีเช่นสรวง จะมี 2 ช่วงด้วยกัน การเช่นสรวงช่วงที่ 1 ชาวบ้านเรียกว่าพิธีนี้ว่า “เช่นสรวงหอโองปู้ตา” สถานที่จัดทำพิธีคือศาลฝึปู้ตาบ้านแก่งหรือชาวบ้านเรียกว่า “หอโองปู้ตา” เวลา 7.00 น. เมื่อชาวบ้านผู้ที่เข้าร่วมพิธีเช่นสรวงหอโองปู้ตาของตำบลบ้านแก่งมาครบทุกหมู่บ้านแล้วผู้ประกอบพิธี คือ เจ้าประจำตำบล เจ้าจุดธูปเทียนกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย บอกกล่าวฝึปู้ตาให้การจัดประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นดำเนินการลุล่วงไปด้วยดี เสร็จแล้วเอาเครื่องเช่นสรวงประกอบด้วยอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ สุรา ฯลฯ ขึ้นตั้งบนศาลเพื่อให้ฝึปู้ตามารับเอา มีการจุดบั้งไฟ 2 บั้ง และตะไล จำนวนไม่จำกัด หลังจากนั้นชาวบ้านบางส่วนก็จะไปรวมตัวกันที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น และบางส่วนที่มีหน้าที่ดำเนินการจัดงานก็จะไปที่ขบวนแห่บุปผชาติ ที่รออยู่บริเวณทางเข้าบ้านแก่ง เพื่อให้สัญญาณว่าบัดนี้การเลี้ยงหอโองปู้ตาหรือพิธีเช่นสรวงช่วงที่ 1 ได้เสร็จสิ้นแล้ว

การเช่นสรวงช่วงที่ 2 ชาวบ้านเรียกว่า “เช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นต้อ” พิธีนี้จะเริ่มทำเวลา 12.00 น. โดยประมาณ ซึ่งสถานที่ประกอบพิธีจะอยู่บริเวณทิศเหนือของวัดห่างจากพระธาตุหนองสามหมื่นประมาณ 500 เมตร โดยเจ้าผู้ประกอบพิธีจะเริ่มทำการเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นต้อรูปแบบการทำพิธีเหมือนกับการเช่นสรวงหอโองปู้ตา จะแตกต่างเฉพาะเครื่องบูชาและเครื่องสังเวยบางส่วนเท่านั้น เมื่อเสร็จพิธีเช่นสรวงก็จะนำเครื่องสักการะที่เสร็จสิ้นพิธีไปวางบนศาลที่จัดบนไว้ และจะมีการจุดบั้งไฟ 2 บั้ง และตะไลจำนวนไม่จำกัด หลังจากนั้นชาวบ้านที่มาร่วมงานบางส่วนก็แยกย้ายกันกลับหมู่บ้าน บางส่วนก็กลับเข้าไปสงกรานต์อีก (ฉลอง นาม วิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

(3) พิธีก่อพระเจดีย์ทราย เวลา 7.30 น. ชาวบ้านที่มาพร้อมกันทำบุญที่วัดจะก่อพระเจดีย์ทราย ใ้รอบบริเวณองค์พระธาตุหนองสามหมื่น แล้วนำธงสีต่างๆ มาปักไว้ตรงกลางเจดีย์ทรายแต่ละกอง การก่อเจดีย์ทรายประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น จะเริ่มก่อช่วงเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า โดยปกติชาวอีสานทั่วไปจะมีการก่อเจดีย์ทรายเฉพาะเทศกาลวันสงกรานต์เท่านั้น แต่ชาวตำบลบ้านแก้งจะมีการก่อเจดีย์ทรายในวันประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นเท่านั้น (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

(4) พิธีสร้างน้ำพระธาตุ มีการจัดกิจกรรม ดังนี้ (อนันต์ เจ้าทรัพย์, ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ก. การแห่ขบวนบุปผชาติ เริ่มเวลา 8.00 น. โดยประมาณ หลังจากพิธีเช่นสรวงหอ โสภปฏาเสร็จแล้ว จำผู้ประกอบพิธีเช่นสรวงก็จะให้ตัวแทนมาบอกแก่คณะกรรมการจัดงานว่าการทำพิธีช่วงที่ 1 ได้เสร็จแล้ว การแห่ขบวนบุปผชาติก็เริ่มขึ้น ซึ่งขบวนแห่จะเริ่มต้นที่บ้านแก้งหมู่ที่ 1 ไปจนถึงวัดพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นระยะทางในการแห่ประมาณ 1 กิโลเมตร ขบวนแห่บุปผชาติแทบทุกขบวนจะมีดนตรีพื้นบ้านบรรเลงไปด้วย

ในขบวนแห่แต่ละขบวนจะมีการประดับตกแต่งขบวนที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ของเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำนานพระธาตุหนองสามหมื่น และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่นขบวนแห่ตำนานนิทานพื้นบ้านของชาวตำบลบ้านแก้ง ขบวนการแต่งกายพื้นเมือง ขบวนแห่พานบายศรี ขบวนฟ้อนรำ ขบวนแห่ดอกไม้ชนิดต่างๆ เช่น ดอกกุหลาบ เป็นต้น สำหรับขบวนแห่บุปผชาติแต่ละหมู่บ้านของตำบลบ้านแก้ง จะมีคณะกรรมการให้คะแนนไปด้วยหลังเสร็จสิ้นขบวนแห่แล้วจะมีการประกาศผลว่าขบวนแห่บุปผชาติของหมู่บ้านใดได้อันดับที่เท่าไร สองข้างทางของขบวนแห่บุปผชาติจะเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวงานประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

ข. การเปิดงานหรือดำเนินงานพิธี เมื่อขบวนแห่บุปผชาติของหมู่บ้านต่างๆ มาถึงบริเวณหน้าองค์พระธาตุ จะมีการหยุดการละเล่นต่างๆ ทุกคนที่เข้าร่วมประเพณีรวมกันที่บริเวณปะรำพิธีด้านหน้าองค์พระธาตุ เพื่อรับฟังการกล่าวเปิดงานอย่างเป็นทางการจากประธานกรรมการจัดงานประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ผู้ที่เป็นประธานกล่าวเปิดงานคือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง (ปัจจุบันคือนายกเทศมนตรีตำบลบ้านแก้ง) เมื่อประธานกล่าวเปิดงานเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่จะมีการประโคมฆ้อง ระฆัง ดังเป็นระยะๆ เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ของงานประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น จากนั้นผู้เข้าร่วมประเพณีจะแห่รอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

ภาพที่ 3.3 ขบวนแห่บุปผชาติ

ภาพที่ 3.4 ขบวนแห่พระสังข์ทองตำนานความเชื่อของชาวดำบลบ้านแก้ง

ภาพที่ 3.5 ขบวนพ็อนรำของหมู่บ้าน

ภาพที่ 3.6 ขบวนแห่พานบายศรี

ภาพที่ 3.7 ประชาชนในพิธีกล่าวเปิดงานประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น

ค. การแห่รอบองค์พระธาตุ หลังจากทีประชนกล่าวเปิดงานอย่างเป็นทางการแล้วขบวนแห่ต่างๆ ของทุกหมู่บ้านและผู้เข้าร่วมงานจะมีการเดินรอบทักษิณา โดยมีเจ้าผู้ประกอบพิธีสงกรานต์จะนำขบวนแห่เดินรอบองค์พระธาตุ 3 รอบ ระหว่างนั้นจะมีเจ้าหน้าที่จุดตะไลเป็นระยะๆ

ง. การถวายเครื่องสักการะ หลังจากทีแห่รอบองค์พระธาตุเสร็จสิ้นแล้ว เจ้าหน้าที่และเจ้าผู้ประกอบพิธีมีการอัญเชิญเครื่องสักการะต่างๆ เข้าไปบริเวณองค์พระธาตุ เจ้าผู้ประกอบพิธีพร้อมด้วยผู้เข้าร่วมประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น พร้อมกันทีบริเวณลานด้านหน้าพระธาตุหนองสามหมื่น มีการจุดธูปเทียน กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย และถวายเครื่องสักการะแด่องค์พระธาตุหนองสามหมื่น

จ. การสงกรานต์ หลังจากถวายเครื่องสักการะ ผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้นำสงกรานต์ ประพรมน้ำอบน้ำหอมหรือน้ำขมิ้นรอบองค์พระธาตุ และชาวบ้านที่มาร่วมพิธีจะนำน้ำอบน้ำหอม น้ำขมิ้นสงองค์พระธาตุ ระหว่างทีผู้ร่วมประเพณี สงกรานต์อยู่ นั้นเจ้าหน้าที่จะมีการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย 3 บั้ง และตะไลจำนวนไม่จำกัด การสงกรานต์หนองสามหมื่นจะมีการสงกรานต์ไปจนถึงสิ้นสุดเทศกาลการสงกรานต์หนองสามหมื่น หรือที่

ชาวบ้านเรียกกันว่าประเพณีท้องถิ่น คือวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า จึงจะมีการหยุดสงฆ์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น

ฉ. การสงฆ์ผู้สูงอายุ หลังจากที่พิธีสงฆ์หน้าพระธาตุเสร็จแล้ว ต่อจากนั้นจะมีกิจกรรมพิเศษขึ้นมาอีกหนึ่งกิจกรรมคือ การสงฆ์ผู้สูงอายุ จะมีการสงฆ์ผู้สูงอายุ และขอพรจากผู้สูงอายุ ของแต่ละหมู่ของตำบลบ้านแก้ง ซึ่งคณะกรรมการจัดงานคัดเลือกมา หมู่บ้านละ 1 คน โดยเอาผู้ที่มีอายุมากที่สุดของแต่ละหมู่บ้าน สถานที่สงฆ์ผู้สูงอายุอยู่บริเวณปะรำพิธี ด้านหน้าพระธาตุ ประธานจัดงานเป็นผู้นำในการสงฆ์ผู้สูงอายุ ชาวบ้านที่เข้าร่วมประเพณีร่วม สงฆ์ผู้สูงอายุด้วย หลังจากนั้นจะมีการรำถวายองค์พระธาตุ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม พบว่ากิจกรรมการ สงฆ์ผู้สูงอายุมีการจัดเพียงบางปี หากปีใดประเพณีสงฆ์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นจัดก่อน ประเพณีสงกรานต์ก็จะมีกิจกรรมนี้ขึ้นมา ถ้าปีไหนประเพณีสงฆ์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นจัดหลัง ประเพณีสงกรานต์จะไม่มีการจัดกิจกรรมนี้ขึ้นมา (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 3.8 การสงฆ์ผู้สูงอายุ

ที่มา : www.bankangcity.go.th เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2555

(4) พิธีสมโภช มีการจัดกิจกรรม ดังนี้

ก. การรำถวายองค์พระธาตุ ก่อนการเจริญพระพุทธมนต์จะมีการรำถวายองค์พระธาตุ ผู้ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการรำถวายจะเป็นบ้านแก้ง หมู่ที่ 1 โดยจะจัดหาอาจารย์ผู้ที่มีความรู้ทางด้านนาฏศิลป์มาทำการฝึกสอนการฟ้อนรำถวายแก่กลุ่มแม่บ้านและเยาวชนหนุ่มสาว การรำถวายองค์พระธาตุ อยู่บริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกันว่าการรำถวายเป็นการจัดขึ้นมาเพื่อเสริมให้เข้ากับประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น ซึ่งจัดให้มีการรำถวายได้ประมาณ 5-6 ปี มานี้เอง รูปแบบแต่ละปีก็จัดการรำที่ไม่เหมือนกัน ดังที่ อนันต์ เจ้าทรัพย์ กล่าวว่าการรำถวายเป็นการจัดให้เข้ากับประเพณีเพื่อความยิ่งใหญ่และเป็นการประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้รู้จักประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งอยู่ในแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้งได้ให้งบประมาณมา และได้มีการจ้างครูนาฏศิลป์มาฝึกให้กับผู้รำถวาย โดยได้รูปแบบมาจากการรำถวายที่พระธาตุพนม (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

ข. การเจริญพระพุทธมนต์ หลังรำถวายเสร็จแล้ว ผู้ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ คือมรรคทายกวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย หลังจากนั้นมรรคทายกกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล พระสงฆ์สมณศักดิ์ 9 รูป ที่นิมนต์มาเจริญพุทธมนต์สมโภช เสร็จแล้วมีการถวายผ้าป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน

ค. การถวายผ้าป่าชุมชน การทอดผ้าป่าในประเพณีสงกรานต์มี 2 ลักษณะประเภท ประเภทที่หนึ่งคือ การทอดผ้าป่าส่วนรวมของชาวตำบลบ้านแก้ง ทุกหมู่บ้านของตำบลบ้านแก้งจะมีการตั้งกองผ้าป่าขึ้นที่หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 กอง แล้วประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านในหมู่บ้านมาร่วมบริจาค ประเภทที่สองคือการทำบังสุกุลอัฐิ ชาวบ้านบางส่วนจะมีการทำบังสุกุลอัฐิไปพร้อมกับการถวายผ้าป่าชุมชนด้วยเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้แก่บรรพบุรุษ ชาวตำบลบ้านแก้งถือเอาวันประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น เป็นวันนัดญาติมารวมกัน เพื่อน้อมรำลึกถึงพระคุณบิดามารดาและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นสิ่งที่ควรถือปฏิบัติเพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การทอดบังสุกุลอัฐิประกอบด้วยชุดสังฆทาน จตุปัจจัย บางครอบครัวจะนำอัฐิของบรรพบุรุษมาสร้างระหว่างการทอดบังสุกุลอัฐิด้วย หลังถวายผ้าป่าชุมชนเสร็จ เจ้าหน้าที่ถวายจตุปัจจัยพระสงฆ์ 9 รูป พระสงฆ์อนุโมทนา หลังจากนั้นชาวบ้านบางส่วนจะแยกไปร่วมพิธีเช่น สรงเจ้าปู่หมื่นคือ บางส่วนก็กลับไปเตรียมความพร้อมที่จะมาร่วมอัญเชิญพระพุทธรูปลงประดิษฐาน (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ง. การอัญเชิญพระพุทธรูปลงประดิษฐาน เวลาบ่าย 3 โมงเย็น (15.00 น.) ชาวบ้านจะอัญเชิญพระพุทธรูปจากอุโบสถวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ลงมาประดิษฐาน

ไว้ที่บริเวณโถงสำหรับตั้งพระพุทธรูป ด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น และจะเริ่มสร้างน้ำพระพุทธรูปได้ในวันแรม 1 ค่ำ เดือนห้า เพื่อเป็นการฉลองสมโภชเนื่องในวันประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

จ. การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ เวลา 19. 30 น. พระสงฆ์พร้อมด้วยชาวบ้านทุกคนที่เข้าร่วมประเพณี รวมตัวกันที่บริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เมื่อพร้อมแล้วทุกคนจุดธูปเทียนเดินรอบทักษิณ 3 รอบ ด้วยอาการสำรวมเสร็จแล้วนำธูปเทียนปักกระถางธูปที่จัดไว้ลานด้านหน้าองค์พระธาตุ เป็นอันเสร็จขั้นตอนของประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ในวันแรกของการจัดงาน (สวัสดี แสดง 2555: สัมภาษณ์)

2) ขั้นตอนการจัดงานในวันที่สอง เป็นต้นไปจนถึงสิ้นสุดประเพณี เริ่มตั้งแต่ แรม 1 ค่ำ เดือนห้า ไปจนถึงวัน แรม 14 ค่ำ เดือนห้า มีรายละเอียดดังนี้

(1) การเล่นน้ำของท้องถิ่น หลังจากพิธีกรรมวันแรกเสร็จแล้ว ตั้งแต่ วันแรม 1 ค่ำ จนถึง วันแรม 3 ค่ำ เดือนห้า ชาวตำบลบ้านแก้งจะมีการเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนานเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น สำหรับชาวบ้านที่ไม่ได้มาร่วมงานในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ก็จะเริ่มทยอยกันมาสร้างน้ำองค์พระธาตุหนองสามหมื่นจนถึงเวลา 17. 00 น. หรือชาวบ้านบางส่วนอาจจะถือโอกาสมาขอพร มาบนบานและแก้บนพร้อมกันเลย การสร้างน้ำองค์พระธาตุจะมีการสร้างน้ำพระธาตุจนถึงสิ้นสุดเทศกาลสร้างน้ำพระธาตุ คือวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า ส่วนการเล่นน้ำของท้องถิ่น ในประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นของชาวตำบลบ้านแก้งจะยึดถือเอาวันข้างแรมตามปฏิทินไทยเป็นหลักแล้วแต่ปีไหนจะตรงกับวันที่เท่าไร เช่น ประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นประจำปีพุทธศักราช 2555 ตรงกับวันที่ 6 เมษายน พ. ศ. 2555 ส่วนวันแรม 1 ค่ำ เดือนห้า ตรงกับวันที่ 7 เมษายน พ. ศ. 2555 การเล่นน้ำของท้องถิ่นจะเริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนห้า จนถึง วันแรม 3 ค่ำ เดือนห้า รวมทั้งหมด 3 วัน ปัจจุบันการเล่นน้ำประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นไม่ค่อยครึกครื้นเหมือนในอดีต ส่วนมากจะเล่นน้ำกันในวันที่ 13-15 เมษายน ซึ่งเป็นการเล่นสงกรานต์แบบทางการ (เจริญ ทาแจ้ง 2555: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้บางหมู่บ้านของตำบลบ้านแก้งจะมีการจัดกิจกรรมอื่นๆ ขึ้นมาอีกรูปแบบก็คล้ายกับที่จัดขึ้นที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น เช่น การเอาพระพุทธรูปลงมาสรงน้ำเนื่องในประเพณีสร้างน้ำพระธาตุ การเจริญพระพุทธมนต์สมโภชอีกที่วัดประจำหมู่บ้าน (พระอิทธิกร ไสว จันทูปโม 2555: สัมภาษณ์)

(2) พิธีบนบานและแก้บน โดยปกติทั่วไปการบนบานและแก้บนจะทำอยู่ตลอดทั้งปีแต่ในประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นจัดขึ้นเป็นวันที่แน่นอน ส่วนมากชาวบ้านจะมาบนบานและแก้บนหลังจากการจัดกิจกรรมในวันแรกผ่านไป ทางวัดจะมีการจัดกิจกรรมนี้ขึ้นมาโดยจะมีการเตรียมของที่ใช้ในการบนบานและแก้บน เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน

ผ้าไตร สังฆทาน แล้วแต่บุคคลใครจะบวชอะไรไว้เมื่อบวชอะไรไว้ก็ต้องเอาสิ่งที่บนเอาไว้มาแก้บน โดยมีคนแก้แต่่าประจำหมู่บ้านหรืออุบาสก-อุบาสิกาประจำวัดเป็นผู้พากล่าวบนบานและแก้บน การบนบานและแก้บนจะมีตลอดทั้งวันในประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น จนถึงสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์ (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

(3) วันสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น หรือหมดเทศกาลสงกรานต์ การสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น คือวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันสุดท้ายของประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มายังบริเวณองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ในเวลาก่อนฉันภัตตาหารเพล เพื่อทำพิธีขอขมาองค์พระธาตุขอมาพระสงฆ์ที่ได้ล่วงเกินทางกาย วาจา ใจ แล้วสงฆ์น้ำพระสงฆ์ และอัญเชิญพระพุทธรูปกลับประดิษฐานไว้ที่เดิม เป็นอันสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น หรือประเพณีท้องถิ่นของชาวตำบลบ้านแก้ง (สวัสดิ์ แสงดง 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 3.9 สถานที่บูชาเครื่องสักการะองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

2.6 คุณค่าของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นถือเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เป็นประเพณีที่งดงาม อ่อนโยน เอื้ออาทรและเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญูต่อองค์พระธาตุ ความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นประเพณีที่ให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยใช้องค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน คุณค่าของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น มีดังนี้

2.6.1 คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม

คุณค่าทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เกิดจากการประกอบประเพณีพิธีกรรมของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ สามารถทำให้เข้าใจความหมายได้ว่ามีประโยชน์และสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมส่วนแต่ละบุคคลหรือสมาชิกในสังคมนั้นจะได้รับคุณค่าน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับมุมมองเห็นหรือหยั่งเห็นในสาระสำคัญของการประกอบพิธีกรรมในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น จากการศึกษาประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ของชาวบ้านตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ พบว่าประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม อันเกิดจากการปฏิบัติประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ดังนี้

1) *คุณค่าต่อครอบครัวและเครือญาติ* ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างสมาชิก ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ ซึ่งจะนำไปสู่การดำรงชีวิต อยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข ความสัมพันธ์ในกลุ่มครอบครัวและเครือญาติ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างญาติสนิท ดังที่ กัญญา อินทร์รินทร์ และ สมาน ดาวช่วย ซึ่งเคยเข้าร่วมในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น กล่าวว่า คุณค่าในการปฏิบัติประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเครือญาติไว้สอดคล้องกัน สรุปได้ว่า ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นมีคุณค่าทางด้านส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเครือญาติ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างญาติสนิท ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย ตลอดจนญาติพี่น้องได้มาพบเจอกัน และรู้จักกันมากขึ้น ก่อนจะถึงวันประเพณีนั้นจะมีการไปซื้อสิ่งของมาจัดเตรียมเอาไว้ ต่างคนต่างช่วยกันจัดเตรียมข้าวของเพื่อที่จะไปร่วมทำบุญลูกๆ หลานๆ ต่างถิ่น ก็จะกลับมาทำบุญร่วมกัน อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา ได้พูดคุยถึงเรื่องราวต่างๆ ระหว่างกัน ช่วยให้ครอบครัวมีความรักใคร่ผูกพันกันมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความอบอุ่น ความเข้าใจอันดีต่อกัน (กัญญา อินทร์รินทร์, สมาน ดาวช่วย 2555: สัมภาษณ์) คนในชนบทตั้งแต่อดีตจะยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ชอบในเรื่องของการทำบุญ เพราะได้รับการปลูกฝังมาอย่างนั้น เมื่อมีงานประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นซึ่งเป็นงาน

ประจำปีก็จะกลับมาทำบุญร่วมกัน เพื่อความเป็นสิริมงคล และเมื่อถึงวันทำบุญก็ได้ช่วยเหลือกันในพิธีกรรม ตอนเช้าได้มาทำบุญตักบาตร มานั่งฟังพระสงฆ์สวดพระปริตร และร่วมกันทำฝ่าปาฐมชน เป็นต้น เป็นการสร้างความผูกพันมากยิ่งขึ้น ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่ทุกคนจะให้ความสำคัญ เพราะได้มาร่วมกลุ่มกระทำกิจกรรมร่วมกัน มีการช่วยเหลือกัน แบ่งงานแบ่งหน้าที่กันทำ เกิดความสนิทสนมรู้จักกันมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นความสัมพันธ์แบบกระชับแน่น ทำให้เกิดความจงรักภักดี เคารพนับถือซึ่งกันและกันทำให้มองเห็นภาพรวม และความเข้าใจในระบบครอบครัวและเครือญาติ และเมื่อทำบุญเสร็จแล้ว ก็จะมานั่งร่วมกันรับประทานอาหารในหมู่ญาติฯ ซึ่งถือว่าเป็นวันแห่งความรัก ความผูกพันของครอบครัวอย่างแท้จริง พ่อ แม่ ลูกหลาน ที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับมาเยี่ยมบ้าน มาคารวะผู้ใหญ่ที่ตนเองให้ความสำคัญ ได้ออกมาร่วมกันสงฆ์น้ำพระธาตุอย่างพร้อมเพียงกัน มีการช่วยเหลือกัน สร้างความสัมพันธ์อันดีภายในหมู่เครือญาติ ได้เป็นอย่างดี ทุกครอบครัวต่างก็มีความยินดี สุขกายสบายใจ ที่ได้มีโอกาสร่วมกันปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

2) คุณค่าต่อชุมชนและสังคม ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น นอกจากจะสร้างความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติแล้ว ยังมีคุณค่าในการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและสังคมอีกด้วย ดังที่ ประกอบ สระดินคำ กล่าวว่า ในงานประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของคนในหมู่บ้านที่ร่วมกันทำให้ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นคงอยู่มาจนถึงปัจจุบันชาวบ้านที่อยู่ในตำบลเดียวกันและตำบลใกล้เคียง ก็จะมาร่วมในประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ ก่อนที่จะเริ่มพิธี มีการแบ่งหน้าที่การรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ทำให้ได้มีโอกาสพูดคุยกันมากยิ่งขึ้น และสร้างความสนิทสนม การที่บุคคลต่างๆ มาประกอบพิธีร่วมกัน มีกิจกรรมและมีเป้าหมายอันเดียวกันย่อมจะก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ ความรักความผูกพัน ซึ่งอาจนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่น (ประกอบ สระดินคำ 2555: สัมภาษณ์) ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นตัวกำหนดให้คนในชุมชนดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน มีปฏิบัติเหมือนกันกลายเป็นระบบหมู่พวกเดียวกัน สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การมีกิจกรรมเกิดขึ้น ชาวบ้านจะให้ความสำคัญ เพราะนอกจากจะได้ทำบุญแล้ว การได้มาพบเจอกัน การพูดคุยทำให้เกิดความเข้าใจกัน เพราะตามปกติในท้องถิ่นชนบทต่างๆ มีกิจกรรมหรือประเพณีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหล่อหลอมสังคม ก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน ความสามัคคีระหว่างชุมชน เป็นการสร้างวัฒนธรรมการรวมญาติช่อนไว้ในประเพณีทำให้ญาติพี่น้องจะได้รู้จักกัน มีความสนิทสนมกัน มีความกตัญญูต่อผู้อาวุโส ดังที่ อัมพร ทนสูงเนิน กล่าวว่า ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ทำให้คนในชุมชนเดียวกันมีความเป็นอยู่อย่างกลมเกลียวกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทำให้เกิดความมั่นคงทางสังคม ในการปฏิบัติพิธีกรรม สามารถหลอมรวมชาวบ้านให้

มีความรักต่อหมู่คณะ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม และมีความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชน เป็นวันที่ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน ทำให้ชาวบ้านได้พบปะกัน สันติกัน ได้มีกิจกรรมร่วมกัน ได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถามข่าวทุกข์สุขซึ่งกันและกัน เล่นสนุกสนานรื่นเริงกันหลังจากการทำบุญ โดยการเล่นสาดน้ำกันหลังจากทรงน้ำพระราชอุทิศประชาชนจำนวนมากมาจากต่างถิ่น มากระทำพิธีร่วมกันแสดงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในอันที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และมีความสมัครสมานสามัคคีกันระหว่างชุมชนกับวัด ประเพณีทรงน้ำพระราชอุทิศหนองสามหมื่นจึงเป็นประเพณีที่ช่วยหล่อหลอมกลุ่มบุคคลที่ร่วมบุญ ประเพณีทำให้เกิดความรักความผูกพันความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม ก่อให้เกิดมิตรสหาย บังเกิดผลให้คนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข (อัมพร ทนสูงเนิน 2555: สัมภาษณ์)

3) *คุณค่าด้านส่งเสริมจริยธรรม* การจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในชุมชนหรือสังคมจำเป็นต้องมีจริยธรรม เพราะจริยธรรมเป็นตัวควบคุมความประพฤติที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ สมบูรณ์ พินแจ้ง กล่าวไว้ว่า ประเพณีทรงน้ำพระราชอุทิศหนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่สำคัญ แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่น ประเพณีทำให้คนในชุมชนมีจริยธรรมที่ดีงาม คนในชุมชนมีจิตใจที่มีจริยธรรม ทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดี พฤติกรรมที่เกิดขึ้นมีหลายลักษณะ มีความกตัญญูทศพรต่อบุพการี ต่อผู้อาวุโส และในหมู่เครือญาติ มีความรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี อันจะก่อให้เกิดความรัก ความสมัครสมานสามัคคี ความเสียสละ ความมีเหตุผล และความมีน้ำใจไม่มีการเห็นแก่ตัว เคารพระเบียบแบบแผนและประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมรวมทั้งมีระเบียบวินัยอันดีงาม (สมบูรณ์ พินแจ้ง 2555: สัมภาษณ์) ประเพณีทรงน้ำพระราชอุทิศหนองสามหมื่น ได้มีการปลูกฝัง ส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรม และเห็นคุณค่าทางจริยธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม อันจะก่อให้เกิดความสงบสุข

4) *คุณค่าต่อการสืบทอดประเพณี* การสืบทอดประเพณีทรงน้ำพระราชอุทิศหนองสามหมื่น มีกำหนดระยะเวลาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ซึ่งตรงกับเดือนเมษายน ของทุกปี ตามปฏิทินของไทยและมีการทรงน้ำพระราชอุทิศ มีการฉลองสมโภช และถือเป็นวันครอบครัวที่ทุกคนได้มาร่วมการทำบุญ กลายเป็นประเพณีที่เรียกว่า ประเพณีทรงน้ำพระราชอุทิศหนองสามหมื่น ประเพณีทรงน้ำพระราชอุทิศหนองสามหมื่น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูง เป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเจริญของชนในชาติในสังคม และเป็นเครื่องหมายของความเป็นเอกลักษณ์ที่สมบูรณ์ของท้องถิ่น ดังนั้นประเพณีจะยั่งยืนคงอยู่ตลอดจนได้รับการสืบทอดให้คงอยู่ในสังคมในความเจริญงอกงามไม่ได้หากไม่มีการถ่ายทอดและ สืบต่อหรือแม้จนกระทั่งการส่งเสริมเผยแพร่ (สุกัญญา ขวัญถาวร 2555: สัมภาษณ์)

2.6.2 คุณค่าด้านศาสนา

ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น เป็นวันทำบุญครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของพุทธศาสนิกชน โดยมีการทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ ปฏิบัติธรรม และสงฆ์พระธาตุศาสนาทุกศาสนาผู้สอนให้คนเป็นคนดี ประเพณีสงฆ์พระธาตุมีส่วนส่งเสริมพุทธศาสนาเพราะเป็นประเพณีสำคัญอีกประเพณีหนึ่งที่พุทธศาสนิกชน ได้มีส่วนร่วมประกอบพิธีทางศาสนา เช่น การบูชาพระรัตนตรัย การฟังพระสงฆ์สวดบทเจริญพุทธมนต์ การทำบุญตักบาตร ก่อให้เกิดคุณค่าด้านศาสนา ดังนี้

1) *คุณค่าด้านจิตใจ* พุทธศาสนิกชนเชื่อว่าองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นตถาคตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการที่ได้มาสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นในช่วงประเพณีสงฆ์พระธาตุ ถือว่าเป็นผู้มีบุญบารมี จะทำให้ตนเองและครอบครัวประสบแต่ความสุขความเจริญ ทำให้มีจิตใจผ่องใสสะอาดเหมือนน้ำที่ใช้สงฆ์พระธาตุ ดังที่ อัญชนา กำแก้ง กล่าวว่า มาร่วมงานทุกปี เคยมาตั้งแต่เด็กฯ สมัยนั้นมาพับดอกไม้ในประเพณีสงฆ์พระธาตุ มีความเชื่อความศรัทธาเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ และถือว่าองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้เรามีความสุขสบายใจ หลังจากที่ได้สงฆ์พระธาตุ (อัญชนา กำแก้ง 2555: สัมภาษณ์)

2) *คุณค่าด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา* พุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้นั้นจะต้องประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ โดยมีพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ มีพุทธบริษัทเป็นผู้ปฏิบัติ ตามพระธรรมคำสั่งสอนนอกจากนั้นต้องมีวัดซึ่งเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ดังนั้นการจัดประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นของชาวตำบลบ้านแก้ง จึงเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระศาสนาที่จะทำนุบำรุงพระศาสนา โดยมีการทำบุญตักบาตรตอนเช้า ชาวบ้านบางครอบครัวก็ถือโอกาสพาญาติๆ มาทำบุญถวายทานในวันนี้เป็นกรณีพิเศษ แต่พระสงฆ์ผู้สืบทอดพระศาสนา ถือว่าเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

3) *เป็นสื่อในการสร้างความสามัคคีกัน* ในสังคม พระธรรมคำสั่งสอนและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา เช่น การบูชาพระรัตนตรัย การเจริญพระพุทธมนต์สมโภช การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุเจดีย์ นั้นเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้ผู้ที่มีความเชื่อและปฏิบัติตนในทิศทางเดียวกัน เกิดความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน เกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอย่างล้าลึก งานประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ทำให้ผู้ที่มาร่วมงานถิ่นต่างๆ ได้มีโอกาสพบปะพูดคุย สัมผัสกัน ได้ ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม และมีการรวมพลังเพื่อสาธารณกุศลและสาธารณประโยชน์ได้เป็นอย่างดี (พระครูปลัดสมโภชน์ กวิสสโร 2555: สัมภาษณ์)

2.6.3 คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น เป็นประเพณีที่ชาวบ้านให้ความสนใจและเข้าร่วมทำบุญเป็นประจำทุกปี ส่งผลให้เกิดเศรษฐกิจขึ้นภายในชุมชน คือ ทำให้เกิดร้านค้าจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค จากการศึกษาพบว่า เมื่อถึงวันประเพณีพุทธศาสนิกชนจะมาทำบุญที่วัดเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นประเพณีที่ทำให้เกิดอาชีพและรายได้ การแลกเปลี่ยนหมุนเวียนทางด้านการเงินที่นำมาใช้จ่ายในการทำบุญประเพณีและการซื้อสิ่งของต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้

1) ทำให้เกิดอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ของคนในท้องถิ่น จากความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่มีความเคารพนับถือองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เมื่อถึงวันประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น จะมีชาวบ้านบางส่วนในตำบลบ้านแก้งได้มาหารายได้เสริมจากการเป็นพ่อค้า แม่ค้า ขายของในบริเวณวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ดังที่ ประกาย นามแดง กล่าวว่า ก่อนถึงวันประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น จะต้องไปซื้อ มะละกอ ผัก น้ำอัดลมชนิดต่างๆ มาไว้ขายเป็นพิเศษ บางครั้งก็สั่งเอาจากที่ตลาดโดยตรงให้เขามาส่งให้ เพื่อที่จะได้ออมาขายที่วัดในช่วงประเพณีสงกรานต์ ของที่ขายดีที่สุดในวันนั้นคือ ส้มตำ น้ำอัดลมใส่น้ำแข็ง น้ำหวาน รายได้ที่ได้จากการขายของตรงนี้เฉลี่ยวันละ 500-800 บาทต่อวัน ถือว่าคุ้มกับที่ลงทุนไป อยากให้มีการจัดงานสมโภชประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นจาก 1 วัน เป็น 3-7 วัน จะได้มีรายได้เพิ่มขึ้นมาอีก (ประกาย นามแดง 2555: สัมภาษณ์)

2) ทำให้เกิดร้านค้าจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่เป็นสินค้าพื้นเมืองและสินค้าทั่วไป จากการศึกษาพบว่าเมื่อถึงวันประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น จะมีพ่อค้าแม่ค้าจากต่างถิ่นมาตั้งร้านค้าอุปโภคบริโภคจำหน่ายสิ่งของต่างๆ ให้แก่ผู้มาเที่ยวงาน นอกจากนี้ตำบลบ้านแก้งยังมีการจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ OTOP ของท้องถิ่นอีกด้วย เพื่อนำรายได้ไปพัฒนาท้องถิ่นต่อไป ดังที่ ทองอินทร์ นามแดง กล่าวว่าประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นจะมีพ่อค้าแม่ค้าจำนวนมากมาจับจองสถานที่วัดไว้ ก่อนถึงวันงานเขาจะรู้เลยว่าต้องมาจองสถานที่จำหน่ายสินค้าไว้ก่อน ฉะนั้นจะไม่มีที่จำหน่ายสินค้าเพราะสถานที่ทางวัดจัดไว้เต็มหมด บางคนถึงกับต้องขนของกลับไป (ทองอินทร์ นามแดง 2555: สัมภาษณ์)

3) ทำให้มีงบประมาณในการพัฒนาวัดและพระธาตุหนองสามหมื่น ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดคุณค่าหลายประการ จากการที่ประชาชนจากที่ต่างๆ เข้ามาร่วมประเพณีหรือมาในฐานะนักท่องเที่ยวก็ตามทุกคนที่เข้ามาต่างก็มาด้วยจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันออกไป ประชาชนส่วนหนึ่งที่เข้ามาคือการทำบุญกับพระธาตุหนองสามหมื่น จะมีการบริจาคจตุปัจจัยตามศรัทธาของแต่ละบุคคลโดยทางวัดจะจัดให้มีผู้บริจาคขนาดใหญ่ไว้เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมทำบุญตามศรัทธา และทางวัดจะมีการเอาดอกไม้ธูปเทียน ผ้าไตร

และอื่นๆ มาไว้ที่ทางเข้าด้านหน้าองค์พระธาตุเพื่อให้ผู้มาร่วมงานในประเพณีได้บูชาเอาเครื่องสักการะเหล่านี้ไปถวายองค์พระธาตุ ในแต่ละวันทำให้วัดมีรายได้เข้ามาในช่วงประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุวันละหลายพันบาท หลังจากเสร็จสิ้นช่วงเทศกาลสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นแล้ว คณะกรรมการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรายได้ของวัดจะมีการรวบรวมรายได้ทั้งหมดที่ได้จากการจัดประเพณีครั้งนี้ แล้วทำการสรุปรายได้ทั้งหมดแจ้งให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทราบ หลังจากนั้นก็จะมีการนำเงินที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาวัดและการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุต่อไป (เมทิน โพนแก้ง 2555: สัมภาษณ์)

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า สังคมชุมชนบ้านแก้งในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก เมื่อเสร็จจากฤดูทำเกษตรกรรมก็จะมีกิจกรรมผ่อนคลายของชาวบ้านมีการเล่นต่างๆ ในประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของแต่ละเดือนและประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นก็เป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เอาบุญเดือนห้า” หรือ “บุญสงกรานต์” และชาวตำบลบ้านแก้งยังถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของท้องถิ่นอีกด้วย ประเพณีนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคงมีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยเฉพาะองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันได้ว่าการประกอบพิธีประเพณีขึ้นมาพร้อมกับองค์พระธาตุ และเชื่อว่าสังคมตำบลบ้านแก้งในอดีตเป็นสังคมที่นับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก จากการลงพื้นที่ภาคสนามของผู้วิจัย พบว่าชุมชนบริเวณใกล้เคียงพระธาตุหนองสามหมื่นมีการชุดพบใบเสมาหินทราย มีอักษรจารึกเป็นภาษาโบราณ จากการที่กรมศิลปากรเอาอักษรเหล่านั้นไปพิสูจน์แล้วพบว่าอักษรที่จารึกในใบเสมาเป็นวรรณกรรมเรื่องราวเกี่ยวกับการทำบุญในพุทธศาสนา

2.7 การเปลี่ยนแปลงของประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น

ประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่เก่าแก่ที่ชาวบ้านสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงในประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นในด้านต่างๆ มากมายแต่ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเพียง 3 ประเด็นเท่านั้น ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านการจัดประเพณี 2) การเปลี่ยนแปลงด้านผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี 3) การเปลี่ยนแปลงด้านการเข้าร่วมประเพณีของชาวบ้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.7.1 การเปลี่ยนแปลงด้านการจัดประเพณี

การจัดประเพณีแต่ละประเพณีมักจะมีรูปแบบการจัดที่เปลี่ยนแปลงไป ประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นก็เช่นเดียวกัน

1) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดงาน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดงานที่ปรากฏในประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น มีดังนี้

(1) การจัดงานของชาวบ้าน ในอดีตประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นจะมีการจัดที่เรียบง่ายเป็นแบบชาวบ้าน ไม่ค่อยมีพิธีการอะไรมากมาย เป็นการจัดตาม

ความเชื่อของท้องถิ่นที่ได้ทำสืบทอดต่อกันมารุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน หลังจากที่ชาวบ้านถวายดอกไม้ธูปเทียนทุกคนก็จะร่วมกันกันสร้างน้ำพระธาตุ สำหรับคนที่ไม่ได้มาในวันขึ้น 15 ค่ำเดือนห้า ก็จะมาสร้างในวันรุ่งขึ้นหรือวันอื่นๆ ที่อยู่ในช่วงเทศกาลสร้างน้ำพระธาตุ การจัดแบบชาวบ้านนี้เป็นแบบกันเองทุกคนที่มาต่างก็ทักทายปราศรัยถามสารทุกข์สุกดิบกันเหมือนกับเป็นพี่เป็นน้องกัน ห่วงหาอาลัยอาหารซึ่งกันและกันสมกับเป็นประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น โดยมีองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นศูนย์กลางของประเพณี ปัจจุบันรูปแบบการจัดเป็นแบบพิธีการมากขึ้นทุกคนที่มาต่างก็เร่งรีบทำตามหน้าที่ของตนเองที่ได้รับมอบหมาย ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะพูดคุยกันหรือทักทายกัน (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

(2) การจัดงานของหน่วยราชการในท้องถิ่น หน่วยราชการที่เข้ามามีบทบาทมากที่สุดคือองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง (ปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลบ้านแก้ง) ทุกปีก่อนถึงประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีการเชิญ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนของโรงเรียนในพื้นที่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุกหมู่บ้าน เข้าร่วมประชุมที่องค์การบริหารส่วนตำบล ในการประชุมจะมีการเสนอรูปแบบการจัดงาน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมลงมติ เมื่อที่ประชุมมีมติเห็นชอบแล้ว ก็จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน ในส่วนของหน่วยราชการท้องถิ่น หลังจากนั้นผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านของตำบลบ้านแก้ง ก็จะมีการเรียกประชุมชาวบ้านแล้วแจ้งให้ชาวบ้านทราบเกี่ยวกับรูปแบบการจัดงาน รูปแบบการจัดงานนี้ชาวบ้านและทางวัดก็ต้องปฏิบัติตามนโยบายของหน่วยราชการส่วนท้องถิ่นด้วย (ทองนุ่น เวียงดินคำ 2555: สัมภาษณ์)

หลังจากที่หน่วยราชการส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทมากขึ้นก็เลยทำให้การจัดงานเปลี่ยนเป็นพิธีการมากขึ้น มีขั้นตอน ระยะเวลาที่กำหนดที่แน่นอนมากขึ้น ขาดการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชาวเป็นเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามนโยบายของหน่วยราชการในท้องถิ่นเท่านั้น ดังที่นาย สวัสดิ์ แสดง กล่าวว่า ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นของหน่วยราชการ ชาวบ้านไม่ค่อยได้ออกความคิดเห็นมีแต่ หน่วยราชการ เท่านั้นเสนอความคิดเห็นมา ไม่เหมือนก่อน ชาวบ้านรู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมในประเพณีของท้องถิ่นทุกคนจะออกไปช่วยกันทำงานที่วัดจัดสถานที่ต่างๆ แต่ทุกวันนี้เป็นหน้าของคณะกรรมการจัดงาน ชาวบ้านบางส่วนไม่อยากไปร่วมทำไ้ห้ เพราะไม่ค่อยรักษารูปแบบประเพณีเดิมๆ ไว้ (สวัสดิ์ แสดง 2555: สัมภาษณ์) และ วิจิตร แก้งคำ กล่าวว่า แต่ก่อนไม่มีขบวนแห่บุปผาชาติ และการประกวดต่างๆ หลังจากที่มีการตั้ง อ.บ.ต. ทางหน่วยงานก็เข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยจัดให้มีขบวนแห่บุปผาชาติ มีการประกวดเทพีสงกรานต์ รำถวาย ถือว่าประเพณีมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก ไม่ค่อยสนุกสนานเหมือนในอดีต (วิจิตร แก้งคำ 2555: สัมภาษณ์)

2) การเปลี่ยนแปลงของการฉลองสมโภช การฉลองสมโภชในประเพณีในอดีตกับปัจจุบันมีการจัดกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปที่ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความนิยมหรือความต้องการของชุมชน

(1) การสมโภชของวัด จะเห็นได้ว่าการสมโภชในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับท่านเจ้าอาวาสที่มาดำรงตำแหน่งของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น แต่ละท่านที่มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสที่วัดแห่งนี้ก็มีนโยบายที่แตกต่างกันออกไป ดังที่ ทองอินทร์ นามแดง กล่าวว่า สมัยหลวงพ่อดีที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดแห่งนี้ ท่านมีนโยบายการจัดฉลองสมโภชประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น 3 วัน 3 คืน รูปแบบการสมโภชจะจัดแบบการกุศลโดยเอาเงินที่ได้มาบำรุงและพัฒนาวัดและองค์พระธาตุหนองสามหมื่น การจัดแต่ละวันจะมีการละเล่นต่างๆ เช่น มีการแสดงวงดนตรี ประภวร้องเพลง มวยการกุศล ภาพยนตร์ ฯลฯ หลวงพ่อดีที่เป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนมากมายท่านจึงมีลูกศิษย์มากมายจะมีการเอางวงดนตรีลูกทุ่งที่เป็นที่นิยมสมัยนั้น เช่น สายันต์ สัญญา ผ่องศรี วรนุช ไวพจน์ เพชรสุพรรณ เป็นต้น มาทำการแสดงโดยเอาผ้าหรือสังกะสีมาล้อมแล้วขายบัตรให้ชาวบ้านเข้าไปนั่งชมการแสดงด้านใน (ทองอินทร์ นามแดง 2555: สัมภาษณ์) และดังที่ กำพล จวบโชค กล่าวเพิ่มเติมว่า แนวทางการปฏิบัติของเจ้าอาวาสที่มาอยู่คนละครองกัน แต่ก่อนสามารถจัดงานรื่นเริงอะไรต่างๆ ได้ ต้อนรับผ้าป่าได้ มีมหรสพต่างๆ ได้เป็นการหาเงินเข้าวัดได้ มารยะหลังพระท่านเคร่งครัดขึ้นด้านการปฏิบัติ ท่านก็เลยไม่ให้มีมหรสพต่างๆ ขึ้นมารื่นเริง (กำพล จวบโชค 2555: สัมภาษณ์)

(2) การสมโภชแบบชาวบ้าน ในอดีตประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นชาวบ้านจะมีการละเล่นพื้นบ้านกัน ดังที่ (เดิม วิภาคย์พจนกิจ 2513: 34) จัดเป็นงานใหญ่ฉลองพระธาตุ มีการออกร้านเปิดทองพระ สงฆ์พระธาตุก็พามวยตลอดจนการละเล่นของชาวพื้นเมือง เช่น ไม้หึ่ง ตีกลี สะบ้า มอญซ่อนผ้า ม้าหางแดง สุนัขไล่ห่าน ฯลฯ

ชาวบ้านจะมีการละเล่นสนุกสนานเป็นกันเอง ถือว่าการละเล่นต่างๆ เป็นการเฉลิมฉลองสมโภชขององค์พระธาตุ เป็นการสมโภชแบบพื้นบ้านที่เคยปฏิบัติกันมา ปัจจุบันการละเล่นพื้นบ้านจางหายไปไม่มีการละเล่น นอกจากนี้ชาวบ้านจะมีการออกไปแห่ดอกไม้ตามป่า หนองน้ำ ทุ่งนา หลังจากที่ได้ดอกไม้พอสมควรแล้วชาวบ้านจะร่วมกันตีกลอง ฆ้อง กันอย่างสนุกสนานออกไปที่องค์พระธาตุหนองสามหมื่น แล้วเอาดอกไม้ป่าเหล่านั้นถวายองค์พระธาตุ (อุ้ย จวบศักดิ์ 2555: สัมภาษณ์) และ ถวิล แคนสกุล กล่าวว่า ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต แต่ก่อนจะมีการละเล่น มวย รำวง เดิมเคยมีปัจจุบันไม่มีคงเป็นเพราะทางวัดต้องการความสงบ งานรื่นเริงครึกครื้นในห้วง หรือทำให้น้อยที่สุด (ถวิล แคนสกุล 2555: สัมภาษณ์)

ตารางที่ 3.1 ตารางสรุปการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดประเพณี

การเปลี่ยนแปลงด้านการจัดประเพณี	อดีต	ปัจจุบัน
1. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดงาน	ในอดีตประเพณีนี้ชาวบ้านเป็นผู้จัด	ปัจจุบันหน่วยราชการร่วมจัดกับชาวบ้าน
2. การเปลี่ยนแปลงฉลองสมโภช	ในอดีตมีมหรสพสมโภชได้ เช่น วงดนตรี ฉายภาพยนตร์ ฯลฯ	ปัจจุบันไม่มีมหรสพสมโภชมีเพียงการเล่นน้ำ

2.7.2 การเปลี่ยนแปลงด้านผู้เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรม

การเปลี่ยนแปลงด้านผู้เกี่ยวข้องประเพณีทุกประเพณีมีเหตุและปัจจัยหลายส่วนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่สำหรับการเปลี่ยนแปลงผู้เกี่ยวข้องประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นนี้ผู้วิจัยจะเสนอในประเด็น ดังต่อไปนี้

1) *คณะกรรมการจัดงานและประธานในพิธี* การจัดงานทุกประเภทจำเป็นต้องมีคณะกรรมการจัดงานที่เป็นพิธีการมากขึ้น ประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่เป็นประธานจัดงานฝ่ายฆราวาสคือ นายยกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก่ง บางปีการจัดประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นก็มีผลกระทบด้วยเช่นกันเพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์การบริหารส่วนตำบล และหมู่บ้าน อยู่ระหว่างการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล หรือกำนันผู้ใหญ่บ้าน ทำให้การจัดกิจกรรมบางอย่างในประเพณีสงกรานต์ ไม่มีการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม เพราะขาดคณะกรรมการจัดงานบางส่วนที่เข้ามาดำเนินการ เช่น การสงกรานต์ผู้สูงอายุ การประกวดขบวนแห่บุปผชาติ รูปแบบการจัดเป็นเพียงการจัดของชาวบ้านตามที่ทำกันมาเป็นประจำทุกปีเท่านั้น (บัวริน วงศ์เครือสร 2555: สัมภาษณ์)

ในอดีตหน่วยราชการที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการจัดประเพณีสงกรานต์พระราชอุทยานสามหมื่นร่วมกับชาวบ้าน คือ สำนักวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานในพิธี และบางปีมอบให้อำเภอภูเขียวและหน่วยราชการอื่นๆ ของอำเภอ โดยมีนายอำเภอเป็นประธานในพิธี ปัจจุบันมอบให้องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก่งร่วมกับชาวบ้านเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดงาน และองค์การบริหารส่วนตำบลจะเชิญ ส. ส. หรือ ส. จ. มาเป็นประธานในพิธี (ประกอบ สาระคดี 2555: สัมภาษณ์)

2) *ผู้ประกอบพิธี* ในอดีตประเพณีสงกรานต์พระราชอุทยานสามหมื่นพระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในการประกอบพิธีกรรม เช่น การประกอบพิธีสงกรานต์พระราชอุทยานในอดีตผู้ประกอบพิธีจะเป็นพระสงฆ์ในการกล่าวคำสงกรานต์และเป็นผู้ที่นำพาชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีสงกรานต์เดินรอบทักษิณและสงกรานต์ไปด้วย ปัจจุบันการประกอบพิธีจะเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในการประกอบพิธีกรรม (สวัสดิ์ แสง 2555: สัมภาษณ์)

3) *การเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรม* ในอดีตประเพณีสงกรานต์พระราชอุทยานสามหมื่นจะมีการประกอบพิธีกรรมเพียงพิธีเดียว คือ พิธีสงกรานต์ ถือว่าพิธีนี้ทำกันมาโดยตลอดจนไม่สามารถสืบค้นได้ว่ามีการประกอบพิธีสงกรานต์มานานเท่าไรแล้ว จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า พิธีสงกรานต์เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านเรียกกันตลอดมาโดยไม่มีการยกเลิกพิธีกรรมนี้ มีแต่การเปลี่ยนรูปแบบและเสริมกิจกรรมอื่นเข้ามาแทรกเล็กน้อยเท่านั้น (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

ปัจจุบันการประกอบพิธีสงกรานต์จะมีการเพิ่มกิจกรรมเข้ามาแทรก เช่น การถวายเครื่องสักการบูชาเดิมที่เป็นดอกไม้รูปเทียนธรรมดา ปัจจุบันเครื่องสักการบูชามีบายศรี (ขันหมากเบ็ง) ผลไม้ พวงมาลัย และอื่นๆ อีก ส่วนพิธีกรรมที่ยกเลิกไปคือ พิธีเปลี่ยนผ้าห่มพระธาตุ และการบวงสรวง สองพิธีนี้เคยมีการจัดขึ้นมาประมาณ 2-3 ครั้งผู้ที่เข้ามาจัดคือวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิและหน่วยราชการอื่นๆ ในจังหวัดชัยภูมิ หลังจากนั้นก็มอบให้หน่วยราชการในท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง คือองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก่ง ส่วนที่เพิ่มเข้ามาคือการรำถวาย การสงฆ์ผู้สูงอายุ การถวายผ้าป่าชุมชน การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

ตารางที่ 3.2 ตารางสรุปการเปลี่ยนแปลงด้านผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรม

การเปลี่ยนแปลงด้านผู้เกี่ยวข้อง ข้องกับประเพณีและพิธีกรรม	อดีต	ปัจจุบัน
1. คณะกรรมการจัดงาน และประธานในพิธี	ในอดีตคณะกรรมการจัดงาน ได้กำหนดวาระการระดับจังหวัด และอำเภอ ร่วมกับชาวบ้าน	ปัจจุบันคณะกรรมการจัดงาน ได้กำหนดวาระการระดับ ท้องถิ่น คือองค์การบริหาร ส่วนตำบล ร่วมกับชาวบ้าน
2. ผู้ประกอบพิธีกรรม	ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบ พิธีกรรมและมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ประเพณีมากที่สุด	ปัจจุบันจำเป็นผู้ประกอบ พิธีกรรมและมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ประเพณีมากที่สุด
3. การเปลี่ยนแปลง ในพิธีกรรม	ในอดีตมีการประกอบพิธี 1 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีสงฆ์นำพระธาตุ	ปัจจุบันมีการประกอบ 6 พิธีกรรม ได้แก่ 1. พิธีเช่นสรวง 2. พิธีก่อพระเจดีย์ทราย 3. พิธีสงฆ์นำพระธาตุ 4. พิธีสมโภช 5. พิธีบนบานและแก้บน 6. พิธีขอมาองค์พระธาตุ

2.7.3 การเปลี่ยนแปลงด้านการเข้าร่วมประเพณีของชาวบ้าน

ชาวบ้านในพื้นที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีมากที่สุด ส่วนชาวบ้านนอกพื้นที่เป็นผู้ที่มีความศรัทธาในประเพณีจึงได้เข้าร่วมประเพณีของท้องถิ่นนั้นๆ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นการเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

1) *ชาวบ้านในพื้นที่* ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดว่าประเพณีมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ประชาชนมีบทบาทมากน้อยเพียงใดในการเข้าร่วมประเพณี

(1) *ชาวบ้านตำบลบ้านแก่งรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาใช้* การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในสังคมชนบทในเรื่องของการยอมรับค่านิยม ปัจเจกบุคคลนิยม ความเชื่อมั่นในตนเองที่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานและสังคม และความทันสมัยจากการยอมรับ ย่อมจะทำให้ค่านิยมในท้องถิ่นที่ยกย่องบูชาบรรพบุรุษ อดีต ความมีเกียรติ ความภูมิใจในเผ่าพันธุ์การเชื่อฟังอาวุโสกว่า การยึดมั่นในความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ จะเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น ประชาชนชาวตำบลบ้านแก่งบางส่วนได้มีโอกาสเข้าไปอยู่ในเมือง เป็นต้นว่าการรับราชการในเมือง การทำงานกับบริษัทเอกชนในเมือง หรือบางส่วนก็มีลูกหลานได้เข้าไปศึกษาอยู่ในเมือง บุคคลเหล่านี้มักจะนำเอาวัฒนธรรมต่างๆ ในเมืองเข้ามาเผยแพร่ในท้องถิ่นของตนเอง เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย ปัจจุบันหนุ่มสาวหรือคนที่เข้าไปทำงานในเมืองเมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านหรือมาร่วมประเพณีมักจะมีการแต่งกายด้วยสีสันทันต่างๆ เช่น ทาเล็บ ทาลิปสติก ผัดแป้ง ใช้น้ำหอม ใส่กระโปรง เป็นต้น (กำพล จวบโชค 2555: สัมภาษณ์)

ขณะเดียวกัน ลูกหลานที่ไปทำงานหรือไปศึกษาต่อในเมือง เมื่อกลับมาเข้าร่วมประเพณีสงกรานต์หรือประเพณีอื่นๆ มักจะมีการแต่งกายที่ไม่เรียบร้อยเวลามาร่วมประเพณี บางคนมักจะใส่กระโปรงสั้นสีที่ไม่สะอาดหูสะอาดตา บางคนก็ทาแป้งผัดหน้าที่ไม่เรียบร้อย บุคคลเหล่านี้ไม่มีความเคารพในสถานที่ โดยไม่รู้ว่าประเพณีนี้มีการแต่งกายกันอย่างไร ลูกหลานมักจะนำเอาวัฒนธรรมเหล่านี้มาใช้เสมอเวลามาร่วมงาน ไม่เหมือนสมัยอดีตทุกคนที่มาร่วมประเพณีมีการเคารพสถานที่ โดยเฉพาะการแต่งกายทุกคนจะสำรวมและเรียบร้อยมากเวลาเข้าร่วมประเพณี เพราะถือว่าประเพณีนี้เกิดขึ้นโดยองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ถ้าไม่มีองค์พระธาตุหนองสามหมื่นประเพณีสงกรานต์ก็คงไม่มีให้ชาวตำบลบ้านแก่งได้ยึดถือสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (สุนทร วงศ์วิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

(2) *สภาพชีวิตจากชนบทของชาวตำบลบ้านแก่งเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น* ชาวตำบลบ้านแก่งได้รับอิทธิพลจากสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผ่านทางด้านเศรษฐกิจและการคมนาคมที่ดี การผสมผสานระหว่างชนบทชนบทนิยมประเพณีเดิมกับสิ่งแปลกใหม่ที่มาจากเมืองทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา เช่น เดิมทีชาวตำบลบ้านแก่งยึดมั่นในประเพณี ปราศจากช่องว่างระหว่างวัย เพราะหนุ่มสาวเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่าซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดขนบธรรมเนียมและการทำมาหากิน

ได้กลายเป็นวัยหนุ่มสาวที่มีลักษณะความเป็นปัจเจกบุคคลมากยิ่งขึ้น เห็นว่าเรื่องของบุคคลสำคัญกว่าเรื่องของส่วนรวม มีความต้องการความสะดวกสบายในชีวิตด้วยการใช้วัตถุเป็นเครื่องทุ่นแรงมากยิ่งขึ้น เริ่มมีความมุ่งหมายในการดำรงชีวิตที่เป็นไปในด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจเฉพาะตัว และครอบครัวมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุผลเหล่านี้ส่งผลให้ประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นมีการเปลี่ยนไปจากเดิม (สุจิตร์ นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

(3) *เยาวชนในพื้นที่* เยาวชนในพื้นที่เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ด้วยระบบการศึกษาที่มีหลักสูตรหรือกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องราวของท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้เยาวชนเหล่านั้นเกิดการแสวงหาข้อมูลของท้องถิ่นและนำข้อมูลเหล่านั้นไปเผยแพร่ต่อสาธารณชน บางโรงเรียนให้นักเรียนหาประวัติของท้องถิ่นหรือประเพณีของท้องถิ่นตนเอง บางโรงเรียนมีการจัดกิจกรรมหรือเข้าร่วมประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เช่น โรงเรียนบ้านแก้ง นักเรียนเหล่านี้จะเข้าร่วมประเพณีเป็นประจำทุกปี โดยบางคนทำหน้าที่เป็นไกด์นำเที่ยวแนะนำข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุ และเยาวชนบางคนได้ถูกคัดเลือกให้เข้าเป็นคณะกรรมการจัดงานฝ่ายต่างๆ ในประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เยาวชนเหล่านี้จึงได้เสนอให้มีการเพิ่มกิจกรรมขึ้นมาในขบวนแห่บุปผชาติ เช่น ขบวนเซิ้งฟ้อนรำของกลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว ขบวนแห่เทพีสงกรานต์ เป็นต้น โดยใช้กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาวเป็นผู้เซิ้งฟ้อนรำและเป็นเทพีสงกรานต์ จึงถือได้ว่าเยาวชนในพื้นที่เป็นผู้มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเข้าร่วมประเพณีเช่นกัน (สุวรรณ จันทร์สว่าง 2555: สัมภาษณ์) และมีเยาวชนบางส่วนจากหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลบ้านแก้งเข้ามาทำหน้าที่ขายดอกไม้ ธูปเทียน หรือเป็นนางรำในการรำถวาย ในประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุ ในอดีตประเพณีนี้เป็นหน้าที่ของผู้หลักผู้ใหญ่ที่เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ปัจจุบันมีทุกเพศทุกวัยเข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นมากขึ้นตามลำดับ (สำราญ เพชรล้ำ 2555: สัมภาษณ์) จึงถือได้ว่าเยาวชนในพื้นที่เป็นผู้มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเข้าร่วมประเพณีเช่นเดียวกัน

(4) *การทำมาหากินของชาวตำบลบ้านแก้ง* เนื่องจากประชาชนที่เพิ่มมากขึ้นในชุมชน และทรัพยากรได้เริ่มจำกัดลง ทำให้ชาวบ้านต้องออกไปทำงานหรือติดต่อกับภายนอกชุมชน จำเป็นต้องหารายได้จากแหล่งอื่นๆ มาเลี้ยงครอบครัว ทำให้บางครอบครัวไม่มีเวลาที่จะติดต่อสัมพันธ์หรือเข้าร่วมประเพณีเหมือนเช่นเคย ดังที่ อัญชญา กำแก้ง กล่าวว่า ในอดีตชาวบ้านจะมารวมกันที่ศาลาพันห้อง แต่ปัจจุบันไม่ค่อยคลุกคลีเหมือนในอดีต สาเหตุอาจเป็นเพราะว่าเกี่ยวกับการทำมาหากินของชาวบ้าน ไม่ค่อยมีเวลาต้องออกไปประกอบอาชีพหารายได้เสริม (อัญชญา กำแก้ง 2555: สัมภาษณ์)

การเปลี่ยนแปลงส่วนนี้ถือว่าน้อยมากมีบางเฉพาะครอบครัวเท่านั้นและครอบครัวนั้นต้องมีความจำเป็นจริงๆ จึงจะไม่เข้าร่วมประเพณี ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้าน

ทุกคนรู้ว่าประเพณีนี้มีความสำคัญต่อตนเองและครอบครัว เพราะทำปีละครั้งและถือเป็นการผ่อนคลายความทุกข์ของชาวบ้านไปด้วย (ประยงค์ แก่งคำ 2555: สัมภาษณ์)

2) ชาวบ้านนอกพื้นที่

(1) การเคารพศรัทธา ชาวบ้านนอกพื้นที่ส่วนหนึ่งมาร่วมประเพณีด้วยความเคารพศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านนอกพื้นที่ ที่มาร่วมประเพณีจะนำเอาสิ่งที่ดีงามที่ได้จากประเพณีไปพูดปากต่อปากให้คนในท้องถิ่นตนเองหรือท้องถิ่นอื่น ทำให้เป็นที่รู้จักกันมากยิ่งขึ้น (วิรัตน์ บุญสุข 2555: สัมภาษณ์) ทุกปีประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ ที่เขามาร่วมประเพณีจะมากขึ้นเรื่อยๆ บางคนก็มาจากภาคใต้ ภาคเหนือ แม้แต่ชาวต่างชาติก็เริ่มเขามาร่วมมากขึ้นทุกปี อาจจะเป็นเพราะว่าเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น บางส่วนเกิดจากการที่ลูกหลานชาวตำบลบ้านแก่งไปทำงานต่างถิ่นหรือต่างประเทศนำเอาสิ่งที่ดีงามของท้องถิ่นและประเพณีไปเผยแพร่ให้ชาวต่างชาติได้รู้จัก (อนรรักษ์ วัฒน 2555: สัมภาษณ์)

ชาวบ้านนอกพื้นที่ ที่เขามาร่วมประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นบางส่วนเกิดจากความเคารพศรัทธาในองค์พระธาตุจึงเขามาร่วมประเพณี เมื่อประชาชนนอกพื้นที่ที่มีความศรัทธามากขึ้นทำให้จำนวนผู้เข้าร่วมประเพณีจากที่เคยมากลุ่มละ 2-3 คน เมื่อมีการจัดประเพณีปีถัดไปอีกชาวบ้านกลุ่มนั้นๆ ก็ชักชวนกันมาเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ด้วยเหตุนี้ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นจึงมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนผู้เข้าร่วมประเพณีเป็นประจำทุกปี

(2) การเข้ามาสังเกตและนำประเพณีไปใช้ในท้องถิ่น มีชาวบ้านบางกลุ่มจากนอกพื้นที่ เช่นจากตำบล อำเภอ และจังหวัดอื่นๆ เข้ามาสังเกตรูปแบบการจัดการงานประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น เพื่อนำพิธีกรรมหรือกิจกรรมอื่นๆ ไปปรับใช้เพื่อให้เข้ากับประเพณีในท้องถิ่นของตน ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านต่างๆ พึงต้องระมัดระวังการจัดกิจกรรมอื่นๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้เพื่อไม่ให้เป็นการเสียชื่อเสียง และให้ท้องถิ่นอื่นนำเอาประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ดังนั้นด้วยเหตุผลข้อนี้การจัดงานจัดกิจกรรมบางอย่างก็ต้องเปลี่ยนแปลงหรือปรับใหม่เพื่อให้เป็นที่สนใจของประชาชนท้องถิ่นอื่นๆ ที่เขามาร่วมประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น (กัญญา อินทร์รินทร์ 2555: สัมภาษณ์) ดังที่ พระอธิการวันนี ชันดิชโร กล่าวว่า เดินทางมาร่วมประเพณีสงฆ์พระธาตุครั้งที่ 2 ที่มาครั้งนี้เพื่อจะนำเอารูปแบบการจัดการไปใช้ในประเพณีของท้องถิ่นตนเอง มาเห็นการจัดการแล้วรู้สึกว่าจะได้ดีพอสมควร และได้ยินชื่อเสียงประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นมานานแล้ว (พระอธิการวันนี ชันดิชโร 2555: สัมภาษณ์)

(3) การท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าประเพณีทุกประเพณีจะมีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ มากมาย เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ป้ายประกาศ และล่าสุดคือการทำเว็บไซต์

ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้นๆ ประเพณีบางประเพณีจัดขึ้นมาเพื่อต้องการให้คนเข้ามาท่องเที่ยวและหารายได้เข้าท้องถิ่นเพื่อนำไปพัฒนาด้านต่างๆ ประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่นก็เช่นเดียวกัน

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ก่อนถึงวันประเพณีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงานจะมีการนำป้ายโฆษณาไปติดประกาศตามสถานที่ต่างๆ ที่มีผู้คนผ่านไปมาสะดวก นอกจากนี้ยังมีการประกาศทางเว็บไซต์อีกด้วย ดังนั้นเมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้มีรูปแบบการจัดงานที่เปลี่ยนจากการจัดประเพณีตามความเชื่อของชาวบ้าน เป็นการจัดประเพณีเพื่อสร้างจุดสนใจให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้น

ตารางที่ 3.3 ตารางสรุปการเปลี่ยนแปลงด้านการเข้าร่วมประเพณีของชาวบ้าน

สาเหตุการเปลี่ยนแปลงด้านการเข้าร่วมประเพณีของชาวบ้าน

1. การติดต่อสื่อสารกับวัฒนธรรมอื่น
 2. การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยด้านวัตถุนิยม
 3. การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต
 4. การโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อการค้าและการท่องเที่ยว
-

บทที่ 4

พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ผู้วิจัยจะได้ศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อที่เกิดขึ้นจากประเพณีสงกรานต์สามหมื่น โดยนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) พิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์สามหมื่น 2) ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมสงกรานต์สามหมื่น มีรายละเอียดดังนี้

1. พิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์สามหมื่น

การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ถือเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา และมีความสำคัญยิ่งสำหรับชาวตำบลบ้านแก่งเป็นพิธีกรรมที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

1.1 พิธีเซ่นสรวง

คำว่า “เซ่นสรวง” มีการใช้เรียกกันแต่ละท้องถิ่นที่ไม่เหมือนกันแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อแต่ละท้องถิ่น แต่จุดมุ่งหมายก็คล้ายๆ กัน

“เซ่น” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เซ่น” เอาอาหารเป็นต้นไปไหว้หรือสังเวยผีหรือเจ้า เช่น เซ่นผี เซ่นเจ้า บางทีก็ใช้เข้าคู่กับคำว่า วก เป็นเซ่นวก ใช้ว่า เซ่นวกตักแตนก็มี

“สรวง” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สรวง” น. ฟ้า สวรรค์; เทวดา. ก. เช่น บูชา, บน.

จากการสัมภาษณ์ จำผู้ประกอบพิธีเซ่นสรวงในประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ของผู้วิจัย พบว่า การเรียกชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับผีปู่ตาและผีอื่นๆ เช่น ผีประจำหนองน้ำ ผีเจ้าปู่ ผีเจ้าที่ เป็นต้น ของตำบลบ้านแก่งบางหมู่บ้านใช้คำว่า เลี้ยงผี เช่น ผี เซ่นสรวง ไหว้ผี สังเวย

บวงสรวง หมายความว่า เป็นการเอาอาหารไปไหว้หรือสังเวยผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าปู่เจ้าที่ หรืออาหารที่เสร็จจากการเช่นผีแล้วถือกันว่าเป็นอาหารที่หมดรสแล้ว แต่การประกอบพิธีกรรมของประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นจะเรียกพิธีนี้ว่า “พิธีเช่นสรวง” การประกอบพิธีเช่นสรวงมี 2 ประเภทด้วยกันคือ ประเภทที่ 1 เกี่ยวกับผีปู่ตาเรียกว่า “เช่นสรวงหอโสงปู่ตา” และประเภทที่ 2 เกี่ยวกับผีเจ้าปู่หมื่นคือเรียกว่า “เช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นคือ” เพราะเป็นการประกอบพิธีกรรมที่พิเศษออกไปเนื่องจากเกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น แต่เครื่องสังเวยที่ใช้ก็คล้ายๆ กัน แตกต่างเพียงขั้นตอนเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

พิธีเช่นสรวงเป็นส่วนหนึ่งในประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นพิธีกรรมที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ชาวบ้านพร้อมใจกันประกอบพิธีนี้ขึ้น เพื่อเป็นการบอกกล่าวขออนุญาตผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือขอให้การจัดประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และช่วยนำปกปักรักษาชาวบ้านที่มาร่วมงานเป็นไปอย่างปลอดภัย ลักษณะของการประกอบพิธีมี 2 ช่วงด้วยกัน คือช่วงที่ 1 การประกอบพิธีตอนเช้าเวลา 7.00 น. โดยประมาณชาวบ้านเรียกการประกอบพิธีนี้ว่า “การเช่นสรวงหอโสงปู่ตา” และช่วงที่ 2 การประกอบพิธีช่วงบ่ายเวลา 12.00 -13.00 น. โดยประมาณ เรียกพิธีนี้ว่า “การเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นคือ”

1.1.1 ความสำคัญของพิธีเช่นสรวง

พิธีเช่นสรวงเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวดำบลบ้านแก่งว่าความร่มเย็นเป็นสุขของหมู่บ้านนอกจากองค์พระธาตุหนองสามหมื่นแล้ว ยังขึ้นอยู่กับอำนาจของผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือที่จะบันดาลให้เป็นไป ดังนั้นพวกเขาจึงประกอบพิธีกรรมเช่นสรวงเพื่อทำให้ผีเหล่านั้นพอใจจะได้วยประโยชน์ ซึ่งจะประกอบพิธีกรรมขึ้นเป็นประจำทุกปีในประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น และปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยตลอด

1) เพื่อเป็นการบอกกล่าวหรือขออนุญาตกับผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือ ให้การจัดงานประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีอย่าได้มีอุปสรรคต่างๆ

2) เพื่อบอกกล่าวให้ผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือได้ทราบว่ามีภัยถึงระยะการเพาะปลูกจะมีการทำไร่นา ขอให้ผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือให้ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล รวมไปถึงให้ผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือได้ปกปักรักษาคนในหมู่บ้าน สัตว์เลี้ยงในบ้านทั้ง วัว ควาย เป็ด ไก่ ฯลฯ ให้มีความสุขตลอดจนรอดพ้นจากอันตรายจากโรคภัยทั้งปวง (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

1.1.2 ประเภทการเช่นสร้าง

1) การเช่นสร้างหอโองปู้ตา

ในการเริ่มแรก การตั้งชุมชน ของชาวอีสานนั้น มักจะมีครอบครัว เครื่องมือเพียงไม่กี่ครอบครัว เข้ามา นุกร้างถางพง ปลูกสร้างบ้านเรือน และยกพื้นที่ทำไร่นา สิ่งสำคัญ ที่ทุกชุมชนไม่ลืม จะเป็น เรื่องการกำหนดพื้นที่ป่าทึบ ออกเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งให้เป็นพื้นที่ พำนักอาศัยของผีบรรพชน “ผีปู้ตา” โดยสร้างเรือน โรง หรือศาล (ตูป) ให้หนึ่งหรือสองหลัง อยู่ในทิศทางที่ต่างกัน ตามความเหมาะสม โดยทั่วไปแล้วมักนิยม ให้อยู่ด้านทิศตะวันออก ของชุมชน บริเวณป่าอีกส่วนหนึ่ง จะกำหนดให้อยู่ด้านทิศตะวันตก ของชุมชน เป็นป่าฝั่งผี หรือเผาผี เรียกว่า “ป่าช้า” และป่าบริเวณ สุดท้าย มักจะกำหนดให้อยู่ด้านทิศเหนือ หรือทิศใต้ของชุมชน เป็นป่าสำหรับเลี้ยงสัตว์จำพวก วัว ควาย หรือสัตว์ใช้งานอื่น ซึ่งเรียกว่า “ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์” โดยเฉพาะ การกำหนดเรียกพื้นที่อยู่อาศัยของผีปู้ตานั้น ต้องให้พื้นที่เป็นเนินสูง โนน โคนหรือดอน ซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง มีสภาพป่าหนาทึบ ร่มครึ้ม มีสัตว์ป่าชุกชุมหลากหลายพันธุ์ มีบรรยากาศน่าสะพรึงกลัว ทั้งเสียงร้องของสัตว์คลุกเคล้าไปกับเสียงเสียดของต้นไม้เครือเถาทั้งปวง ซึ่งทำให้อาณาเขต “ปู้ตา” “ดอนปู้ตา” หรือ “ดงปู้ตา” คือดุขลังและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก เรือน โรง หอ หรือโรงศาลที่ต้องสร้างไว้เป็นที่พักอาศัยของผีปู้ตานั้น บางทีก็เรียกว่า “หอปู้ตา” “ศาลปู้ตา” “ตูปปู้ตา” หรือ “โองปู้ตา” นิยมสร้างกันเป็นสองลักษณะ กล่าวคือ ใช้เสาหลัก เพียงต้นเดียว เหมือนศาลพระภูมิทั่วๆ ไป แล้วสร้างเป็นเรือนยอด บนปลายเสา กับใช้เสาสี่ต้น แล้วสร้างโรงเรือน หรือศาลาให้มีขนาดเล็กหรือใหญ่ ตามต้องการ โดยทั่วไปแล้ว จะมีห้องโถง เพียงห้องเดียว และภายในห้องนั้น ต้องให้มีบริเวณสำหรับเป็นที่วางสิ่งของ เครื่องใช้ที่จำเป็น พร้อมทั้งวัสดุ ที่แกะสลักด้วยไม้ หรือรูปปั้นตามที่เชื่อกัน ว่าเป็นสิ่งของที่ผีปู้ตาต้องการ เช่น เป็นรูปคน สัตว์ ข้ำทาส และบริวาร ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้จำเป็นไว้สำหรับให้ผีปู้ตา ได้ใช้สอยไม่ขาดแคลน ส่วนด้านหน้าตูป หรือศาลมักจะทำให้มีชานยื่นออกมา สำหรับเป็นที่ตั้ง หรือวางเครื่องบูชา และเครื่องเช่นสังวไล้ด้วย (www.bunyon 04 สืบค้นเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2555)

การเลี้ยงปู้ตา เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป เพราะเมื่อปู้ตามีชีวิตอยู่นั้น ได้สร้างคุณงามความดีไว้กับลูกหลานและสังคมมากมายหลายประการ เช่น ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สะสมสาธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลาน เพื่อแสดงถึงความกตัญญูกตเวที จึงมีการเลี้ยงปู้ตาสืบต่อเป็นประเพณี (จารุวรรณ ธรรมวัตร 2523: 19)

การเลี้ยงห่อโสมปู้ตาของชาวบ้านแก้ง ใน 1 ปี จะมีการเลี้ยงห่อโสมปู้ตา 3 ครั้ง เฉพาะของบ้านแก้ง ถ้ารวมกับการเลี้ยงใหญ่ของตำบลบ้านแก้งในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น จะเป็น 4 ครั้งต่อปี การเลี้ยงแต่ละครั้งเครื่องสังเวทที่ใช้ในพิธีจะแตกต่างกันไป ดังนี้ (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ครั้งที่ 1 จะเลี้ยงในเดือนเจียง ตรงกับเดือนมกราคม เป็นการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรเสร็จสิ้น จึงเป็นการเลี้ยงเพื่อขอบคุณผีปู้ตาที่ช่วยให้การทำนาและเกษตรกรรมอื่นๆ ได้ผลดีเป็นที่น่าพอใจ และเป็นไปตามที่ได้ขอไว้ในการเลี้ยงห่อโสมปู้ตาในช่วงเดือน 6

เครื่องสังเวทที่ใช้ ประกอบด้วย ขันห้า ห้า ดอกไม้ รูปเทียน เหล้า 2 ไห ไข่ (แล้วแต่เจ้าบ้านเอาไว้) อาหารคาวหวานอย่างละ 2 ชุด ถาดผลไม้ 1 ชุด

ครั้งที่ 2 จะเลี้ยงในเดือน ห้า ตรงกับเดือนเมษายน ชาวบ้านเรียกว่าการเช่นสรวง เป็นการเลี้ยงในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น เพื่อให้การจัดงานประเพณีสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และเป็นการเลี้ยงทวยฝนฟ้าก่อนฤดูเกษตรกรรม

เครื่องสังเวทที่ใช้ประกอบไปด้วย ขันห้า ห้า ดอกไม้ รูปเทียน ไข่หนึ่ง 1 ตัว เหล้าขาว 1 ขวด น้ำดื่ม บุหรี่ หมากพลู อาหารคาวหวาน ผลไม้ 1 ชุด บั้งไฟ 2 บั้ง ตะไล

ครั้งที่ 3 จะเลี้ยงในเดือน หก ตรงกับเดือนพฤษภาคม การเลี้ยงเดือนหกหรือชาวบ้านเรียกว่า เลี้ยงลง เป็นการเลี้ยงในฤดูปลูกข้าว ลงดำนา ซึ่งขอให้ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ มีฝนตกดี

เครื่องสังเวทประกอบไปด้วย ขันห้า ห้า ดอกไม้ รูปเทียน เหล้า 4 ไห บุหรี่ หมากพลู ไข่ (แล้วแต่ที่บ้านเอาไว้) อาหารคาวหวานอย่างละ 2 ชุด ผลไม้ 1 ถาด

ครั้งที่ 4 จะจัดในเดือนสิบบุญข้าวสาก ตรงกับเดือนกันยายน เป็นการเลี้ยงเพื่อให้ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วทั้งมีญาติและไม่มีญาติ ให้มารับเอาส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานญาติพี่น้องส่งผ่านไปทางห่อโสมปู้ตา และอีกส่วนหนึ่งแบ่งให้ห่อโสมปู้ตาด้วย

เครื่องสังเวทประกอบไปด้วย ขันห้า ห้า ดอกไม้ รูปเทียน เหล้า 1 ไห บุหรี่ หมากพลู อาหารคาวหวาน 3 ชุด ผลไม้ 3 ถาด ถาดข้าวสาก 3 ชุด

2) การเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นตื้อ

นอกจากพระธาตุหนองสามหมื่นและห่อโสมปู้ตาแล้วยังมีศาลเจ้าปู่หมื่นตื้อที่เป็นแหล่งรวมศรัทธาของชาวตำบลบ้านแก้ง ที่เชื่อว่าเป็นแหล่งที่จะอำนวยความสุข สงบ สันติมาสู่ชุมชน จึงจัดพิธีเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นตื้อเป็นประจำทุกปี เพื่อขอพรและขอมาในสิ่งที่

ล้วงกิน ในรอบปีที่ผ่านมามีจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือนห้า ของทุกปี ชาวตำบลบ้านแก้ง จะมาร่วมใน พิธีเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นต้อให้ได้ เพื่อเป็นการแสดงความคารวะและขอขมาในสิ่งที่ได้ล้วงกินมา ก่อนหน้านี้

ตามความเชื่อของชาวตำบลบ้านแก้งถือว่าเจ้าปู่หมื่นต้อมีความ เกี่ยวข้องกับพระธาตุหนองสามหมื่นในฐานะเจ้าเมืองที่ดูแลบริเวณแห่งนี้ และเจ้าที่คู่แลร์กษาหนอง สามหมื่นซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะประโยชน์ขนาดใหญ่ที่ครอบคลุมพื้นที่หลายหมู่บ้านในตำบล บ้านแก้ง ชาวบ้านตำบลบ้านแก้งต่างก็ใช้ประโยชน์ในด้านเกษตรกรรม นอกจากนั้นยังเป็นแหล่ง อาหารที่สำคัญของชาวตำบลบ้านแก้ง (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ได้มีการเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นต้อ ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้สิงสู่ อารักขาพระธาตุตลอดจนเขตแคว้นภูเขี้ยว ผู้ที่ผ่านไปมาต้องบอกกล่าวเจ้าปู่หมื่นต้อเสียก่อนเพื่อไป มาสะดวกและสวัสดิภาพ (เดิม วิภาคย์พจนกิจ 2513: 34) ในฐานะเจ้าปู่หมื่นต้อเป็นผู้ที่มีบทบาท สำคัญเป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไปถือว่าเป็นมิ่งขวัญของชาวตำบลบ้านแก้ง

การเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นต้อเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความ เชื่อของชาวตำบลบ้านแก้งว่าความร่มเย็นเป็นสุขของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับอำนาจของผีเจ้าปู่หมื่นต้อที่ จะคลันดาลให้เป็นไป ดังนั้นชาวบ้านจึงประกอบพิธีกรรมเช่นสรวงเพื่อทำให้ผีเจ้าปู่หมื่นต้อ พอใจจะได้ช่วยประโยชน์ให้ การประกอบพิธีเพื่อขอพรและขมาในสิ่งที่ถูกหลาน ผู้ร่วมพิธีได้ ล้วงกิน เมื่อมาขอขมาแล้ว เจ้าปู่จะบันดาลให้ทุกคนในชุมชนมีความสุข สุขภาพร่างกายแข็งแรง มี โชคลาก และประกอบอาชีพโดยไม่คิดขัด ซึ่งถือกันว่าเป็นที่พึงพอใจได้อย่างดีเยี่ยม (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

สรุปได้ว่าการเช่นสรวงหอโองปู่ตาและการเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นต้อใน ประเพณีสรวงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น มีดังนี้ (สวัสดิ์ แสดง, ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

1) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดั้งเดิมมาแต่โบราณกาล ซึ่งนับถือ กันเป็นทอดๆมาจนกระทั่งบัดนี้ และเป็นการเชื่อฟังบรรพบุรุษของชาวตำบลบ้านแก้ง ซึ่งได้บุกเบิก มาเป็นบ้านเป็นเมืองที่ร่มเย็น

2) ทำให้จิตใจดีขึ้น หมายความว่าเมื่อทุกคนภายในหมู่บ้านหรือเขต แดนที่ใกล้เคียงกับศาลเจ้าปู่ เมื่อได้ทำพิธีเช่นสรวงแล้วจะทำให้จิตใจผ่องใสเบิกบานไม่เศร้าหมอง อารมณ์ร้ายจะกลายเป็นดีอารมณ์ดีในที่สุด

3) ทำให้จิตใจเข้มแข็ง สิ่งใดก็ตามถ้าหากว่ายึดมั่นและจะเป็นสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์นำการบูชา ผลที่ได้จะมีจิตใจเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอ ทั้งจะทำให้บรรลุผลสำเร็จในกิจการที่

4) เพื่อการเลี้ยงทาย เมื่อได้รับความทุกข์ มักจะเลี้ยงทายโดยให้ผู้ใหญ่ที่นับถือกันทั่วบ้านทั่วเมืองไปกล่าวอริษฐาน เลี้ยงทายหาโชคชะตาราศีต่อหน้าศาลเจ้าปู่ เช่น จะมานิมิตทางการฝัน หรือการเอาไปแสวงหาโชค และเมื่อลูกบ้านจะไปไหนมักจะไปบอกกล่าวเจ้าปู่เสียก่อน เพื่อขอพรจากท่าน โดยการอริษฐานแล้วสำนึกในใจ สงบสำรวมกาย ซึ่งใช้เวลาพอประมาณ ก็เป็นการรับพรจากท่านแล้วต่อไปจะทำอะไร หรือว่าจะไปไหนมาไหนได้สบายใจ

5) ผลพลอยได้อันหนึ่งคือเกิดความสุขสนาน เด็กทั้งหญิงชายตลอดจนหนุ่มสาวและผู้ใหญ่สนุกรื่นเริง ในขณะเช่นสรวง คือมีการฟ้อนรำสนุกรื่นเริงกันเอง

6) ทำให้เกิดความสามัคคี เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ยึดมั่น เช่น ศาสนาหรือการเช่นสรวงเจ้าปู่ นั่นต่างก็มีการยึดถือความศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันแล้วย่อมจะบังเกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ จะทำอะไรก็ตกลงกันง่าย ไม่ขัดแย้งคำสั่งของนายบ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ถ้าคิดว่าจะทำอะไรสักอย่างก็จะร่วมกันทำอย่างไม่มีท้อถอย เมื่องานทุกสิ่งทุกอย่างเสร็จได้โดยการร่วมมือกันก็จะทำให้มีความสุขตลอดไป

คุณค่าการทำพิธีเช่นสรวง (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

1) เป็นการเชื่อทางใจว่าเมื่อเจ้าปู่มารับอาหารเครื่องเช่นสรวงนี้ และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไป ขอให้ทุกคนประสบความสุขสบายและเจริญยิ่งขึ้น

2) การเช่นสรวง เพื่อเป็นการขอขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ได้แก่ การขอขมาต่อผีเจ้าปู่หมั่นตื้อและผีปู่ตา ซึ่งถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่มีอิทธิฤทธิ์ พิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านไม่ว่าหนุ่มสาว พ่อบ้าน แม่เรือนได้ร่วมพิธี การผัดประเพณี การผัดจากธรรมเนียมนิยม ชาวบ้านถือว่าเป็นการผัดผี ถ้าไม่ทำพิธีเช่นสรวงแล้ว จะประสบเหตุภัยอันตรายนานาประการ

3) เพื่อให้ผีเจ้าปู่หมั่นตื้อและผีปู่ตาคู่มครองบ้าน ให้มีความอุดมสมบูรณ์ มีฝนตกไม่ให้เกิดโรคภัย และทำไร่ทำนาได้

1.1.3 ขั้นตอนการเตรียมก่อนพิธีเช่นสรวง

ก่อนเริ่มพิธีเช่นสรวง ชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะมาร่วมกันจัดเตรียมสถานที่และความพร้อมในทุกด้านๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้มาร่วมพิธีเช่นสรวง ซึ่งประกอบด้วย

1) สถานที่ สถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่นสรวงมีด้วยกัน 2 แห่ง ดังนี้

(1) หอโองปู้ตา (ดอนปู้ตา) คือบริเวณทิศตะวันออกของวัดพระธาตุหนองสามหมื่นห่างจากวัดประมาณ 600 เมตร ซึ่งเป็นที่ตั้งหอโองปู้ตา (ดอนปู้ตา) ของบ้านแก่ง เหตุที่เลือกเอาหอโองปู้ตาบ้านแก่งเป็นที่ทำพิธีกรรม เพราะบ้านแก่งเป็นชุมชนใหญ่ มีฐานะเป็นชื่อตำบล และที่สำคัญที่สุดคือ เป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น และองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

ความเป็นมาของหอโองปู้ตา (ดอนปู้ตา) ของชาวบ้านแก่ง ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ ชาวตำบลบ้านแก่งส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว เป็นหมู่บ้านที่มีการตั้งมานานนับร้อยปี พื้นที่ของหอโองปู้ตา เป็นบริเวณเนินหรือโคก มีป่าไม้ขึ้นค่อนข้างหนาแน่น มีสัตว์ป่าบางชนิดอาศัยอยู่และบริเวณใกล้เคียงมีหนองน้ำธรรมชาติ เมื่อเริ่มตั้งหมู่บ้านครั้งแรกนั้น หอโองปู้ตานั้นจะเป็นป่าดงขนาดใหญ่ แต่ต่อมามีชาวบ้าน ได้เข้าไปจับจองพื้นที่ป่าเพื่อทำเป็นไร่นาของตนเอง จึงทำให้พื้นที่บริเวณดอนปู้ตาลดลง ปัจจุบันเหลือเพียงประมาณ 10 กว่าไร่ ลักษณะของศาลมีลักษณะเป็นศาลที่ยกสูงจากพื้นดินประมาณ 1 เมตร ช่วงล่างเป็นเสาปูน สมัยก่อนใช้เสาไม้ตามธรรมชาติที่ทำได้ในป่า แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นเสาปูน เพราะสะดวกต่อการรักษา พื้นปูด้วยไม้ มีโครงหลังคาไม้ หลังคาทรงจั่ว มุงด้วยสังกะสี พื้นล่างสุดบริเวณหน้าศาล ลาดคอนกรีต เพื่อใช้สำหรับจ้ำนั่งประกอบพิธี ศาลปู้ตาหรือหอโองหลังนี้มีการปรับปรุงสร้างขึ้นใหม่เมื่อ พ. ศ. 2549 ปัจจุบันมีทั้งหมดอยู่ 2 หลัง เพื่อทำเป็นหอโองปู้ตา (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ทำเลที่ตั้ง จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า หอโองปู้ตาของชาวบ้านแก่งมีบริเวณที่ตั้งศาลเป็นเนินรอบๆ มีต้นไม้ขนาดใหญ่ปกคลุมไปทั่ว และมีต้นไม้พุ่มขึ้นปะปนบ้าง พื้นที่เป็นที่สาธารณประโยชน์ มีต้นไม้อยู่หนาแน่น ชาวบ้านส่วนใหญ่ถือว่าการดูแลรักษาหอโองปู้ตาเป็นหน้าที่ของทุกคน กฎข้อห้ามของชาวบ้านเกี่ยวกับหอโองปู้ตา ได้แก่ ห้ามทำลายตัดไม้ ฆ่าสัตว์ หรือนำไปใช้ประโยชน์โดยไม่ได้บอกกล่าว ห้ามคูหมิ่นเหยียดหยาม พูดยาไม่ไพเราะ ห้ามทำลามกในป่าปู้ตา ดอนปู้ตานั้นจะเป็นบริเวณป่าสงวนที่ชาวบ้านแก่งเคารพเกรงกลัวมาก

ระยะเวลาในการประกอบพิธีเช่นสรงหอโองปู้ตา ตอนเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เวลา 7.00 น. โดยประมาณ หรืออาจเกินกว่านั้นก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมเพียงของชาวบ้าน เพราะต้องรอแต่ละหมู่บ้านให้มาครบก่อนถึงเริ่มทำพิธีได้

ภาพที่ 4.1 หอโองปู้ตา (ศาลปู้ตา) สถานที่เช่นสรวงหอโองปู้ตา

ภาพที่ 4.2 ศาลเจ้าปู้หมิ่นต้อ สถานที่เช่นสรวงเจ้าปู้หมิ่นต้อ

(2) ศาลเจ้าปู่หมื่นคือ ศาลเจ้าปู่หมื่นคือเป็นศาลที่ตั้งขึ้นด้วยความเคารพศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อเจ้าปู่หมื่นคือ ลักษณะของศาลมีหอ 2 หอ ตั้งอยู่บริเวณถนนรอบนอกวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ทิศเหนือมีพื้นที่จดกับหนองสามหมื่น ทิศใต้มีพื้นที่จดกับวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ทิศตะวันออกมีพื้นที่จดกับบ้านธาตุสามหมื่นและบ้านแก่ง ทิศตะวันตกมีพื้นที่จดกับวัดพระธาตุหนองสามหมื่นและพื้นที่ไร่นาของชาวบ้าน ถือได้ว่าศาลเจ้าปู่หมื่นคือตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างวัดพระธาตุหนองสามหมื่น และหนองสามหมื่นหนองน้ำสาธารณะประโยชน์ขนาดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชาวตำบลบ้านแก่ง จึงไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นของวัดหรือหนองสามหมื่น แต่ความเชื่อของชาวบ้านถือว่าเจ้าปู่หมื่นคือเป็นเจ้าของหนองสามหมื่นและมีหน้าที่อีกตำแหน่งหนึ่งคือดูแลรักษาองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

เดิมทีศาลเจ้าหมื่นคือเป็นศาลที่สร้างด้วยไม้ต่อมา พ.ศ. 2505 จึงมีการปรับปรุงใหม่ สมัยหลวงพ่อดิศัยต่อคือเจ้าอาวาสวัดพระธาตุหนองสามหมื่นเห็นว่ามีประชาชนให้ความเคารพนับถือรองจากองค์พระธาตุหนองสามหมื่น หลังจากชาวบ้านกราบไหว้บูชาองค์พระธาตุหนองสามหมื่นแล้วจะต้องไปกราบไหว้เจ้าปู่หมื่นคือต่อแล้วค่อยเดินทางกลับบ้าน (ทองอินทร์ นามแดง 2555: สัมภาษณ์) นอกจากตัวเรือนที่เป็นศาลแล้ว ภายในโรงเรียนหรือศาลยังมีอุปกรณ์ต่างๆ อีกเป็นต้นว่า กระจ่างรูป รูปปั้นแกะสลักช้างม้า รูปทหาร รูปสัตว์ วรรณคดีต่างๆ ฯลฯ จำนวนศาลเจ้าปู่แต่ละพื้นที่อาจมีจำนวนไม่เท่าเทียมกัน บางพื้นที่มีเพียงศาลเดียว บางแห่งมี 2 แห่ง แต่ก็มีหลายแห่งที่มีจำนวนมากกว่า 2 ศาล

ศาลเจ้าปู่หมื่นคือมีไว้เพื่อเป็นสถานที่เคารพของชาวบ้านและทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้าปู่หมื่นคือเท่านั้น ทุกปีจะมีการเช่นสรวงใหญ่ในงานประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น จะมีการประกอบพิธีหลังจากทำพิธีถวายผ้าป่าชุมชนเสร็จสิ้น ส่วนเวลาอยู่ระหว่าง 12.00 -13.00 น. โดยประมาณ

2) อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีเช่นสรวง

(1) เครื่องบูชา ประกอบด้วย ดอกไม้บูชาชนิดต่างๆ รูปเทียน ชั้นห้าคาย พวงมาลัย

ก. ดอกไม้ ดอกไม้เป็นส่วนประกอบของเครื่องบูชาที่ขาดไม่ได้ในการเช่นสรวงหอโองปู่ตาและเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นคือ ดอกไม้ที่ใช้เป็นเครื่องบูชาสามารถใช้ดอกไม้หลากชนิด ส่วนมากจะเป็นดอกไม้ที่ชาวบ้านปลูกเอาไว้เช่น ดอกพุด ดอกดาวเรือง ดอกมะลิ ดอกบัว เป็นต้น (หนูจันทร์ นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ข. *รูป เทียน* เป็นเครื่องบูชา ที่ใช้ทั่วไปในพิธีกรรมต่างๆ ใช้จุดบูชาในพิธีกรรม เป็นการเรียกหรือสื่อให้วิญญาณผีเหล่านั้นได้รับรู้ ในพิธีเจ้าผู้ทำพิธีจะมีการจุดธูป 2 ดอก เทียน 2 เล่ม การจุดธูปใช้ธูปจำนวนต่างๆ กันนั้น แยกต่างความเชื่อ และประเพณีแต่ละท้องถิ่น

เทียน 2 เล่มใช้เป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงถึงความเคารพบูชาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งจำแนกเป็น 2 ประเภท คือพระธรรม ได้แก่ ข้อแนะนำทางปฏิบัติเพื่อบรรลุดุจจุดหมายและพระวินัย ได้แก่ ข้อบังคับสำหรับควบคุมกาย วาจา ของพุทธบริษัทให้เป็นปกติเรียบร้อย เพื่อฝึกอบรมคุณธรรมขั้นสูงต่อไป แสงเทียนหรือประทีปก็ให้แสงสว่าง ทำให้คนเรามองเห็นได้ในที่มืด ย่อมยังประโยชน์มหันต์แก่มนุษยชาติ เปรียบเสมือนพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (สุเมธ เมธาวิทยกุล 2532: 177)

ค. *ขันห้า* ประกอบด้วย ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ ใส่ภาชนะ จะเป็นจานหรือพานก็ได้ แล้วนำมาถวาย ขันห้า ใช้แทนความหมายว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งเป็นของไม่เที่ยงไม่แน่นอน จึงถือเป็นสัญลักษณ์แทนขันห้า และเป็นการเตือนสติผู้เข้าร่วมพิธีเช่นสรวง (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.3 ขันห้า ที่ใช้ในพิธีเช่นสรวง

ง. *คาย* คือ เครื่องบูชาสำหรับเจ้าผู้ประกอบพิธีซึ่งเป็นธาดใส่เครื่องบูชาต่างๆ ประกอบด้วย ผ้าขาว 1 ผืน ดอกไม้ รูปเทียน บูหรี และเงิน สำหรับเงินนั้นเป็นค่าตอบแทนค่าเสียเวลาค่าเดินของเจ้าผู้ประกอบพิธี แล้วแต่ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีเช่นสรวงจะใส่ไม่จำกัดจำนวน วัตถุประสงค์สำหรับเงินที่ชาวบ้านใส่มาในคายนั้น เจ้าในฐานะผู้ดูแลและประกอบพิธีเกี่ยวกับหอโองปู้ตา และเจ้าปู่หมื่นคือ จะนำเงินที่ได้ไปเก็บรวบรวมไว้ และใช้ในการพัฒนาหอโองปู้ตา และศาลเจ้าปู่หมื่นต่อไป (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

จ. *พวงมาลัย* เป็นเครื่องบูชา ที่ชาวบ้านร้อยขึ้นมาเองดอกไม้ที่ใช้ร้อยพวงมาลัย จะเป็นดอกไม้ที่หาได้ตามท้องถิ่น เช่น ดอกพุทธรักษา ดอกมะลิ เป็นต้น

(2) *เครื่องสังเวย* ได้มีการเตรียมเครื่องสังเวยชนิดต่างๆ ดังนี้ (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์) เครื่องสังเวยที่ใช้ประกอบพิธีได้แก่ อาหารคาวหวาน ผลไม้ เหล้าขาว หมาก พลุ บูหรี ไก่หนึ่ง น้ำดื่ม รูปปั้นช้างม้า เป็นของที่จัดถวายเพื่อความ สุข ความสำราญแก่ผีปู้ตา และผีเจ้าปู่หมื่นคือ แบ่งออกได้ดังนี้

ก. *อาหารคาว* มักเป็นอาหารพื้นบ้าน เช่น ข้าวเหนียว ปลาย่าง ต้มปลา น้ำพริก แกงเนื้อ ต้มหน่อไม้ ไข่ต้ม และก๋วยเตี๋ยวชนิดต่างๆ อาหารส่วนมากจะเป็นผลผลิตที่ชาวบ้านหาเองได้ในหมู่บ้าน

ภาพที่ 4.4 คายสำหรับเจ้าผู้ประกอบพิธีเช่นสรวง

ข. อาหารหวาน จะเป็นอาหารที่ชาวบ้านทำขึ้นมาเองได้แก่

ก) กระจยาสารท ทำจากข้าวตอก (ข้าวเปลือกคั่วให้สุก) นำมาคลุกกับ งา น้ำตาล ถั่ว สามารถเก็บไว้รับประทานได้นาน

ข) ข้าวต้มมัด ทำโดยการนำข้าวเหนียวแช่น้ำแล้วนำไปห่อใส่กล้วยสุกรสหวานมันนอกจากขนมดังกล่าวนี้แล้ว ก็อาจมีอาหารหวานประเภทอื่นอีก ที่ชาวบ้านหาซื้อตามตลาดทั่วไปได้

ค) ผลไม้ เป็นของที่นำมาเป็นเครื่องสังเวย ผลไม้จะเป็นอะไรก็ได้ไม่จำกัดชนิด ตามแต่ชาวบ้านจะหามาได้ เช่น ส้มเขียวหวาน กล้วย มะพร้าว ฝรั่ง เป็นต้น

ง) เหล้าขาว เป็นเครื่องสังเวยที่ใช้ในพิธีชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือชอบดื่มเหล้าขาว เมื่อดื่มเสร็จแล้วจะทำให้ผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือพอใจ

จ) หมาก พลู บุหรี่ หมาก พลู เป็นเครื่องสังเวยที่หาได้ในท้องถิ่น ส่วนบุหรี่ ส่วนมากจะใช้จ่ายเส้นที่ชาวบ้านหาซื้อได้ทั่วไปตามท้องตลาด จะใช้จ่ายเส้นชนิดไหนก็ได้

ฉ) ไก่หนึ่ง เป็นไก่พื้นบ้านที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้บริโภคในครัวเรือน ถ้าเป็นไก่ท้องตลาดจะไม่นิยมนำมาใช้ในพิธี เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าเจ้าปู่หมื่นคือและผีปู่ตาไม่ชอบ

ช) น้ำดื่ม เป็นน้ำสะอาดที่ชาวบ้านนำมาใช้สำหรับผีเจ้าปู่หมื่นคือและผีปู่ตาได้ดื่มกินหลังจากที่กินอาหารคาวหวานอิ่มแล้ว ถ้าไม่มีน้ำดื่มก็อาจจะทำให้ผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือโกรธได้ เพราะถือว่าอาหารไม่ครบสมบูรณ์

ซ) รูปปั้นช้างม้า เป็นเครื่องสังเวยอีกชนิดหนึ่งที่ใช้โดยเฉพาะการเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นคือ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเจ้าปู่หมื่นคือเป็นผีเจ้าเมืองเก่า ช้าง ม้า ถือว่าเป็นบริวารที่ท่านใช้เป็นพาหนะ ฉะนั้นในการเช่นสรวงทุกปีจะต้องหาสิ่งเหล่านี้มาไว้ให้ท่านด้วย ถ้าไม่หามาให้ท่านอาจจะทำให้ท่านโกรธได้

(3) อุปกรณ์อื่นๆ เช่น บั้งไฟ ตะไล เครื่องขยายเสียง แคน ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น

ก. บั้งไฟ สมัยก่อนเมื่อใกล้ถึงวันประเพณีสรวงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านจะมีการทำบั้งไฟกันเอง แต่ปัจจุบันนี้มีการสั่งซื้อบั้งไฟเพื่อที่จะนำมาจุดเสี่ยงทายในพิธีเช่นสรวงมีการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย 2 บั้ง บั้งที่หนึ่งจุดเสี่ยงทายฟ้าฝน ถ้าบั้งไฟขึ้นสูงแสดงว่าปีนั้นฝนจะตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านจะทำไร่นานาได้ผลผลิตดี หากบั้งไฟไม่ขึ้น แสดงว่า ในปีนั้น

ฝนจะแล้ง ชาวบ้านจะทำได้ทำนาได้ผลผลิตไม่ดี บั้งที่สองเสียงทลายบ้าน ถ้าบั้งไฟบ้านขึ้น แสดงว่า ชาวบ้านจะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ทำมาค้าขายเจริญรุ่งเรือง ชาวบ้านในตำบลบ้านแก่งจะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าหากบั้งไฟไม่ขึ้น แสดงว่า ชาวบ้านจะมีเหตุเดือดร้อน จะมีการเจ็บป่วยล้มตาย ต้องระมัดระวัง (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ข. ตะไล คือบั้งไฟอีกชนิดหนึ่งที่ชูจุดในที่สูง ทำให้เกิดทั้งเสียง และแสงสว่าง การจุดตะไล ไม่กำหนดแน่นอนว่าจะจุดมากจุดน้อย การจุดก็เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า ชาวตำบลบ้านแก่งกำลังมีงานประจำปีอยู่ (สวัสดิ์ แสดง 2555: สัมภาษณ์)

ค. เครื่องขยายเสียง แคน ฉิ่ง ฉาบ เครื่องขยายเสียงมีไว้เพื่อ ประชาสัมพันธ์ต่างๆ ให้ชาวบ้านได้รับรู้ในขณะทำพิธี และสำหรับเปิดดนตรีหรือหมอลำไว้ให้ ชาวบ้านได้ฟังอย่างสนุกสนาน แคน เป็นเครื่องดนตรีที่จำผู้ประกอบพิธีไว้เป่าเพื่อให้เกิด ความเพลิดเพลินสนุกสนาน ส่วนฉิ่ง ฉาบ เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินสนุกสนานเช่นเดียวกัน

ตารางที่ 4.1 สรุปเครื่องใช้ในพิธีเช่นสรวงแต่ละประเภท

พิธีกรรม	เครื่องบูชา/ เครื่องสังเว
การเช่นสรวงหอโองปู่ตา	ขันธุ์ห้า คาย ดอกไม้ พวงมาลัย รูป เทียน ไก่หนึ่งตัว เหล้าขาว 1 ขวด น้ำดื่ม หมากพลู บุหรี่ อาหารคาวหวาน ผลไม้ 1 ชุด บั้งไฟ 2 บั้ง ตะไล
การเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นตื้อ	ขันธุ์ห้า คาย ดอกไม้ พวงมาลัย รูปหอม เทียน ไก่หนึ่ง 1 ตัว เหล้าขาว 3 ขวด น้ำดื่ม หมากพลู บุหรี่ อาหารคาวหวาน ผลไม้ 1 ชุด รูปปั้นช้าง ม้า บั้งไฟ 2 บั้ง ตะไล

1.1.4 ผู้เกี่ยวข้องในพิธีเช่นสรวง

1) **เจ้า** อาจเรียกแตกต่างกันกันไปในแต่ละพื้นที่ ต้องเป็นบุคคลที่ชาวบ้านในหมู่บ้านเห็นว่าเหมาะสม เป็นที่น่าเคารพนับถือ เป็นผู้ทรงคุณธรรม เพื่อจะได้ติดต่อสื่อสารกับผีปู่ตา หรือรับคำบัญชาจากผีปู่ตามาแจ้งแก่ชุมชน นอกจากนี้เจ้ายังมีหน้าที่ทำพิธีขอมาต่อปู่ตาเมื่อมีผู้ประพาศติควรอีกด้วย (บุญยงค์ เกศเทศ 2536: 36) สำหรับชาวตำบลบ้านแก้งเรียกผู้ทำพิธีว่า **เจ้า** เป็นผู้ประกอบพิธีเช่นสรวง การคัดเลือกเจ้านั้น เมื่อมีเจ้าคนเก่าเสียชีวิตลงก็จะมีการแต่งตั้งคนใหม่ขึ้นมาแทน โดยมีการเสนอชื่อผู้ที่เหมาะสมขึ้นมา แล้วให้ชาวบ้านเป็นผู้ลงมติยินยอมจะรับคนนั้นหรือไม่ ถ้าไม่เห็นชอบก็จะเสนอชื่อคนใหม่ขึ้นมา จนกว่าจะเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน หากบุคคลใดได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าแล้ว ก็จะทำหน้าที่เจ้าจนกว่าจะเสียชีวิตลง หรือถ้าเจ้าคนใดทำหน้าที่แล้ว อาจเกิดอุปสรรคต่างๆ เช่น ปัญหาสุขภาพไม่อำนวย ไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับการทำหน้าที่ ก็สามารถลาออกได้ และชาวบ้านก็จะมีการเลือกคนใหม่ขึ้นมาแทน (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

2) **ผู้ช่วยเจ้า** เป็นผู้ที่ทำให้ความไว้วางใจในกิจกรรมบางอย่าง ถือว่าเป็นผู้ที่แบ่งเบาภาระเจ้าได้ระดับหนึ่ง บางครั้งผู้ช่วยจะได้รับหน้าที่จากเจ้าให้เป็นผู้ที่จัดเตรียมเครื่องบูชาเครื่องสังเวตต่างๆ

3) **ผู้ร่วมพิธีกรรม** คือชาวบ้านในตำบลบ้านแก้งทุกหมู่บ้าน ในวันประกอบพิธีกรรมชาวบ้านในตำบลบ้านแก้งจะงดการทำงานทุกอย่างนอกบ้านและไม่เดินทางออกนอกหมู่บ้านหากไม่จำเป็นจริงๆ การไปร่วมพิธีเช่นสรวงทุกหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้งจะต้องไปรวมกันทำพิธีที่หอโองปู่ตา (ดอนปู่ตา) และศาลเจ้าปู่หมื่นคือ มีทั้งเด็ก คนหนุ่มสาว คนแก่เฒ่า ตลอดจนผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้าน (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

1.1.5 ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีเช่นสรวง

ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีเช่นสรวงในประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น มี 2 ช่วง ช่วงเช้าการเช่นสรวงหอโองปู่ตา และช่วงบ่ายการเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นคือ มีรายละเอียดดังนี้

1) การเช่นสรวงหอโองปู่ตา

ก่อนถึงวันประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น เจ้าในฐานะผู้ประกอบพิธีจะเตือนให้ชาวบ้านทราบว่าจะมีการเช่นหอโองปู่ตา ให้ชาวบ้านทุกหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้งเตรียมสิ่งของต่างๆที่จะใช้ในพิธีกรรมให้พร้อม เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เวลา 7.00 น. โดยประมาณ ชาวบ้านในตำบลบ้านแก้งจะมารวมกันที่บริเวณดอนปู่ตาบ้านแก้ง (หอโองปู่ตา) เมื่อ

ทุกหมู่บ้านมาครบแล้ว เจ้าผู้ทำพิธีก็จะมีการจัดเครื่องบูชาต่างๆ เตรียมพร้อม เมื่อพร้อมแล้วเจ้าจุดธูป 2 ดอก เทียน 2 เล่ม ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนพนมมือ เจ้ากล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ดังนี้ (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.5 การทำพิธีเช่นสรวงหอโองปู่ตา

ครั้ง)

นะโม ตัสสะ ะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (3 จบ)

อะระหัง สัมมา สัมพุทธโธ ะคะวา พุทธัง ะคะวันตัง อภิวาเทมิ (กราบ 1

สวากขาโต ะคะวะตา ัมโม ัมมัง นะมัสสามิ (กราบ 1 ครั้ง)

สุปะฏิปันโน ะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สังฆัง นะมามิ (กราบ 1 ครั้ง)

นะโม ตัสสะ ะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (3 จบ)

หลังจากนั้นเจ้าผู้ทำพิธีกรรมเป็นผู้บอกกล่าว ดังนี้

เจ้าปู่เอ๋ย วันนี้เป็นบุญประเพณีสรวงน้ำพระธาตุ บัดนี้ก็ได้เวลาที่ลูกหลานชาว ตำบลบ้านแก้ง ได้นำอาหารคาวหวานต่างๆ มากมายมาเลี้ยงเจ้าปู่ขอให้เจ้าปู่มารับเอา ของแต่ละอย่าง ลูกหลานต่างก็ขนมาให้เจ้าปู่หมด ให้เจ้าปู่กินคืออยู่ดีมีหน้าสำราญ เมื่อเจ้าปู่กินอิ่มหน้าสำราญแล้ว ขอให้ นำปกป้องคุ้มครองลูกหลานที่ได้มาร่วมงานประเพณี ขอให้การจัดงานดำเนินไปด้วยดีตลอด

ถ้าสิ่งไหนลูกหลานชาวตำบลบ้านแก้งได้ล่วงเกินเจ้าปู่ไป ก็ขอให้เจ้าปู่อย่าได้ลงโทษหรือโกรธเคืองใดๆ แก่ลูกหลาน เทอญ

เสร็จแล้วผู้เข้าร่วมพิธีกราบพร้อมกัน 3 ครั้ง จากนั้นจ้ำรินเหล้าใส่แก้วตั้งไว้ 1 แก้ว จุกยาสูบใส่จาน และผู้ช่วยจ้ำจะนำอาหารขึ้นวางที่หอโองปู้ตาและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้เป็นเครื่องเช่น ไหว้ เช่น ไก่ เหล้า อาหารคาวหวาน ผลไม้ ซึ่งเอาขึ้นวางไว้บนศาลเพียงเล็กน้อยอย่างละซุด เมื่อทำการถวายอาหารคาวหวานเสร็จแล้ว จ้ำจะทำพิธีเสี่ยงทาย โดยมีการจุกบั้งไฟ 2 บั้ง และตะไลจำนวนไม่จำกัดแล้วแต่ความสะดวกของผู้ที่จะจุก ในการจุกบั้งไฟเสี่ยงทายนั้น ชาวตำบลบ้านแก้งเชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของน้ำและฝน ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ เมื่อเสร็จพิธีแล้วชาวบ้านจะมีการเล่นสนุกสนานด้วยการฟ้อนรำรอบ หอโองปู้ตา 3 รอบ การฟ้อนรำนี้ผู้ฟ้อนส่วนใหญ่จะเป็นชายหนุ่มและคนเฒ่าคนแก่ มีการใช้เครื่องดนตรีประกอบในการฟ้อนรำด้วยเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบมี ฉิ่ง ฉาบ แคน หลังจากฟ้อนรำรอบหอโองปู้ตาครบ 3 รอบแล้วก็จะยกขบวนฟ้อนรำต่อไปยังพระธาตุหนองสามหมื่นมีการร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนานตลอดเส้นทางเดิน

พิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นของตำบลบ้านแก้ง จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ทุกครั้งที่มีการจัดประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นจะต้องมีการบอกกล่าวหอโองปู้ตาทุกครั้ง เพราะเชื่อกันว่า ถ้าไม่บอกกล่าวต่อท่านจะทำให้การประกอบพิธีต่างๆ จะไม่บรรลุวัตถุประสงค์ และจะมีอันเป็นไป เป็นที่น่าสังเกตว่าป่าบริเวณหอโองปู้ตา ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ประมาณร้อยละ 50 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ป่าตั้งแต่เริ่มต้น มีต้นไม้ขนาดใหญ่ รวมทั้งพืชสมุนไพรจำพวกต่างๆ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านไม่ตัดต้นไม้ เพราะเกรงกลัวผีปู้ตาของหอโองจะโกรธและลงโทษให้มีอันเป็นไปต่างๆ นอกจากนี้บริเวณหอโองชาวบ้านยังได้ใช้ประโยชน์เก็บพืชผักตามฤดูกาล มีเห็ด หน่อไม้ เปลือกไม้ ใบดอก ผล มาใช้เป็นยาสมุนไพรตามต้องการได้อีกด้วย

2) การเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นคือ

การปฏิบัติตามพิธีกรรมต่างๆ ย่อมเกิดจากความเชื่อในเรื่องผีสงเทวดาคำสอนศาสนามีจุดมุ่งหมายเพื่อบรรลุผลที่มุ่งหวัง พิธีกรรมที่คนในสังคมปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจนเป็นประเพณี จะต้องมิประโยชน์ไม่มากนักน้อย คนเราจึงได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน และประโยชน์ดังกล่าวนั้นย่อมมีในหลายๆ ลักษณะ (สุเมธ เมธาวิทย์กุล 2532: 19) ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีเช่นสรวงช่วงที่ 2 เรียกว่าการเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นคือมีขั้นตอน ดังนี้ (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

เมื่อถึงกำหนดการพิธีเจ้าพร้อมด้วยชาวบ้านผู้ร่วมพิธีเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่น
คือทุกคน ซึ่งประกอบด้วย เจ้า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆ ของตำบลบ้านแก่งและ
ชาวบ้านจากท้องถิ่นอื่นที่เข้าร่วมพิธี พร้อมกันที่ศาลเจ้าปู่หมื่นคือซึ่งอยู่ที่ทิศเหนือของวัดพระธาตุ
หนองสามหมื่นที่เป็นรอยต่อระหว่างเขตวัดกับเขตหนองสามหมื่น เจ้าผู้ประกอบพิธีตรวจดู
เครื่องเช่นสรวงและของบูชาเมื่อครบแล้ว เจ้าผู้ประกอบพิธีจะประกาศออกไปได้ฤกษ์แล้ว หลังจาก
นั้นจุดธูปเทียน ธูปหอม 2 ดอก เทียน 2 เล่ม เหตุที่ใช้ธูปหอมเพราะมีความเชื่อว่าเจ้าปู่หมื่นคือเป็นผี
เจ้าที่ดูแลหนองสามหมื่นและรักษาองค์พระธาตุหนองสามหมื่นด้วยเป็นผีที่มีตำแหน่งใหญ่
พอสมควร ผู้ประกอบพิธีกล่าวคาบบูชาพระรัตนตรัย ขั้นตอนนี้เหมือนกับการเช่นสรวงหอโองปู่ตา
จบแล้วกล่าวคำบอกกล่าวขอขมาที่ได้ล่วงเกินสถานที่ ดังนี้

สอคมื้อนี้¹ เป็นมื่อดี² ของเจ้าปู่ เป็นมื่อประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุเฮา³ ที่
เฮ็ด⁴ กันมาประจำทุกปี มื่อนี้ลูกหลานมาคารวะกราบไหว้เจ้าปู่ มีเหล้าไห ไก่ 1 ตัว เหล้า 3 ไห
อาหารคาวหวานที่เจ้าปู่ต้องการ พร้อมทั้งผลไม้ ช้างม้า หลายสิ่งหลายอย่างให้เจ้าปู่เบ็ง⁵ เอา เอามา
คารวะเจ้าปู่ มากราบไหว้เจ้าปู่แล้ว ให้เบ็งลูกเบ็งหลาน ให้อยู่สู้มกินเย็น⁶ เบ็ด⁷ ตำบลเบ็ดอำเภอเบ็ด
จังหวัดเฮานี้ละ เจ้าปู่เอ๋ย ให้เบ็งลูกเบ็งหลานไปทางใดให้แคล้วคลาดปลอดภัย ให้อยู่ดีมีแสง⁸ ถ้า
ลูกหลานได้ล่วงเกินอีหยัง⁹ ในมื่อนี้ขออย่าให้เจ้าปู่ได้ถือสาเอาความลูกหลาน

เมื่อจ้กกล่าวจบแล้วถวายเครื่องสังเวทหรือเครื่องเช่นสรวงแก่เจ้าปู่เอาขึ้น
วางบนศาล จ้กรินเหล้าใส่แก้ว จุกยาสูบ หลังจากนั้นเจ้าผู้ประกอบพิธีได้ประนมมือใส่หัว แล้วกล่าว
คำว่าสาธุ ชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีถวายดอกไม้ พวงมาลัย จุกธูปเทียนบูชา ชาวบ้านบางคนอาจมีการ
ถวายเครื่องสักการะและมีการบนบานกับเจ้าปู่เพื่อขอสิ่งต่างๆ เป็นกรณีพิเศษ

-
1	สอคมื้อนี้	=	ถึงวันนี้
2	เป็นมื่อดี	=	เป็นวันดี
3	เฮา	=	เรา
4	เฮ็ด	=	ทำ
5	เบ็ง	=	ดู
6	อยู่สู้มกินเย็น	=	ให้อยู่ด้วยความอุดมสมบูรณ์
7	เบ็ด	=	หมด
8	แสง	=	แรง
9	อีหยัง	=	อะไร

ภาพที่ 4.6 จำผู้ประกอบพิธีกำลังถวายเหล้าขาวแก่เจ้าปู่หมื่นตื้อ

1.2 พิธีก่อพระเจดีย์ทราย

การขนทรายเข้าวัดก่อเจดีย์ทราย หรือชาวอีสานเรียกกันว่า “พระทราย” คือ ทรายที่ก่อเป็นกองแล้วเอาธงผ้าธงกระดาษไปปักไว้บนยอดและรอบๆ โบราณอีสานเรียกว่า “ก่อประทาย” บ้าง เรียกว่า “กองประทาย” บ้าง หรือจะเรียกให้ตรงกับคำบาลีว่า “วาลุกเจดีย์” ซึ่งแปลว่า เจดีย์ทราย ซึ่งได้แก่ ก่อกองพระทรายนั่นเองมูลเหตุของประเพณีการก่อเจดีย์ทรายในจารีตที่ห้านั้น มีเรื่องเล่าในพระไตรปิฎกว่า ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปถึงหาดทรายริมฝั่งแม่น้ำใกล้เมืองพระองศ์ได้ทอดพระเนตรเห็นทรายขาวบริสุทธิ์ผุดผ่อง และมีจิตใจเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์จึงได้กวาดเอาทรายมากองบูชาพระรัตนตรัยนับได้ 84000 กอง เท่ากับจำนวนที่เกี่ยวกับหมวดธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ตลอดช่วงที่บำเพ็ญพุทธกิจ 45 พรรษา ครั้นแล้วจึงได้เสด็จไปทูลถามพระพุทธเจ้าถึงอานิสงส์ของการก่อเจดีย์ทรายถึง 84000 องค์ หรือเจดีย์ทรายเพียงองค์เดียวก็ได้อานิสงส์มาก คือจะไม่ตกนรกหลายร้อยชาติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเกิดเป็นมนุษย์สมบัติเพียบพร้อมไปด้วยยศศักดิ์บริวาร มีเกียรติชื่อเสียงขจรไปทั่วทิศานุทิศ ครั้นตายไปจะประสบสวรรค์สมบัติมีนางฟ้าเป็นบริวารโดยอาศัยเหตุที่การก่อเจดีย์ทรายมีอานิสงส์มาก คนอีสานโบราณจึงนิยมก่อพระทราย หรือเจดีย์ทรายเป็นประจำทุกวันนี่ประเพณีในการทำบุญอีก

อย่างหนึ่งเทศกาลนี้ คือ การปล่อยสัตว์ เช่น นก ปลา หอยเต่า เหล่านี้เป็นที่นิยมปล่อยกัน เพราะถือว่า การปล่อยสัตว์อื่นนั้น มีบุญมาก เป็นการปลดปล่อยสัตว์ให้พ้นทุกข์ในเทศกาลเดือนห้านี้ด้วย (พระสุตฺติ ชาครธัมโม 2553: 25-27)

โดยทั่วไปการก่อเจดีย์ทรายจะทำในวันใดวันหนึ่งระหว่างวันที่ 13-15 เมษายน แต่สำหรับชาวบ้านแก่งจะถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เป็นหลัก จะทำโดยการขนทรายมาก่อเป็นรูปเจดีย์หรือสัตว์ต่างๆ ปักธงหลากสี มีรูปเทียนและดอกไม้เป็นเครื่องบูชา เพื่อใช้หนี้กรรมสงฆ์ที่ทรายติดมือติดเท้าเวลาไปวัด ทรายที่ก่อพระเจดีย์นำไปใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างสาธารณประโยชน์ต่างๆ หรือถมพื้นที่วัดต่อไป ถือเป็นการทำบุญอีกลักษณะหนึ่ง (พระครูวรเจติยาภิรักษ์ 2554: 67-68) พิธีก่อพระเจดีย์ทรายถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นที่ชาวตำบลบ้านแก่งได้ทำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

1.2.1 ความสำคัญของพิธีก่อพระเจดีย์ทราย

การก่อเจดีย์ทรายเป็นการแสดงออกถึงความความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของผู้ที่ร่วมก่อเจดีย์ และถวายเป็นพุทธบูชาแก่องค์พระธาตุหนองสามหมื่นที่ให้ความปกป้องรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข อีกทั้งทรายที่ก่อก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างสาธารณประโยชน์ได้ด้วย

1.2.2 ขั้นตอนการเตรียมก่อนพิธีก่อพระเจดีย์ทราย

1) สถานที่ และเวลา

(1) สถานที่ทำพิธี คือบริเวณรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น สำหรับที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่นมีพิธีนี้เพื่อเป็นการถวายเป็นสิ่งสักการะแก่องค์พระธาตุหนองสามหมื่น ด้วยเหตุนี้จึงเอาบริเวณรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นที่ประกอบพิธี

สำหรับเวลาในการเริ่มพิธีจะกำหนดการในช่วงเช้าเวลา 7.30 น. โดยประมาณก่อนพิธีสงกรานต์ เหตุที่ชาวบ้านเลือกเอาตอนเช้าเพราะอากาศกำลังดีสบายไม่ร้อนจนเกินไป ถ้าสายกว่านี้ จะทำให้มีแสงแดดในระหว่างก่อพระเจดีย์ทราย และระหว่างช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคมอากาศกำลังร้อนอบอ้าว

2) อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีก่อพระเจดีย์ทราย

การเตรียมอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในพิธี ดังนี้

(1) ทราย ถังน้ำ ก่อนถึงวันประเพณีชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะมีการขนทรายมากองไว้ที่บริเวณจะทำพิธี การขนทรายเข้าวัดเป็นการทดแทนจากการเดินเข้าไปในวัดทรายย่อมจะติดเท้าออกไปนอกวัดเป็นบาปกรรม จึงมีประเพณีขนทรายมาทดแทนจึงจะพ้นบาป

ชาวชนบทบางแห่งถือว่า การชนทรายใส่วัดเป็นการขอขมา “ช่วงแก้วทั้งสาม” คือบริเวณวัด เพราะตนเคยเข้าไปวัด เมื่อเดินกลับออกมาเมื่อทรายติดฝ่าเท้าออกมาด้วยถือว่าเป็นบาป เหมือนกันจึงต้องชนทรายเข้าไปชดใช้วัดปีละครั้ง บางแห่งก็ถือว่าบริเวณวัดเป็นสถานอันศักดิ์สิทธิ์ เขาจะแสดงกิริยาว่าจ้อออกมาที่แสดงถึงความเคารพ จะไม่ถ้อยอุจจาระปัสสาวะ ถ่มน้ำลาย ขากเสมหะ เป็นต้น ในวัดเป็นอันขาดถือว่าเป็นบาป (สุเมธ เมธาวิทยกุล 2532: 9)

สำหรับถ้ำน้ำใช้สำหรับไว้ชนทราย หรือตักน้ำมารดทรายในกรณีทรายแห้งเกินไปก็ต้องใช้น้ำประพรมทรายเพื่อให้เกิดความชุ่มชื้น จะได้สะดวกในการก่อพระเจดีย์ทราย

(2) *ธงฟ้าสีที่ตัดเป็นรูปต่างๆ และกระดาษสี* ชาวบ้านบางส่วนจะมีการตัดผ้าและกระดาษสีต่างๆมาเป็นรูปธง ทำเป็นรูปสามเหลี่ยมบ้าง ยาวบ้าง สี่เหลี่ยมบ้าง ทำลวดลายให้น่าดูเอาไม้ไผ่มาทำคันทง สำหรับนำไปปักไว้ที่กองเจดีย์ทรายในวันรุ่งขึ้น ตามความเชื่อชาวบ้านถือว่าการทานธงนั้นจะสามารถช่วยให้ผู้ที่มิบาปหนักถึงตกรกนั้นสามารถพ้นจากขุมนรกได้ ชายธง จะได้เกี่ยวพันเอาตัวของเขาพ้นจากขุมนรกมาได้ ชาวบ้านจึงนิยมที่ตัดธงด้วยผ้าและกระดาษสีต่างๆเป็นรูปธงสามเหลี่ยมชายธงบ้าง เป็นรูปลวดลายต่างๆ ยาวบ้าง ไปผูกปลายไม้ (สวัสดิ์ แสดง 2555: สัมภาษณ์)

(3) *เส้นด้ายสายสิญจน์* สายสิญจน์ แปลว่า สายรคน้ำ ในปัจจุบันได้แก่สายที่ทำด้วยด้ายดิบโดยวิธีจับเส้นด้ายในเข็ดสาวชกออกมาเป็นห่วงๆ ให้สัมพันธ์เป็นสายเดียวกันจากด้ายในเข็ดเส้นเดียวจับออกครั้งแรกเป็น 3 เส้นม้วนเข้ากลุ่มไว้ ถ้าต้องการให้ได้สายใหญ่ก็จับอีกครั้งหนึ่ง จะกลายเป็น 9 เส้น ในงานมงคลใช้สายสิญจน์ 9 เส้นไม่ใช่ 3 เส้น (ศาสนพิธีเล่ม 2 ฉบับมาตรฐาน 2536: 144) สายสิญจน์สำหรับใช้ในพิธีก่อพระเจดีย์ทราย ทำจากฝ้ายทอมือของชาวบ้านที่ต้องทำจากฝ้ายทอมือเพื่อให้ผู้ทำมีความเพียรในการดึงเส้นด้ายออกมาจากฝ้ายดั่งเหมือนกับการก่อเจดีย์ทรายกว่าจะก่อได้แต่ละกองก็ต้องใช้ความพิถีพิถันในการทำ ซึ่งเป็นคติธรรมแอบแฝงอยู่

(4) *ดอกไม้* ดอกไม้ที่ใช้สามารถใช้ดอกไม้หลากชนิด ส่วนมากจะเป็นดอกไม้ที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ดอกมะลิ ดาวเรือง กุหลาบ ดอกบัว เป็นต้น

(5) *รูปเทียน* รูปเทียนถือว่ามีส่วนสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมทุกพิธีในประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ พิธีก่อพระเจดีย์ทรายก็เช่นเดียวกัน

(6) *ไม้ไผ่ ตะปู* ชาวบ้านบางส่วนจะมีการผ่าไม้ไผ่ออกเป็นซี่แล้วทำเป็นคันทงเล็กๆ เหมือนเสาธงยาวบ้างสั้นบ้างตามแต่ขนาดที่จะใช้ อีกส่วนหนึ่งทำเป็นไม้รูปเจดีย์

สี่เหลี่ยมซึ่งต้องใช้ไม้ไผ่จริงตีด้วยตะปูต่อขึ้นเป็นชั้นๆ จะเป็น 3 ชั้น 5 ชั้น หรือ 7 ชั้น แล้วแต่ความต้องการของผู้ที่ก่อ

1.2.3 ผู้เกี่ยวข้องในพิธีก่อพระเจดีย์ทราย

1) ผู้ประกอบพิธีก่อพระเจดีย์ทราย ผู้ประกอบพิธีจะเป็นบุคคลสำคัญของวัด เช่น มรรคทายกวัด อุบาสก- อุบาสิกาประจำวัด เพราะเป็นผู้ที่รู้เกี่ยวกับสถานที่ของวัดเป็นอย่างดีเป็นผู้ประกอบพิธี (ลา ชาดิลัม 2555: สัมภาษณ์)

2) ผู้จัดเตรียมงาน ผู้เข้าร่วมงานบางส่วนต้องจัดเตรียมอุปกรณ์ ประกอบไปด้วย ทราย ไม้ ฟ้า กระดาษ รูป เทียน และส่วนอื่นๆ

3) ผู้เข้าร่วมพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีก่อเจดีย์ทรายจะเป็นชาวบ้านทั่วไปไม่จำกัดเพศอายุ เช่น เด็ก หนุ่มสาว ผู้สูงอายุ นักท่องเที่ยวทั่วไปที่เดินทางมาเที่ยวในงานประเพณีสงกรานต์พระราชอุทยานสามหมื่น

1.2.4 ขั้นตอนการปฏิบัติของพิธีก่อพระเจดีย์ทราย

เมื่อผู้ประกอบพิธีมาถึงจะบอกให้ทุกคนที่เข้าร่วมเริ่มก่อพระเจดีย์ทรายได้ ชาวบ้านที่เข้าร่วมทุกเพศทุกวัยจะเริ่มก่อพระเจดีย์ทรายเป็นกลุ่ม กลุ่มละสามคนบ้างห้าคนบ้างแล้วแต่กลุ่มไหนจะมากจะน้อยตามความสะดวกผู้ที่ก่อพระเจดีย์ทราย ทุกคนช่วยกันทำโครงสร้างเจดีย์ ไม้จริงมาตีกรอบเป็นสี่เหลี่ยม ลดหลั่นกันเตรียมไว้โดยทำเป็น 3 ชั้น การเตรียมสร้างโครงสร้างด้วยไม้ไผ่นี้ ชาวบ้านจะพากันมาสานเตรียมไว้ลดหลั่นกัน ฐานกว้าง ประมาณ 4 เมตร ชั้นที่ 2 ประมาณ 3 เมตร ชั้นที่ 3 ประมาณ 2 เมตร ชั้นที่ 4 ประมาณ 1 เมตร ความสูงของเจดีย์แต่ละชั้นสูงประมาณ 1 เมตร หรือต่ำกว่านั้นก็ได้ ชาวบ้านบางกลุ่มจะทำเป็นเจดีย์ใหญ่ มีเจดีย์ดีเล็กๆ เป็นบริวารล้อมรอบ จะมากน้อยนั้นแล้วแต่ศรัทธาผู้ที่ก่อ เมื่อทุกกลุ่มก่อเสร็จแล้วจะมีการเอาไม้เสียบตรงกลางเจดีย์แล้วประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ รูปเทียน ออกเป็นรูปทรงต่างๆ ตามแต่จินตนาการของผู้ก่อ แต่ที่ขาดไม่ได้จะต้องมีการก่อเป็นรูปองค์พระธาตุหนองสามหมื่น และมีเจดีย์เล็กๆ ล้อมรอบเป็นบริวารของพระธาตุ ทุกคนที่เข้าร่วมต่างก็สนุกสนานเป็นกันเอง ช่วยกันอย่างขะมักเขม้นร่วมแรงร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียว เมื่อก่อพระเจดีย์ทรายเสร็จแล้วผู้เข้าร่วมพิธีพร้อมกันที่ลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเพื่อประกอบพิธีถวายพระเจดีย์ทราย ผู้ประกอบพิธีเอาสายสิญจน์ที่ทำจากฝ้ายโยงเส้นสายสิญจน์ผูกกับพระเจดีย์ทรายทุกกองแล้วดึงเส้นด้ายมาโยงใส่ด้านหน้าองค์พระธาตุ โดยพันรอบไว้องค์พระธาตุเสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีจุดธูปเทียนกล่าวถวายบูชาพระรัตนตรัย 3 จบ จากนั้นผู้ประกอบพิธีกล่าวถวายพระเจดีย์ทรายเป็นภาษาบาลี และผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนพนมมือแล้วกล่าวตาม ดังข้อความต่อไปนี้

อิมานี มะยั้ง กันเต วาลูกานี สปริวารานี

ดิระตะนัสสะ โอนชะยามะ สาธุโน กันเต ดิระตะนัง

ปะฎีกคัณหาตุ อัมหากัง ทิฆา รัตตัง หิตายะ สุขายะ

เสร็จแล้วกล่าวข้อความต่อไปนี้ ข้าแต่พระรัตนตรัยแก้วสามประการ มูลศรัทธาหนุ่มเฒ่าหญิงชาย ขอถวายวาลูกาเจติยะวิเศษ ไว้ในเขตแก้วพระอาราม ขอให้ความปรารถนาจงมีแก่ข้าพเจ้า สมความตั้งใจปรารถนาที่ได้อธิษฐานไว้ ขอเป็นปัจจัยต่อบ้านเมืองเรา ให้อยู่เย็นเป็นสุข สาธุ สาธุ สาธุ เป็นอันเสร็จพิธีทุกคนต่างแยกย้ายกันไปเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป (สวัสดี แสดง 2555: สัมภาษณ์)

การถวายเจดีย์ทราย เปรียบเสมือนว่าเอาเจดีย์ทรายที่ได้ก่อสร้างแล้วไปให้องค์พระธาตุท่านได้ชื่นชม ว่าชาวบ้านมีความตั้งใจจริงต่อองค์พระธาตุมีความสำนึกบุญคุณ มีความเคารพศรัทธาต่อองค์พระธาตุมิได้เสื่อมศรัทธา และจะปฏิบัติเช่นนี้ตลอดไปจนชีวิตหาไม่ นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าการก่อพระเจดีย์ทรายจะทำให้มีบุญมหาศาลจะมีค่ามากเหมือนเม็ดยาที่ก่อ เป็นคนมีปัญญากล้าแข็งละเอียดเหมือนทราย (สุจินดา พลวัฒน์ 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.7 ด้ายสายสิญจน์ที่ผูกโยงกับกองพระเจดีย์ทราย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม บางปีทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้จัดให้มีการประกวดการก่อพระเจดีย์ทรายโดยมีการให้รางวัลและเพื่อประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของตำบลบ้านแก้ง (สุนทร วงศ์วิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่า การก่อพระเจดีย์ทรายเป็นนโยบายหรือกุศโลบายอย่างหนึ่งในการเพิ่มปริมาณดินในบริเวณวัด และก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีกันมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันเหมือนกับกองทรายที่ก่อ โดยผ่านทางพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งการก่อเจดีย์มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และมีคติความเชื่อต่างๆ แอบแฝงอยู่ในพิธีกรรม

1.3 พิธีสงฆ์พระธาตุ

การสงฆ์พระธาตุ เป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงการบูชาพระธาตุอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในบริบททางวัฒนธรรมของชาวไทยภาคอีสาน การรดน้ำพระธาตุยังพบในวัฒนธรรมของกลุ่มชนในภูมิภาคอื่นๆ ด้วย อาทิเช่น ไทยวนภาคเหนือ ลาวในประเทศลาว ไทลื้อในประเทศจีน เป็นต้น ทั้งนี้ส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นการทำบุญและสร้างความเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตและชุมชน รวมทั้งยังเชื่อว่าหากสงฆ์พระธาตุแล้วบ้านเมืองก็จะมีความสุขมีความอุดมสมบูรณ์ การสงฆ์น้ำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในวัฒนธรรมอีสานนั้น มิได้มีเพียงการสงฆ์น้ำบูชาพระธาตุเท่านั้น แต่ยังมี การสงฆ์น้ำพระพุทธรูป การสงฆ์น้ำพระสงฆ์ การสงฆ์น้ำศาลปู่ตา การสงฆ์น้ำหลักบ้านหลักเมือง การสงฆ์น้ำต้นไม้หามายเมือง การสงฆ์น้ำผู้อาวุโสในชุมชน เป็นต้น ในวัฒนธรรมอีสาน มีพิธีการสงฆ์น้ำพระธาตุในหลายจังหวัด อาทิเช่น การสงฆ์น้ำพระธาตุอานนท์ จังหวัดยโสธร การสงฆ์น้ำพระธาตุศรีสองรัก จังหวัดเลย การสงฆ์น้ำพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ซึ่งมักจะจัดตรงกันในช่วงเดือนสี่ของทุกๆ ปี คือช่วงสงกรานต์หรือปีใหม่ไทยโดยมีคติความเชื่อว่าเป็นการชำระทำความสะอาดองค์พระธาตุและเป็นการแสดงความเคารพการระต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผลของการสงฆ์น้ำพระธาตุนี้ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นเสมือนน้ำได้นำพาเอาความชุ่มเย็นมาสู่ชีวิต สามารถดับความทุกข์กังวลใจขัดเกลาคใจให้บริสุทธิ์และปราศจากมลทินต่างๆ อีกทั้งอันสงฆ์ในการสงฆ์น้ำพระธาตุนี้ยังสามารถแผ่ผลบุญไปยังบรรพบุรุษและญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วด้วย (ปฐม หงส์สุวรรณ 2555: 11)

พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ ของชาวตำบลบ้านแก้ง ได้ปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี และเป็นพิธีดั้งเดิมที่มีมาแต่ยุคเริ่มแรก จนไม่สามารถสืบค้นได้ว่าพิธีนี้เกิดขึ้นเมื่อไหร่ พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุมีการประกอบพิธีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เดิมทีพิธีนี้พระสงฆ์จะเป็นผู้ประกอบพิธี หลังจาก พ. ศ. 2545 เป็นต้นมา พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุมีการเปลี่ยนแปลงในด้านผู้ประกอบพิธีกรรมจากพระสงฆ์เปลี่ยนมาเป็นเจ้าประจำหมู่บ้านเป็นผู้ประกอบพิธีแทนในประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุก่อน

พิธีสงฆ์พระราชทานชาวบ้านจะมีการทำน้ำอบน้ำหอม และน้ำขมิ้น มีตกแต่งสถานที่และทำความสะอาดบริเวณรอบๆ องค์พระธาตุหนองสามหมื่น (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย สันนิษฐานได้ว่าพิธีสงฆ์พระราชทานหนองสามหมื่น เป็นพิธีที่มีมาพร้อมกับการสร้างองค์พระธาตุยุคแรกๆ คงทำสืบทอดต่อกันมาหลายรุ่น เพราะพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นพระธาตุที่อยู่คู่กับชุมชนมาหลายร้อยปี

1.3.1 ความสำคัญของพิธี

พิธีสงฆ์พระราชทาน เป็นการแสดงออกถึงความเคารพบูชาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ดังที่ อนันต์ เจ้าทรัพย์ กล่าวว่า จะช่วยส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น ปีหนึ่งได้มีโอกาสสร้างพระราชทานไปไหนมาไหนก็จะทำให้ชีวิตแคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง หลังจากที่ได้ร่วมพิธีแล้ว จะเกิดความสบายใจ มีความรู้สึกว่าตนเองลี้ภัยจากความทุกข์ใจต่างๆ (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

1.3.2 ขั้นตอนการเตรียมก่อนพิธีสงฆ์พระราชทาน

1) สถานที่

พระธาตุหนองสามหมื่น การเตรียมสถานที่ถือว่ามีความสำคัญกับการจัดงานทุกประเภท สำหรับงานประเพณีสร้างพระราชทานหนองสามหมื่น ใช้บริเวณรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เป็นที่ประกอบพิธีกรรม ลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น สำหรับถวายเครื่องสักการะผู้ที่ได้รับแต่งตั้งจากคณะกรรมการจัดงาน จะเป็นผู้ที่ดูแล ก่อนพิธีจะเริ่มขึ้นผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบส่วนนี้จะต้องมาจัดสถานที่ตกแต่งสิ่งต่างๆ ให้เรียบร้อย ส่วนรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น สำหรับผู้เข้าร่วมพิธีเดินรอบสร้างพระราชทานจะมีเจ้าหน้าที่และชาวบ้านช่วยกันทำความสะอาดปิดกวาดบริเวณรอบๆ เพื่อไม่ให้สถานที่เกิดความสกปรก

2) อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีสงฆ์พระราชทาน

(1) บายศรีชุดเล็ก ใช้ในพิธีจะประดับไปด้วย ดอกไม้มงคลต่างๆ เป็นบายศรีที่ใช้ในการสักการะบูชาเทพยดา การทำพานบายศรีแต่ละท้องถิ่นก็ทำแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของท้องถิ่น โดยจุดมุ่งหมายการทำก็คล้ายๆ กัน พานบายศรีที่ใช้ในพิธีสร้างพระราชทานมี 2 พาน เพื่อบูชาพระธาตุ 1 คู่ และเทพยดา 1 คู่

(2) ผ้าไตร ผ้าไตรที่ใช้ 12 ไตรชาวบ้านถือว่าการถวายผ้าไตรเป็นเครื่องสักการะนั้น เพราะองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของพุทธศาสนา (พระครูสุธรรมโฆษ 2555: สัมภาษณ์)

(3) ดอกไม้บูชา ได้แก่ ดอกบัว ดอกดอกมะลิ ดอกพุด พวงมาลัย เป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในทุกพิธีกรรม เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระรัตนตรัย

(4) รูปเทียน รูปที่นำมาจุดคือรูปหอม เพื่อให้ควันจากกำยานนั้น ขับไล่กระแสดังชั่วร้ายและไม่บริสุทธิให้ออกจากพิธี ส่วนควันรูปนั้นแทนสื่อในการนำเครื่องสักการะและคำภาวนาไปถวายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ประกอบ ละครดึกดำ 2555: สัมภาษณ์)

(5) น้ำอบน้ำหอม ชาวบ้านตำบลบ้านแก่งจะทำน้ำอบน้ำหอมเตรียมไว้ก่อนถึงวันประเพณี เพื่อสะดวกในการใช้เมื่อถึงพิธีสงฆ์พระราชอุ เป็นน้ำอบน้ำหอมดอกไม้สดช่วยในเรื่องของจิตใจ

การทำน้ำอบน้ำหอมที่ใช้สงฆ์พระราชอุ หนองสามหมื่น มีรายละเอียดดังนี้ (สุจินดา พลวัฒน์ 2555: สัมภาษณ์)

ส่วนผสมในการทำน้ำอบน้ำหอม

ก. น้ำสะอาด ควรใช้น้ำฝน

ข. ชะลูด คือ พืชที่ได้จากการนำเอากิ่งมาตากให้แห้ง มีสรรพคุณหอมหวานให้ความสดชื่นกระปรี้กระเปร่า

ค. ดอกมะลิ ใบเตย ลูกมะกรูด ดอกกระดังงาไทย

ง. น้ำตาลทรายแดง พืชที่ทำมาจากอ้อยแต่ไม่ฟอกสี รสหอมหวาน

นำรับประทาน

จ. แป้งหิน คือแป้งเม็ดทำมาจากดินขาวไม่มีกลิ่น

ฉ. พิมเสน คือพืชชนิดหนึ่งซึ่งได้มาจากการสกัดต้นและใบของ

พิมเสน

ข. หัวน้ำหอม จันทน์รอง มะลิ ลำเจียก กระดังงา อัญชัญ กุหลาบ

จำนวน 6 ชนิดซึ่งได้จากการกลั่นมาจากดอก

ช. ขี้ผึ้งแท้ ได้จากรังผึ้งส่วนที่เก็บน้ำผึ้ง นำมาบีบเอาน้ำผึ้งออกเหลือแต่ขี้ผึ้ง

ฌ. กำยาน คือยางของต้นกำยาน ส้มอมน้ำตาล กลิ่นหอมหวาน ใช้เป็นส่วนผสมในการทำเครื่องหอม เช่น เทียนอบ น้ำอบไทย สรรพคุณบำรุงหัวใจ ขับลม ดับกลิ่น

ญ. เทียนอบได้จากเทียนอบที่ทำสำเร็จ

เครื่องมือเครื่องใช้ หม้อเคลือบ กระจอน ทวน ตะคัน ผ้าขาวบาง กรวย ขวดใส่น้ำอบน้ำหอม ขั้นตอนแรก คือการปรุง โดยจะต้มน้ำให้เดือดก่อน แล้วปิดไฟ

จากนั้นจึงนำใบเตยที่ล้างสะอาดแล้ว ดอกกระดังงา เกาชะลูด แก่นจันทน์เทศ ใสลงไปหม้อแล้ว พักไว้ให้เย็นสนิท จึงถายน้ำใส่โถกระเบื้องที่มีฝาปิด โดยกรองน้ำด้วยผ้าขาวบางเพื่อเอาตะกอน ออก อบอุ่นด้วยควันเทียน 2-3 ครั้ง

ขั้นตอนที่สอง การอบร่ำกำยานนำกำยาน พิมเสน ใสโถรงบดยา บดให้ละเอียด ใช้ประมาณ 1 ช้อนโต๊ะ จากนั้นจึงผสม น้ำตาลทรายแดง ผิวมะกรูดป่นละเอียด อย่าง ละครึ่งช้อนชา แก่นจันทน์เทศบดหยาบ 2 ช้อนโต๊ะ ผสมส่วนผสมทั้งหมดเข้าด้วยกัน จากนั้นจึง หยคน้ำมันหอมกลิ่นมะลิ 3-4 หยด ผสมให้เข้ากันอีกครั้งหนึ่งพักไว้ วางทวนใน โถน้ำอบ ตัก ส่วนผสมที่

ได้ละ 1 ช้อนชา ใสตะกัน (ถ้วยเล็กๆ สำหรับใส่เครื่องร่ำ) ที่เผาไฟพอร้อน วางบนทวน แล้วปิดฝา น้ำอบให้สนิท ทิ้งไว้ประมาณ 10 -15 นาที ทำเช่นนี้ประมาณ 5-6 ครั้ง จนน้ำอบมีกลิ่นหอมและสี ออกเหลืองอ่อนใช้ได้

ขั้นตอนที่สาม การปรุง นำแป้งรำใส่ในโถรงบดยาบดแป้งให้ ละเอียด ใสพิมเสนเล็กน้อยประมาณ หนึ่งหยิบมือ ใส่น้ำมันจันทน์ และน้ำมันหอมกลิ่นมะลิ หรือ น้ำมันหอมดอกไม้ชนิดอื่นๆ ตามชอบ อย่างละ 5-6 หยด ลงในแป้งรำ บดให้เข้ากันจากนั้นจึงตักน้ำ อบในโถลงผสมในโถรงบดยา คนให้แป้งละลายดีแล้ว จึงเทลงในโถน้ำอบ คนให้ส่วนผสม ทั้งหมดเข้ากัน แล้วจึงกรองด้วยผ้าขาวบางอีกครั้ง นำบรรจุลงขวด

ภาพที่ 4.8 น้ำอบน้ำหอมที่ใช้สรองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

(6) **น้ำขมิ้น** นอกจากการทำน้ำอบน้ำหอมแล้ว ชาวบ้านตำบลบ้านแก้งยังมีการทำน้ำขมิ้นสำหรับใช้สรงองค์พระธาตุอีกด้วย

ก. **ขมิ้น** เป็นพรรณไม้ล้มลุก มีเหง้าอยู่ใต้ดินมากเป็นพรรณไม้เดียวกันกับว่านหรือขิง มีลำต้นสูงประมาณ 50-70 ซม. เนื้อในจะมีสีเหลืองอมส้ม และมีกลิ่นหอม เป็นใบเดี่ยวขนาดใหญ่ รูปหอกแกมขนานกัน กว้างประมาณ 8-10 ซม. และยาวประมาณ 30-40 ซม. ก้านใบยาวราวประมาณ 8-15 ซม. เป็นก้านใบแคบ ๆ มีร่องแผ่ลือออกเล็กน้อย หน้าแล้งใบนั้นจะแห้งเหลืองง้าใต้ดินอยู่ ห้ามรดน้ำเพราะ ถ้าแฉะไปเหง้าก็จะเน่า แต่ถ้าฤดูฝน ฝนตกก็จะแทงต้นใหม่และออกดอก ดอกจะออกเป็นช่อใหญ่สวย ก้านช่อนั้นจะยาวพุ่งออกมาจากใต้ดิน ก้านช่อดอกมียาวประมาณ 5-8 ซม. ส่วนใบประดับสีเขียวอ่อนๆ หรือสีขาว ตรงปลายช่อดอกจะมีสีชมพูอ่อน จะจัดเรียงซ้อนกันอย่างระเบียบ ใบประดับ 1 ใบ จะมีดอกอยู่ 2 ดอก ใบประดับย่อยนั้นรูปขอบจะขนานยาว กลีบรองกลีบดอกจะเชื่อมติดกันเป็นรูปท่อ มีขน กลีบดอกจะมีสีขาว ตรงโคนเชื่อมติดกันเป็นท่อยาว ปลายของมันจะแยกเป็น 3 ส่วนเกสรตัวผู้มีลักษณะคล้ายกลีบดอก มีขน ส่วนอับเรณูจะอยู่ใกล้ๆ ปลายท่อเกสรตัวเมีย และยาว ยอดเกสรตัวเมียเป็นรูปปากแตร เกลี้ยง รังไข่ จะมีอยู่ 3 ช่อง แต่ละช่องนั้น จะมีไข่อ่อนอยู่ 2 ใบ

ภาพที่ 4.9 น้ำขมิ้นที่บรรจุใส่ขวด สำหรับใช้สรงองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

ข. การทำน้ำขมิ้น น้ำขมิ้นที่ขูดได้แล้วมาล้างน้ำให้สะอาด จากนั้นนำขมิ้นมาบดให้ละเอียด นำขมิ้นที่บดละเอียดแล้วมาผสมกับน้ำสะอาดพอประมาณที่เตรียมไว้ คลุกขมิ้นให้เข้ากับน้ำสะอาดพอเหมาะสมหรือแล้วแต่ผู้ที่ต้องการให้น้ำขมิ้นออกสีเหลืองเข้มหรือจาง หลังจากนั้นนำน้ำขมิ้นที่ได้มากรองใส่ผ้าขาว เสร็จแล้วบรรจุใส่ขวดเปล่า หรือขันทองเหลือง แล้วนำไปตรงองค์พระธาตุ พระพุทธรูป พระสงฆ์ ตลอดจนผู้ที่ตนเองเคารพนับถือ (ประมาณ แก้วมณี 2555: สัมภาษณ์)

(7) ผลไม้ ถาดผลไม้ใช้ถาดทองเหลืองหรือถาดสแตนเลส โดยเลือกให้เหมาะสมกับจำนวนผลไม้ ผลไม้ที่ใช้เป็นผลไม้ไม่มีชื่อเป็นมงคลประกอบไปด้วย กล้วย แก้วมังกร ทับทิม ส้มโอ สับปะรด มะพร้าวอ่อน มะม่วงสุก และส้ม เป็นการถวายเครื่องสักการะและบูชาองค์พระธาตุด้วยผลไม้

(8) ดอกกุหลาบ ชาวตำบลบ้านแก่งตั้งแต่สมัยโบราณ เชื่อว่าควรปลูกต้นกุหลาบ หรือราชพฤกษ์ไว้ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของที่อยู่อาศัย เพื่อให้ผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านเรือนมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นทวีคูณ และยังมีความเชื่อว่าบ้านใดปลูกต้นกุหลาบ ไว้ประจำบ้านจะช่วยให้มีเกียรติมีศักดิ์ศรีด้วย จากความเชื่อดังกล่าว ทำให้ชาวตำบลบ้านแก่งได้นำดอกกุหลาบมาจัดทำเป็นขบวนแห่บูชาเพื่อนำไปถวายองค์พระธาตุและตอนที่น้ำอบน้ำหอมมาสร้างน้ำพระธาตุก็จะนำดอกกุหลาบใช้ในการประพรมน้ำอบน้ำหอมให้กับองค์พระธาตุ หลังจากประพรมแล้วทุกคนก็จะนำดอกกุหลาบถวายแด่องค์พระธาตุเพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นทวีคูณนั่นเอง (พระครูวรเจดียงศิริรักษ์ 2554: 57-58)

(9) อื่นๆ เช่น เครื่องขยายเสียง ระฆัง ฆ้อง ดันเงินต้นทองอย่างละ 1 คู่ บั้งไฟ 3 บั้ง ตะไล เป็นต้น

1.3.3 ผู้เกี่ยวข้องในพิธีสร้างน้ำพระธาตุ

1) จำ คือผู้ประกอบพิธีกรรมสร้างน้ำพระธาตุ ในประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น คือ นายฉลอง นามวิจิตร ซึ่งเป็นจำประจำตำบลบ้านแก่ง เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการจัดงานให้เป็นผู้ที่รับผิดชอบในการประกอบพิธีกรรมหลัก 3 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีเช่นสรวง ประกอบด้วย การเช่นสรวงหอ โสภปฏา การเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นตื้อ และพิธีสร้างน้ำพระธาตุ

2) ผู้จัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธี เป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งจากคณะกรรมการจัดงาน ประกอบไปด้วย กลุ่มแม่บ้าน เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการทำน้ำอบน้ำหอม น้ำขมิ้นที่ใช้ในพิธี

สร้างน้ำพระธาตุและ มรรคทายกวัด หรือกรรมการวัด เป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้จัดเตรียมเครื่องสักการบูชาที่ใช้ในพิธี

3) คณะกรรมการจัดงาน ได้แก่ ประธานจัดงาน กรรมการฝ่ายต่างๆ บุคคลเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีสร้างน้ำพระธาตุ และความเรียบร้อยต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

4) ชาวบ้าน ที่มาร่วมในพิธีสร้างน้ำพระธาตุ หมายถึงชาวบ้านทั่วไปทุกเพศทุกวัย ที่มีความศรัทธาในประเพณีพิธีกรรมสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

1.3.4 ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีสร้างน้ำพระธาตุ

ขั้นตอนพิธีสร้างน้ำพระธาตุในประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ได้แก่ การแห่ขบวนบุปผชาติ การแห่รอบองค์พระธาตุ การถวายเครื่องสักการะ การสร้างน้ำพระธาตุ การจุดบั้งไฟถวาย มีรายละเอียดดังนี้ (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

1) การแห่ขบวนบุปผชาติ เริ่มขึ้นเวลา 8.00 น. โดยประมาณ เป็นวันสำคัญที่ชาวบ้านให้ความสำคัญและสนใจมาก เพราะมีกิจกรรมการประกวด แข่งขันชิงรางวัลหลายอย่าง ทำให้ทำกันด้วยความตั้งใจ มุ่งที่จะชนะ ทุกอย่างในขบวนจึงยิ่งใหญ่สวยงาม ขบวนแห่จะเริ่มจากทางเข้าบ้านแก้งแล้วเดินผ่านถนนทางเข้าวัดพระธาตุหนองสามหมื่นการแห่จะเป็นระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร เมื่อทุกขบวนพร้อมแล้วคนตรีมโหรีต่างๆ บรรเลงขึ้นทุกขบวนต่างก็เคลื่อนไหวตามกันไป สำหรับขบวนแห่ในประเพณีมีการจัดเป็นเขต เขตที่ 1 ประกอบไปด้วยกลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่ 3 เขตที่ 2 ประกอบไปด้วย กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่ 3 และขบวนขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง มี 3 ขบวน แต่ละกลุ่มจะมี 3 ขบวน รวมทั้งหมด 21 ขบวน เช่นขบวนแห่กลองยาว ขบวนแห่เทพีสงกรานต์ ขบวนแห่รำเชิงแบบอีสาน แต่ละขบวนล้วนเป็นการสื่อถึงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นอย่างชัดเจน ในจำนวนขบวนทั้งหมดนี้ บางขบวนจะไม่ประกวด แต่จะส่งร่วมขบวนเพื่อส่งเสริมงานและเป็นตัวอย่างให้ได้ชม เช่น ขบวนการแต่งกายแบบพื้นเมืองของตำบลบ้านแก้ง ขบวนแห่พานบายศรี ขบวนแห่ดอกกุหลาบ ขบวนแห่ตำนานนิทานพื้นบ้านพระสังข์ทอง ขบวนแห่ส่งเสริมงานดังกล่าว เป็นสิ่งที่ชาวตำบลบ้านแก้งชื่นชมและภาคภูมิใจ เพราะถือเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นเอกลักษณ์ และศิลปวัฒนธรรมที่ดีงาม ส่วนที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่นเต็มไปด้วยชาวบ้านของตำบลบ้านแก้งและชาวบ้านจากถิ่นอื่นที่เดินทางมาท่องเที่ยว ในงานจะมีพิธีกรรมประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความเป็นมาของการจัดงานบรรยายถึงสภาพองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเพื่อเชิญชวนให้มาร่วมงานอีกในปีต่อๆ ไป เมื่อขบวนแห่ทุกขบวนมาถึงบริเวณด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เสียงดนตรี มโหรีต่างๆ จะหยุดการละเล่น

จากนั้นประธานกรรมการจัดงานกล่าวรายงานความเป็นมาของการจัดงาน และกล่าวเปิดงานอย่างเป็นทางการ

2) การแห่รอบพระธาตุ หลังจากประธานกล่าวเปิดงานเสร็จแล้ว จำผู้ประกอบพิธีก็จะเริ่มทำพิธีตามลำดับ เป็นผู้นำการเดินแห่รอบองค์พระธาตุ 3 รอบ เจ้าหน้าที่จะมีการจุดตะไลไปด้วยจำนวนไม่จำกัด ขณะที่แห่รอบองค์พระธาตุนั้นชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีสำรวมกาย วาจา ใจ ด้วยอาการสงบระลึกลึถึงแต่สิ่งที่ดีๆ ที่ตนเองได้กระทำมาตลอดทั้งปี การแห่รอบองค์พระธาตุเป็นสิ่งสำคัญที่ยึดถือกันมาในอดีตและทำกันมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อครบ 3 รอบแล้ว จะมีการถวายเครื่องสักการะแก่องค์พระธาตุหนองสามหมื่น

ภาพที่ 4.10 ตัวแทนชาวบ้านกำลังนำเครื่องสักการะไปถวายองค์พระธาตุ

3) การถวายเครื่องสักการะ จะมีการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ผู้ประกอบพิธี สรงน้ำพระธาตุ คือจำ เมื่อพร้อมแล้ว จำ ผู้ประกอบพิธีจุดธูปเทียน แล้วกล่าวนำ ดังนี้

อะระหัง สัมมา สัมพุทโธ ะกะวะวา พุทโธชัง ะกะวันตัง อภิวาเทมิ
(กราบ 1 ครั้ง)

สวากขาโต ะกะวะตา ชัมโม ชัมมัง นะมัสสามิ (กราบ 1 ครั้ง)

สุปะฏิปันโน ะกะวะโต สวากะสังโฆ สังฆัง นะมามิ (กราบ 1 ครั้ง)

นะโม ตัสสะ ะกะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทโธสะ (3จบ)

หลังจากกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้ว จำ ผู้ประกอบพิธีกรรม กล่าวนำ คำบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ดังนี้

เจดีย์ยัง อภิวันทามิ ยัตถะ ธาตุปะติภูจिता
 พุทธัสสะ สาวะกานัญจะ พุทธะรูปัญจะ มะหาโพธิง
 อิมินา ปุญญะ กัมเมนะ โสตถิ เม สัพพะทา โหตุ
 ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ พระเจดีย์ อันเป็นที่ประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุ
 และพระธาตุของพระสาวกทั้งหลาย พระพุทธรูป และต้นพระศรีมหาโพธิ์
 ด้วยการกระทำอันเป็นบุญนี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ข้าพเจ้า ตลอดจนการทุก
 เมื่อเทอญฯ

ผู้ประกอบพิธีจะมีการบอกกล่าวขอมาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่นที่ได้ ล่วงเกินด้วย ภาย วาจาใจ เสร็จแล้วประธานในพิธียกเครื่องสักการะถวายประกอบไปด้วย พานบายศรีชุดเล็ก 2 คู่ ผ้าไตร 12 ไตร ถาดผลไม้ 3 ถาด ดอกกุณ พวงมาลัย และดอกไม้ชนิดอื่นๆ แล้ววางไว้บน โต๊ะที่จัดไว้ ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนต่างสำรวมด้วยอาการสงบ

ภาพที่ 4.11 เครื่องสักการบูชาของค์พระธาตุหนองสามหมื่น

4) การสร้างพระธาตุ ผู้เข้าร่วมพิธีนำน้ำอบน้ำหอมและน้ำมันสร้างไปที่องค์พระธาตุ โดยเดินรอบทักษิณ 3 รอบ ระหว่างที่สร้างน้ำองค์พระธาตุทุกคนที่เข้าร่วมพิธีจะระลึกแต่สิ่งที่ดีๆ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว หลังสร้างน้ำรอบทักษิณ 3 รอบเสร็จแล้วชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธี กราบองค์พระธาตุ 3 ครั้ง แล้วเดินออกมาด้านนอกกำแพงองค์พระธาตุ ให้ชาวบ้านที่ยังไม่ได้สร้างน้ำองค์พระธาตุได้เข้ามาสร้างองค์พระธาตุ

การบูชาพระบรมธาตุสมัยในอดีตมักจะบูชาพระบรมธาตุด้วยเครื่องหอมและข้าวตอกดอกไม้ ตามปกติแล้วจะสร้างพระธาตุด้วยน้ำสะอาด อาจเจือด้วยน้ำหอม เนื่องจากองค์พระบรมธาตุส่วนใหญ่บรรจุอยู่ใต้ฐานพระเจดีย์ การสร้างน้ำจึงกระทำโดยการรดน้ำไปบนองค์พระเจดีย์ พระธาตุบางองค์จะต้องใช้น้ำจากแหล่งพิเศษ อย่างเช่น การสร้างน้ำพระธาตุศรีจอมทอง ใช้น้ำจากแหล่งน้ำแม่กลางเจือด้วยน้ำหอมหรือแก่นจันทร์ นอกจากนี้การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ยังสัมพันธ์กับการเกิดชุมชนเมืองต่างๆ อันก่อให้เกิดศรัทธาและความเชื่อ และวัฒนธรรมร่วมกันของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางแห่งจิตใจ (ธงชัย เมืองจันทร์ 2549: 107)

ภาพที่ 4.12 การสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นของชาวบ้าน

5) การจุดบั้งไฟถวาย ระหว่างที่ผู้ร่วมพิธีกรรมสงฆ์นำพระธาตุเดินเวียนรอบทักษิณาสงฆ์นำพระธาตุอยู่นั้น เจ้าหน้าที่จะมีการตีฆ้อง ตีระฆัง ไปด้วย เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่ของประเพณีของท้องถิ่น หลังจากเสร็จแล้วมีการจุดบั้งไฟ 3 บั้ง การจุดบั้งไฟถวายองค์พระธาตุ เป็นการจุดเพื่อเสี่ยงทาย จะมีการจุด 3 บั้ง (3 ครั้ง) จุดบั้งแรก เพื่อบูชาองค์พระธาตุ และเสี่ยงทายคน กล่าวคือถ้าจุดแล้วบั้งไฟขึ้นแสดงว่าคนในหมู่บ้านจะอยู่ดีมีความสุข ไม่ล้มตายด้วยโรคภัยอันตรายต่างๆ จุดบั้งที่สองจุดเพื่อเสี่ยงทายสัตว์คือวัว ควาย หรือสัตว์เลี้ยงต่างๆ ของคนในหมู่บ้าน ถ้าจุดขึ้น แสดงว่าสัตว์ต่างๆ เหล่านี้จะไม่ตายด้วยโรคห่า หรือโรคระบาด จุดบั้งที่สาม เพื่อเสี่ยงทายฟ้าฝน กล่าวคือถ้าบั้งไฟขึ้นแสดงว่าฟ้าฝนในปีนี้จะดี การทำการเกษตรจะได้ผล (อุย จวบศักดิ์ 2555: สัมภาษณ์)

ในอดีตนั้น พิธีกรรมสงฆ์นำพระธาตุ เป็นการจัดงานตามรูปแบบของชาวบ้านจัดกันเอง มีการประชุมเตรียมการในวัดโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ในพิธีไม่มีขบวนแห่ ไม่มีการเปิดงาน จัดทำที่วัดตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตรที่วัด จากนั้นทำพิธีสงฆ์นำพระธาตุ เป็นอันเสร็จพิธีกรรม (ประกอบ สระดินคำ 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.13 การจุดบั้งไฟถวาย ในพิธีสงฆ์นำพระธาตุ

1.4 พิธีสมโภช

พิธีสมโภชเป็นส่วนหนึ่งในประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น เป็นพิธีกรรมที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา เป็นประจำทุกปี พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะชาวบ้านในตำบลบ้านแก้ง พร้อมใจกันประกอบพิธีสมโภชขึ้น เพื่อแสดงความนอบน้อมและระลึกถึงองค์พระธาตุหนองสามหมื่น และเพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น

1.4.1 ความสำคัญ

พิธีสมโภช จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น และร่วมระลึกถึงบุญคุณขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น ซึ่งชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่า องค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตำบลบ้านแก้ง

1.4.2 ขั้นตอนการเตรียมก่อนพิธีสมโภช

1) สถานที่

(1) บริเวณองค์พระธาตุหนองสามหมื่น จัดเตรียมพื้นที่จำนวน 4 หลัง โต๊ะเก้าอี้ ชุดรับแขกผู้มีเกียรติและประชาชนทั่วไป และทำปะรำพิธีสำหรับพระสงฆ์นั่งเจริญพระพุทธมนต์ ปูเสื่อยาวไว้ 4 ผืน สำหรับการรำถวาย หลังจากเสร็จพิธีเจริญพระพุทธมนต์และรำถวายองค์พระธาตุแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้ที่เกี่ยวข้องจัดพื้นที่รอบองค์พระธาตุใหม่โดยมีโต๊ะสำหรับตั้งพระพุทธรูปที่จะอัญเชิญลงมาประดิษฐานไว้ด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น จัดที่สำหรับใส่แจกันดอกไม้ กระจ่างรูป เชิงเทียนสำหรับตั้งเทียน

(2) อุโบสถ อุโบสถเป็นสถานที่เก็บพระพุทธรูปของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

อุโบสถ ชื่อเรียกอาคารซึ่งใช้เป็นสถานที่เฉพาะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ทำสังฆกรรม คำว่า “อุโบสถ” มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนาใน 4 ลักษณะ คือ

ก. อุโบสถ หมายถึงวันพระ ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์และคฤหัสถ์มาประชุมกันเพื่อแสดงธรรมและรับฟังธรรม

ข. อุโบสถ หมายถึงการแสดงพระปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยทุกๆ 15 วัน

ค. อุโบสถ หมายถึงการรักษาศีล 8 ของเหล่าฆราวาสในทุกๆ วันพระ

ง. อุโบสถ หมายถึงสถานที่ซึ่งพระสงฆ์ทำสังฆกรรม ร่วมกัน

คำว่าอุโบสถจึงเป็นการรวมเอาความหมายของพิธีกรรมมาใช้เรียกสถานที่ซึ่ง ใช้ทำพิธีกรรมนั้นๆ เดิมทีเรียกกันว่า “โรงพระอุโบสถ” แต่ต่อมาเรียกให้สั้นเข้าว่า “พระอุโบสถ” และในที่สุดก็เรียกกันเป็นภาษาปากว่า “โบสถ์” ในบางพื้นที่ก็มีคำเรียกพระอุโบสถด้วยชื่ออื่น เช่น ภาคอีสานเรียกว่า “สิม” ซึ่งที่จริงแล้วก็มีความหมายใกล้เคียงกัน เพราะ “สิม” กลายเสียงมาจากคำว่า “สิมา” ที่หมายถึงพื้นที่ที่ใช้ทำสังฆกรรมนั่นเอง (www.phuttha.com เข้าถึงเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2555)

2) อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีสมโภช

(1) สิ่งของที่ใช้ในการร่ำถวาย ได้แก่ ผ้าไตร ชุดรา บายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้น จันหมากเบ็ง (บายศรีชุดเล็ก) คนตรีประกอบการร่ำถวาย มีรายละเอียดดังนี้

ก. ผ้าไตร ผ้าไตร 1 ชุด สำหรับถวายองค์พระธาตุหลังจากที่การร่ำถวายจบลง จะมีการถวายผ้าไตร เพราะถือว่าองค์พระธาตุเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ประกอบ ละครคนดำ 2555: สัมภาษณ์)

ข. ชุดรา ประกอบไปด้วย เสื้อผ้า เครื่องประดับ ได้แก่ เข็มขัด ต่างหู กำไลข้อมือ กำไลข้อมือ สร้อยคอที่นางรำใส่มีชื่อเรียกว่า สร้อยแผน เกี้ยว เก้าอี้สูงทัดทรงดอกไม้มี่ เครื่องประดับที่นางรำใส่เป็นเครื่องเงินทั้งหมด (ศุภวรรณ สิงห์ยะบุษย์ 2555: สัมภาษณ์)

ค. บายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้น บายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้น 1ชุด ใช้สำหรับถวายองค์พระธาตุหลังจากการร่ำถวายเสร็จ

ความสำคัญในการทำพานบายศรี สิ่งที่ต้องใช้มากที่สุดคือ “ใบตอง” ซึ่งต้องใช้ฝีมือความชำนาญ ความประณีตเป็นพิเศษ การเลือกใบตองจะต้องอ่อน แ่พอๆ กัน สีจะได้เสมอกัน ต่อด้วยการพับ การรีดตองให้เป็นรูปที่ต้องการ พับตองสวยงามแล้วเอาแซ่ น้ำสารส้มไม่ให้ใบตองเปลี่ยนสี ถึงเวลาเอามาผึ่ง แล้วยาน้ำมันมะกอกให้ใบตองขึ้นเงา “พานบายศรี” เป็นสิ่งที่บ่งบอกคตินิยมทางพุทธศาสนา 2 ประการ คือ “สังฆกรรม” ความจริงแท้แน่นอน กับ “อนิจจัง” ความไม่เที่ยงแท้ ไม่แน่นอน ไม่ถาวรมั่นคง ไม่จีรังยั่งยืน (บัวรอง ดาวช่วย 2555: สัมภาษณ์)

บายศรี เป็นของสูงเป็นสิ่งที่มีความหมายของคนไทย ตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนับตั้งแต่เกิดจะจัดพิธีสังเวชและทำขวัญในวาระต่างๆ ซึ่งจะต้อง มีบายศรีเป็นสิ่งสำคัญในพิธีนั้นๆ ซึ่งเป็นศาสนพิธีของพราหมณ์ คำว่า “บาย” ภาษาเขมรแปลว่าข้าวสุก “บาย” ภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า จับต้อง สัมผัส “ศรี” เป็นคำมาจากภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่าสิริ แปลว่ามิ่งขวัญ คำว่า “บายศรี ” แปลว่า ข้าวขวัญ หรือ สิ่ง ที่ นำสัมผัสกับความดีงาม (ความหมาย

ของชาวอีสาน) “บายศรี” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า ข้าวอันเป็น สิริ, ขวัญข้าว หรือภาชนะใส่เครื่องสังเวทในโบราณมีการเรียกพิธีสู่ขวัญ ว่า บาศรี เหตุที่เรียกว่า บาศรี เนื่องมาจาก เป็นพิธีสำหรับ บุคคลชั้นเจ้านายผู้ใหญ่ทำกัน จึงมีคำว่า บา อยู่ด้วย “บา” ในภาษาโบราณอีสานใช้ เป็นคำนำหน้าเรียกเจ้านาย เช่นบาท้าว บาบ่าว บาคราญ เป็นต้น ส่วนคำว่า ศรี หมายถึงผู้หญิงและ สิ่งที่เป็นสิริมงคลบาศรี จึงหมายถึง การทำพิธีที่เป็นสิริมงคลแต่ปัจจุบันนี้ คำว่า บาศรี ไม่ค่อยนิยม เรียกกัน มักนิยมเรียกว่า บายศรี เป็นส่วนมาก (พระบุญช่วย อุ้ยวงศ์ 2554: 10-11)

ก) การทำบายศรี การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้พร้อมเป็นการ เตรียมการที่ดีสามารถดำเนินงาน ได้ด้วยความเรียบร้อยรวดเร็วซึ่งมีอุปกรณ์ที่ควรจะต้องเตรียมไว้ ดังต่อไปนี้

(ก) ใบตอง (ควรเป็นใบตองกล้วยตานี)

(ข) พานแว่นฟ้า ขนาดเล็ก กลางใหญ่ ผูกติดกันไว้ด้วยลวด และรองพื้นพานด้วยโฟม

(ค) ภาชนะปากกว้างสำหรับใส่น้ำแช่ใบตอง 2 ใบ

(ง) สารส้ม

(จ) น้ำมันมะกอก ชนิดสีเหลือง หรือสีขาว

(ฉ) ไม้ปลายแหลม (ขนาดไม้เสียบลูกชิ้น) ประมาณ 20-30

อัน

(ช) ดอกไม้ (ดอกพุด ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ฯลฯ)

(ซ) กรรไกร สำหรับตัดใบตอง

(ฌ) ลวดเย็บกระดาษ

ข) การเลือก และการทำความสะอาดใบตอง ใบตองที่นำมาใช้ สำหรับทำบายศรีมักนิยมใช้ใบตองจากกล้วยตานี เนื่องจากเป็นใบตองที่มีลักษณะเป็นเงา มันวาว เมื่อโดนน้ำจะยิ่งเกิดประกายสีเขียวเข้มสวยงามยิ่งขึ้น ที่สำคัญ ใบตองจากกล้วยตานี มีความคงทน ไม่แตกง่าย ไม่เหี่ยวง่าย สามารถนำมาพับม้วนเป็นรูปลักษณะต่างๆ ได้ง่าย และสามารถเก็บไว้ได้นานหลายวัน หรือถ้ำรักษาโดยหมั่นพรมน้ำบ่อยๆ ใบตองกล้วยตานี จะสามารถคงทนอยู่ได้นาน กว่าสัปดาห์ เมื่อได้ใบตองกล้วยตานีมาแล้ว จะต้องนำมาทำความสะอาดก่อน ด้วยการเช็ด โดยใช้ผ้า นุ่มๆ เช็ดฝุ่นละอองและสิ่งสกปรกต่างๆ ออกจากใบตองเสียก่อน โดยการเช็ด จะต้องใช้ผ้าเช็ดตาม รอยของเส้นใบไปในทางเดียวกัน อย่าเช็ดกลับไปกลับมา หรืออย่าเช็ดขวางเส้นใบเป็นอันขาด เพราะจะทำให้ใบตองเสียหาย มีรอยแตก และชำรุด ทำให้ไม่สามารถนำใบตองมาใช้งานได้เต็มที่ เมื่อ

เชื้อสะอาดดีแล้ว ก็ให้พับพอหลวมๆ เรียงซ้อนกันไว้ให้เป็นระเบียบ เพื่อรอนำมาใช้งานในขั้นตอนต่อไป (สุจินดา พลวัฒน์ 2555: สัมภาษณ์)

ค) การนึ่งไບตองเพื่อเตรียมทำกรวยบายศรี ไบตองที่ได้ทำความสะอาดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หยิบมาทีละไບ แล้วนำมานึ่งเพื่อเตรียมไว้สำหรับม้วนหรือพับ ทำกรวยบายศรี การพับหรือนึ่งไບตองแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ

(ก) ไบตองสำหรับทำกรวยแม่ นึ่งกว้างประมาณ 2 นิ้วฟุต

(ข) ไบตองสำหรับทำกรวยลูก นึ่งกว้างประมาณ 2 นิ้วฟุต

(ค) ไบตองสำหรับห่อ นึ่งกว้างประมาณ 1.5 นิ้วฟุต

ไบตองแต่ละประเภท ควรนึ่งเตรียมไว้ให้ได้จำนวนที่ต้องการ กล่าวคือ ถ้าทำพานบายศรี 3 ชั้น ชั้นละ 4 ทิศ (4 ไร่) นั่นก็หมายถึงว่าจะมีไร่ทั้งหมด 12 ไร่ ในแต่ละไร่ จะประกอบด้วยกรวยแม่ 1 กรวย และกรวยลูก 9 กรวย รวมทั้งสิ้น จะมีกรวยแม่ 12 กรวย และกรวยลูก 108 กรวย นั่นเอง แสดงว่าต้องมีไບตองสำหรับทำกรวยแม่ 12 ชั้น ไบตองสำหรับทำกรวยลูก 108 ชั้น ไบตองสำหรับห่อ 120 ชั้น นั่นเอง แต่ไบตองสำหรับห่อ จะต้องเตรียมไว้เพื่อห่อไร่ อีก คือใน 1 ไร่ จะประกอบไปด้วย กรวยแม่ 1 กรวย กรวยลูก 9 กรวย ซึ่งจะต้องมาห่อรวมกัน ดังนั้น จึงต้องเพิ่มไบตองสำหรับห่ออีก 120 ชั้น รวมเป็นไบตองสำหรับห่อ 240 ชั้น (สมหวัง ดาวช่วย 2555: สัมภาษณ์)

ง) การพับกรวย และห่อกรวย การพับกรวยหรือห่อกรวย หมายถึงการนำไบตองที่นึ่งเตรียมไว้แล้วสำหรับพับกรวย มาพับ โดยการพับกรวยแม่และกรวยลูก จะมีลักษณะวิธีการพับเหมือนกัน คือการนำไบตองมาพับม้วนให้เป็นกรวยปลายแหลม เพียงแต่กรวยลูกจะมีการนำดอกพุด มาวางเสียบไว้ที่ส่วนยอดปลายแหลมของกรวยด้วย เมื่อพับหรือม้วนไบตองเป็นกรวยเสร็จในแต่ละกรวยแล้วให้นำลวดเย็บกระดาษ มาเย็บไบตองไว้เพื่อป้องกันไบตองคลายตัวออกจากกัน แล้วเก็บกรวยแต่ละประเภทไว้จนครบจำนวนที่ต้องการเมื่อได้กรวยแต่ละประเภทครบตามจำนวนที่ต้องการแล้ว ก็นำกรวยที่ได้มาห่อ โดยการนำไบตองที่นึ่งเตรียมไว้สำหรับห่อมาห่อกรวย หรือเรียกอีกอย่างว่า ห่มผ้า หรือ แต่งตัวให้กรวยบายศรี ส่วนการห่อไร่บายศรีและการแซ่หน้า การห่อไร่บายศรี คือการนำกรวยแม่ และกรวยลูกที่ได้ห่อกรวยไว้เรียบร้อยแล้ว มาห่อมัดรวมเข้าไว้ด้วยกัน ที่นิยมทำกัน ใน 1 ไร่ จะประกอบด้วย กรวยแม่ 1 กรวย กรวยลูก 9 กรวย

จ) วิธีการห่อ การห่อคล้ายกับการห่อกรวยแม่หรือกรวยลูก แต่จะแบ่งวิธีตามลักษณะงานที่ได้เป็น 2 วิธี คือ (สุจินดา พลวัฒน์ 2555: สัมภาษณ์)

(ก) ห่อแบบตรง คือการห่อโดยเริ่มต้นจากกรวยแม่ แล้ววางกรวยลูกไว้ด้านบนกรวยแม่เป็นชั้นๆทับกันขึ้นมา หรือหันกรวยลูกเข้าหาตัวผู้ห่อ การห่อแบบนี้ จะได้รับวยศรีค่อนข้างตรงและในช่วงตัวรีวจะมีรอยหยักของใบตองห่อเรียกว่ามีเกล็ด

(ข) ห่อแบบหวาน คือการห่อ โดยเริ่มต้นจากกรวยแม่ แล้ววางกรวยลูกไว้ด้านล่างของกรวยแม่ และวางซ้อนลงด้านล่างลงไปจนครบ หรือหันกรวยแม่เข้าหาตัวผู้ห่อ โดยวางกรวยลูกลงด้านล่างจนครบนั่นเอง การห่อแบบนี้ จะได้รับวยศรีเป็นลักษณะอ่อนช้อยงอน อ่อนหวาน

เมื่อห่อรีวจนเสร็จในแต่ละรีวแล้วจึงนำรีวที่ได้ลงแช่ในน้ำผสมสารส้มที่เตรียมไว้ประมาณ 20 นาที เพื่อให้ใบตองเข้ารูปทรง อยู่ตัวตามที่ได้พับและห่อ จากนั้น จึงนำไปแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกต่อไป เพื่อให้รีวมีความเป็นมันวาว เน้นสีเขียวเข้มของใบตองมากขึ้น และมีกลิ่นหอมในตัวเอง

ฉ) การประกอบพานบายศรี การประกอบพานบายศรีถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการทำบายศรี คือการนำรีวที่ทำเสร็จแล้วและแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกแล้ว มาประกอบเข้ากับพานบายศรี 3 ชั้นที่ได้เตรียมไว้ การนำรีว มาประกอบกับพาน ควรเริ่มต้นจากพานใหญ่สุด หรือพานที่วางอยู่ชั้นล่างสุดก่อน โดยการวางให้รีวอยู่บนพานให้มีระยะห่างเท่าๆ กัน 4 รีว (4ทิศ) ซึ่งจะยึดรีวติดกับพานโดยใช้ไม้ปลายแหลมที่เตรียมไว้ มากัด หรือเสียบจากด้านบนของรีวให้ทะลุไปยึดติดกับโฟมที่รองไว้บนพื้นพาน การประกอบรีวกับพานชั้นกลางและชั้นบนสุด ก็ใช้วิธีเดียวกัน แต่จะต้องให้รีวชั้นที่ 2 วางสลับกับรีวชั้นแรก และรีวบนพานชั้นบนสุด ก็ให้สลับกับรีวบนพานชั้นกลาง การประกอบรีวกับพานชั้นบนสุด ให้ห่อใบตองเป็นกรวยขนาดใหญ่พอควรวางไว้เป็นแกนกลางของพาน เมื่อวางรีวทั้ง 4 รีวเสร็จแล้ว ให้รวบปลายสุดของรีวทั้ง 4 เข้าหากัน โดยมีกรวยที่ทำเป็นแกนกลางอยู่ด้านใน แล้วนำใบตองม้วนเป็นกรวยขนาดใหญ่อีกกรวย มาครอบทับยอดทั้ง 4 ของรีวไว้ ซึ่งจะทำให้พานบายศรีที่ได้ มียอดแหลมที่สวยงามและมั่นคง จากนั้นจึงนำใบไม้ (ส่วนใหญ่จะนำใบไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ใบเงิน ใบทอง) มาวางรองบนพาน เพื่อปกปิดไม่ให้มองเห็นโฟมที่รองพื้นพาน และนำดอกไม้สด เช่น ดอกบานไม่รู้โรย หรือดอกดาวเรือง มาประดับบนพานเพิ่มความสวยงามหรือทำมาลัย สวมบนยอด หรือทำเป็นอุบะร้อยรอบพานแต่ละชั้น ก็จะเพิ่มสีสัน และความสวยงามให้แก่พานบายศรีมากขึ้น (นิตยา เชิดสูงเนิน 2555: สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า การทำพานบายศรี ชาวตำบลบ้านแก้งได้ยึดถือเป็นประเพณีและปฏิบัติสืบเนื่องมาตลอดถึงปัจจุบันถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่าของชาวตำบลบ้านแก้ง แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ผู้ชำนาญการในการจัดทำ

“พานบายศรี” มีจำนวนน้อย และอายุมากแล้ว ควรที่จะมีการสืบทอดจัดกิจกรรม การพัฒนาอาชีพ การทำบายศรีแบบบูรณาการสู่ชุมชน เพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยนำมา ประยุกต์กับศิลปะยุคใหม่ให้เกิดความประณีตสวยงาม อ่อนช้อย สร้างอาชีพ ให้เกิดรายได้แบบ ยั่งยืน และก่อประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ตลอดไป (หนูเทียม เจริญชัย 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.14 การทำฐานชั้นบายศรี

ลูกบายศรี

ที่มา: www.banduangdham.com เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2555

ภาพที่ 4.15 ริวบายศรี การห่อแบบหวาน

การห่อแบบตรง

ง. **ขันหมากเบ็ง (บายศรีชุดเล็ก)** ขันหมากเบ็ง คือพานพุ่มใส่ดอกไม้หรือเครื่องบูชา 5 อย่าง ได้แก่ หมากพลู รูปเทียน ข้าวตอก ดอกไม้ อย่างละ 5 คู่ ใช้ใบตองทำเป็นชวย (กรวย) - บายศรี ใช้ใบตองรัดซ้อนกันให้เป็นรูปคล้ายเจดีย์ ทำเป็นสี่มุมรวมทั้งตรงกลางเป็น 5 ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6 นิ้ว สูง 6 - 8 นิ้ว ประดับประศุด้วยเครื่อง 5 อย่าง ดังได้กล่าวแล้วไว้บนยอดแหลมของบายศรี-กรวย-ชวย เรียงลดหลั่นลงมาตามลำดับเพื่อความสวยงามดอกไม้ที่ใช้ ได้แก่ ดอกดาวเรือง (จะทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง) ดอกทองพันชั่ง ดอกสามปีบ่อเหี่ยว (ดอกบานไม่รู้โรย) เชื่อว่าจะทำให้อายุยืน ขวัญยืน แต่ปัจจุบันนิยมใช้ดอกกรัก (ทำให้เกิดความรัก) แต่ห้ามใช้ดอกสีขาวอย่างดอกจำปา และที่สำคัญไม่ควรใช้ดอกไม้แดง เพราะถ้าหากใช้ดอกไม้แดงจะเป็นเครื่องบูชาผีไท้ขันหมากเบ็งที่ใช้ในการประกอบพิธีการรำถวายองค์พระธาตุ คือแบบ 5 ชั้น คือ ซ้อนทับกรวยใบตองและประดับดอกไม้ขึ้นไป 5 ชั้น (สุจินดา พลวัฒน์ 2555: สัมภาษณ์)

ก) **วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำขันหมากเบ็ง** ได้แก่ ใบตองกล้วยตานี มีด กรรไกร ชาม ไม้กั๊ด ดอกไม้

ข) **วิธีทำขันหมากเบ็งประกอบการรำถวายองค์พระธาตุ** มีดังนี้

(ก) เช็ดใบตองให้สะอาดและฉีกใบตอง ทำกรวยข้าว ฉีกกว้าง $5\frac{1}{2}$ นิ้ว จำนวน 1 แผ่น เกี๊ยคประกอบกรวย ฉีกกว้าง 2 นิ้ว จำนวน 20 แผ่น (สำหรับกรวย 5 ชั้น)

(ข) การม้วนกรวย นำใบตอง 2 แผ่นที่ฉีกไว้มาประกบกันให้ทางปลายอ่อนทั้ง 2 แผ่นสลับกัน แล้วม้วนให้เป็นกรวยให้ปลายอ่อนอยู่ข้างนอก ตัดปากกรวยให้เรียบใช้ไม้กั๊ด ความสูงจากยอดประมาณ $5\frac{1}{2}$ นิ้ว เส้นผ่านศูนย์กลาง $2\frac{3}{4}$ นิ้ว - 3 นิ้ว

(ค) การพับกลีบ มือซ้ายถือข้างอ่อน จับริมใบตองตอนกลาง มือขวาพับแฉ่งเป็นสี่ส่วนแล้วพับริมซ้ายตกลงมาทับรอยพับตรงกลาง พับทั้งหมด 20 แผ่น

(ง) การพับกลีบประกอบตัวแม่ มีทั้งหมด 4 แถว โดยมือซ้ายจับตัวแม่ มือขวาจับกลีบที่พับไว้ทับกับตัวแม่ใช้ไม้กั๊ดทับซ้อนกลีบเป็นชั้นๆ จำนวน 4 แถวๆ ละ 5 ชั้น

(จ) การพับฝ้านุ่น หรือ การมอบ พับฝ้านุ่นโดยพับครึ่งใบตอง พันรอบฐานปิด โคนกลีบสุดท้ายกว้าง 4 นิ้ว ใช้ไม้กั๊ดหรือลวดเย็บและตัดแต่งฐานให้เรียบร้อยประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ เช่น ดอกกรัก ดอกพุด (นิยมใช้ดอกไม้สีขาว) หรือดอกดาวเรือง (สมหวัง ดาวช่วย 2555: สัมภาษณ์)

จ. *ดนตรีประกอบการรำถวาย* ในปัจจุบันใช้การเปิดดนตรีจากเครื่องเล่นเสียงมากกว่าการใช้วงดนตรีบรรเลง โดยใช้แผ่นซีดี 3 ชุด ชุดแรก เป็นชุดเป่าแคน ใช้ประกอบการกล่าวนำทำนองสารภัญญะก่อนรำถวาย ชุดที่ 2 ชุดบรรเลงดนตรีโปงลางของอีสานใช้เป็นเพลงประกอบการรำถวาย ชุดที่ 3 เป็นชุดปี่พาทย์ประกอบการถวายบายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้น และถวายขันหมากเบ็ง

(2) *สิ่งของที่ใช้ในการเจริญพระพุทธมนต์*

ก. *โต๊ะหมู่บูชาครบชุด* ประกอบไปด้วย พระพุทธรูป 1 องค์ กระจกปางรูป 1 กระจก เชียงเทียน 1 คู่ แจกัน 1 คู่ ต้นไม้เงินต้นไม้มงคล 1 คู่ รูปเทียน ดอกไม้ ไม้ขีดไฟ การจัดตั้งที่พระพุทธรูปนั้น ตามธรรมเนียมแล้วตั้งบนโต๊ะหมู่ 5 ชั้น 7 ชั้น หรือหมู่ 9 ชั้น การตั้งนั้นนิยมให้หันหน้าพระพักตร์ไปสู่ทิศบูรพา (ทิศตะวันออก) ด้วยถือว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสรู้ที่พระองค์ทรงหันพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวยก็อาจหันไปทางทิศเหนือได้ การจัดตั้งที่พระพุทธรูปบูชา นั้น จำต้องตั้งให้อยู่ทางขวามือของพระสงฆ์ที่จะมานั่งเจริญพระพุทธมนต์ จะไปตั้งโต๊ะบูชาด้านซ้ายไม่ได้เป็นอันขาด ถือว่าเป็นการไม่เคารพพระพุทธรูป (สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ 2541: 115)

ข. *สิ่งของที่ใช้เกี่ยวกับพระสงฆ์* ได้แก่ ตาลปัตร สายสิญจน์ ขันน้ำมนต์ อาสนะสงฆ์ เครื่องรับรองพระ

ก) *ตาลปัตร* (อ่านว่า ตาละปัด) ถือเป็นสมณะบริวารอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ ใช้บังหน้าเวลาทำพิธีทางศาสนาของพระสงฆ์ เช่น ในเวลาให้ศีลและให้พร มีลักษณะรูปไข่ มีด้ามยาวตรงกลาง ปัจจุบันตาลปัตรนิยมปักลวดลายศิลปะแสดงสัญลักษณ์ของงานและอักษรบอกงานพร้อมวันเดือนปีไว้ด้วย ทำให้มีคุณค่าทางศิลปะขึ้นนอกเหนือจากวัตถุประสงฆ์เดิม

ข) *สายสิญจน์* ทั้งนี้ถือคติสืบเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์ว่าการกระทำพิธีมงคลจะต้องใช้สายสิญจน์ โดยถือมั่นกันว่ามีอำนาจยิ่งในการป้องกันสรรพอุปัทวันตรายมิให้มาทำลายพิธีการมงคลในโอกาสนั้น เป็นเสมือนปักบันล้อมเขตให้รู้ว่า ภายในวงสายสิญจน์นั้นเป็นแดนพุทธรักษา ธรรมรักษา และสังฆรักษา ปีศาจร้ายหรือเทวดาก็ล่วงเกินเข้ามาไม่ได้ ในการรักษาสรรพโรคต่างๆ ที่อาศัยเวทมนตร์คาถา ก็ต้องใช้สายสิญจน์เป็นเครื่องช่วยป้องกันอันตรายจะเกิดจากการกระทำของภูตผีปิศาจ จึงถือว่าสายสิญจน์คือข่ายเพชรวิเศษที่สามารถป้องกันสรรพอันตรายได้ทุกประการ (สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ 2541: 116)

ด้ายสายสิญจน์ ใช้ด้ายดินจับ 9 เส้น 1 ม้วน โยงรอบบริเวณพิธีเวียนจากซ้ายไป ขวา โยงเข้าหาพระประธานที่โต๊ะหมู่บูชา เวียนซ้ายไปขวาเช่นเดียวกัน ไม่ควร

เอาไปพันไว้ที่ องค์พระประธาน เวียนรอบฐานพระโยงมาที่ขันหรือบาตรน้ำมนต์เวียนขวา แล้วนำ ด้ายสาย ลีฉุนวางไว้บนพานรองตั้งไว้ข้าง โต๊ะบูชาใกล้กับพระเถระ องค์ประธานในสงฆ์ เรื่องด้ายสายลีฉุนนี้มีข้อควรระวังเป็นพิเศษคือ ห้ามข้ามกราบเป็นเด็ดขาด แม้ที่สุดจะหยิบ ของข้ามหรือ ยื่นมือไปเจียนหู บ้วนน้ำหมากน้ำลาย ก็ไม่ควรข้ามด้ายสายลีฉุนอย่างยิ่ง เพราะ นอกจากเป็นการแสดงความไม่เคารพในพระพุทธรเจ้า หรือถ้าเป็นงานศพก็ไม่เป็นการเคารพใน ผู้ตาย และยังเป็น ผู้ที่ถูกคิดเตียนด้วย หากมีความจำเป็นจริงๆ ก็ควรสอดมือไปทางใต้ด้ายสายลีฉุน (พระครูสุธรรม โฆษ 2555: สัมภาษณ์)

ค) หม้อน้ำมนต์ หรือบาตรน้ำมนต์ ใส่น้ำสะอาดพอควร มี เทียนน้ำมนต์ จี้ผึ้งอย่างดี 1 - 2 เล่ม (เทียนรอบหัวแต่ตัว) ใบเงินใบทองอย่างละ 5 ใบ มัดหญ้าคา หรือกำนมะยม

ง) อาสนะสงฆ์ การปูอาสนะสำหรับพระสงฆ์ ควรใช้เสื่อหรือ พรมปูเสื่อชั้นหนึ่งก่อน นิยมใช้กัน 2 วิธี คือยกพื้นสูงอาสนะสงฆ์ให้สูงขึ้น โดยใช้เสื่อหรือแคร่ม้า ขาววางต่อกันให้พอจำนวนสงฆ์ และอีกวิธีหนึ่งปูลาดอาสนะบนพื้นธรรมดา อาสนะสงฆ์ชนิดยก พื้นนิยมใช้ผ้าขาวปูลาด จะมีผ้าสีทึบ (ผ้าปูนั่งของพระสงฆ์) ปูอีกชั้นหนึ่ง หรือไม้ก็ได้ โดย อาสนะสงฆ์ยกพื้นนี้ มักจัดในสถานที่ที่ฝ่ายเจ้าภาพนั่งเก้าอี้กัน ส่วนอาสนะชนิดที่ปูลาดบนพื้น ธรรมดา จะใช้เสื่อหรือพรมผ้าก็ได้ ข้อสำคัญควรระวัง อย่าให้อาสนะพระสงฆ์กับที่นั่งของคฤหัสถ์ ฝ่ายเจ้าภาพเป็นอันเดียวกัน ควรปูลาดให้แยกจากกัน ถ้าจำเป็นแยกกันไม่ได้ให้ปูเสื่อหรือพรมแทน สำหรับอาสนะสงฆ์ควรปูทับเสื่อหรือพรมอีกชั้นหนึ่งจึงจะเหมาะสม โดยใช้ผ้าขาวหรือผ้าสีทึบ นะ ก็ได้ปูเรียงองค์เป็นระยะห่างกันพอสมควร อย่าให้ชิดกันเกินไป

จ) เครื่องรับรองพระ มีกระโถน ภาชนะน้ำเย็น วางไว้ทาง ด้านขวา มือของพระสงฆ์เป็นรายรูป ถ้ำของมีจำกัด 2 รูปต่อ 1 ที่ก็ได้ วางเรียงจากข้างในมาหาข้าง นอก ตามลำดับ คือกระโถนไว้ในที่สุด ถัดมาภาชนะน้ำเย็น ส่วนน้ำชา หรือเครื่องดื่ม เมื่อพระสงฆ์ เ้านั่งเรียบร้อยแล้ว ค่อยถวายก็ได้

(3) สิ่งของที่ใช้ในการถวายผ้าป่าชุมชน ได้แก่ ชุดสังฆทาน พุ่มผ้าป่า

ก. ชุดสังฆทาน ประกอบไปด้วยสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับ พระสงฆ์ เช่น สบู่ ยาสีฟัน เป็นต้น เป็นการถวายสิ่งของจตุปัจจัยวัตถุแก่หมู่พระสงฆ์ โดยไม่เลือก ระบุถวายเฉพาะเจาะจงแก่พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง กล่าวคือ ถวายเข้าเป็นสิทธิกองกลางแก่คณะสงฆ์ ภายในวัด เพื่อคณะสงฆ์จะจัดแบ่งปันแก่พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่ต้องการ หรือเพียงแต่ถวายแก่ พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง (โดย “ไม่เลือก” ว่าจำเพาะถวายรูปนี้รูปนี้ เช่น เป็นพระผู้ทรงพรรษา พระ

รูปที่เรารู้จัก หรือพระรูปที่ตนศรัทธา) ที่เป็นตัวแทนแห่งสงฆ์ (ได้รับเผด็จสงฆ์) หรือถวายโดยมีเจตนาเพื่อบำรุงพระสงฆ์สามเณร โดยไม่เลือกผู้รับ ก็นับเป็นสังฆทานเช่นกัน (ตัวอย่าง: เช่นการใส่บาตรโดยไม่เลือกพระผู้รับ ไม่ว่าจะป็นพระสงฆ์หรือสามเณรก็ตาม)

ข. *พุ่มผ้าป่า* ก่อนถึงประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านของตำบลบ้านแก่งจะร่วมกันทำบุญ โดยจัดพุ่มผ้าป่าที่ศาลาประจำหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน หรือจุดที่ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านกำหนด เงินหรือจตุปัจจัยที่ชาวบ้านร่วมทำบุญจะนำมาเสียบไม้ไว้กับต้นกล้วยหรือพุ่มไม้เล็กๆ เพื่อนำเงินที่ได้ไปร่วมทอดผ้าป่าสมทบทุนในการบูรณะองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

(4) *สิ่งของที่ใช้ในการอัญเชิญพระพุทธรูป* ดอกไม้ ธูปเทียน โต๊ะสำหรับตั้งพระพุทธรูป มีรายละเอียดดังนี้

ก. *พระพุทธรูป* เป็นพระพุทธรูปองค์เล็กที่อยู่ในอุโบสถ หรือศาลาการเปรียญ ชาวบ้านจะอัญเชิญพระพุทธรูป 3 องค์ ลงมาประดิษฐานไว้ที่ลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

พระพุทธรูปเปรียบเสมือนรูปที่สร้างขึ้นแทนพระพุทธรูปเจ้าเพื่อการสักการะ กราบไหว้บูชา พระพุทธรูปประดิษฐานขึ้นมาอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการแกะสลักจากวัสดุต่างๆ เช่น ศิลา งาม ไม้ หรือวัสดุอื่นๆ หรือการปั้น การหล่อด้วยโลหะ พระพุทธรูปโดยมากมักจะ หมายถึง องค์พระพุทธรูปที่มีขนาดพอที่จะวางบูชาได้ หรือขนาดใหญ่ที่สำหรับประดิษฐานเอาไว้ในโบสถ์ สำหรับพระพุทธรูปขนาดเล็กมักจะเรียกกันว่าพระเครื่อง แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองแบบสามารถเรียกว่าพระพุทธรูปได้เช่นกัน เพราะเปรียบเสมือนสัญลักษณ์อันเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้า (อติเทพ เทวินทร์ 2551: 8-9)

ข. *ธูปเทียน* ธูปสำหรับบูชาพระพุทธรูปเจ้า นิยมจุดธูปบูชาครั้งละ 3 ดอก เป็นอย่างน้อย โดยมีความมุ่งหมายว่า พระพุทธรูปเจ้านั้น พระองค์ทรงมีพระคุณเป็นอันมาก ยากที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ แต่เมื่อประมวลกล่าวเฉพาะพระคุณ ที่เป็นใหญ่เป็นประธานแห่งพระคุณทั้งปวง คงมี 3 ประการคือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และ พระมหากรุณาธิคุณ เทียนนั้นสำหรับบูชาพระธรรม นิยมจุดธูปบูชาครั้งละ 2 เล่ม เป็นอย่างน้อย โดยมีความมุ่งหมายว่า พระศาสนาธรรมคำสั่งสอน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น แยกออกได้เป็น 2 อย่าง คือ พระวินัย สำหรับฝึกหัดกาย และวาจา ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และ พระธรรม สำหรับอบรมจิตใจ ให้สงบระงับจากความชั่ว ทุจริตทุกประการ และ เทียนที่นิยมจุดธูปบูชาครั้งละ 2 เล่ม ก็เพื่อบูชาพระวินัย เล่ม 1 และบูชาพระธรรมอีกเล่ม (สุเมธ เมธาวิทยกุล 2532: 176)

ค. ดอกไม้ ดอกไม้สำหรับบูชา มักเป็นดอกไม้สด ลักษณะมีสีสวย มีกลิ่นหอม และกำลังเบ่งบานสดชื่น เพราะมีความเชื่อว่าผู้ที่บูชาดอกไม้ที่สวยงาม มีกลิ่นหอม จะมีความเจริญรุ่งเรือง หากปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งของที่ใหม่สดเสมอ

ง. โຕ้ะสำหรับตั้งพระพุทธรูป โຕ้ะที่ใช้เป็นโຕ้ะหมู่เดียว แล้วนำไปตั้งไว้ที่ลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

(5) สิ่งของที่ใช้ในการเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ รูปเทียน ดอกไม้ เป็นสิ่งที่จะต้องนำไปสักการบูชาขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น ดอกไม้ที่ใช้สำหรับเวียนเทียนควรเป็น ดอกไม้สด ดอกไม้ที่นิยมใช้ได้แก่ ดอกบัว

ตารางที่ 4.2 สรุปอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีสมโภช

พิธีต่างๆ	อุปกรณ์/เครื่องบูชาที่ใช้ในการประกอบพิธี
1. การรำถวาย	บายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้น ชั้นหมากเบ็ง ผ้าไตร ชุดรำ ดนตรีประกอบการรำถวาย
2. การเจริญพระพุทธมนต์	โຕ้ะหมู่บูชาครบชุด รูปเทียน ขันน้ำมนต์ สายสิญจน์ อาสนะสงฆ์ ตาลปัตร เครื่องรับรองพระ
3. การถวายผ้าป่าชุมชน	ชุดสังฆทาน พุ่มผ้าป่า
4. การอัญเชิญพระพุทธรูปลงประดิษฐาน	พระพุทธรูป รูปเทียน ดอกไม้ โຕ้ะสำหรับตั้งพระพุทธรูป
5. การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ	รูปเทียน ดอกไม้

1.4.3 ผู้เกี่ยวข้องในพิธีสมโภช

1) พระสงฆ์ ประกอบไปด้วย พระเถระที่นิมนต์มา เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหนองสามหมื่น พระภิกษุ-สามเณรทั่วไป

(1) พระเถระที่นิมนต์มา มีส่วนร่วมในพิธีคือการเจริญพระพุทธมนต์สมโภช จะเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่นิมนต์มาร่วมงานจำนวน 9 รูป จากการสัมภาษณ์ เจริญ เมืองสน ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า บางปีจะนิมนต์เจ้าคณะจังหวัดหรือเจ้าคณะอำเภอภูเขียวมาเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ท่านให้การสนับสนุนด้วยดีตลอดมา ถ้าท่านไม่มีกิจนิมนต์ที่อื่นท่านจะมาร่วมงานทุกปี (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

(2) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหนองสามหมื่น หมายถึงพระครูปลัดสมโภชน์ กวิสโร เป็นผู้นำในการประกอบพิธีเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

(3) พระภิกษุ-สามเณรทั่วไป หมายถึงพระภิกษุ-สามเณรที่มีความศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น โดยเฉพาะพิธีเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น จะมาร่วมพิธีเป็นประจำทุกปี

2) มรรคทายก หมายถึงนายอนันต์ เจ้าทรัพย์ เป็นบุคคลที่ชาวบ้านทั่วไปให้ความเคารพนับถือ มรรคทายกเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศาสนา เช่น อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร และถวายผ้าป่าชุมชน เป็นต้น

3) อุบาสก-อุบาสิกา จะมีหน้าที่ในการจัดเตรียมสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับพระสงฆ์และเครื่องบูชาต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรม นอกจากนี้ยังสามารถทำหน้าที่แทนมรรคทายกได้ในบางพิธี เช่น การอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาประดิษฐาน

4) หัวหน้านางรำ เป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจากนางรำทั้งหมดให้รับผิดชอบเกี่ยวกับการเปลี่ยนท่ารำต่างๆ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยสวยงามเวลารำถวาย คุณสมบัติประกอบไปด้วย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละต่อคณะ เป็นแบบอย่างที่ดีของบุคคลอื่นได้ (สมหวัง ดาวช่วย 2555: สัมภาษณ์)

5) นางรำ ผู้ที่รำถวายองค์พระธาตุหนองสามหมื่นในพิธีสมโภชจะเป็นผู้หญิงทั้งหมด การรำถวายองค์พระธาตุคณะกรรมการจัดงานมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของบ้านแก้ง หมู่ที่ 1 เป็นผู้รับผิดชอบในส่วนนี้ทั้งหมด เกณฑ์การคัดเลือกนางรำ เอาความสมัครใจของชาวบ้าน ประกอบไปด้วย กลุ่มแม่บ้าน เยาวชนหนุ่มสาว จากบ้านแก้งทั้งหมด หลังจากได้ผู้ที่จะรำถวายแล้ว จะมีการฝึกซ้อมประมาณ 2-3 สัปดาห์ก่อนถึงวันประเพณี โดยอาจารย์ผู้ฝึกสอนการรำถวายที่มีความรู้ทางด้านนาฏศิลป์มาทำการฝึกสอนชาวบ้าน (ศุภวรรณ ถึงหัยะบุษย์ 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.16 การฝึกซ้อมการรำถวายองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

- 6) คณะกรรมการจัดงาน ถือว่าเป็นตัวแทนของชาวดำบลบ้านแก่งที่ได้รับคัดเลือกให้มาทำหน้าที่ ได้แก่คณะกรรมการฝ่ายต่างๆที่ได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้ง
- 7) **ชาวบ้านทั่วไป** หมายถึงชาวบ้านทุกเพศทุกวัยที่เข้าร่วมแต่ละขั้นตอนของพิธีสมโภช เช่น ชาวบ้านที่เข้าร่วมการฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ การอัญเชิญพระพุทธรูปลงประดิษฐาน การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ เป็นต้น

1.4.4 ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีสมโภช

ขั้นตอนพิธีสมโภชในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ได้แก่ การรำถวาย การเจริญพระพุทธมนต์ การถวายผ้าป่าชุมชน การอัญเชิญพระพุทธรูปลงประดิษฐาน การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1) การรำถวาย

การรำถวาย เป็นแนวคิดของนายประกอบ สระดินคำ อดีตข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ เป็นคนเริ่มต้นให้มีขึ้นในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น โดยถึงเห็นถึงสำคัญขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น จึงได้เกิดแนวคิดในการฉลองสมโภชองค์พระธาตุหนองสามหมื่นให้ยิ่งใหญ่ขึ้นไป ได้แบบมาจากการรำวงสงกรานต์พระธาตุพนม โดยจัดให้มีการรำถวายองค์พระธาตุหนองสามหมื่นจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2548 ที่บริเวณสนามหญ้าหน้ารูปปั้นองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ เพื่อนำไปเผยแพร่ต่อสาธารณชนทั้งยังเกิดองค์ความรู้ใหม่ในด้านศิลปะการ

แสดงอีกแขนงหนึ่งและเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์จังหวัดชัยภูมิเรื่องงานประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นและการบูชาพระธาตุหนองสามหมื่นอันศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองของชาวจังหวัดชัยภูมิ (ประกอบ สระดินดำ 2555: สัมภาษณ์)

เมื่อถึงเวลาการแสดงชาวบ้านที่มาร่วมงานต่างนั่งรออย่างพร้อมเพียงกัน ณ บริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เพื่อชมการแสดงของคณะนางรำ เป็นชุดการแสดงที่สวยงามมีเอกลักษณ์ของพื้นบ้านชาวอีสาน ใช้ผู้แสดงจำนวน 40 คน เป็นผู้หญิงทั้งหมดการรำถวายมีชื่อชุดการแสดงว่า นมัสการองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เมื่อได้เวลานางรำจะออกมานั่งคุกเข่า และมีการกล่าวนำเป็นทำนองสารถีญะไล่เสียงดนตรีแคนประกอบ โดยหัวหน้านางรำเป็นผู้กล่าว มีดังนี้

นมัสการพระพุทธพระธรรม	พระสงฆ์นำจึงได้มา
ประนมกรขึ้นบูชา	ขอวันทาองค์พระธาตุ
ป่าวประกาศเป็นชื่อเสียง	สั่งสำเนียงสรภัญญ์
กล่าวกลอนบ่อนสำคัญ	ตามหลักฐานมีนามมา
ราชาแห่งเมืองลาว	คือองค์เจ้าไชยเชษฐา
ผู้นำสรรค์สร้างมา	ด้วยบุญญาบารมี
มีนี้เป็นมือธรรม	สืบห้าค่ำขึ้นเดือนห้า
หมู่ข้าน้อยขอบูชา	กราบวันทาสดุดี
ฐปมีสักการะ	เทียนบูชาพร้อมบายศรี
ธารสงพงหอมมาลี	บันดาลมิให้ร่มเย็น
น้อมกายขอไหวว่อน	ประนมกรขึ้นเกศา
ลูกหลานพร้อมใจมา	รำบูชาองค์พระธาตุ
ขอผลกุศลบุญ	ช่วยเกื้อกูลหนุนพูนทวี
เป็นบุญญาบารมี	เกียรติและศรีที่ได้มา

องค์ธาตุเจ้าจตุรมุข

เมื่อกล่าวจบแล้วเสียงเครื่องดนตรีพื้นบ้าน โปงกลางบรรเลงดังขึ้น นางรำจะประนมมือก่อน แล้วค่อยลุกขึ้นออกทำร้ายรำประกอบเสียงดนตรี โปงกลาง นางรำจะรำไปตามจังหวะดนตรี โปงกลาง ย่ำเท้าสลับกันไป - มา โดยย่ำเท้าซ้ายก่อน มือขวาจับคว่ำระดับเอว มือซ้ายถือขันหมากเบ็งระดับเอว ทั้งท่วงท่าการร้ายรำก็สอดคล้องกับเสียงดนตรี ทำให้ผู้ชมขณะนั้นชื่นชมในความสวยงามของการร้ายรำ ช่วยส่งเสริมให้ประเพณีมีความน่าเลื่อมใสศรัทธาเพราะเป็นการรำ

ถวายบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชนได้เคารพนับถือ นางรำจะรำประกอบดนตรีไปกลาง
ประมาณ 20 นาที จากนั้นเสียงดนตรีปี่ภูไทดังขึ้น ประชานในพิธีและคณะกรรมการจัดงานจะเอา
พานบายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้น พร้อมผ้าไตร 1 ชุด ถวายองค์พระธาตุ ตามด้วยคณะนางรำเอาขันหมาก
เบี้งถวายองค์พระธาตุ เป็นอันจบการรำถวายองค์พระธาตุ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้ให้ข้อมูลว่าการรำถวายองค์พระธาตุ
หนองสามหมื่นรูปแบบการแสดงแต่ละปีจะดูความเหมาะสมของงานและสถานที่เป็นหลัก เช่น บาง
ปีจะรำถวายที่ลานด้านหน้าองค์พระธาตุ บางปีจะรำถวายที่ถนนทางเข้ากำแพงด้านนอกองค์พระ
ธาตุ ส่วนท่ารำรายต่างๆ แต่ละปีจะมีการประยุกต์ที่แตกต่างกันออกไป แต่ยังคงใช้ชื่อชุดการแสดง
ว่า นมัสการองค์พระธาตุหนองสามหมื่นตามเดิม (ศุภวรรณ สิงห์ยะบุษย์ 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.17 การรำถวายองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

ภาพที่ 4.18 คณะกรรมการจัดงานกำลังถวายบายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้นหลังการรำถวายจบ

2) การเจริญพระพุทธมนต์

การเจริญพระพุทธมนต์ หมายถึง การที่พระสงฆ์จำนวนหนึ่งร่วมกันสาธยายมนต์ในพิธีต่างๆ ซึ่งมนต์เหล่านี้เป็นคาถาพุทธภาษิตบ้าง เถรภาษิตบ้าง เทวดาภาษิตบ้างของเกจิอาจารย์บ้าง การสาธยายดังกล่าวถ้าเป็นงานมงคล เช่น งานทำบุญวันเกิด ทำบุญแต่งงาน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น เรียกว่า “เจริญพระพุทธมนต์” แต่ถ้าเป็นงานอวมงคล เช่น งานศพประเภทต่างๆ เรียกว่า “สวดพระพุทธมนต์” แต่ชาวบ้านทั่วไปนิยมเรียกรวมๆ ว่าสวดมนต์ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล (ศาสนพิธีเล่ม 2 ฉบับมาตรฐาน 2536: 43) การเจริญพระพุทธมนต์ จะนิมนต์ พระเถระจากวัดต่างๆ ของอำเภอภูเขียว จำนวน 9 รูป บทที่สวดจะมีเจ็ดตำนานหรือพระปริตร หมายถึงมนต์อันเป็นเครื่องป้องกันภัยอันตรายต่างๆ

พิธีเกี่ยวกับการเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระปริตร เป็นเรื่องป้องกันหรือต้านทานผีसाงเทวดา เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคล ความจริงเรื่องถือสิ่งเป็นมงคลแต่ไม่เป็นมงคล พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้แล้วในมงคลสูตร เช่น “การไม่คบคนพาล และการคบบัณฑิต เป็นมงคลยิ่ง” การสวดพระปริตรเป็นการหาอุบาย เพื่อให้ประชาชนมั่นใจหายความหวาดหวั่น (เสฐียรโกเศศ 2514: 195)

เมื่อถึงเวลาในพิธี พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่ร่วมพิธีสงบกาย วาจา ใจ โดยมี
ขั้นตอนดังนี้

(1) กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย เมื่อพระสงฆ์ขึ้นนั่งอาสนะบนปะรำพิธี
เรียบร้อยแล้ว ประธานกรรมการจัดงานพร้อมคณะกรรมการจัดงานหรือตัวแทน ประเคนเครื่อง
รับรองพระสงฆ์ ฟังเข้าประเคน ของรับรองพระที่เตรียมไว้แล้ว คือ ภาชนะน้ำเย็น ประเคนของที่อยู่
ข้างในก่อน เสร็จแล้วน้ำชาหรือน้ำอ้อยกลมถวายที่ละองค์จนครบ เมื่อครบทุกรูปแล้ว ประธานจัดงาน
จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย คือนายกองค้ำการบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง ขณะที่ประธานจุดธูป
เทียนทุกคนที่เข้าร่วมพิธีประนมมือ จากนั้นผู้ประกอบพิธี คือ มรรคทายกวัดพระธาตุหนองสาม
หมื่น และชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยพร้อมกัน ดังนี้ (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555:
สัมภาษณ์)

อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง ปูเชมิ

อิมินา สักกาเรนะ ชัมชัง ปูเชมิ

อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง ปูเชมิ

จากนั้นกล่าวคำนมัสการพระรัตนตรัยพร้อมกัน

อะระหัง สัมมา สัมพุทโธ ภาวะวา พุทธัง ภาวะวันตัง อภิวาเทมิ

สวากขาโต ภาวะวะตา ชัมโม ชัมมัง นะมัสสามิ

สุปะฏิบันโน ภาวะวะโต สภาวะสังโฆ สังฆัง นะมามิ

เสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีกล่าวคำอาราธนาศีล 5 ดังนี้

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ

ติสสะระณณะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ

ติสสะระณณะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ตะติยัมปิ มะยังภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ

ติสสะระณณะสะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

(2) พระสงฆ์ให้ศีล พระสงฆ์ผู้เป็นประธานกล่าวให้ศีลห้าที่ละข้อ
ผู้เข้าร่วมพิธีว่าตามที่ละข้อ ดังนี้

นะโม ตัสสะ ภาวะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุททัสสะ (3 จบ)

พุทฺธัง สะระณัง คัจฉามิ

ชัมมํ สะระณัง คัจฉามิ

สังฆัง	สระระณัง	คัจฉามิ	
ทุติยัมปิ	พุทฺธัง	สระระณัง	คัจฉามิ
ทุติยัมปิ	ธัมมัง	สระระณัง	คัจฉามิ
ทุติยัมปิ	สังฆัง	สระระณัง	คัจฉามิ
ตะติยัมปิ	พุทฺธัง	สระระณัง	คัจฉามิ
ตะติยัมปิ	ธัมมัง	สระระณัง	คัจฉามิ
ตะติยัมปิ	สังฆัง	สระระณัง	คัจฉามิ

พระท่านจะว่า ดิสระระณะคะมะนัง นิฏฐิตัง ผู้รับไม่ต้องว่าตาม แต่เมื่อท่านว่าจบ ฟังรับว่า อามะ ภันเต เท่านั้น แล้วพระจะให้ศีลทีละข้อดังนี้

ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 กามสุมิจจาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

ภาพที่ 4. 19 ประธานในพิธีกำลังจุดธูปเทียนในการเจริญพระพุทธมนต์สมโภช

ต่อไปพระท่านจะว่าสรุปศิลป์ว่า

อิมานิ ปัญจะ ลิกขาปะทานิ

สีเลนะ สุคะตัง ยันติ สีเลนะ โภคะสัมปะทา

สีเลนะ นิพพุตัง ยันติ ตัสมา สีสัง วิโสธะเย ฯ

ในขณะที่พระกำลังว่าสรุปศิลป์นี้ ผู้รับฟังกล่าวเบาๆ พอได้ยินคนเดียวว่า อิมานิ ปัญจะ ลิกขาปะทานิ สะมาทิยามิ 3 หน เป็นการให้ปัญญาว่า จะสมทานรักษาศีล 5 นี้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ต่อไป เมื่อจบแล้วฟังกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง เป็นเสร็จพิธีการสมทานศีลห้า

จุดมุ่งหมายในการสมทานศีล การสมทานศีล เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า การรับศีล ก็เพื่อปัญญาตนต่อหน้าพระผู้ให้ศีลและต่อตนเองว่า จะไม่ล่วงละเมิดข้อห้ามนั้นๆ จะรักษาปกติของตนไว้เป็นการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นเป็นเบื้องต้นด้วยมีความตั้งใจแน่วแน่ด้วยตนเองโดยไม่ต้องบังคับว่าจะงดเว้นจากความชั่วทุจริตผิดปกติก่อนตน อันจะเกิดทางกาย ทางวาจาต่อไปเพราะผู้มีจิตใจสูงด้วยคุณธรรมมีความประพฤติเป็นปกติดีย่อมบรรลุคุณธรรมขั้นสูงต่อไปได้ง่ายยิ่งขึ้น ในการทำบุญต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อจะให้ทาน จะมีพิธีรับศีลเสียก่อนทุกครั้ง ทั้งนี้ก็เพื่อให้จิตใจได้รับการฟอกให้สะอาดบริสุทธิ์เป็นเบื้องต้นด้วยเครื่องชำระคือศีลเพื่อให้กายวาจาอยู่ในระดับปกติธรรมดาเสียก่อน เพื่อให้สมควรเป็นที่รองรับคุณความดีอื่นๆ ต่อไป เหมือนช่างย้อมผ้า เมื่อจะย้อมผ้าชิ้นๆ เขาจะนำผ้ามาซักให้สะอาดเสียก่อนแล้วจึงลงมือย้อม ทั้งนี้เพื่อให้สีติดเนื้อผ้าได้สนิททนทาน ดังนั้น ก่อนที่จะทำบุญต่าง ๆ จึงต้องชำระใจให้บริสุทธิ์เสียก่อนเพื่อให้ใจบริสุทธิ์นั้นรับบุญที่ทำได้เต็มที่ (http://www.dmc.tv/pages/buddha_biography/ เข้าถึงเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2555)

(3) ผู้ประกอบพิธีกล่าวอาราธนาพระปริตร

วิบัติปะฎิพาหะ สัพพะสัมปัตตสิทธิยา สัพพะทุกขะวินาสายะปริต
ตั้ง พุทธะ มังคะลัง วิบัติปะฎิพาหะ สัพพะสัมปัตตสิทธิยา สัพพะกะยะวินาสายะ ปริตตั้ง พุทธะ
มังคะลัง วิบัติปะฎิพาหะ สัพพะสัมปัตตสิทธิยา สัพพะโรคะวินาสายะ ปริตตั้ง พุทธะ มังคะลัง

คำแปล : อาราธนาพระปริตร

ขอพระสงฆ์ทั้งหลาย จงสวดพระปริตรอันเป็นมงคลเพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อความสำเร็จในสมบัติทั้งปวง และเพื่อให้ทุกข์ทั้งปวงพินาศไป ขอพระสงฆ์ทั้งหลาย จงสวดพระปริตรอันเป็นมงคลเพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อความสำเร็จในสมบัติทั้งปวง และเพื่อให้ทุกข์ทั้งปวงพินาศไป ขอพระสงฆ์ทั้งหลาย จงสวดพระปริตรอันเป็นมงคลเพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อความสำเร็จในสมบัติทั้งปวง และเพื่อให้โรคทั้งปวงพินาศไป

(4) พระสงฆ์กล่าวบทสัจเค พระสงฆ์รูปที่ 3 กล่าวชุมนุมเทวดา (ขัดสัจเค)

ดังนี้

สระรัชชัง สะเสนัง สะพันฐง นะรินทัง ปะริตตานุกาโว สะทา รักขะตุดิ
 ณะริตวานะ เมตตัง สะเมตตา ภาทันตา อะวิกขิตตะจิตตา ปะริตตัง ภาณันตุ สัจเค กามะ จะรูเป คิริ
 ลีขะระตะภู จันตะลิกเข วิมานะ ทีเป รัฏฐะ จะ คามะ ตะรุวะนะกะหะเน เกหะ วัตถุมหิ เขตเต ภูมมา
 จายันตุ เทวา ชะละละละวิสะเม ยักขะคันธัพพะนาคา ตัญจันตา สันติเก ยัง มุนีวะระวะจะนัง สาชะ
 โว เม สุนัชัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ชัมมัสสะวะ นะกาโล อะยัมภะทันตาฯ ชัมมัสสะวะ
 นะกาโล อะยัมภะทันตาฯ

การกล่าวชุมนุมเทวดา คือ การกล่าวอัญเชิญเทวดาให้มาร่วมงานมงคล
 นี้ เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพงานมงคลนั้นๆ จะต้องเป็นผู้กล่าวอัญเชิญด้วยตนเอง หากไม่ใช่หน้าที่ของ
 พระสงฆ์ไม่ แต่เนื่องจากเจ้าภาพงานนั้นๆ ไม่สามารถจะกล่าวอัญเชิญได้ด้วยตนเอง จึงขอร้องให้
 พระสงฆ์ช่วยกล่าวอัญเชิญแทนตน ครั้นกาลเวลาล่วงเลยมาจนถึงปัจจุบันนี้ การกล่าวชุมนุมเทวดานี้
 จึงกลายเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรงที่เดียวการกล่าวชุมนุมเทวดา และการขัดตำนาน ก่อนเจริญ
 พระพุทธรูปในงานพิธีทำบุญทุกชนิด นิยมเป็นหน้าที่ของพระภิกษุรูปที่ 3 เป็นผู้กล่าวชุมนุม
 เทวดาและกล่าวขัดตำนาน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากพระเถระรูปที่ 2 เป็นพระเถระผู้ใหญ่ ชราภาพมี
 เสี่ยงเครือ หรือ อาจเนื่องมาจากพระเถระรูปที่ 2 จะต้องคอยรับช่วงบทเจริญพระพุทธรูปต่อจาก
 พระเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ ถ้าพระเถระรูปที่ 2 ทำหน้าที่กล่าวชุมนุมเทวดา และกล่าวขัดตำนาน
 เอง เมื่อกกล่าวชุมนุมเทวดา หรือกล่าวขัดตำนานจบแล้วกว่าจะเก็บพัทธองไว้ที่เดิมเสร็จ มักจะรับช่วง
 บทเจริญพระพุทธรูปต่อจากพระเถระประธานสงฆ์ไม่ทัน ทำให้เสียระเบียบการเจริญพระพุทธรูป
 ได้ จึงนิยมมอบหน้าที่การกล่าวชุมนุมเทวดาและกล่าวขัดตำนาน ให้เป็นภาระหน้าที่ของพระภิกษุ
 รูปที่ 3 สืบต่อกันมาจนปัจจุบันนี้ ถ้าพระภิกษุรูปที่ 3 มีความขัดข้อง ก็อาจมอบให้เป็นที่ของ
 พระภิกษุรูปที่ 4 หรือรูปที่ 5 ทำหน้าที่แทนตนก็ได้ หรือ อาจขอร้องให้พระเถระรูปที่ 2 ขัดแทนก็ได้
 ในเมื่อพิจารณาเห็นว่า พระเถระรูปที่ 2 เป็นผู้มีความดี และขัดได้ไพเราะดีซึ่งเป็นที่รู้จักกันอยู่โดยทั่วไป
 (<http://dharma-gateway.com/misc/misc-94-02.htm> เข้าถึงเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2555)

(5) พระสงฆ์เจริญพระพุทธรูป พระสงฆ์ผู้เป็นประธาน โยงสายสัญญาณ
 ท่านจะ ไรยกกลุ่มสายสัญญาณ ไปจากพระสงฆ์อาวุโสพรรษาแรก จนถึงรูปสุดท้าย บทสวดขึ้นต้น
 ด้วย บทสวดนมัสการ ดังนี้

นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (3จบ)

พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ ชัมมัง สาระณัง คัจฉามิ

สังฆัง สระระณัง คัจฉามิ ฯ ทุติยัมปิ พุทฺธัง สระระณัง คัจฉามิ
 ทุติยัมปิ รัมมัง สระระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ สังฆัง สระระณัง คัจฉามิ ฯ
 ตะติยัมปิ พุทฺธัง สระระณัง คัจฉามิ ฯ ตะติยัมปิ รัมมัง สระระณัง
 คัจฉามิ ตะติยัมปิ สังฆัง สระระณัง คัจฉามิ ฯ

บทสัมพุทฺธะ

สัมพุทฺธะ อัญญาวิสัยจะ ทวาทะสัยจะ สะหัสสะเก ปญฺจะสะตะสะหัสสานิ
 นะมามิ สิระสา อะหัง เตสัง รัมมังญจะ สังฆัญจะ อาทะเรนะ นะมามิหัง นะมะการานุกาเวนะ
 หันต์วา สัพเพ อุปัททะเว อะเนกา อันตะรายาปิ วินัสสันตุ อะเสสะโต ฯ

สัมพุทฺธะ ปญฺจะปญฺญาสัยจะ จะตุวิสะติสะหัสสะเก ทะสะสะตะสะหัสสานิ
 นะมามิ สิระสา อะหัง เตสัง รัมมังญจะ สังฆัญจะ อาทะเรนะ นะมามิหัง นะมะการานุกาเวนะ หันต์
 วา สัพเพ อุปัททะเว อะเนกา อันตะรายาปิ วินัสสันตุ อะเสสะโต ฯ

สัมพุทฺธะ นะวุตตะระสะเต อัญญาจัตตาฬิสะสะหัสสะเก วิสะติสะตะสะหัสสา
 นิ นะมามิ สิระสา อะหัง เตสัง รัมมังญจะ สังฆัญจะ อาทะเรนะ นะมามิหัง นะมะการานุกาเว
 นะ หันต์วา สัพเพ อุปัททะเว อะเนกา อันตะรายาปิ วินัสสันตะ อะเสสะโต ฯ

บทสวดสัมพุทฺธะ เป็นบทสวดที่กล่าวด้วยอนุภาพแห่งความน้อมน้อมต่อ
 พระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะจัดซึ่งอุปัททะทั้งหลายทั้งปวง ถึงแม้อันตรายจะมีมาก ก็จะพินาศไปใน
 ที่สุด การสวดบทนี้ใช้สวดแทนบทโยจกขุมา หรือถ้าสวดบทโยจกขุมาก็จะไม่มีการสวดบทสัมพุท
 ธิ

บทนะโมการะอัญญาสะ

นะโม อะระหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ มะเหลิโน
 นะโม อุตตะมะรัมมังสะ สักขาตัสสะเว เตนิระ
 นะโม มะหาสังฆัสสาปิ วิสุทฺธะสีละทิกฺกุณิโน
 นะโม โอมัตถยารัทธัสสะ ระตะนัตถยัสสะ สาธุกััง
 นะโม โอมะกาตัสสะ ตัสสะ วัตถุตถยัสสะปิ
 นะโม การัปปะกาเวนะ วิคัจฉันตุ อุปัททะวา
 นะโม การานุกาเวนะ สุวัตถิ โหตุ สัพพะทา
 นะโม การัสสะ เตชะนะ วิริมฺหิ โหมิ เตชะวา ฯ

เป็นบทสวด นอบน้อมพระรัตนตรัย 8 ประการ และขอพรพระรัตนตรัยให้การ
 ประกอบพิธีต่างๆ ปราศจากอุปสรรคทั้งปวง ดังความหมายของบทสวดที่ว่า ด้วยการประกาศการ

กระทำความนอบน้อม อุบัติะทั้งหลาย จงปราศจากไปด้วยอำนาจแห่งการกระทำความนอบน้อม
ขอความสวัสดิ์จึงมีทุกเมื่อ ด้วยเดชแห่งการกระทำความนอบน้อม เราจึงเป็นผู้มีเดช ในมงคลพิธีเกิด
บทมังคะละสูตรตั้ง

อะเสวะนา จะ พาลานัง ปันฑิตานัญจะ เสวะนา ปุชา จะ ปุชะนียานัง เอตัมมัง
คะละมุตตะมังฯ ปะฏิรูปะเทสะวาโส จะ ปุพเพ จะ กะตะปุญญะตา อัตตะสัมมาปะณิธิ จะ เอตัมมัง
คะละมุตตะมังฯ พาทุสัจญจะ สิปปีญจะ วินะโย จะ สุกกิชิต สุกาสิตา จะ ยา วาจา เอตัมมังคะละ
มุตตะมังฯ มาตาปีตุฎฐานัง ปุตตะทารัสสะ สังกะโห อะนากุลา จะ กัมมันตา เอตัมมังคะละ
มุตตะมังฯ ทานัญจะ ชัมมะจะริยา จะ ญาตะกานัญจะ สังกะโห อะนะวัชชานิ กัมมานิ เอตัมมังคะ
ละมุตตะมังฯ อาระตี วิระตี ปาปา มัชชะปาณา จะ สัญญะโม อัมปะมาโท จะ ชัมเมสุ เอตัมมังคะละ
มุตตะมังฯ คาระโว จะ นิวาโต จะ สันตุฎฐิ จะ กะตัญญุตา กาเลนะ ชัมมัสสะวะนัง เอตัมมังคะละ
มุตตะมังฯ ชันตี จะ โสวะจัสสะตา สะมะณานัญจะ ทัสสะนัง กาเลนะ ชัมมะสะกัจจา เอตัมมังคะละ
มุตตะมังฯ ตะโป จะ ปรหัมมะจะริยัญจะ อะริยะสัจจานะ ทัสสะนัง นิพพานะสัจฉิกิริยา จะเอตัมมัง
คะละมุตตะมังฯ สุตฐัสสะ โลกะชัมเมหิ จิตตัง ยัสสะ นะ กัมปะติ อะโสกัง วิระชัง เขมมัง เอตัมมัง
คะละมุตตะมังฯ เอตาทิสานิ กัตวานะ สัพพัตถะมะปะราชาตา สัพพัตถะ โสตถิง คัจฉันติ ตันเตสัง
มังคะละมุตตะมันติ ฯ

มงคลสูตรนี้ ต้องตั้งน้อมด้วยสายสิญจน์ ถ้าสวดเต็มที่เริ่มด้วยบทซัด เย
สันตา ฯเปฯ และ ยัญจะทะวาหะสะ วัสสานิ ฯเปฯ ภาณามะ เห แล้วขึ้น เอวัมเม สุตัง ฯเปฯ ไปจน
จบ ถ้าสวดอย่างย่อขึ้นตั้งแต่ อะเสวะนา จะพาลานัง ฯฯ ไปจนจบ เมื่อพระขึ้น อะเสวะนา ผู้
ประกอบพิธีจุดเทียนน้อมนัตซึ่งปักอยู่ที่บาตร แล้วยกบาตรนั้นไปประเคนพระสงฆ์ที่เป็นหัวหน้านำ
สวด

เป็นบทสวดที่กล่าวถึงสิ่งที่เป็นมงคล 38 ประการ เช่น การไม่คบคนพาล มี
ความเคารพอ่อนน้อมต่อมตน การบูชาบุคคลที่ควรบูชา การบำรุงบิดา มารดา เป็นต้น ในพิธีเจริญ
พระพุทธมนต์ทุกครั้งจำเป็นต้องสวดบทมงคลสูตรนี้ เพื่อให้ประชาชนทราบแนวทางการดำเนิน
ชีวิต ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการย้ำเตือนให้ระลึกถึงการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแก่
ประชาชนกล่าวได้ว่า มงคลสูตรนอกจากจะให้ผลในแง่ของกำลังใจแล้ว ยังให้ผลที่เป็นมงคลยิ่งขึ้น
หากนำหลักที่แปลไว้ในมงคลสูตรไปปฏิบัติในชีวิตจริงอย่างสม่ำเสมอตั้งนั้น มงคลสูตรจึงถือว่าเป็น
เป็นสูตรหนึ่งที่ทำให้การเจริญพระพุทธมนต์มีคุณค่ามากขึ้น มีอานิสงส์ทำให้เกิดสิริมงคลกับชีวิต
และปราศจากอันตราย

บพระตะนะสุดตั้ง

ยังกัญจิ วิตตั้ง อิระ วา หุรง วา สักเคสุ วา ยัง ระตะนัง ปะณัตตั้ง นะ โน สะมัง
 อตติ ตะถาคะเตนะ อิทัมปิ พุทธะ ระตะนัง ปะณัตตั้ง เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตติ โหตุ ๆ จะยัง วิราคัง อะ
 มะตัง ปะณัตตั้ง ยะทังคะคา สักยะมุณี สะมาหิโต นะ เตะนะ รัมเมนะ สะมัตติ กัญจิ อิทัมปิ รัมเม ระ
 ตะนัง ปะณัตตั้ง เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตติ โหตุ ๆ ยัมพุทธะเสฐโร ปะริวัณณะยิ สุจิง สะมาธิมานันตะริ
 กัญญะมาหุ สะมาธินา เตะนะ สะโม นะ วิชชะติ อิทัมปิ รัมเม ระตะนัง ปะณัตตั้ง เอเตนะ สัจเจนะ สุ
 วัตติ โหตุ ๆ เย ปุคคะลา อัญญะ สะตัง ปะสัฏฐา จัตตาริ เอตานิ ยุคานิ โหนติ เต ทักขิณเยยา สุคะตัส
 สะ สาวะกา เอเตสุ ทินนานิ มะหัพะละนนิ อิทัมปิ สังฆะ ระตะนัง ปะณัตตั้ง เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตติ
 โหตุ ๆ เย สุปะยุดตา มะนะสา ทัพเพนะ นิกกามิโน โคตะมะสาสะนัมหิ เต ปัตติปัตตา อะมะตัง
 วิคัยะหะลัทธา มุธา นิพพุตัง ญญะชะมานา อิทัมปิ สังฆะ ระตะนัง ปะณัตตั้ง เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตติ โหตุ
 ๆ จินัง ปุราณัง นะวัง นัตติ สัมภะวัง วิรัตตะจิตตายะติเก ภาวัตัมมัง เต จินะพีชา อะวิรุพพิฉันทา นิพ
 พันติ ธีรา ยะถายัมปะทีโป อิทัมปิ สังฆะ ระตะนัง ปะณัตตั้ง เอเตนะ สัจเจนะ สุวัตติ โหตุ ๆ

ระตะนะสูตร นี้มีเนื้อหาที่พรรณนาถึงคุณของพระรัตนตรัยทั้งหมด ได้แก่ พุทธ
 รัตนะ อันเป็นรัตนะประเสริฐที่สุด ธรรมรัตนะ เป็นรัตนะประเสริฐสุด เพราะพระธรรมเป็นที่สิ้น
 กิเลสปราศจากราคะ สังฆรัตนะ เป็นรัตนะประเสริฐสุด ในการเจริญพระพุทธมนต์ทุกครั้งจึงขาด
 บทนี้ไม่ได้ เพราะเป็นบทกล่าวถึงคุณพระรัตนตรัย และมีประวัติความเป็นมาที่แสดงให้เห็นว่า รตน
 สูตรนี้เป็นที่พึ่งแก่ประชาชนยามเมื่อมีสถานการณ์ที่เลวร้าย ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงมี
 อานิสงส์ให้ได้รับความสวัสดิ์ พ้นจากอุปสรรคอันตรายทั้งปวง และถือว่าเป็นเครื่องปิดเป่า
 อุปัทวันตรายให้หมดสิ้นไป

ยานิระ ภูตานิ สะมาคะตานิ ภูมมานิ วา ยานิวะ อันตะลิกเข ตะถาคะตัง เทวะมะนุส
 สะปุชิตัง พุทัง นะมัสสามะ สุวัตติ โหตุ ๆ ยานิระ ภูตานิ สะมาคะตานิ ภูมมานิ วา ยานิวะ อันตะ
 ลิกเข ตะถาคะตัง เทวะมะนุสสะปุชิตัง รัมมัง นะมัสสามะ สุวัตติ โหตุ ๆ ยานิระ ภูตานิ สะมาคะตา
 นิ ภูมมานิ วา ยานิวะ อันตะลิกเขตะถาคะตัง เทวะมะนุสสะปุชิตัง สังฆัง นะมัสสามะ สุวัตติ โหตุ ๆ

พระสูตรนี้เป็นสูตรที่แสดงอานุภาพของพระรัตนตรัยโดยตรง เมื่อเทวดาและมนุษย์
 รู้คุณค่าของพระรัตนตรัย ขอมรบันบถือบูชาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกแล้ว ย่อมก่อให้เกิดพลัง
 ใจในการต่อสู้ฟันฝ่า เพื่อชัยชนะต่ออุปสรรค ปัญหา ตลอดจนภัยทั้งปวงได้

บทกะระณียะเมตตะสุดตั้ง

กะระณียะมัตตะกุสะเลนะ ยันตัง สันตัง ปะทัง อะภิสะเมจจะสักโก อุษุ จะ สุหุชุ จะ
 สุวะโจ จัสสะ มุทุ อะนะคิมานี สันตุสสะโก จะ สุกะโร จะ อัปปะกิจโจ จะ สัตตะหุกะวุตติ สันตินท์

ริโย จะ นิปะโก จะ อัมปะคัพโก กุเลสุ อณะนะนุกิโท นะ จะ ขุททั้ง สะมาจะเร กิณฺจึ เยนะ วิญญู
 ปะเร อุปะวะเทยฺยง สฺขิโน วา เขมิโน โหนตุ สัพเพ สัตตา ภาวันตุ สฺขิตตฺตา เย เกจิ ปาณะภูตฺตติ ตะ
 สา วา ทาวะรา วา อณะนะวะเสสา ทิฆา วา เย มะหันตา วา มัชฌิมา รัสสะกา อะณฺเฑกะณฺเฑลา ทิฏฐา วา เย
 จะ อะทิกฺฐา เย จะ ทูเร วะสันติ อะวิทูเร ภูตา วา สัมภะเวสี วา สัพเพ สัตตา ภาวันตุ สฺขิตตฺตา นะ ปะ
 โร ประรัง นิคุพเพละ นาติมัญญะละ กัตถะจิ นัง กิณฺจึ พยาโรสะนา ปะฐิณะสัจฺญา นานฺญะมัญญุสสะ
 ทุกขะมิจฺเจยยะ มาตา ยะถา นิยัง ปุตตัง อายุสา เอกะปุตตะมะนุรักเข เอวัมปี สัพพะกุเตสุ มานะสัม
 ภาวะเย อะปะริมาณัง เมตตฺตฺยจะ สัพพะโลกัสสัมมัง มานะสัมภาวะเย อะปะริมาณัง อุทฺธัง อะโธ จะ ติริ
 ยัญจะ อะสัมพาธัง อะเวรัง อะสะปัตตัง ติกฺขุญฺจะรัง นิสินโน วา สะยาโน วา ยาวะตฺสสะ วิจะตะมิท
 โธ เอตัง สะติง อะทิกฺฐะยยะ พรัหฺมะเมตัง วิหารัง อิระมาหุ ทิกฺขุญฺจะ อะนุปะกัมมะ สีละวา ทัส
 สะเนนะ สัมปันโน กามะสุ วิเนยยะ เกธัง นะ หิ ชาตุ กัปปะเสยยัง ปุณะเรตฺติ ฯ

เป็นบทสวดที่ว่า ด้วยการเจริญเมตตา และอานุภาพแห่งเมตตา เมตตาเมื่อนิสงส์
 ยิ่งใหญ่ทำให้บุคคลข้ามพ้นมิถิลาทิฐิ บทกรณียเมตตสูตรนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พุทธาวุธ คืออาวุธที่
 พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระสาวก พระพุทธองค์ท่านให้สวดเมื่อจำเป็นต้องเดินทางผ่านเทวส
 ถาน ศาลเจ้าหรือเจ้าป่าเจ้าเขา ที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เป็นที่ทราบกันว่าเมื่อสวดบทนี้แล้ว เหล่าเทวดา เจ้า
 ป่าเจ้าเขา จะไม่ทำอันตรายใดๆ ด้วยเหตุดังกล่าว พระสงฆ์จึงสวดกรณียเมตตสูตรทุกๆ ครั้งที่มีพิธี
 เจริญพระพุทธมนต์ เพื่อเป็นสิริมงคลคุ้มครองพุทธศาสนิกชน และตักเตือนให้ปฏิบัติต่อกันด้วย
 เมตตาเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและผู้อื่นสืบไป

บทขันธะปริตตะกาธา

อัมปะมาโณ พุทฺโธ อัมปะมาโณ ชัมโม อัมปะมาโณ สังโฆ ปะมาณะวันตานิ สิริง
 สะปานิ อะหิ วิจฺฉิกา สะตะปะที อุนณานาภิ สะระพู มุสิกา กะตา เม รักษา กะตา เม ปะริตตะ ปะฎิก
 กะมันตุ ภูตานิ โสหัง นะ โม กะคะวะโต นะ โม สัตตันทัง สัมมาสัมพุทฺธานัง ฯ

เป็นบทสวดที่ว่า ด้วยมนต์สำหรับป้องกันตัว กล่าวถึงวิธีปฏิบัติดีต่อสัตว์ร้ายนานา
 ชนิด โดยการประสานมิตรไมตรีให้เกิดขึ้นระหว่างคนกับสัตว์ และน้อมเอาคุณพระรัตนตรัยไว้ใน
 ใจแล้วแผ่เมตตาไปให้ ไม่สนับสนุนการเบียดเบียนกันทุกวิถีทางโดยนัยนี้ อานุภาพของเมตตาจึงมี
 อานิสงส์ป้องกันภัยอันตรายจากอสรพิษร้าย และสัตว์ร้ายอื่นๆ เพราะอานุภาพของเมตตาจะปกป้อง
 ผู้ที่มีเมตตาเองโดยอัตโนมัติ

บทสวดโมระปะริตตัง

อุททะยัญจิกขุมา เอกะราชา หะริสสะวันโณ ปะฐะวีปปะภาโส ตัง ตัง นะมัสสามิ
 หะริสสะวันณัง ปะฐะวีปปะภาสัง ตะยฺชะระ कुตฺตา วิหะเรมุ ทิวะสัง เย พรัหฺมะณา เวทะคุ สัพพะธัม

เม เต เม นะโม เต จะ มัง ปาละยันตุ นะมัตถุ พุทธานัง นะมัตถุ โพธิยา นะโม วิมุตตานัง นะโมวิมุตติ
 ยา อิมัง โส ประริตตัง กัตถวา โมโร จะระติ เอสะนาฯ อะเปตะยัญจักขุมา เอกะราชา หะริสสะวัณโณ
 ประฐะวิปะภาโส ตัง ตัง นะมัสสามิ หะริสสะวัณณัง ประฐะวิปะภาสัง ตะยัชชะ กุตตา วิหะเรมู รัต
 ติง เย พรัหัมมะณา เวทะकु สัพพะชัมเม เต เม นะโม เต จะ มัง ปาละยันตุ นะมัตถุ พุทธานัง นะมัตถุ
 โพธิยา นะโม วิมุตตานัง นะโม วิมุตติยา อิมัง โส ประริตตัง กัตถวา โมโร วาสะมะกัปปะยิตฺติฯ

เป็นบทสวดที่ กล่าวถึงความนอบน้อมต่อท่านผู้หยั่งรู้สรรพสิ่ง คือพระพุทธรเจ้า
 และพระโพธิญาณ ตลอดถึงนอบน้อมต่อความหลุดพ้นอันเป็นธรรมสูงสุดด้วย ผู้มีความนอบน้อม
 ต่อสิ่งสูงสุดดังกล่าว จะแคล้วคลาดปลอดภัยเสมอ จึงมีอานิสงส์ป้องกันภัยอันตรายจากผู้คิดร้าย
 แคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง แม้ศัตรูมุ่งร้ายก็ไม่สามารทำร้ายได้ จึงนิยมสวดเป็นประจำในพิธี
 เจริญพระพุทธมนต์ทุกแห่งทั้งนี้เพื่อความสรรพสวัสดิ เป็นสรรพสิริมงคล

บทสวดวิญญะกะปะริตตัง

อตฺถิ โลกํ สีละคุโณ สัจจํ โสเจยยะนุททะยา เตะนะ สัจเจนะ กาหามิ สัจจะกิ
 ริยะมะนุคตะรัง อาวัชชิตฺวา ชัมมะพะลัง สะริตฺวา ปุพพะเก ชินํ สัจจะพะละมะวัสสาเย สัจจะกิ
 ยะ-มะกาสะหัง สันติ ปักขา อะปัตตะนา สันติ ปาธา อะวัญจะนา มาตา ปิตา จะ นิกขันตา ชาตะเว
 ทะ ปะฎิกกะมะ สะหะ สัจเจ กะเต มัยหัง มะหาปัชชะลิโต สิขี วัชเชสิ โสพะสะ กะริสสานิ อุทะกั
 ปัตฺวา ยะธา สิขี สัจเจนะ เม สะโม นตฺถิ เอสา เม สัจจะปาระมิตฺติฯ

เป็นบทที่ว่าด้วยมนต์สำหรับป้องกันไฟของพญานกคุ้ม คือ เมื่อพระมหาสัตว์ผู้
 บำเพ็ญโพธิสมภาร ครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพญานกคุ้ม พญานกคุ้มได้ระลึกถึงพระพุทธรเจ้าในอดีต
 ระลึกถึงพระธรรมคุณ ตั้งจิตอธิษฐานขอให้ไฟป่ามอดดับ ซึ่งพระปริตรบทนี้พระพุทธรองค์ได้ทรง
 ตรัสแสดงแก่พระสารีบุตรเถระว่า “มีเดชามาก ตั้งอยู่ชั่วมกับ” วิญญะกะปริตรนี้ นิยมให้สวดในงาน
 ขึ้นบ้านใหม่ เปิดสถานที่ทำงานใหม่ เปิดโรงงาน เปิดฟาร์มใหม่ เปิดร้านใหม่ ถือว่ามีอานิสงส์ทำให้
 พ้นจากอัคคีภัย (<http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?t=44181> เข้าถึงเมื่อวันที่ 4
 กรกฎาคม 2556)

บทอาฏานาฎิยะปะริตตัง

วิปัสสิตสะ นะมัตถุ จักขุมันตัสสะ สิริมะโต สิขิตสะปี นะมัตถุ สัพพะภูตา
 นุกัมปิโน เวสสะภูตสะ นะมัตถุ น้หาตะกัสสะ ตะปัสสิโน นะมัตถุ กะกุสันธัสสะ มาระเสนป-
 ปะมัททิโน โกนาคะมะนัสสะ นะมัตถุ พรัหัมมะณัสสะ วุสิมะโต กัสสะปัสสะ นะมัตถุ วิปะมุตตัส
 สะ สัพพะชิ อังคีระสัสสะ นะมัตถุ สักยะปุตตัสสะ สิริมะโต โย อิมัง ชัมมะมะเทเสสิ สัพพะทุกขา
 ปะนุทะนัง เย จาปี นิพพุตา โลกํ ยะถากุตัง วิปัสสิตฺตัง เต ชะนา อะปิสฺสนา มะหันตา วิตะสาระทา

หิตัง เทวะมนุสสานัง ยัง นมะสสันติ โคตะมัง วิชชาจะระณะสัมปันนัง มะหันตัง วิตะสาระทังฯ
 วิชชาจะระณะสัมปันนัง พุทธัง วันทามะ โคตะมันติ ฯ

เป็นบทสวดที่ได้กล่าว ถึงการนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้า 7 พระองค์ ผู้ที่ได้
 กราบไหว้บูชาพระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นจะประสบแต่ความสุข ความเจริญทุกเมื่อ ถ้าหมั่นเจริญ
 อยู่เป็นนิจ พวกยักษ์ ภูติ ผี ปีศาจไม่รบกวนและจะช่วยคุ้มครองและมีอานิสงส์ป้องกันภัยอันตราย
 จากอมนุษย์ ทำให้สุขภาพดี และมีความสุขความเจริญ อำนาจแห่งพระปริตรบทนี้สามารถป้องกัน
 อุบัติอันตรายทั้งปวง พระพุทธเจ้าทั้ง 7 พระองค์จักคุ้มครองรักษาให้พ้นภัย ให้พ้นโรค ให้พ้นความ
 เดือดร้อน หมดเวรหมดความจัญไร

สัถกัตถวา พุทธระตะนัง โอสถัง อุตตะมัง วะรัง หิตัง เทวะมนุสสานัง
 พุทธะเตเชนะ โสตติณา นัสสันตูปัททะวา สัพเพ ทุกขา วุปะสะเมนตุ เต สัถกัตถวา ชัมมะระตะนัง โอ
 สถัง อุตตะมัง วะรัง ปะริพาหุปะสะมะนัง ชัมมะเตเชนะ โสตติณา นัสสันตูปัททะวา สัพเพ ภะยา วุ
 ปะสะเมนตุ เต สัถกัตถวา สังฆะระตะนัง โอสถัง อุตตะมัง วะรัง อาหุเนยยัง ปาหุเนยยัง สังฆะเตเช
 นะ โสตติณา นัสสันตูปัททะวา สัพเพ โรคา วุปะสะเมนตุ เต ฯ

บทสวดนี้ เป็นคาถาป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ เป็นพระคาถาที่สมเด็จพระสัมมาสัม
 พุทธเจ้า ทรงประทานให้เทพบุตรอุณฺหิสีวิชัย ผู้ใดหมั่นสวดพระคาถานี้จะระงับโรคภัยไข้เจ็บทั้ง
 อายุก็จะยืนยาว ไข้เสกยากินแก้โรคได้ และหากสวดเจริญอยู่เป็นนิจ นอกจากจะปราศจากโรคภัยไข้
 เจ็บรบกวนแล้ว ยังแคล้วคลาดจากภัยต่างๆ เช่น ราชภัย โจรภัย เป็นต้น

นัตถิ เม สระระณัง อัญญัง พุทโธ เม สระระณัง วะรัง เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โห
 ตุ เต ชะยะมังคะลัง นัตถิ เม สระระณัง อัญญัง ชัมโม เม สระระณัง วะรัง เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ
 เต ชะยะมังคะลัง นัตถิ เม สระระณัง อัญญัง สังโฆ เม สระระณัง วะรัง เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ เต
 ชะยะมังคะลัง ฯ

บทสวดนี้เป็นบทที่ กล่าวสรรเสริญถึงพระรัตนตรัยว่า เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก
 โดยไม่มีสรณะอื่นที่ยิ่งไปกว่าเป็นบทที่สวดประกาศเพื่อปฏิญาณตนว่าเป็นพุทธมามกะ คือผู้น้อม
 รับเอาพระรัตนตรัยมาเป็นที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต ผู้สวดพระคาถาบทนี้อยู่เป็นนิจ จักบังเกิดชัย
 มงคลแก่ชีวิตตลอดไป

ยังกิญจิ ระตะนัง โลเก วิชชะติ วิวัชัง ปุถุ ระตะนัง พุทธะสะมัง นัตถิ ตัสมา
 โสตถิ ภาวันตุ เต ยังกิญจิ ระตะนัง โลเก วิชชะติ วิวัชัง ปุถุ ระตะนัง ชัมมะสะมัง นัตถิ ตัสมา โสตถิ
 ภาวันตุ เต ยังกิญจิ ระตะนัง โลเก วิชชะติ วิวัชัง ปุถุ ระตะนัง สังฆะสะมัง นัตถิ ตัสมา โสตถิ ภาวัน
 ตุ เต ฯ

บทนี้เป็นบทที่สวดประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า ในโลกนี้มีรัตนะมากมายหลายอย่างแต่ไม่มีรัตนะใดเลยที่จะเสมอเทียบเท่ากับรัตนตรัย คือพระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ ผู้สวดบูชาและปฏิบัติตามย่อมเกิดความมั่งคั่งงอกงามไปบุญยิ่งขึ้น

บทสวดโพชฌังคะปริตตั้ง

โพชฌังโค สติสังขาโต ชัมมานัง วิจะโย ตะธา วิริยัมปีติปัสสัทธี โพชฌังคา จะ ตะธาปะเร สะมาฐุเปกขะโพชฌังคา สัตเตเต สัพพะทัสสิณา มุณินา สัมมะทักขาตา ภาวิตา พะหุลี กะธา สังวัตตันติ อะภิญญาเย นิพพานายะ จะ โพธิยา เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โสตถิ เต โหตุ สัพพะทาฯ เอกัสมิง สะมะเย นาโถ โมกคัลลานัญจะ กัสสะปัง กิลาเน ทุกขิเต ทิส์วา โพชฌังเก สัตตะ เท สะยิ เต จะ ตัง อภินันทิต์วา โรคา มุจจิงสุ ตังขะณเ เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โสตถิ เต โหตุ สัพพะทาฯ เอกะทา ชัมมะราชาปี เกลัญญะนาภิปิโต จุนทัตถะเรนะ ตัญญะวะ ภาณเปตฺวานะ สาทะรัง สัมโม ทิต์วา จะ อาพาธา ตัมหา วุฏฐาสิ ฐานะโส เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โสตถิ เต โหตุ สัพพะทาฯ ปะหีนา เต จะ อาพาธา ตินณันนัมปิ มะเหลสีนัง มัคคาหะตะกิเลสา วะ ปัตตานุปัตติ ชัมมะตัง เอเตนะ สัจจะ วัชเชนะ โสตถิ เต โหตุ สัพพะทาฯ

เป็นบทสวดที่ว่าด้วย ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ กล่าวถึงธรรม 7 ประการ คือ 1. สติ ความระลึกได้ 2. ชัมมวิชัย ความสอดส่องธรรม 3. วิริยะ ความเพียร 4. ปีติ ความเอิบอิ่ม 5. ปัสสัทธี ความสงบใจ 6. สมาธิ ความตั้งใจมั่น 7. อุเบกขา ความวางเฉย หากบุคคลได้บำเพ็ญธรรมเหล่านี้ให้เกิดมีขึ้นในตนได้ จะทำให้ดับกิเลสรู้แจ้งเห็นจริงได้ หรือบรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางจริยธรรม โพชฌังคปริตบทนี้ เรียกอีกอย่างว่า มนต์ไอศด เป็นมนต์ต่ออายุใช้สวดต่ออายุคนเจ็บ

บทอะภะยะปริตตั้ง

ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะ โย จามะนาโป สะกุกฺกัสสะ สัทโท ปาปัก คะโห ทุสสุปินัง อะกันตัง พุทธานุภาเวนะ วินาสะเมนตุฯ ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะ โย จามะนาโป สะกุกฺกัสสะ สัทโท ปาปักกะโห ทุสสุปินัง อะกันตัง ชัมมานุภาเวนะ วินาสะเมนตุฯ ยัน ทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะ โย จามะนาโป สะกุกฺกัสสะ สัทโท ปาปักกะโห ทุสสุปินัง อะกันตัง สังฆานุภาเวนะ วินาสะเมนตุฯ

เป็นบทสวดป้องกันอันตรายต่างๆ ถ้าเกิดนิมิตฝันไม่ดี หรือเกิดอาเพศสังหารณ์ ใจทางไม่ดี จะช่วยให้กลับร้ายกลายเป็นดีขึ้น ทำให้กลับเป็นสุข ดิ้นเป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์และอมมนุษย์ทั้งหลาย เทพพิทักษ์รักษา ไม่มีภัยอันตราย

บททเวดดาอุยโยชนะนาคา

ทุกข์ปัดดา จะ นิททุกขา ะยัปัดดา จะ นิพพะยา โสกัปัดดา จะ นิ
สโสภา โหนตุ สัพเพปิ ปาณิน เอตตาวะตา จะ อัมเหหิ สัมภะตัง ปุญญะสัมปะทัง สัพเพ เทวานุโม
หันตุ สัพพะสัมปัตติสัทธา ทานัง ทะหันตุ สัทธาเย สีสัง รักรันตุ สัพพะทา ภาวะนาภีระตา โหนตุ
คัจฉันตุ ทเวดดาอะตา ฯ สัพเพ พุทธา พะลัปัดดา ปัจเจกานัญจะ ยัง พะลัง ะระหันตานิญจะ เตเช
นะ รักรัง พันชามิ สัพพะโส ฯ

เทวดาอุยโยชนะนาคา เป็นบทสวดคาถาส่งเทวดา ใช้สวดเพื่ออัญเชิญ
เทวดากลับวิมาน เมื่อแรกที่จะเจริญพระปริตร ได้มีการชุมนุมเทวดาหรืออัญเชิญเทวดามาเพื่อฟัง
การเจริญพระปริตร ซึ่งถือว่าเป็นการแบ่งส่วนบุญไปให้สรรพสัตว์ทุกจำพวกทุกหมู่เหล่า จากนั้น
ได้กล่าวเชิญเทวดาให้อนุโมทนาบุญกุศลที่บำเพ็ญมา ซึ่งก็รวมถึงบุญอันเกิดจากการเจริญพระปริตร
เพื่อเทวดาจะได้านิสงส์แห่งบุญนั้นด้วย

กะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักรันตุ สัพพะเทวะตา สัพพะพุทธานุภาวนะ
สะทา โสตถิ ะวันตุ เต ฯ กะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักรันตุ สัพพะเทวะตา สัพพะ ัมมานุภาวนะ
สะทา โสตถิ ะวันตุ เต ฯ กะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักรันตุ สัพพะเทวะตา สัพพะสังฆานุภาวนะ สะ
ทา โสตถิ ะวันตุ เต ฯ

เมื่อเจริญพระพุทธรูปถึงบทสุดท้าย คือ “กะวะตุ สัพพะมังคะลัง”
พระสงฆ์รูปสุดท้ายพึงเริ่มม้วนเก็บด้ายสายสิญจน์ส่งกลับคืนให้ผู้นั้นเป็นหัวหน้านำสวด แล้วขึ้นด้วย
บท “นักขัตตะยักกะภูตานัง” ดังนี้

นักขัตตะยักกะภูตานัง ปาปัคคะหะนิวาระณา
ปะริตตัสถานุภาวนะ หันตฺวา เตสัง อุปัตทะเว ฯ
นักขัตตะยักกะภูตานัง ปาปัคคะหะนิวาระณา
ปะริตตัสถานุภาวนะ หันตฺวา เตสัง อุปัตทะเว ฯ
นักขัตตะยักกะภูตานัง ปาปัคคะหะนิวาระณา
ปะริตตัสถานุภาวนะ หันตฺวา เตสัง อุปัตทะเว ฯ

นักขัตตะยักกะภูตานัง เป็นบทสวดคาถาแสดงอานุภาพแห่งพระปริตรว่า
สามารถป้องกันบาปเคราะห์ อันเกิดจากอำนาจแห่งคาวนักขัตร์ เหล่ายักษ์ และภูตผีทั้งหลาย ใช้
เป็นบทสวดต่อท้ายในกรณีที่มีการเจริญพุทธรูปใหญ่

การสวดแต่ละบทของพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์ที่เป็นประธานจะขึ้นนำแล้ว พระสงฆ์รูปอื่นก็กล่าวพร้อมๆ กัน บทสวดทุกบทที่ใช้ในการสมโภช แต่จะมีบางบทที่มีการขอให้ สิ้นลงเพื่อความสะดวกและเหมาะสมกับเวลา ซึ่งแล้วแต่ว่าพระซึ่งเป็นประธานจะทำอย่างไรบางที ในการสวดก็ต้องให้เหมาะสมด้วย

การสวดมนต์ หรือการเจริญพระพุทธรูปมนต์ มีจุดกำเนิดมาจากการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรูป เพื่อทรงจำและสืบต่อคำสั่งสอนของพระพุทธรูปโดยตรง พระสงฆ์สาวกสมัย พุทธกาลได้นำพระสูตรต่างๆ มาสวดสาธยาย ในรูปแบบการบริกรรมภาวนา ให้เกิดเป็นสมาธิ จึง เรียกว่า “พระพุทธรูปมนต์” เมื่อบริกรรมภาวนาพระพุทธรูปจนจิตเป็นสมาธิ ย่อมเกิดผลานุภาพใน ด้านต่างๆ เช่น ทำให้เกิดสิ่งที่ดีงามขึ้นในชีวิต จิตใจไม่ดีก็จะดี สุขภาพไม่ดีก็จะดี หน้าที่การงานไม่ ดีก็จะดี ในขณะเดียวกัน ก็ต้านทานสิ่งที่ไม่ดีออกไปจากชีวิต ต่อมาจึงมีผู้นิยมนำพระพุทธรูปมา ใช้เป็นพระพุทธรูปมนต์ เพื่อด้านทานสิ่งไม่ดีทั้งหลาย พระพุทธรูปมนต์จึงถูกเรียกว่า พระปริตร แปลว่า เครื่องต้านทาน ป้องกัน รักษา ภายหลังพระพุทธรูปมนต์ที่มีอานุภาพในการต้านทาน คும்ครอง ป้องกัน รักษา จึงถูกเรียกว่าพระปริตรตามไปด้วย (พระครูปลัดสมโภชน์ กวิสสโร 2555: สัมภาษณ์)

3) การถวายผ้าป่าชุมชน

หลังจากที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธรูปมนต์เสร็จแล้ว ผู้ประกอบพิธี คือมรรคทายก พร้อมด้วยผู้ร่วมพิธีทุกคน กล่าวนะโม 3 จบพร้อมกัน จากนั้นผู้ประกอบพิธีกล่าวนำคำถวาย ผ้าป่าชุมชน และผู้ร่วมพิธีทุกคนกล่าวตาม ดังนี้

อิมานิ มะยัง ภันเต บังสุกุละจีวะรานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ
โธโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ บังสุกุละจีวะรานิ
สะปะริวารานิ ปะภุคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ
ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้าป่า บังสุกุล จีวร
กับทั้ง บริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าป่า บังสุกุล จีวร กับทั้งบริวาร
เหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ

เมื่อกล่าวคำถวายจบ ประธานกรรมการจัดงานยกต้นผ้าป่าชุมชนถวาย
ประธานฝ่ายสงฆ์ จากนั้นคณะกรรมการจัดงานหรือตัวแทนกรรมการจัดงานช่วยกันถวายชุด
สังฆทานพร้อมจตุปัจจัยแก่พระสงฆ์ทั้ง 9 รูป เสร็จแล้วพระสงฆ์อนุโมทนาคาถา

ผู้เป็นประธานฝ่ายสงฆ์เริ่มต้นด้วยบทชะตา ดังนี้

ชะตา วาริระหา ปุรา ประริปุเรนติ สาคะรัง เอวะเมวะ อีโต ทินนังเปตานัง
อุปะกัปะติ อิจฉิตัง ปัตถิตัง ตุมหัง จิปปะเมวะ สะมิชณะตุ สัพเพ ปุเรนตุ สังกัปปาจันโท ปันณะ
ระโสยะถา มะณิ โชติระโส ชะธา ฯ

แปลเป็นไทยได้ว่า “ห้วงน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้บริบูรณ์ได้ฉันท
ทานที่ท่านอุทิศให้แล้วแต่โลกนี้ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้วฉันทนั้นขออิทธิพลที่ท่าน
ปรารถนาแล้ว ตั้งใจแล้ว จงสำเร็จโดยฉับพลัน ขอความดำริทั้งปวงจงบริบูรณ์ เหมือนดังพระจันทร์
วันเพ็ญ (และ) เหมือนแก้วมณีอันสว่างไสว”

พระสงฆ์รับพร้อมกัน

สัพพิติโย วิวัชชันตุ สัพพะโรโค วินัสสะตุ มา เต ะวัตวันตะรายโ สุชี
ทิมายุกิ ะวะอะกิวาทะนะสีลิสสะนิจัจัง วุฒาปะจายิโน จัตตาโร
ธัมมาวัตถันติ อายุ วัณ โณ สุขัง พะลัง ฯ

แปลเป็นไทยได้ว่า “ความจัญไรทั้งปวงจงบาราสาไป โรคทั้งปวงจง
หายไป อันตรายอย่ามีแก่ท่าน ขอท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน ธรรม 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ
สุชะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีการกวิทาเป็นปรกติ อ่อนน้อมต่อผู้เจริญเป็นนิตย์”

อนุโมทนากถา เป็นบทสวดมนต์ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ที่สวด
เพื่อมุ่งประสงค์ให้ผู้ถวายทานแก่พระสงฆ์เกิดความยินดีในทาน หรือเพื่อแสดงธรรมแก่ผู้ถวาย ใน
สมัยพุทธกาล พระสูตรสำคัญๆ เกิดจากคำอนุโมทนากถาของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงแก่ผู้ถวาย
ทานตามสถานที่ต่างๆ ที่พระองค์เสด็จไปรับบิณฑบาตปัจจุบันพระสงฆ์มีบทสวดสำหรับ
อนุโมทนาโดยเฉพาะ ส่วนใหญ่จะตัดตอนมาจากพระสูตรในพระไตรปิฎก ซึ่งมีบทที่พระสงฆ์ใช้
สวดเป็นประจำไม่ก็พระสูตร แต่บทที่พระสงฆ์สวดนำเป็นปกติทุกครั้งก่อนที่จะสวดเนื้อหาในพระ
สูตรคือบทอนุโมทนาธรรมกถา และบทสามัญญานูโมทนากถา (แปลว่าบทสวดเริ่มต้นและบทสวด
ปกติ) หรือที่เรียกกันสั้นๆ ว่า ยถา-สัพพิ ซึ่งเป็นบทสวดที่ไม่ใช่พระพุทธพจน์ โดยบทสวดเป็นการ
ให้พรอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว บทสัพพิมีเนื้อหากล่าวถึงการอำนวยการและอวยพร
ให้ผู้ถวายทานปราศจากอันตรายทั้งหลาย นอกจากนี้ยังอาจหมายถึงคำกล่าวของพระสงฆ์ที่แสดงใน
งานต่างๆ เพื่อขอบคุณเจ้าภาพอีกด้วยบทที่เริ่มต้นว่า “ยถา” มีชื่อเรียกว่า บทอนุโมทนาธรรมกถา
หมายถึง กถาที่เริ่มก่อนการอนุโมทนา กล่าวคือ ก่อนที่พระสงฆ์จะอนุโมทนาในบุญกุศลที่อุบาสก
อุบาสิกาได้ทำแล้ว พระสงฆ์จะกล่าวบทอนุโมทนาธรรมกถานี้ เพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาได้เตรียมตัว
ตั้งใจรับพรสืบไป ส่วนบทที่เริ่มต้นว่า “สัพพิ” มีชื่อเรียกว่า บทสามัญญานูโมทนากถา หมายถึง

คาถาที่พระสงฆ์ใช้สวดทุกครั้งก่อน โมนานาในบุญกุศลที่อุบาสกอุบาสิกาได้ทำแล้ว (พระครูสุธรรม โฆษ 2555: สัมภาษณ์)

ผู้เข้าร่วมพิธีพนมมือรับพร เมื่อพระสงฆ์มนานาจบแล้ว คณะกรรมการจัดงานรวบรวมผ้าป่าชุมชนทุกกองที่นำมาถวาย และประกาศใส่เครื่องขยายเสียงให้ผู้ร่วมงานได้ทราบจำนวนผ้าป่าทั้งหมด จากนั้นก็มอบจตุปัจจัยทั้งหมดให้ตัวแทนกรรมการวัดพระธาตุหนองสามหมื่นนำไปเก็บไว้และใช้จ่ายในการบูรณะองค์พระธาตุและวัดต่อไป

นอกจากถวายผ้าป่าชุมชนแล้วชาวบ้านบางคนอาจทำบั้งสุกุดอัฐิและสร้างน้ำอัฐิบรรพบุรุษพร้อมกับการถวายผ้าป่าชุมชน ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าในช่วงนี้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลมาก เพราะด้วยอำนาจบารมีขององค์พระธาตุหนองสามหมื่นและสิ่งศักดิ์ที่ดูแลปกป้องคุ้มครองชาวตำบลบ้านแก่งท่านจะช่วยให้ได้รับส่วนบุญส่วนกุศล ผู้ทำบั้งสุกุดอัฐิจะถวายจตุปัจจัยและเครื่องไทยธรรมต่างหาก เมื่อถวายเสร็จแล้วก็รับอนุโมนานาคาถาพร้อมกับการถวายผ้าป่าชุมชน (เจริญ ทาแจ้ง 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.20 ผ้าป่าของชาวบ้านที่นำมาถวาย

ที่มา: www.bankangcity.go.th เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2555

4) การอัญเชิญพระพุทธรูปลงประดิษฐาน

ชาวบ้านจะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาประดิษฐาน เวลา 15.00 น. ที่บริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น การอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาประดิษฐานนี้จะมีชาวบ้านบางส่วนเท่านั้นที่เข้าร่วมพิธี เมื่อผู้เข้าร่วมพิธีพร้อมแล้ว ผู้ประกอบพิธีก็จัดดอกไม้ธูปเทียนใส่พาน แล้วผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนกราบพร้อมกัน 3 ครั้ง ผู้ประกอบพิธีกล่าวคำอาราธนาอัญเชิญพระพุทธรูป ดังนี้

พุทฺธังอาราธนาณัง ชัมมังอาราธนาณัง สังฆังอาราธนาณัง
 พุทฺธังประสิทธิเม ชัมมัง ประสิทธิเม สังฆังประสิทธิเม
 สักกัจจิงอาราธนาณังกะโลมิ ฯ

เมื่อกกล่าวจบแล้ว ผู้เข้าร่วมพิธีชายก็ช่วยกันยกเอาพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ที่โต๊ะสำหรับตั้งพระพุทธรูป ที่ลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านจะเริ่มสรงน้ำพระพุทธรูปได้ในรุ่งเช้าของวันแรม 1 ค่ำ เดือนห้า ไปจนถึง วันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า จึงจะมีการอัญเชิญองค์พระพุทธรูปกลับที่เดิม การสรงน้ำพระพุทธรูปถือตามความเชื่อที่ว่า เมื่อได้สรงน้ำองค์พระธาตุแล้วก็คงจะมีการสรงน้ำพระพุทธรูป เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองสมโภชเนื่องวันประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ขั้นตอนของการสรงน้ำพระพุทธรูปจะเหมือนกับการสรงน้ำพระธาตุ ชาวบ้านจะสรงน้ำพระองค์ธาตุพร้อมกับการสรงน้ำพระพุทธรูปไปด้วย กล่าวคือ ตอนเดินรอบสรงน้ำพระธาตุ พอเดินมาถึงโต๊ะประดิษฐานพระพุทธรูปก็จะใช้น้ำอบน้ำหอม น้ำขมิ้นสรงไปที่องค์พระพุทธรูปด้วย เดินวนรอบองค์พระธาตุจนครบ 3 รอบ จึงจะหยุดสรงน้ำ หลังสรงน้ำพระธาตุและพระพุทธรูปที่บริเวณองค์พระธาตุหนองสามหมื่นแล้ว ชาวบ้านยังมีการไปสรงน้ำพระพุทธรูปตามสถานที่ต่างๆ ของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น เช่น สรงน้ำพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่ของวัด รูปปั้นพระอุปลุต รูปปั้นองค์เหมือนหลวงพ่อดีตเจ้าอาวาส เป็นต้น หลังจากสรงน้ำพระพุทธรูปที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่นแล้ว ชาวบ้านตำบลบ้านแก้งบางหมู่บ้านจะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปประจำหมู่บ้านลงมาสรงน้ำด้วย รูปแบบก็คล้ายกับที่วัดพระธาตุหนองสามหมื่น (สวัสด์ แสดง 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.21 การสงน้ำพระพุทธรูปของชาวบ้าน

5. การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ

การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน ห้า ชาวตำบลบ้านแก้งถือว่าการสมโภชฉลองเนื่องในประเพณีสงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น และเป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพนับถือของชาวบ้านที่มีต่อองค์พระธาตุ (พระครูปลัดสมโภช กวิสสโร 2555: สัมภาษณ์)

การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุเพื่อสมโภชในประเพณีสงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นนั้น บางปีไม่มีการจัดกิจกรรมขึ้นมา เหตุที่ไม่มีการเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ มีดังนี้ (เมทิน โพนแก้ง 2555: สัมภาษณ์)

(1) บางปีเกิดจากสภาวะฝนฟ้าอากาศไม่อำนวย เช่น ประเพณีสงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นประจำ พ. ศ. 2553 เป็นต้น เกิดฝนตกหนักและมีเสียงฟ้าร้อง ผู้นำทางด้านฝ่ายสงฆ์และผู้นำท้องถิ่นจึงให้มีการยกเลิกกิจกรรมนี้ ประเพณีสงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นประจำ พ. ศ. 2553 จึงไม่มีการเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ

(2) บางปีที่ไม่มีการจัดกิจกรรมนี้เกิดจากผู้นำทางด้านฝ่ายศาสนา ผู้นำระดับท้องถิ่น ไม่มีความพร้อมเพียงกัน เช่น เจ้าอาวาสไปจำพรรษาอยู่ที่อื่น หรืออยู่ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารระดับท้องถิ่น ทำให้ไม่มีนโยบายในการจัดกิจกรรมนี้ขึ้นมา

การเวียนเทียน คือ การถือดอกไม้รูปเทียนที่จุดแล้วเวียนขวา (เวียนประทักษิณ โดยให้สิ่งที่เวียนอยู่ทางขวามือของตน) รอบปูชนียวัตถุหรือปูชนียสถาน 3 รอบ ด้วยอาการสำรวมเคารพพร้อมทั้งน้อมใจระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยในขณะนั้นด้วยเป็นการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัยด้วยกาย วาจา และใจ อย่างสูงสุด จัดเป็นบุญกิริยาอย่างหนึ่ง เมื่อผู้เข้าร่วมพิธีพร้อมแล้วประธานฝ่ายสงฆ์ (เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหนองสามหมื่น) พร้อมด้วยพระภิกษุ-สามเณรทุกรูป มีดอกไม้รูปเทียน พร้อมอยู่ในมือ พุทธศาสนิกชนได้นำดอกไม้ส่วนใหญ่จะเป็นดอกบัวและดอกดาวเรืองถือเป็นดอกไม้ที่เป็นมงคลใช้สำหรับบูชาพระรัตนตรัย รูป 3 ดอก เทียน 2 เล่ม เมื่อเริ่มพิธีพระสงฆ์จุดรูปเทียน พุทธศาสนิกชนทุกคนจุดรูปเทียน พระสงฆ์เดินนำเวียนเทียน เหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะเดินตาม ใจพึงระลึกถึงพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ แสงเทียนของพุทธศาสนิกชนได้สว่างแผ่รัศมีแห่งบุญไปทั่วบริเวณนั้น พระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะเดินวนรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่นครบ 3 รอบ เสร็จแล้วทุกคนพร้อมกันที่ลานด้านหน้าองค์พระธาตุ ประธานฝ่ายสงฆ์กล่าวนำคำถวายดอกไม้ รูปเทียน ผู้เข้าร่วมพิธีเวียนเทียนกล่าวตาม ดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (3 จบ)

คำถวายดอกไม้ รูปเทียนเพื่อบูชาพระธาตุ

อิมานิ มะยัง ภันเต ทีปะฐูปะนุปะวะระรานิ ระตะนัตตะยัสสะวะ อะภิ

ปุชชะมะ อัมหากัง ระตะนัตตะยัสสะ ปุชา ทีฆะรัตตัง หิตะสุขาวะหา

โหตุ อาสะวักกะยัปป ปัตติยา ฯ

ข้าพเจ้าทั้งหลายขอบูชารูปเทียนและดอกไม้อันประเสริฐเหล่านี้ แก่

พระรัตนตรัยและองค์พระธาตุ ของจงเป็นผลนำมาซึ่งประโยชน์สุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสืบกาลนาน เพื่อให้ถึงซึ่งนิพพานที่ซึ่งสิ้นอาสวะกิเลสเทอญ

จากนั้นผู้เข้าร่วมเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุทั้งหมดนำรูปเทียน ปักไว้ กระจกรูปและเชิงเทียน ส่วนดอกไม้วางที่กระจัดหรือถาดที่ชาวบ้านจัดไว้ก่อนเริ่มพิธี เป็นอันเสร็จพิธีการเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

การได้บูชาพระรัตนตรัยด้วยการเวียนเทียนก็ดี ด้วยการปฏิบัติบูชาตลอดวันนั้นก็ดี ย่อมเกิดผลดีต่อผู้กระทำเอง คือ (พระครูปลัดสม โภชน์ กวิสโร 2555: สัมภาษณ์)

1. ได้ชื่อว่าเป็นศาสนิกชนที่ดี ปฏิบัติกิจทางศาสนาตามหน้าที่ที่พึงทำ แสดงถึงความไม่ย่อหย่อนทางจิตใจและศรัทธาต่อพระศาสนา
2. ได้รับความเข้มแข็งเบิกบานใจหลังจากได้ประกอบพิธีในวันนั้นแล้ว
3. ได้สั่งสมบุญบารมีอันเกิดจากการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา อันจะส่งผลให้ได้รับ โภคสมบัติ รูปสมบัติ และปัญญาสมบัติสืบไป
4. ได้ทำชีวิตตนให้มีค่ายิ่งขึ้นด้วยการงดเว้นจากอบายมุข มุ่งปฏิบัติธรรม ความดีเพิ่มพูนยิ่งขึ้น
5. ได้ชื่อว่าได้บูชาพระรัตนตรัยด้วยการบูชาอย่างยิ่งย่อมได้มงคลในชีวิตตลอดไป

ภาพที่ 4.22 พระสงฆ์กำลังประกอบพิธีเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ

ที่มา: www.bankangcity.go.th เข้าถึงวันที่ 30 กรกฎาคม 2555

1.5 พิธีบนบานและแก้บน

การบนบาน ในภาษาอีสานเรียกว่า “บ่า” การแก้บน เรียกว่า “ปง” การบนบาน เป็นการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจให้ช่วยเหลือในยามตกทุกข์ได้ยาก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอีสานไปบนบานได้แก่เทวดา หลักเมือง ปู่ตา ผีบรรพบุรุษ ต้นไม้ใหญ่ที่นับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูป เจ้าป่าเจ้าเขา (จารุวรรณ ธรรมวัตร 2523: 8) การบนบานและการแก้บนเกี่ยวกับพระธาตุหนองสามหมื่นชาวบ้านจะมาทำพิธีกันตลอดทั้งปี แต่ในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น จะมีการกำหนดวันเวลาประกอบพิธีขึ้นเป็นวันที่แน่นอน

1.5.1 ความสำคัญ

พิธีบนบานและแก้บนในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น จัดขึ้นเพื่อให้องค์พระธาตุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยปกป้องคุ้มครอง และให้ความช่วยเหลือตนเองและครอบครัว ให้ประสบความสำเร็จที่ตนและครอบครัวปรารถนา

1.5.2 ขั้นตอนการเตรียมก่อนพิธีบนบานและแก้บน

1) สถานที่

สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมคือบริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านที่มาร่วมประเพณี เชื่อว่าองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมือง ทุกปีของประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านที่มีความเคารพศรัทธามาร่วมกันทำพิธีที่องค์พระธาตุหนองสามหมื่น

2) เครื่องสักการะบูชาที่ใช้ในการประกอบพิธีบนบานและแก้บน

ประกอบด้วย

(1) *ขันธุ์ห้า* ได้แก่ ดอกไม้ รูปเทียน อย่างละ 5 คู่ การรับขันธุ์ห้า คือการอโหสิกรรมแก่ผู้ที่กระทำ หรือผู้กระทำได้ขอมาเสมือนว่าสารภาพผิดเป็นความคิดเป็นธรรมเนียมเป็นความเชื่อในศาสนาที่เพียรปฏิบัติมาตั้งแต่ ปู่-ย่า-ตา-ยาย หรืออาจสื่อแทนความหมาย เช่น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณมารดาบิดา คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ เพราะเท่าที่ทราบใด ยังระลึกถึง พระคุณ ทั้ง 5 ประการนี้อยู่จะทำให้ชีวิตไม่ตกต่ำมีความเจริญรุ่งเรือง (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

(2) *รูปเทียน* ใช้สำหรับจุดบูชาในพิธีโดยมีการจุดรูป 9 ดอก เทียน 2 เล่ม

(3) ผ้าไตร เป็นชื่อผ้าถุงห่มที่พระสงฆ์ใช้สอย หมายถึงผ้า 3 ผืน ซึ่งมีทั้งผ้าถุงและผ้าห่ม อันได้แก่สังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) อุตตราสงค์ (ผ้าจีวรสำหรับห่ม) และอันตราวาสก (สบงสำหรับนุ่ง) แต่นิยมเรียกรวมกันว่า ไตรจีวร โดยไตรจีวรเป็นปัจจัยหรือบริวารของพระสงฆ์อย่างหนึ่งในจำนวน 8 อย่าง การถวายผ้าไตรเป็นสิ่งจำเป็นต้องใช้ในพิธีเพราะการเอาผ้าไตรมาบนบานและแก้บน เปรียบเสมือนเป็นการถวายผ้าไตรแก่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปด้วย โดยยึดถือเอาองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นตัวแทน (สุจินดา พลวัฒน์ 2555: สัมภาษณ์)

(4) ดอกไม้ ดอกอะไรก็ได้ที่ใช้บูชาพระรัตนตรัย เช่น ดอกบัว ถือเป็นดอกไม้ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเบิกบานซึ่งเห็นได้จากการนำดอกบัวมาใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ เป็นต้น

(5) ผลไม้ ผลไม้ที่ใช้ในพิธีบนบานและแก้บน ผู้ที่มาบนบานและแก้บนใช้ผลไม้หลากหลายชนิด ส่วนมากผลไม้ใช้ในพิธี จะเป็นผลไม้ที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นผลไม้มงคล เช่น กล้วย ส้ม ส้มโอ เป็นต้น

1.5.3 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีบนบานและแก้บน

1) ผู้ประกอบพิธี พิธีบนบานและแก้บนมักจะเป็นบุคคล ที่ชาวบ้านยอมรับนับถือ มีดังนี้ (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.23 เครื่องบูชาใช้ในพิธีบนบานและแก้บน

(1) มรรคทายกวัดพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมเป็นผู้ที่ชาวบ้านยอมรับนับถือว่าเป็นคนดีมีศีลธรรม ในประเพณีพิธีกรรมสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น มรรคทายกมักจะประจำอยู่ที่วัดตลอดทั้งวัน เพื่อให้คำแนะนำต่างๆ เกี่ยวกับผู้มาทำพิธีบนบานและแก้บน

(2) อุบาสก-อุบาสิกาประจำวัด การประกอบพิธีบนบานและแก้บนในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นนั้น ผู้ประกอบพิธีที่เป็นอุบาสก-อุบาสิกา มักจะนุ่งขาวห่มขาวประกอบพิธีบนบานและแก้บน จะคอยช่วยเหลือกิจกรรมของวัดตลอดทั้งวัน จนถึงที่สุดเทศกาลประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

(3) ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน การบนบานและแก้บนต่อองค์พระธาตุ ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านถือว่าเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับพิธี สามารถประกอบพิธีบนบานและแก้บนได้เช่นเดียวกัน

2) ผู้ร่วมพิธีบนบานและแก้บน

(1) ผู้ที่บนบานและแก้บน เป็นชาวดำบลบ้านแก้งหรือบุคคลทั่วไปที่ต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือให้พ้นจากความเดือดร้อน หรือให้ได้ตามความประสงค์

(2) ญาติของผู้บนบานและแก้บน ในบางครั้งผู้ที่บนบานจะเดินทางมาพร้อมกับญาติ หรือคนรู้จัก ซึ่งในขณะที่ทำพิธีบุคคลดังกล่าวอาจจะอยู่ในพิธีด้วย

1.5.4 ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีบนบานและแก้บน

1) การบนบาน (บ๋า)

(1) กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยและพระธาตุ ผู้ประกอบพิธีตรวจดูสิ่งของที่ใช้ทำพิธีเมื่อสิ่งของที่ใช้ทำพิธีครบแล้ว ผู้ที่บนบานจุดธูปเทียน โดยจุดธูป 9 ดอก การจุดธูป 9 ดอก ถือว่าเลขเก้า คือความก้าวหน้า และเชื่อว่า การบนบานและแก้บน จะประสบความสำเร็จหรือก้าวหน้าในชีวิตการงานโดยเร็ว เทียน 2 เล่ม จะเป็นเทียนสีเหลืองหรือสีขาวก็ได้ จากนั้นเอาธูปและเทียนปักไว้ที่กระถางและเชิงเทียน ผู้ประกอบพิธีและผู้ที่บนบานกราบพร้อมกัน 3 ครั้ง แล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย โดยผู้ประกอบพิธีกล่าวนำและผู้เข้าร่วมพิธีกล่าวตาม ดังนี้ (อนันต์ เจ้าทรัพย์ 2555: สัมภาษณ์)

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ (กราบ)

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม ธัมมังนะมัสสามิ (กราบ)

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สังฆัง นะมามิ (กราบ)

นะโม ตัสสะ ณะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ 3 จบ
 กล่าวคำบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ดังนี้
 เจตียัง อภิวันทามิ ยัตถะ ธาตุปะติภูฐิตา
 พุทฺธัสสะ สาวะกานัญจะ พุทฺธะรูปัญจะ มะหาโพธิง
 อิมินา ปุญญะ กัมเมนะ โสตถิ เม สัพพะทา โหตุ
 คำแปล : ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ พระเจดีย์ อันเป็นที่ประดิษฐาน พระ
 บรมสารีริกธาตุ และพระธาตุของพระสาวกทั้งหลาย พระพุทธรูป และต้นพระศรีมหาโพธิ์ ด้วยการ
 กระทำอันเป็นบุญนี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ข้าพเจ้า ตลอดกาลทุกเมื่อเทอญ ฯ

ภาพที่ 4.24 ผู้ประกอบพิธีที่เป็นมรรคทายกวัดพระธาตุหนองสามหมื่นกำลังทำพิธีบนบาน

(2) กล่าวคำบนบาน ผู้ประกอบพิธียกขันห้าขึ้น ผู้บนบานพร้อมด้วย
 ผู้เข้าร่วมพิธีพนมมือกล่าวตามผู้ประกอบพิธี ดังนี้

สาธุ สาธุ สาธุ ข้าพเจ้าชื่อ.....อยู่บ้านเลขที่.....วันนี้ลูกหลานได้มา
 ขอพึ่งพาอาศัยบารมีองค์พระธาตุ ขอพึ่งพาในเรื่อง.....ขอให้ความทุกข์ยากเดือดร้อนนี้จงหมดไป
 หรือลดหย่อนผ่อนหนักให้เป็นเบาภายในเร็ววัน (หรือกล่าวสิ่งที่ตนต้องการ) หากสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 ทั้งหลายที่อยู่ ณ แห่งนี้ ได้โปรดคลบนันดาลให้ลูก ได้หายจากทุกข์ร้อน

(หรือกล่าวถึงที่ตนต้องการบนบาน) และได้ตามใจปรารถนา แล้วลูกจะนำผ้าไตร..... (แล้วแต่บนไว้กี่ไตร) มาถวาย ผลไม้..... ถาด (แล้วแต่บนไว้กี่ถาด) ขออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาองค์พระธาตุอยู่จงเป็นพยานด้วยเทอญ เมื่อกล่าวเสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีถวายขันห้า ผู้ที่บนบานยกผ้าไตร ถาดผลไม้ และดอกไม้ ถวายองค์พระธาตุโดยยกขึ้นวางไว้ที่โต๊ะสำหรับวางสิ่งของที่ลานด้านหน้าองค์พระธาตุแล้วกราบพร้อมกัน 3 ครั้งเป็นอันเสร็จพิธีบนบาน

2) การแก้บน (ปง) หลังจากที่ได้บนบานเอาไว้ในประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น ปีต่อมาชาวบ้านจะมาแก้บน เมื่อสิ่งที่ตนได้บนบานเอาไว้ประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านเหล่านั้นก็จะมาแก้บนตามที่ตนเองบนบานเอาไว้ การแก้บนจะต้องมาแก้บนในประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นเท่านั้น เพราะถือว่าตอนบนบานก็มาบนในประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุ และตอนแก้บนก็ต้องมาแก้บนในประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นเช่นเดียวกัน (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.25 ผู้ประกอบพิธีที่เป็นอุบาสิกาวัดจัดเตรียมเครื่องบูชาในพิธีแก้บน

พิธีแก้บนทำตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ผู้แก้บนจุดธูปเทียน ขั้นตอนนี้เหมือนกับการบนบาน จากนั้นผู้ประกอบพิธี กล่าวนำ แล้วให้ผู้แก้บนกล่าวตามดังนี้ สาธุ สาธุ สาธุ ข้าพเจ้า.... อยู่ที่.... ได้บนบาน

ไว้ในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นเมื่อปีที่แล้ว ในเรื่อง.....บัดนี้ได้รับความสำเร็จ สมดั่งใจปรารถนาตามที่ขอแล้วจึงได้นำผ้าไตร.....(แล้วแต่ที่บนเอาไว้) และผลไม้ประกอบ ไปด้วย.....(แล้วแต่ที่บนเอาไว้) ตามที่ได้บอกไว้ตั้งแต่ต้น จึงขออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (เจ้าพ่อ) ที่ดูแลปกป้องรักษาองค์พระธาตุอยู่ลงมารับเอา (เป็นพยาน) ด้วยเทอญ จากนั้นผู้ประกอบพิธีถวาย ขันห้า ผู้แก้บนถวายผ้าไตร ถาดผลไม้ และดอกไม้ เป็นอันเสร็จพิธีแก้บน (สุจินดา พลวัฒน์ 2555: สัมภาษณ์)

1.6 พิธีขอมาองค์พระธาตุ

วันสุดท้ายของเทศกาลประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านจะมีการประกอบพิธีขอมาองค์พระธาตุ ก่อนทำพิธีขอมาองค์พระธาตุ ผู้ที่เป็นข้าเฝ้าพระธาตุหรือบุคคลทั่วไปที่ได้ล่วงเกินต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่นด้วยกิริยา หรือวาจาที่ตาม เมื่อสำนึกผิดจะ มาทำพิธีขอมาองค์พระธาตุ เป็นการขอโทษ ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อภัยในสิ่งที่ได้ล่วงละเมิดหรือ กระทำในสิ่งที่ไม่บังควร ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่พอใจ บางครั้งอาจเป็นการกระทำผิดแผก จากธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติมา เรื่องที่ถือว่าล่วงเกินต่อองค์พระธาตุก็คือการไม่ปฏิบัติตาม ข้อห้ามหรือจะล่ำที่เกี่ยวกับพระธาตุเมื่อจะเข้าไปที่องค์พระธาตุจะต้องปฏิบัติคือ แต่งกายสุภาพ เรียบร้อย ไม่กางร่ม ไม่สวมหมวก ถอดรองเท้าที่กำแพงชั้นนอกก่อนเข้าไปสักการะ พูดยาสุภาพ เรียบร้อย ไม่ส่งเสียงดังเวลาเข้าไป (สวัสดิ์ แสง 2555: สัมภาษณ์)

1.6.1 ความสำคัญ

เพื่อแสดงออกถึงความเคารพนับถือต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ที่ได้ล่วงเกินด้วยกาย วาจาใจ ในประเพณีพิธีกรรมสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

1.6.2 ขั้นตอนการเตรียมก่อนพิธีขอมาองค์พระธาตุ

ก่อนเริ่มพิธีขอมาองค์พระธาตุ ชาวบ้านจะร่วมกันจัดเตรียมความพร้อมในเรื่องของสถานที่ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธี เพื่อความสะดวก และให้การ ดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดังนี้

1) สถานที่ประกอบพิธีขอมาองค์พระธาตุ ถือเป็นบริเวณลานด้านหน้า องค์พระธาตุหนองสามหมื่น ก่อนถึงวันสุดท้ายประเพณีชาวบ้านจะช่วยกันทำความสะอาดสถานที่ ลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในการทำพิธี และเตรียม สถานที่ใหม่ให้เรียบร้อย

2) อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีขอขมาองค์พระธาตุ

(1) **ขันธุ์แปด** ประกอบด้วย ดอกไม้ 8 คู่ เทียน 8 คู่ รูป 8 คู่ ใ้ภาชนะจะเป็นจานหรือพานก็ได้ แล้วนำไปถวาย ตามความเชื่อของชาวบ้านหมายถึง มรรคมือองค์แปด ประกอบด้วย

มรรค (ภาษาสันสกฤต: มรค; ภาษาบาลี: มคฺค) คือหนทางถึงความดับทุกข์ เป็นส่วนหนึ่งของอริยสัจ (เรียกว่า มัคคสังจัจ หรือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจัง) และนับเป็นหลักธรรมสำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยหนทาง 8 ประการ ด้วยกัน เรียกว่า “มรรคมือองค์แปด” หรือ “มรรคแปด” (อัญจกิมรรค) โดยมีรายละเอียดดังนี้ (พระอธิการไสว จันทูปโม 2555: สัมภาษณ์)

1. สัมมาทิฎฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึงเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงด้วยปัญญา
 2. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม
 3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดสนทนาแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม
 4. สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง
 5. สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน
 6. สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม ประกอบด้วยความเพียรในการกุศลกรรม
 7. สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลือนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ
 8. สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นิ वर्ณอยู่เป็นปกติ อริยมรรคมือองค์แปด เป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือทางที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ ที่พระพุทธองค์ได้ ทรงตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำญาณให้เกิด ข่อมเป็นไปเพื่อความสงบเพื่อความรู้อย่างเพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน มรรคมือองค์แปด สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้เป็น สี่ล สมาธิ ปัญญา
- ข้อ3-4-5 เป็น สี่ล (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ)
- ข้อ6-7-8 เป็น สมาธิ (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ)
- ข้อ1-2 เป็น ปัญญา (สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ) เป็นปัญญาที่ทำให้หลุดพ้นทุกข์

(2) ดอกไม้ รูปเทียน ดอกไม้เป็นดอกไม้ที่หาได้ในท้องถิ่นและมีชื่อเป็นมงคล รูปที่ใช้เป็นรูปหอมเพราะถือว่าเป็นการจุดถวายด้วยของหอม เทียนเป็นสีขาวหรือสีเหลืองก็ได้เพราะถือว่าเป็นสีที่เป็นมงคลทั้งสองประเภท

(3) พวงมาลัย เป็นดอกไม้ที่หาได้ในท้องถิ่นและชาวบ้านร้อยขึ้นเอง ชาวบ้านถือว่าการร้อยพวงมาลัยเป็นการถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาแก่องค์พระธาตุ และการร้อยที่ต้องใช้ความเพียรผู้ที่ร้อยจึงได้อานิสงส์มาก (ประมาณ แก้วมณี 2555: สัมภาษณ์)

(4) น้ำอบน้ำหอม น้ำขมิ้น เป็นน้ำที่ชาวบ้านทำขึ้นมาเอง เป็นชนิดเดียวกันที่ใช้ในพิธีสงฆ์พระธาตุ

(5) อาสนะสำหรับสงฆ์ เป็นหน้าที่ของมรรคทายกหรือชาวบ้านชาย เป็นผู้จัดไว้ก่อนที่พิธีจะเริ่มขึ้น

(6) ขันหรือพานรองรับน้ำอบน้ำหอม น้ำขมิ้น ใช้รองรับน้ำที่ชาวบ้านรดลงที่ฝ่ามือพระสงฆ์ น้ำที่ใช้รดฝ่ามือพระสงฆ์ ชาวบ้านจะนำมาใช้ประพรมใส่ศีรษะหรือประพรมตามร่างกายเพราะถือว่าเป็นน้ำที่ผ่านผู้ทรงศีลแล้วถ้าใครนำไปใช้จะเป็นบุญกุศลอย่างแรงกล้า

1.6.3 ผู้เกี่ยวข้องในพิธีขอมาองค์พระธาตุ

1) ผู้ประกอบพิธี ผู้ที่จะประกอบพิธีขอมาองค์พระธาตุต้องเป็นบุคคลที่เคารพนับถือของชาวบ้าน มีคุณธรรม ประกอบด้วย คุณวุฒิ วิทยุติ เช่น มรรคทายก อุบาสก-อุบาสิกา หรือบางครั้งก็เป็นพระสงฆ์ เป็นผู้ประกอบพิธีขอมาองค์พระธาตุ

2) ผู้เข้าร่วมพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีขอมาองค์พระธาตุเป็นชาวบ้านทั่วไปที่มีความเคารพศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น

1.6.4 ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีขอมาองค์พระธาตุ

1) กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ผู้ประกอบพิธีจุดรูปเทียน ขณะจุดรูปเทียน ผู้ร่วมพิธีทุกคนพนมมือ จากนั้นผู้ร่วมพิธีทุกคนกล่าว คำบูชาพระรัตนตรัยพร้อมกัน ดังนี้ (สวัสดี แสดง 2555: สัมภาษณ์)

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ (ว่า 3 ครั้ง)

อิมินา สักการณะ พุทธัง ปูเชมิ

อิมินา สักการณะ ธัมมัง ปูเชมิ

อิมินา สักการณะ สังฆัง ปูเชมิ

แล้วตั้งจิตอธิษฐานทำจิตใจให้มั่นคง แล้วกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง (การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ หมายถึง การกราบด้วยองค์ 5 ประการ คือ หน้าผาก ฝ่ามือ ทั้งสอง และหัวเข่าทั้งสองลงจรดพื้น)

กราบครั้งที่ 1 ระลึกว่า พุทโธ เม นาโถ พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของเรา

กราบครั้งที่ 2 ระลึกว่า ธัมโม เม นาโถ พระธรรมเป็นที่พึ่งของเรา

กราบครั้งที่ 3 ระลึกว่า สังโฆ เม นาโถ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของเรา

2) กล่าวคำขอมอองค์พระธาตุ เสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีกล่าวนำคำขอมมา องค์พระธาตุ ผู้เข้าร่วมพิธีกล่าวตาม ดังนี้ (พระครูปลัดสมโภชน์ กวิสสโร 2555: สัมภาษณ์)

สาธุ สาธุ สาธุ ข้าพเจ้า.....อยู่ที่.....ได้ทำการล่วงเกินต่อองค์พระธาตุ ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี เจตนาที่ดี ไม่ได้เจตนาที่ดี ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์จึงได้กระทำลงไป บัดนี้ข้าพเจ้าได้สำนึกตัวว่าได้กระทำผิด จึงกราบขอขมาลาโทษ ต่อองค์พระธาตุ และขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ดูแลปกป้องคุ้มครองอยู่ ณ แห่งนี้จงโหสิ อยาได้ ถือสา โกรธเคียดแค้นข้าพเจ้าด้วยเทอญฯ

เมื่อกล่าวจบผู้ประกอบพิธีถวายขันธแปด ดอกไม้ และพวงมาลัย เสร็จ แล้วผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนกราบพร้อมกัน 3 ครั้ง

3) ขอขมาพระสงฆ์ หลังจากที่ชาวบ้านกล่าวคำขอมมาและถวายเครื่องสักการะเสร็จแล้ว มรรคทายกไปนิมนต์พระภิกษุ-สามเณรที่อยู่ภายในวัดพระธาตุหนองสามหมื่น มายังบริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น แล้วนิมนต์พระภิกษุ-สามเณร นั่งที่อาสนะที่ชาวบ้านจัดไว้ จากนั้นผู้ประกอบพิธีพร้อมด้วยผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนกราบพร้อมกัน 3 ครั้ง ทุกคนที่เข้าร่วมพิธีกล่าวคำขอมมาพระสงฆ์พร้อมกัน ดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวาโต อระหะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ 3 ครั้ง

สังฆะ ปะมาเทนะ ทวาระตะเยนะ กะดัง สัพพะัง อะปะราธัง

ขะมะตุ โน กันเต 3 ครั้ง

ผู้เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ (เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหนองสามหมื่น) กล่าวให้ โอวาทเล็กน้อย จากนั้นพระสงฆ์ทั้งหมดให้อนุโมทนาด้วยบท ยถา... สัพพี.... ภาวะตุ สัพ.....

เสร็จแล้วผู้เข้าร่วมพิธีทั้งหมด เอน้ำอบน้ำหอม น้ำมินที่เตรียมไว้ รดลงบนฝ่ามือพระภิกษุ-สามเณร โดยมีขันหรือพานรองรับน้ำ เริ่มจากผู้เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ เรียงลำดับลงไปจนถึงรูปสุดท้าย เมื่อผู้เข้าร่วมพิธีรดน้ำพระสงฆ์ครบหมดทุกคนแล้ว ต่อจากนั้น

ชาวบ้านจะอัญเชิญพระพุทธรูปกลับประดิษฐานไว้ที่อุโบสถตามเดิม (พระครูสุวรรณโฆษา 2555: สัมภาษณ์)

4) อัญเชิญพระพุทธรูปกลับประดิษฐานที่เดิม ผู้ร่วมพิธีทุกคนพนมมือ ผู้ประกอบพิธี กล่าวดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ จบ)
 เอตัง โข อาสะนัง กันเต ปัจจัตตัง โว อะนุจจะวิง นิสินนาอาสะเน
 โหละ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

ข้าพเจ้า ได้จัดสถานที่ประดิษฐาน อันสมควรแก่พระพุทธรูปมา เพื่อถวายเป็นพุทธรูปบูชาไว้ ณ ที่นี้ ขออัญเชิญพระพุทธรูปมาโปรดประดิษฐาน ณ สถานที่สักการะบูชานี้ เพื่อความเป็นสิริมงคล แก่ข้าพเจ้า พร้อมด้วยครอบครัว และบริวารชน ตลอดกาลนานเทอญ ฯ

จากนั้นผู้เข้าร่วมพิธีที่เป็นชายบางส่วนก็ช่วยกันยกเอาพระพุทธรูปที่อัญเชิญมากลับไปประดิษฐานไว้ที่อุโบสถตามเดิม และผู้เข้าร่วมพิธีส่วนที่เหลือทั้งหมด ก็ช่วยกันปิดกวาดทำความสะอาดบริเวณทั่วไปของวัดพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นอันสิ้นสุดประเพณีพิธีกรรมสงฆ์นำพระธาตุหนองสามหมื่นของชาวบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4. 26 การประกอบพิธีของมาองค์พระธาตุ

ที่มา: พระครูอมรศีลวิสุทธี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแก่งกอย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ภาพที่ 4.27 การสงน้ำพระสงฆ์ของชาวบ้าน

ที่มา: www.bankangcity.go.th เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2555

2. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น

ความเชื่อของคนแต่ละท้องถิ่น เกิดจากปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่นเมื่อชีวิตถึงคราววิบัติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านั้นเกินขีดความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้ คนจึงสร้างความเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจนั้นอาจจะเป็น เทพเจ้า ผี ปีศาจ วิญญาณ สัตว์ป่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาวตลอดจนดิน น้ำ ลม ไฟ ฉะนั้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติที่เกิดกับตน มนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับโดยเชื่อว่า ถ้ายกกล่าวหรือทำให้อำนาจนั้นพอใจอาจจะช่วยให้ปลอดภัย (จารุวรรณ ธรรมวัตร 2523: 106)

การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมสงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม 2) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ประกอบประเพณี

พิธีกรรม 3) ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องประเพณีพิธีกรรม 4) ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอ 2 หัวข้อ มีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการกำหนดวันประเพณี

จะเห็นได้ว่าประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น มีการกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน กำหนดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี ซึ่งตรงกับเดือนเมษายน จนถึง วันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า ผู้วิจัยจะเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับวันเริ่มต้นประเพณี ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่า วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันมีการชำระสะสางความไม่อยู่ในตัว ให้คนมีความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ ประชาชนชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่าเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และยังมี ความเชื่ออีกว่าถ้ามีการเปลี่ยนแปลงไม่กำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ชาวตำบลบ้านแก้งจะเกิด อาเพศ และมีอันเป็นไปต่างๆ นานา ถือว่าผิดต่อองค์พระธาตุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองชาว ตำบลบ้านแก้งให้อยู่เย็นเป็นสุข ฉะนั้นการกำหนดระยะเวลาในการจัดงานจึงมีความสำคัญมากจะ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ สิ่งใดก็ตามที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต จึงมักสรุปว่าเป็นสิ่งดี เหมาะสมและ ก่อให้เกิดความสบายใจ เป็นสิริมงคล การยึดหลักปฏิบัติตามยึดตามคลองดั้งเดิมก็ล้วนเกี่ยวพันอยู่ กับฤกษ์ยามทั้งสิ้น ดังนั้นจึงกลายเป็นความเคยชินที่จะต้องปฏิบัติตาม (สวัสดี แสดง 2555: สัมภาษณ์)

2) ความเชื่อเกี่ยวกับวันสิ้นสุดประเพณี ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อ เกี่ยวกับการกำหนดวันสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น คือวัน แรม 14 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี การสิ้นสุดประเพณีหมายถึง การหมดเทศกาลสงกรานต์ของสามหมื่น เชื่อกันว่า วันสุดท้ายนี้ถือเป็นวันที่มีความสำคัญอีกวันหนึ่งของประเพณี กว่าจะได้มาร่วมประเพณีอีกคงเป็นปี ถัดไป ถ้าใครได้มาร่วมงานในวันสุดท้ายนี้ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามและมีความเคารพนับถือต่อองค์ พระธาตุอย่างสูง เพราะจะทำการขอขมาต่อองค์พระธาตุและรดน้ำพระสงฆ์ ที่ผ่านมาบางคนอาจจะ มีการล่วงเกินต่างๆ เมื่อได้ปฏิบัติจนครบแล้วจะทำให้ตนเองและครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข การ ประกอบอาชีพเจริญรุ่งเรือง (ลำยวน แซ่ลิว 2555: สัมภาษณ์)

2.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม

1) พิธีเช่นสรวง การประกอบพิธีเช่นสรวงในประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่นมีการประกอบพิธีกรรมเป็น 2 ช่วงด้วยกัน ช่วงที่หนึ่งเรียกพิธีนี้ว่า การเช่นสรวง

หอโองปฎา ชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในพิธีเช่น สรงหอโองปฎาช่วงตอนเช้า เหตุที่กำหนดพิธีนี้ขึ้นก่อนพิธีกรรมอื่นๆ เพราะต้องการขออนุญาตผีที่ดูแลปกป้องคุ้มครองชาวบ้านก่อน ถือว่ากิจกรรมบางอย่างต้องผ่านหมู่บ้าน เช่น การแห่ขบวนบุปผาชาติ การส่งเสียงดังของผู้ที่มาร่วมงาน การจับรถผ่านหมู่บ้านด้วยความรวดเร็ว เป็นต้น การที่มีผู้คนมากมาทำกิจกรรมร่วมกันโดยบางครั้งอาจมีการล่วงเกินผีที่ดูแลปกป้องคุ้มครองชาวบ้านเป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ฉะนั้น จำเป็นที่จะต้องขออนุญาตเพื่อเป็นทางผ่านในการทำกิจกรรมนั้นๆ เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วชาวบ้านมีความเชื่อว่าสามารถดำเนินการกิจกรรมนั้นๆ ได้ และช่วงที่สอง เรียกพิธีนี้ว่า การเช่นสรงเจ้าปู่หมื่นคือ ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่าเจ้าปู่หมื่นคือเป็นผีเจ้าที่ดูแลหนองสามหมื่นและองค์พระธาตุหนองสามหมื่นด้วย หลังจากทำพิธีกรรมในตอนเช้าเสร็จช่วงเวลา 12.00 -13.00 น. จะมีการประกอบพิธีกรรมเช่นสรงเจ้าปู่หมื่นคือ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าที่ไม่มีประกอบพิธีกรรมพร้อมกันเพราะเจ้าปู่หมื่นคือและผีปู่ตาดูแลกันคนละฝ่าย ผีปู่ตาดูแลหมู่บ้าน ส่วนผีเจ้าปู่หมื่นคือดูแลหนองสามหมื่นและองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ส่วนเหตุผลก็เช่นเดียวกับการเช่นสรงหอโองปฎา (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

2) *พิธีก่อพระเจดีย์ทราย* ชาวบ้านผู้เข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมมีความเชื่อว่าการกำหนดเวลาในการประกอบพิธีก่อพระเจดีย์ทรายนั้น ถือเอากำหนดการตอนเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันทำพิธีเพราะมีความเชื่อว่าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวดำบลบ้านแก้งเหมาะแก่การทำมงคลต่างๆ ที่บรรพบุรุษตำบลบ้านแก้งได้ทำสืบทอดต่อกันมา และรุ่นลูกรุ่นหลานก็ต้องปฏิบัติตาม ประกอบกับตอนเช้าอากาศกำลังเย็นสบายดีและแสงแดดยังอ่อนๆ อยู่ไม่ร้อนจนเกินไปไม่เป็นอุปสรรคต่อผู้ที่ก่อพระเจดีย์ทราย (วิรัตน์ บุญสุข 2555: สัมภาษณ์)

3) *พิธีสรงน้ำพระธาตุ* เวลาที่กำหนดสำหรับพิธีสรงน้ำพระธาตุคือ ตอนเช้า ส่วนเวลาไม่มีกำหนดแน่นอนขึ้นอยู่กับความพร้อมของชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธี เป็นเวลาที่ชาวบ้านทุกหมู่บ้านของตำบลบ้านแก้งร่วมกันปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี เพราะชาวบ้านถือว่าตอนเช้าเป็นเวลาที่เหมาะสมและหลังจากสรงน้ำพระธาตุเสร็จแล้วชาวบ้านอาจมีกิจธุระจำเป็นออกนอกหมู่บ้านก็สามารถไปทำได้ (กัญญา อินทร์รินทร์ 2555: สัมภาษณ์)

4) *การเจริญพระพุทธมนต์* การเจริญพระพุทธมนต์ในประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นจะกำหนดเวลา 11.00 น. โดยประมาณ เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมของชาวดำบลบ้านแก้ง เพราะเวลาดังกล่าวชาวบ้านจะเริ่มทยอยกันออกมาสรงน้ำพระธาตุ และถือโอกาสเข้าฟังพระสงฆ์สวดพระปริตรไปด้วย ถือว่าเป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านมีจิตเป็นบุญเป็นกุศลจากการฟังพระสงฆ์สวดพระปริตรในเวลาดังกล่าว (พระครูสุธรรมโฆษ 2555: สัมภาษณ์)

5) การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ เชื่อกันว่าการกำหนดเอาช่วงเวลากลางคืนประกอบพิธีเวียนเทียน เป็นเวลาที่พระอาทิตย์ตกดิน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ จะออกมาเป็นพยานในการทำคุณงามความดี และอากาศตอนกลางคืนกำลังดีไม่มีแสงแดดออกเหมือนตอนกลางวัน ทำให้ไม่ร้อนอบอ้าวจนเกินไป (สายฝน พิมพ์พา 2555: สัมภาษณ์)

6) พิธีบนบานและแก้บน ปกติแล้วการบนบานและแก้บนต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่นจะทำกันตลอดทั้งปีไม่มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน แล้วแต่ชาวบ้านผู้มีศรัทธา แต่ในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นจะมีการกำหนดวันเวลาในการประกอบพิธีบนบานและแก้บนขึ้นเป็นวันที่แน่นอน ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่าการที่ได้มาบนบานและแก้บนในช่วงประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น จะช่วยทำให้ตนเองและครอบครัวประสบผลสำเร็จในด้านต่างๆ เร็วขึ้น เพราะในช่วงประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลปกป้องรักษาองค์พระธาตุอยู่ ท่านจะช่วยบุคคลที่มีความเคารพนับถือต่อองค์พระธาตุ กล่าวคือเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามประเพณีอย่างเคร่งครัดและมาร่วมงานประเพณีอยู่เป็นประจำ และถือว่าบุคคลเหล่านั้นมีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่สืบทอดประเพณีของท้องถิ่นไว้ (ประกาย นามแดง 2555: สัมภาษณ์)

7) พิธีขอขมาองค์พระธาตุ การขอขมาองค์พระธาตุจะมีการประกอบพิธีกรรมในวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่าการจัดงานประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นขึ้นมาตั้งแต่วันที่ 15 ค่ำ เดือนห้า จนถึงวันสุดท้ายของประเพณีคือวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า บางครั้งชาวบ้านที่มาร่วมงานอาจมีการล่วงเกินต่อองค์พระธาตุ เช่น ส่งเสียงดัง ไม่ถอดรองเท้า ไม่ถอดหมวก ขณะเข้าสักการะองค์พระธาตุ เป็นต้น การกระทำสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นการไม่เคารพต่อสถานที่และองค์พระธาตุ จึงได้มีการกำหนดเอาสุดท้ายของประเพณีเป็นวันทำพิธีขอขมาองค์พระธาตุ (สำรวย เพชรล้ำ 2555: สัมภาษณ์)

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรม

2.2.1 วัดพระธาตุหนองสามหมื่น

เป็นสถานที่ในการประกอบกิจทางพุทธศาสนา ถือว่าเป็นเขตอภัยทาน หมายถึง ในเขตนี้จะละเว้นการฆ่าสัตว์ทุกชนิด โดยชาวพุทธทั่วไปมีความเชื่อว่าวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดล้วนแต่เป็นตัวแทนแห่งความดี ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ภายในวัดถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของหมู่บ้าน มีพระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางศาสนา เมื่อชาวบ้านต้องการที่จะแสวงบุญสุนทานก็ต้องไปที่วัด

2.2.2 พระธาตุหนองสามหมื่น

พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นจุดศูนย์กลางหรือสถาบันทางความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอันเป็นรากฐานประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวตำบลบ้านแก้ง ดังนั้นจึงมีบทบาทสำคัญในระบบสังคมของกลุ่มชนที่มีความนับถือและเชื่อในความคิดความเชื่อของผู้คนโดยทั่วไป ดังนี้

1) *ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเทวดา* ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อเรื่องเทวดาที่รักษาองค์พระธาตุเป็นอย่างยิ่ง เพราะเทวดาที่สิงสถิตอยู่ในพระธาตุสามารถที่จะอำนวยผลให้เกิดความสุข ความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทอง และปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและสิ่งเลวร้ายทั้งปวง ที่เกิดจากมนุษย์ ภูต ผี ปีศาจ และทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ผู้คน สัตว์ อยู่เย็นเป็นสุข ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล การงานเจริญก้าวหน้า (พระครูวรเจดีย์ภิกษุ 2554: 43)

2) *ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ* ชาวตำบลบ้านแก้งเชื่อว่า มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ในองค์พระธาตุ ชาวบ้านจึงพยายามปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์ทางกาย วาจา และใจ เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ กระทำการสักการะบูชาองค์พระธาตุด้วยพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีเจริญพระพุทธมนต์สมโภช เป็นต้น โดยมีความเชื่อว่าเมื่อกระทำเช่นนี้แล้วจะได้รับความคุ้มครองจากองค์พระธาตุ อยู่เย็นเป็นสุข (พระประคอง ปภัสโร 2555: สัมภาษณ์) ดังที่ ประกอบ สระดินคำ กล่าวว่สมัยก่อนบริเวณที่ตั้งองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นป่าที่บวมมาก ทุกวันพระ 8 คำ 15 คำ ชาวบ้านจะเห็นแสงประหลาดซึ่งเป็นแสงสีชมพูบ้าง แสงสีเหลืองทองบ้างจากองค์พระธาตุลอยวนไปมา แล้วก็กลับไปท่้องค์พระธาตุตามเดิม เป็นอยู่อย่างนี้ตลอดมา ปัจจุบันนี้ก็มิชวบ้านบางคนยังเห็นปรากฏการณ์นี้อยู่ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าแสงที่พบเห็นนั้น คือแสงจากพระบรมสารีริกธาตุเสด็จ (ประกอบ สระดินคำ 2555: สัมภาษณ์)

3) *ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์* เป็นความเชื่อเรื่องอานุภาพที่มีความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระธาตุ เพื่อต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในองค์พระธาตุได้คุ้มครองรักษาตนให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายทั้งหลาย ซึ่งสิ่งศักดิ์ที่เกิเกิดขึ้นจากองค์พระธาตุเกิดจากสาเหตุหลัก คือพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ ปัญญานุภาพ และเทวดานุภาพ (พระครูวรเจดีย์ภิกษุ 2555: สัมภาษณ์) ชาวบ้านจึงมีการมาบนบานและแก้บนที่องค์พระธาตุเสมอ ดังที่ แอ๊ด พิน แก้ง กล่าวว่ เคยมาขอลูกกับพระธาตุหนองสามหมื่น หลังจากที่บุตรสาวได้เสียชีวิตไปเนื่องจากสุขภาพไม่สมบูรณ์ และไม่อาจมีลูกได้ 7-8 ปี จึงมาขอกับพระธาตุหลังจากนั้นก็มิบุตรชาย และบุตรสาว เป็นเด็กที่เลี้ยงง่าย (แอ๊ด พินแก้ง 2555: สัมภาษณ์) และ สังเวียง เย็นจอหอ กล่าวว่ เคย

มาบนขอลูกให้เป็นข้าราชการ ท่านจะช่วยเหลือได้ตลอด ชาวบ้านพากันนับถือมาก ท่านมีหุทิพย์ตา หุทิพย์ เห็นทุกอย่าง เคยมีชาวบ้านคนหนึ่งมาบนขอให้ลูกได้ไปทำงานต่างประเทศ จากนั้นไม่นานลูก ชาวบ้านคนนั้นก็ไปได้จริงๆ ของบูชาที่นำมาบนและแก้บนส่วนมากก็เป็น ผลไม้ ดอกไม้ ผ้าไตร ท่านไม่รับของคาว (สังเวียง เย็นจอหอ 2555: สัมภาษณ์)

2.2.3 หอโองปู่ตา (ศาลผีปู่ตา)

ชาวดำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่า หอโองปู่ตา (ศาลผีปู่ตา) เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจอีกแห่งหนึ่งของชาวบ้าน เชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านและชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งถ้าหากมีการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะมีคนทำให้ผีปู่ตา โกรธ หรือมีการล่วงเกินละเมิดป่าดอนปู่ตามิทางใดก็ทางหนึ่ง เนื่องจากผีปู่ตาได้คุ้มครองหมู่บ้าน และชาวบ้าน (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

2.2.4 ศาลเจ้าปู่หมื่นตื้อ

ชาวบ้านมีความเชื่อว่าศาลเจ้าปู่หมื่นตื้อ เป็นสถานที่เคารพนับถือของชาวบ้านเช่นเดียวกับองค์พระธาตุหนองสามหมื่น และหอโองปู่ตา เพราะฉะนั้นใครจะไปล่วงเกิน หรือทำอะไรที่ไม่เหมาะสมต่อศาลเจ้าปู่หมื่นตื้อไม่ได้เด็ดขาด ถ้าใครไปล่วงเกินท่านถือว่าเป็นอัน เป็นไปต่างๆ นานา (ทองอินทร์ นามแดง 2555: สัมภาษณ์) สถานที่แห่งนี้มีผีเจ้าปู่ดูแลรักษาอยู่ และชาวบ้านยังมีความเชื่ออีกว่าเจ้าปู่หมื่นตื้อเป็นผีเจ้าหรือเป็นอดีตเจ้าเมืองเก่า (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในประเพณีพิธีกรรม

2.3.1 ผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่

1) **จ้ำ** โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านมักมีทัศนคติที่ดีต่อจ้ำ โดยเล็งเห็นว่าจ้ำเป็น คนที่ชาวบ้านเคารพนับถือ และเป็นที่พักของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็พาไปบน บานขอให้ผีปู่ตามาช่วยดูแลรักษา เป็นต้น เพราะเชื่อว่าเป็นบุคคลกระทำพิธีที่เป็นสื่อกลางระหว่าง ชาวบ้านกับผีหรือเทวดาอารักษ์ทั้งปวง จ้ำเป็นเสมือนผู้ได้รับคำชี้แนะมาจากผีบรรพบุรุษ ให้มาเป็น ผู้กำหนดกฎเกณฑ์ หรือแนวทางในการปฏิบัติ ปฏิบัติชอบสำหรับชาวบ้าน และชาวบ้านนับถือกัน อย่างเหนียวแน่นและต่อเนื่อง แม้เรื่องราวใดก็ตามที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือเกิดเหตุเภทภัย ขึ้นมา ก็ต้องเคียดร้อนถึงจ้ำเสมอ (สวัสดิ์ แสง 2555: สัมภาษณ์)

2) **พระสงฆ์** เป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์สำคัญในพุทธศาสนา ในประเพณีพิธีกรรม สรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งที่ขาดไม่ได้ โดยทั่วไปชาวพุทธมีความเชื่อว่าพระสงฆ์ คือตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่จะนำเอาหลักธรรม

คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปเผยแพร่อบรมประชาชนให้เข้าถึงหลักธรรม นั้นๆ และชาวบ้านที่เข้าร่วมประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นก็มีความเชื่อว่า การที่มี พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมบางอย่างนั้น เช่น การเจริญพระพุทธมนต์ การเวียนเทียนรอบองค์ พระธาตุ เป็นต้น ยิ่งจะทำให้ตนเองเป็นผู้ที่มีบุญบารมีเพิ่มมากขึ้น ที่ได้มีโอกาสใกล้ชิดกับตัวแทน พระพุทธศาสนามากขึ้น ถือว่าขอติดชายผ้าเหลืองท่านไปด้วยในประเพณีอันเป็นมงคลของชาว ตำบลบ้านแก่ง แม้กระทั่งพระสงฆ์ท่านยังมาร่วมอนุโมทนาบุญในครั้งนี้ด้วย และการที่ได้รับฟัง ท่านสวดพระปริตรต่างๆ ในการเจริญพระพุทธมนต์ยิ่งจะทำให้ตนเองและครอบครัวประสบแต่ ความสุข ความเจริญยิ่งขึ้นไป (ดวง แก่งคำ 2555: สัมภาษณ์)

3) *มรรคทายก* เป็นบุคคลอีกคนหนึ่งที่สำคัญของงานที่ขาดไม่ได้ ในการ ประกอบพิธีกรรมในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น มรรคทายกจะเป็นผู้กระทำพิธีทาง ศาสนาเชื่อมกับพระสงฆ์ กล่าวคือเป็นผู้นำคำอาราธนาต่างๆ ก่อนพระสงฆ์จะเทศน์หรือประกอบ พิธีกรรมอื่นๆ ตามความเชื่อของชาวบ้านมรรคทายกเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ อยู่ในศีลธรรม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นที่ยอมรับ เคารพนับถือของคนทั่วไป มีจิตใจงาม สามารถลำดับขั้นตอนและ วิธีการ และเป็นคนดี ชาวบ้านจึงให้การยอมรับ เพราะเชื่อว่าเมื่อได้ผู้นำที่ดี มีคุณธรรม พาทำพิธีให้ แล้วจะทำให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข เจริญก้าวหน้า เกิดสิริมงคลกับตัวเอง (วิจิตร แก่งคำ 2555: สัมภาษณ์)

4) *อุบาสก - อุบาสิกา* ประกอบด้วยฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ชาวบ้าน โดยทั่วไปมีความเชื่อว่าเป็นบุคคลที่เข้าถึงพระรัตนตรัย คือ เข้าถึง พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ เป็นผู้ใกล้ชิดพระศาสนา อุบาสก - อุบาสิกา นั้นเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีสงฆ์ พระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านที่เข้าร่วมประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นมีความเชื่อว่า อุบาสก - อุบาสิกา คือข้าเฝ้าพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นผู้ที่ดูแลองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เป็น บุคคลที่เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม อุบาสก-อุบาสิกาจะเป็นผู้ที่คอยทำความสะอาด ปิดกวาดเก็บสิ่งของต่างๆ ที่บริเวณองค์พระธาตุหนองสามหมื่น และในวันธรรมะสวนะ จะต้องหาดอกไม้รูปเทียนมาไหว้สักการะเป็นประจำ อุบาสก-อุบาสิกาเหล่านั้นปฏิบัติสืบทอดกัน มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ประมาณ แก้วมณี, ดวง แก่งคำ 2555: สัมภาษณ์)

5) *ผู้อาวุโส* เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ชาวตำบลบ้านแก่ง ที่เข้าร่วมประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นมีความเชื่อว่า ผู้อาวุโสเหล่านั้นเป็นบุคคลที่ ชาวบ้านทั่วไปให้ความเคารพนับถือ ดังจะเห็นได้จากหลังจากที่เสร็จพิธีสงฆ์พระธาตุแล้ว จะมีการสงฆ์ผู้อาวุโสหรือสูงอายุและขอพรอันประเสริฐจากบุคคลเหล่านั้น นอกจากนี้ในการ

ประกอบพิธีการบนบานและแก้บน ชาวบ้านบางคนที่มาบนบานและแก้บนจะต้องเอาผู้อาวุโสเหล่านั้นมาเป็นผู้ประกอบพิธี เพราะผู้อาวุโสเหล่านั้นประกอบด้วยวิญญู คุณญู และเป็นผู้มีคุณธรรม ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ (เมทิน โพนแก้ว 2555: สัมภาษณ์)

6) *ผู้รำถวาย* ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผู้รำถวายเป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นผู้ที่มีสัมมาคารวะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความกตัญญูทวดเทที่ต่อองค์พระธาตุ จึงได้แสดงออกด้วยกาย วาจาใจ ด้วยท่ารำต่างๆ และยังถือว่าเป็นการปฏิบัติบูชา เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะได้ไปเกิดเป็นนางเทพธิดานางอัปสรบนสวรรค์ (สมหวัง ดาวช่วย 2555: สัมภาษณ์)

2.3.2 ผู้เข้าร่วมประเพณีพิธีกรรม

จะมีทั้งผู้หญิง ผู้ชาย เป็นกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความศรัทธาและถือว่าต้องปฏิบัติตามประเพณี กลุ่มนี้มีความเชื่อว่าหากไม่ปฏิบัติตามจะเป็นการผิดประเพณี อาจทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดความไม่พอใจ จะทำให้บ้านเมือง หมู่บ้าน ครอบครัวและตนเอง ประสบเหตุร้าย ดังนั้นชาวบ้านทุกคนจึงพากันไปวัดเพื่อร่วมทำบุญตักบาตรและเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ให้ได้ เพราะเชื่อว่าเมื่อทำไปแล้ว จะทำให้บ้านเมือง หมู่บ้าน ครอบครัว และตนเอง มีความสุข ประสบแต่โชคดี ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ พืชไร่งอกงามและให้ผลผลิตดี กตัญญูต่อบ้านเมือง หมู่บ้าน บรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังเป็น การแสดงความยินดีที่ตนเอง หมู่บ้าน และบ้านเมืองอยู่รอดปลอดภัย ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) *ผู้นำท้องถิ่น* ผู้ร่วมพิธีมีความเห็นว่า ผู้นำท้องถิ่นเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ผู้นำท้องถิ่นจึงต้องมีบทบาทเป็นผู้นำในทุกๆ เรื่องของหมู่บ้าน รวมทั้งเรื่องประกอบพิธีกรรมศาสนา ด้วย ดังนั้นการเข้าร่วมพิธีกรรมของผู้นำท้องถิ่นจึงมักจะเป็นผู้นำทางพิธีกรรมคนหนึ่ง (สมาน ดาวช่วย 2555: สัมภาษณ์)

2) *ชาวบ้านทั่วไป* มีความเชื่อว่า การปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรม เป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องร่วมกันรับผิดชอบ สืบทอดต่อไป และเชื่อว่าการเข้าร่วมพิธีเป็นการกระทำเพื่อสะสมบุญ ผลบุญนั้นจะส่งให้ตนเองและครอบครัวมีความสุขความเจริญ ไปทุกภพทุกชาติ (จารึกหาญเจริญ 2555: สัมภาษณ์)

2.4 ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุดิบของที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับวัตถุดิบของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.4.1 *เครื่องบูชา* หมายถึง สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่นำมาคารวะบูชาในการประกอบพิธีกรรมเป็นการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อจะสร้างความพอใจแก่อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์

1) **ขัน्ह้า ขัน्हแปด** เป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อของชาวดำบลบ้านแก้ง ขัน्ह้า ขัน्हแปด หมายถึง คีลห้ำและคีลแปด นอกจากนี้ขัน्ह้ามีความหมายตามหลักพุทธศาสนาได้อีกหลายนัย เช่น หมายถึงเบญจศีลเบญจธรรมร่วมกับกาย วาจาใจ ผู้ที่ถวายขัน्ह้า ขัน्हแปดมีความเชื่อว่าเป็นการแสดงความคารวะอ่อนน้อมและระลึกถึงผู้มีพระคุณ การยึดถือและปฏิบัติเชื่อว่าเป็นการสร้างความสงบสุขและส่งผลถึงความสงบสุขในชาติหน้าด้วย ถ้าหากไม่ยึดถือปฏิบัติก็เท่ากับเป็นการทำบาป ทำให้ชีวิตไม่มีความสุข เป็นการสร้างเวรกรรม ซึ่งจะกลับมาทำให้ตนได้รับความเดือดร้อนภายหลัง (ประกอบ สรรพคดี 2555: สัมภาษณ์)

2) **ผ้าไตร** การถวายผ้าไตรแก่องค์พระธาตุชาวบ้านดำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่าจะได้อานิสงส์แห่งการถวาย ผู้ถวายต้องตั้งเจตนาบริจาคให้เป็นทานบารมีที่บริสุทธิ์จริงๆ ไม่ให้เกิดการเสียดายจึงบังเกิดเป็นบุญมหาศาลแยกได้ดังนี้ (พระครูสุธรรมโฆษ 2555: สัมภาษณ์)

(1) สามารถตัดบาปออกไปจากจิตใจได้เด็ดขาด

(2) กำจัดกิเลสขวางโลก คือ ความโลภ ความตระหนี่ถี่เหนียว ให้บรรเทาเบาบางจนจางหายไปเป็นที่สุด

(3) ยืนเดินนั่งนอนเป็นสุขศดใสใจเบิกบาน

(4) เกิดความภาคภูมิใจที่มั่นคงอยู่ในบุญกุศล

(5) พ้นจากความยากจนความลำบากขัดสนทุกภพทุกชาติ

(6) มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยปัจจัยสี่ทุกภพทุกชาติ

(7) เกิดชาติใดภพใดจะเป็นคนที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงาม ผิวพรรณผุด

ผ่องแจ่มใส

(8) ทำให้บังเกิดความอิมบุญ เย็นใจตลอดเวลาทุกครั้งที่นี่ถึง

3) **รูปเทียน ดอกไม้** ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ต้องมีเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยที่ถือเป็นอามิสบูชา 3 อย่าง คือ รูปเทียน และดอกไม้ โดยทั่วไปแล้ว “รูป” เป็นสัญลักษณ์แห่งความหอม เพราะรูปทำมาจากไม้หอมหลากหลายชนิด เมื่อจุดแล้วจะมีกลิ่นหอมจูงใจ ความหอมนั้นทำให้เกิดความสงบ ส่วน “เทียน” เป็นสัญลักษณ์แห่งความสว่าง เพราะแสงเทียนนั้นขับไล่ความมืด ในทางธรรมนั้นแสงเทียนเป็นเสมือนปัญญาสำหรับ “ดอกไม้” เป็นสัญลักษณ์แห่งความงาม เพราะดอกไม้ไม่ว่าจะขึ้นหรือเจริญเติบโตที่ไหนก็ตาม มักจะคงความงดงามสดชื่นเสมอ ความงามนั้นเปรียบเหมือนความสะอาด เมื่อรวมความหมายของ รูป เทียน และดอกไม้ เข้าด้วยกันแล้ว ก็จะเห็นภาพโดยรวมว่าหมายถึงความสะอาด สว่างและสงบ เมื่อพิจารณาละเอียดลงไปก็จะพบว่า เครื่องสักการะทั้ง 3 อย่างนี้ ล้วน

แต่มีความหมายและมีเรื่องราวน่าสนใจด้วยกันทั้งสิ้น กล่าวคือรูปใช้สำหรับบูชาพระพุทธเจ้า เทียนใช้สำหรับบูชาพระธรรม และดอกไม้ใช้สำหรับบูชาพระสงฆ์ รูป ใช้บูชาพระพุทธเจ้า นิยมจุดบูชาครั้งละ 3 ดอกเป็นอย่างน้อย รูปเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าเพื่อระลึกถึงพระพุทธรูปของพระองค์ที่ยิ่งใหญ่ 3 ประการคือ พระปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณที่เราบูชาพระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงมีพระปัญญาอันสูงสุด ทรงใช้ปัญญาอันสูงสุดนั้นตัดทำลายกิเลสจนหมดสิ้น เมื่อพระองค์ทรงตัดกิเลสได้แล้ว จึงเป็นเหตุให้ทรงพระคุณประการที่สอง คือพระวิสุทธิคุณ คำว่า วิสุทธิ มีความหมายว่า สะอาด บริสุทธิ์ หอมจืด ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง แล้วที่สุด ส่วนเทียนนั้นใช้สำหรับบูชาพระธรรม นิยมใช้เทียนขนาดใหญ่พอเหมาะกับเชิงเทียน จุดบูชาครั้งละ 2 เล่ม หมายความว่า พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มี 2 อย่างคือ พระวินัยสำหรับฝึกหัดกายและวาจาให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และพระธรรมสำหรับอบรมจิตใจให้สงบระงับจากความชั่ว เทียนเล่มหนึ่งบูชาพระวินัย อีกเล่มหนึ่งบูชาพระธรรม ซึ่งก็คือคำสอนของพระพุทธองค์ 84,000 พระธรรมขันธ์ เป็นพระไตรปิฎกหนึ่งดุ้นนั่นเองเทียนในอีกความหมายหนึ่งมีว่า โดยปกติคนเราจุดเทียนขึ้นมา ณ สถานที่ใด ก็เกิดแสงสว่างขึ้น ณ ที่นั้น เทียนจึงเป็นเครื่องขจัดความมืดในสถานที่นั้นให้หายหมดไป เปรียบเสมือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ผู้ใดได้ศึกษาพระธรรมจนเกิดความรู้ความเข้าใจขึ้นแล้ว ก็ย่อมขจัดความมืดคือ โมหะและความโง่เขลาเบาปัญญาในจิตใจของผู้นั้นได้ ทำให้เกิดแสงสว่างคือการเกิดปัญญาขึ้นในจิตใจ สำหรับดอกไม้ นั้น ใช้บูชาพระสงฆ์ มีความหมายว่า ผู้ที่มาบวชเป็นพระสงฆ์ ต่างก็มาจากชาวบ้าน มาจากร้อยพ่อพันแม่ มีอายุ ฐานะ ชาติ ตระกูล อุปนิสัยใจคอ การศึกษา มารยาท มีความหยาบ และความละเอียดที่แตกต่างกันไป พอมาบวชได้ถือพระธรรมวินัยเดียวกัน ปฏิบัติตรงกัน เป็นระเบียบเรียบร้อย ย่อมสวยงามน่าศรัทธากราบไหว้ เหมือนกับดอกไม้ที่จัดบนโต๊ะบูชา (พระครูปลัดสมโภชน์ กวิสสโร 2555: สัมภาษณ์)

4) **น้ำอบน้ำหอม** ในการประกอบประเพณีพิธีกรรมของชาวดาบแลบ้านแก้งมีความเชื่อว่าน้ำอบน้ำหอม เมื่อนำน้ำเหล่านี้มาสรองพระธาตุแล้วจะทำให้ตนเองมีผิวพรรณหอม เหมือนกับน้ำที่ใช้สรององค์พระธาตุ และยังจะช่วยให้อาการหมองจืดจากความเศร้าหมองต่างๆ เสมือนกับน้ำที่ใช้สรององค์พระธาตุ (อัญชญา กำแก้ง 2555: สัมภาษณ์)

5) **น้ำขมิ้น** ขมิ้นนั้นเชื่อว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า (พระสงฆ์ที่มุ่งเหลืองห่มเหลือง) ถือว่าเป็นสิริมงคล นอกจากนี้ การใช้น้ำขมิ้นสรองน้ำองค์พระธาตุนั้น เชื่อกันว่าจะทำให้ผู้สรองมีผิวพรรณวรรณะสดใสสวยงามอร่ามดังพระพุทธรูปทองคำ (สมบุญ ผินแก้ง 2555: สัมภาษณ์)

6) *บายศรี* เป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งของชาวอีสาน เพราะเหตุที่บายศรีนั้นเปรียบเสมือนสื่อความหมายแห่งความเป็นสิริมงคล ความดีงาม ความปรารถนาดี ความยินดี ผู้ที่ต้องใช้ความประณีต ความละเอียดในการทำ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการทำบายศรีถวายองค์พระธาตุจะทำให้ตนเองพ้นจากเคราะห์ห้ทั้งปวง และถือว่าเป็นของสูงที่นำความสิริมงคลมาให้ตนเองดังความหมายของคำว่า “บายศรี” บาย เป็นภาษาอีสาน แปลว่า จับ, ต้อง, สัมผัส ศรี หมายถึง สิริ สิ่งที่ดีงาม เวลาเรียกขวัญก็จะต้องขึ้นต้นด้วย “ศรี...ศรี...” ก่อนเสมอ (ศุภวรรณ สิงห์ยะบุษย์ 2555: สัมภาษณ์)

7) *ขันหมากเบ็ง* เชื่อว่าเป็นการบูชาพระรัตนตรัยที่มีผลมากเป็นลำดับขั้นตามขันหมากเบ็ง เมื่อตนได้ ตายไปจากมนุษย์โลกนี้แล้วก็ไปอุบัติในบนสวรรค์ชั้นจตุมาหาราช เมื่อจุติจากชั้นจตุมาหาราชแล้วก็ไปอุบัติขึ้นในชั้นดาวดึงส์ จนถึงชั้นยามาภูมิเป็นที่สุดตามบุญกุศลที่ตนได้กระทำไว้ได้ เสวยสมบัติทิพย์มีวิมานอันงามวิจิตร และมีนางเทพกัญญาอัปสรแวดล้อมเป็นบริวารเป็นมนุษย์จะมีร่างกายผ่องใส ปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สมความปรารถนาทุกประการ การรำถวายจึงมีการเอาขันหมากเบ็งมาประกอบทำรำด้วย (พระทองพูน สันตจิตโต 2555: สัมภาษณ์) การถวายขันหมากเบ็งแสดงให้เห็นถึงการให้ความเคารพศรัทธาอย่างแรงกล้า เป็นการขอมอ่อนน้อมขอมรับซึ่งความผิดที่ได้เคยกระทำต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งของที่บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ประกอบ สระดินคำ 2555: สัมภาษณ์)

8) *พวงมาลัย* นำพวงมาลัยมาใช้เป็นของบูชา หรือแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และในการเคารพนั้นๆ มีหลายครั้งที่จะมีความรู้สึกกลัวและไม่มั่นใจ รวมไปถึงความรู้สึกที่เต็มไปด้วยความหวัง ขณะยื่นพวงมาลัยไปวางบนหิ้งศาลเจ้านั้น และตามวิถีชีวิตของคนไทยแล้วเราก็มักจะนำพวงมาลัยวางไว้บนหิ้งพระในบ้านด้วย ก็เพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูป นอกจากนี้ คนส่วนใหญ่ก็ยังห้อยพวงมาลัยหน้ารถ พร้อมๆ กับความรู้สึกว่าพวงมาลัยนำความโชคดีและความปลอดภัยมาให้ (ประกอบ สระดินคำ 2555: สัมภาษณ์)

2.4.2 เครื่องสังเวท

เป็นสิ่งของที่ผู้เคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เครื่องสังเวทที่นำมาใช้นั้นแต่ละท้องถิ่นจะมีทั้งเหมือนกันและแตกต่างกันไป ในการประกอบพิธีกรรมประเพณีสงกรานต์ของสามหมื่น เครื่องสังเวทที่ใช้ มีดังนี้

1) *น้ำดื่ม* ได้แก่ น้ำสะอาดที่ใสดื่ม สำหรับชาวตำบลบ้านแก้งก็มีความเชื่อว่า น้ำดื่มที่ใช้ในพิธีกรรมเช่นสงกรานต์นั้นเชื่อว่าเมื่อฝืนอาหารอิ่มแล้วก็ต้องดื่มน้ำเช่นเดียวกันกับ

คนเรา เมื่ออิมหันำสำราญแล้วก็จะไม่ทำอันตรายแก่คนเรา และยังคงช่วยคลบบันดาลให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์อีกด้วย (ถ้ายวน แซ่ลิว 2555: สัมภาษณ์)

2) *เหล้าขาว* ในการเช่นสรวงนั้น ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเหล้าเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเหล้านั้นได้กลั่นกรองมาจากเทพธิดา คือ แม่โพสพ ถ้าใครได้ดื่มกินแล้วจะได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์ และถ้ารู้จักดื่มคือ ดื่มพอประมาณแล้วถือว่าเป็นยาอายุวัฒนะ และยังถือเป็นยาชูกำลังอีกด้วย (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์) นอกจากนี้การนำเหล้ามาบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาจากแนวคิดพื้นฐานที่ว่าเหล้าคือ น้ำศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงมีการถวายเหล้าทุกครั้งที่มีการประกอบพิธีกรรม (วิรัตน์ สมใจ 2540: 142)

3) *หมาก พลู บุหรี่* ถือเป็นของขวัญที่คนโบราณชอบ ในพิธีเช่นสรวง จะต้องมีการจับหมาก จับพลู ใส่ในเครื่องเช่นสรวงด้วย ถือเป็นประเพณีนิยมของคนโบราณ ส่วนบุหรี่ยั้นชาวบ้านมีความเชื่อว่าบุหรี่ยาสูบมีคุณสมบัติ ในการล้างคาวของอาหารในปาก และนอกจากนี้จะมีการจัดยาเส้นใส่ลงในของเช่นด้วย เพราะเชื่อว่ายาเส้น มีคุณสมบัติในการขับพิษให้ชาวสะอาด (หนูจันทร์ นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

4) *ผลไม้* ผลไม้ที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ มักจะเป็นผลไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ส้ม เชื่อกันว่าเป็นผลไม้แห่งสัญลักษณ์ของความราบรื่นเหมือนผลกลมของส้มและความรุ่งเรืองเหมือนสีของเปลือกส้ม เป็นต้น ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผลไม้ใช้เพื่อแสดงความคารวะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และยังช่วยเสริมความเป็นสิริมงคลต่อพิธีกรรมและผู้ถวาย (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

5) *อาหารคาวหวาน* ประกอบด้วย ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ไก่ ไข่ต้ม ปลาอย่างลาบ ก้อย น้ำพริก ข้าวต้มมัด อาหารหวาน สาธุ ลอดช่อง เป็นต้น

(1) *ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า* น่าจะเป็นสื่อความหมายถึงความสำคัญของข้าว โดยเฉพาะข้าวเหนียวที่เป็นข้าวเอนกประสงค์มากกว่าข้าวเจ้า เพราะขนมต่างๆ มักทำจากข้าวเหนียวและแป้งข้าวเหนียวทั้งสิ้น ทั้งเป็นข้าวที่ใช้ในพิธีกรรมทั่วไป นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าข้าวเหนียวสื่อถึงความกลมเกลียวเหนียวแน่นของคนในชุมชน (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

(2) *ไก่* เป็นอาหารประเภทหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ประกอบพิธี เช่นสรวง ทั้งนี้เพราะไก่เป็นสัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้เป็นอาหารหาง่าย ราคาประหยัด และไก่เป็นสัตว์ปีกคล้ายนก ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ไก่เป็นสัญลักษณ์คล้ายนกสวรรค์ (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

(3) *ไข่ม* ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีเช่นสรวงมีความเชื่อว่าใครที่เอาไข่มานบนมักจะสมหวังในสิ่งอธิษฐาน ทั้งผู้สิ้นหวังไร้ทายาท อยากรได้โชคลาภ ต้องการให้การทำงานประสบความสำเร็จ เปรียบได้ว่า “ไข่ม” เป็นต้นกำเนิดของชีวิต ให้ความหมายแทนชีวิตที่เกิดใหม่ ในทำนองเดียวกันกับความเชื่อที่ว่า ขวัญคือสิ่งที่ทำให้ร่างกายมีชีวิตอยู่ได้เป็นปกติ การที่เจ้าของขวัญรับประทานไข่มเมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงถือว่าขวัญได้กลับเข้าสู่ร่างกาย ส่วนไข่มที่ไม่สวยงามมีลักษณะไม่ดีก็จะไม่รับประทาน ซึ่งผู้ทำพิธีจะนัดวันทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อไป (เจริญ เมืองสน 2555: สัมภาษณ์)

ส่วนเรื่องในเรื่องอาหารหวานนั้น ขนมทุกชนิดที่จัดมาก็ล้วนแต่มีความหมายที่เกิดจากความเชื่อของชาวบ้าน เช่น ข้าวต้มมัด คนโบราณเชื่อกันว่าทำบุญด้วยข้าวต้มมัดจะดีในเรื่องความรัก ถ้าทำด้วยใจบริสุทธิ์จริงแต่ถ้าใจหมกมุ่นก็จะไม่ได้ผล ตามตำนานกล่าวไว้ว่าข้าวต้มมัด เป็นข้าวต้มที่พระอินทร์ทานกับนางสนม ต่อมาพระอินทร์รู้ว่านางสนมมีชู้ จึงดลบันดาลให้ลูกของนางสนมเกิดเป็นข้าวต้มมัด เมื่อนางสนมคลอดบุตรก็เป็นข้าวต้มมัดนางสนมรังเกียจลูกตนเองจึงนำไปทิ้งไว้ที่โลกมนุษย์วันหนึ่งมีตายายคู่หนึ่ง เข้าไปในป่าและเจอข้าวต้มมัดที่นางสนมนำมาทิ้งไว้ จึงเก็บไปและลองทำดู จากนั้นข้าวต้มมัดก็ขึ้นที่แพร่หลายออกไป (ประมาณ แก้วมณี 2555: สัมภาษณ์)

2.4.3 เครื่องใช้อื่นๆ ได้แก่ น้ำ บั้งไฟ พลุ ระฆัง ฆ้อง แคน ปี่จ้อย สังฆทาน สายสิญจน์ น้ำมัน เป็นต้น

1) *น้ำ* คือสิ่งหนึ่งที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น มีรายละเอียดดังนี้

(1) *ความเชื่อเกี่ยวกับน้ำในประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น* ทุกขั้นตอนของประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นเพื่อให้จิตใจสงบเย็นสะอาดหมดจด โดยใช้น้ำเป็นสื่อกลาง เช่น การเล่นน้ำ การสงกรานต์ การสงกรานต์พระพุทธรูป ซึ่งเป็นการสกัดความตระหนี่ คือ โลภะมิให้เกิดขึ้นในจิตใจ ไม่ให้เห็นแก่ตัว แต่ให้มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอว่า เราคือผู้ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ในที่สุดจิตใจที่จะเบียดเบียนผู้อื่นก็ไม่เกิดขึ้น ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น หวังจะให้ผู้อื่นมีความสุขสบายก็จะเกิดขึ้น การไปขอศีลขอพรจากผู้หลักผู้ใหญ่เป็นการแสดงสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ เป็นการอ่อนน้อมถ่อมตน ลดทิฐิมานะลงไป ไม่เย่อหยิ่งทะนงตัว จิตใจก็จะบริสุทธิ์สะอาดเหมือนน้ำที่ใช้พิธีต่างๆ น้ำมีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตมากที่สุดสามารถแก้ร้อนผ่อนให้เป็นเย็นได้รับความสุขกายสบายใจ โดยเฉพาะเมื่อเดือนเมษายนอากาศจะร้อนอบอ้าวทำให้คนเจ็บไข้ได้ป่วยได้ง่าย จึงกำหนดให้มีการละเล่น คือการอาบน้ำชำระกายหรือ

การเล่นน้ำนั่นเอง การเล่นน้ำยังเป็นการชำระตัวและจิตใจให้สะอาด ทำการงานให้เสร็จลงในรอบปี และเตรียมตัวปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น (พระครูวรเจตยาภิรักษ์ 2555: สัมภาษณ์)

(2) ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างน้ำพระสงฆ์ ชาวตำบลบ้านแก้งถือตามความเชื่อที่ว่า เมื่อได้สร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นและสร้างน้ำพระพุทธรูปแล้ว มีการสร้างน้ำพระสงฆ์ เพื่อให้ครบพระรัตนตรัย และเป็นกำลังใจแก่พระสงฆ์ที่จำพรรษาที่วัดและสืบทอดพระศาสนาให้ยืนนานต่อไป (พระครูสุธรรมโฆษ 2555: สัมภาษณ์)

2) บั้งไฟ เป็นความเชื่อหลายรูปแบบ ในทางศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อว่าเป็นการบูชาพระอัคคีเทพเจ้าแห่งไฟ ถือว่าเป็นเทพเจ้าผู้รับเรื่องราวและเครื่องสังเวทจากมนุษย์ไปถวายพระเจ้า การจุดบั้งไฟบูชาพระยาแถนของชาวอีสานสืบเนื่องมาจากความเชื่อนี้ ในทางพุทธศาสนาถือว่าบั้งไฟเปรียบเสมือนดั่งอัคคีไฟ 3 ซึ่งมี รากะ โทสะ โมหะ (สุพจน์ ทองเนื้อขาว 2541: 133-134) แต่สำหรับการจุดบั้งไฟในประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นนั้น ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการจุดบั้งไฟในพิธีเช่นสร้างทั้งสองช่วงนั้น เป็นการบอกกล่าวผีปูดและเจ้าปู่หมื่นคือ ให้ช่วยคลันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เพราะเชื่อว่าผีทั้งสองประเภทสามารถช่วยได้ ส่วนการจุดบั้งไฟในพิธีสร้างน้ำพระธาตุ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นการจุดบั้งไฟถวายพระธาตุเพื่อให้เทวดาที่รักษาร่องพระธาตุให้ช่วยเป็นสื่อให้พญาแถนให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล (ฉลอง นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์) นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออีกว่าการจุดบั้งไฟถวายองค์พระธาตุจะช่วยส่งผลให้ชาวตำบลบ้านแก้งได้ขึ้นสู่สรวงสวรรค์เมื่อละโลกนี้ไปแล้ว เหมือนกับบั้งไฟที่จุดแล้วพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า (นางเจริญโชค 2555: สัมภาษณ์)

3) พลุ การจุดพลุ ในประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นมีการจุดพลุเป็นช่วงๆ ไป เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นการบอกกล่าวเทวดาบนสวรรค์ให้รับรู้ถึงการทำบุญ ประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นในครั้งนี้ (หนูจันทร์ นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

4) ระฆัง ในประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่นจะมีเจ้าหน้าที่ตีระฆังหลังจากที่ประธานกล่าวเปิดงานเสร็จชาวบ้านมีความเชื่อว่าระฆังจะช่วยเป็นสื่อในการช่วยประกาศคำอธิษฐานของตนเองให้ก้องกังวานไปไกล เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้ และให้การจัดงานประสบผลสำเร็จ และยังเชื่ออีกว่าระฆังเมื่อตีแล้วเสียงของระฆังจะดังไปสู่สรวงสวรรค์ (ประยงค์ แก้งคำ 2555: สัมภาษณ์)

5) ม້อง หลังประธานกล่าวเปิดงานเสร็จ จะมีเจ้าหน้าที่ลั่นฆ้องเพื่อเอาโชคเอาชัย ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าฆ้องเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้เป็นสื่อให้เทพเทวดาอนุโมทนาในการจัดงานบุญงานกุศลในครั้งนี้ (กัญญา อินทร์รินทร์ 2555: สัมภาษณ์)

6) แคน แคน เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ใช้ในพิธีเช่นสรงในประเพณี สรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น จำจะเป็นผู้เป่าแคนหลังเสร็จพิธีเช่นสรง โดยชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธี มีความเชื่อว่าเป็นการเป่าเพื่อให้ผีปูดและผีเจ้าปู่หมื่นตื้อ เกิดความสนุกสนานหลังจากที่มีการดื่ม กินอ่อมหน้าสำราญ เพื่อให้เพลิดเพลินและจะทำให้ผีเหล่านั้นเกิดความพอใจ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือ ชาวบ้าน ในทุกประการ (หนูจันทร์ นามวิจิตร 2555: สัมภาษณ์)

7) สังฆทาน การถวายสังฆทาน เป็นการทำบุญที่เชื่อกันว่า เป็นการทานที่ได้านิสงส์มาก เพราะสังฆทานเป็นการถวายทานที่ไม่ระบุเฉพาะว่าเป็นพระสงฆ์รูปใด ผู้ที่ ประสงค์จะทำทานจะเตรียมสิ่งของที่ถวายทาน เมื่อพร้อมแล้วนำไปยังวัด บอกท่านเจ้าอาวาสว่า ต้องการถวายสังฆทาน ท่านจะนิมนต์พระสงฆ์รูปใดมารับสังฆทานก็ได้ หรือจะเตรียมของแล้วนำไปยังวัด ไปพบพระสงฆ์รูปใดที่แจ้งความจำนงขอถวายสังฆทาน ท่านก็จะทำพิธีรับสังฆทาน หากกำหนดว่าจะถวายแก่พระรูปใดรูปหนึ่ง การทานนั้นก็ไม่นับเป็น สังฆทาน (พระทองพูน สันตจิต โท 2555: สัมภาษณ์)

8) สายสิญจน์ น้ำมนต์ เชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นมงคลสามารถ ป้องกันอันตรายจากภูต ผี ปีศาจ และเวทมนตร์คาถาได้ จะใช้ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ส่วน น้ำมนต์ ชาวบ้านมีความเชื่อน้ำมนต์เป็นน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ที่ผ่านการประกอบพิธีเจริญพระพุทธ มนต์ จะช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และคุ้มครองป้องกันให้มีความร่มเย็นเป็นสุข การใช้น้ำมนต์มีทั้ง กิน อาบ ประพรมตามร่างกาย (พระครูสุธรรม โฆษ 2555: สัมภาษณ์)

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปราศผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ และศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

1. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผู้ศึกษาสรุปผลการวิจัยโดยแบ่งเป็นภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ปรัชญาการศึกษา ดังนี้

1.1 ภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง

อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ผลการศึกษาภูมิหลังของประเพณีสงกรานต์สามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผู้ศึกษาได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1.1.1 ประวัติประเพณีสงกรานต์สามหมื่น

ในอดีตชาวบ้านเรียกประเพณีนี้ว่า “เอาบุญธาตุ” หรือ “บุญสงกรานต์” ประเพณีสงกรานต์สามหมื่น เป็นประเพณีที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการฉลองใหญ่องค์พระธาตุหนองสามหมื่นและถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวตำบลบ้านแก้ง มีการใช้น้ำเป็นสื่อความหมายการระลึกถึง นอกจากนี้ยังเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในท้องถิ่น โดยกำหนดจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ซึ่งตรงกับเดือนเมษายน จนถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า เป็นประจำทุกปี ชาวบ้านเชื่อว่าการที่ได้มาสรงน้ำองค์พระธาตุหนองสามหมื่นจะได้ อานิสงส์มาก ทำให้ผู้ที่มาสรงเย็นกาย เย็นใจ ดับทุกข์และความเดือดร้อนต่างๆ ทำให้จิตใจสดชื่น สะอาดมีสติ อานิสงส์นี้สามารถแผ่ให้บรรพบุรุษ ญาติมิตร สรรพสัตว์ วิญญูชนทั้งหลายได้เป็นอย่างดี และยังเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

1.1.2 ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ของชาวดำบลบ้านแก้งที่ทำสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้าของทุกปี จะต้องมีการสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ซึ่งหมายถึงการเอาน้ำอบน้ำหอม หรือน้ำขมิ้นไปประพรมหรือรดรอบบริเวณองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพนับถือต่อองค์พระธาตุที่เป็นศูนย์รวมของชาวดำบลบ้านแก้ง

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประกอบการ ได้แก่ พระสงฆ์ เจ้า มรรคทายก อุบาสก-อุบาสิกา นางรำ ชาวบ้านผู้จัดเตรียมเครื่องบูชาในพิธี คณะกรรมการจัดงาน กลุ่มผู้เข้าร่วมประเพณี ได้แก่ ชาวบ้านที่เป็นชาวดำบลบ้านแก้งและชาวบ้านที่มาจากที่อื่น บุคคลเหล่านี้มีความเชื่อและศรัทธาในงานประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น จะกลับมาร่วมงานที่จัดขึ้นทุกปี วันเวลาในการจัดประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาเรื่อยๆ โดยยึดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี ซึ่งตรงกับเดือนเมษายน เป็นวันในการประกอบพิธีกรรม จนถึงที่สุดประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น คือ วันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า

ความสำคัญของประเพณีที่จัดขึ้นได้แก่

1) ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อสักการะบูชาองค์พระธาตุหนองสามหมื่นและพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นปูชนียสถานอันเก่าแก่และเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาวดำบลบ้านแก้งและชาวพุทธทั่วไป เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เพื่อแสดงความเคารพอ่อนน้อมและกตัญญูต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เพื่อเปิดโอกาสให้มีการทำบุญทำทาน เพื่อปลูกฝังค่านิยมเป็นการปลูกฝังค่านิยมของคนในท้องถิ่นให้เห็นคุณค่าของประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นที่มีต่อพระศาสนา เพื่อความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นกุศโลบายในการปลดปล่อยสิ่งชั่วร้ายและบาปออกจากตนเอง

2) ด้านประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวม เพื่อเป็นการเชื่อมโยงความสามัคคีกันของชาวดำบลบ้านแก้ง ให้บรรดาลูกหลานชาวดำบลบ้านแก้งที่ไปทำงานต่างถิ่นได้มีโอกาสกลับมาเยี่ยมครอบครัวหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ เพื่อแสดงออกถึงความร่วมมือร่วมใจและความสามัคคีกันของคนในท้องถิ่น เพื่อสร้างความสนุกสนานให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น

3) ด้านตอบสนองความเชื่อส่วนบุคคล เพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาชาวดำบลบ้านแก้ง เพื่อวิงวอนขอร้องต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันมีอำนาจเหนือธรรมชาติช่วยให้เกิดฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อตอบสนองความเชื่อของชาวบ้านที่มาร่วมพิธี เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษ

4) ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น เพื่อเป็นอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น เพื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อฟื้นฟูกิจกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันและที่เคยมีมาในอดีตให้กลับมาปฏิบัติอีกครั้งหรือปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อปรับปรุงฟื้นฟูจุดเด่น เพื่อการเรียนรู้และส่งเสริมเยาวชนในท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าพื้นเมือง

ขั้นตอนในการจัดประเพณีแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการ และการจัดงาน การเตรียมการของชาวบ้าน ก่อนถึงวันงานประเพณี กำหนดหรือผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้ง จะเรียกชาวบ้านมาประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อเตรียมงาน เช่น การรับบริจาค เพื่อรวบรวมเงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน การซ่อมฟ่อนรำขบวนแห่ขบวนพญาชาติ แต่ละหมู่บ้านในตำบลบ้านแก้งจะมีการซ่อมฟ่อนรำในการแห่ขบวนพญาชาติแต่ละหมู่บ้าน เพื่อไปประกวดแข่งขันกันในวันประเพณีสงกรานต์พระธาตุ เตรียมเครื่องบูชา เครื่องเซ่นสรวง เป็นต้น ส่วนทางวัดจะมีการเตรียมสถานที่ภายในวัด ได้แก่ องค์พระธาตุหนองสามหมื่น สถานที่ทำบุญ ประรำพิธี

ขั้นตอนการจัดงาน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า วันแรกของประเพณี ตอนเช้ามีการประกอบพิธีทางศาสนา การทำบุญตักบาตร เสร็จแล้ว ชาวบ้านไปประกอบพิธีเซ่นสรวง หอโสมปู้ตา และเข้าปูหมื่นคือ หลังจากเซ่นสรวงเสร็จชาวบ้านจะมีการแห่ขบวนพญาชาติต่างๆ เมื่อขบวนแห่มาถึงวัด จะมีการแห่รอบองค์พระธาตุ 3 รอบ ถวายเครื่องสักการะ แล้วชาวบ้านร่วมกันสงกรานต์องค์พระธาตุ ระหว่างที่ชาวบ้านสงกรานต์พระธาตุจะมีการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย 3 บั้ง หลังจากนั้นมีการรำถวายองค์พระธาตุประมาณ 20 นาที เวลา 11.00 น. โดยประมาณมีการเจริญพระพุทธมนต์สมโภช ตอนกลางคืนชาวบ้านมาร่วมกันเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ

ขั้นตอนการจัดงานในวันที่สอง เป็นต้นไปจนถึงวันสุดท้ายประเพณี เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนห้า ไปจนถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า หลังจากพิธีกรรมวันแรกเสร็จแล้ว ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ จนถึงวันแรม 3 ค่ำ เดือนห้า ชาวตำบลบ้านแก้งจะมีการเล่นน้ำของท้องถิ่นกันอย่างสนุกสนานเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านที่มีความเชื่อความศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่นจะมาบนบานและแก้บนในช่วงประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น การสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น หรือหมดเทศกาลสงกรานต์พระธาตุ คือวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันสุดท้ายของประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาขอมอบริเวณองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ในเวลาก่อนฉันภัตตาหารเพล เพื่อทำพิธีขอขมาองค์พระธาตุ ขอขมาพระสงฆ์ที่ได้ล่วงเกินทางกาย วาจา ใจ แล้วสงกรานต์พระสงฆ์ และอัญเชิญพระพุทธรูปกลับประดิษฐานไว้ที่เดิม เป็นอันสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น

ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นก่อให้เกิดคุณค่าทั้งทางตรงและทางอ้อมได้แก่ คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นคุณค่าต่อครอบครัวและเครือญาติ ต่อชุมชนและสังคม การส่งเสริมจริยธรรม การสืบทอดประเพณี คุณค่าด้านศาสนา ก่อให้เกิดคุณค่าด้านจิตใจ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นสื่อในการสร้างความสามัคคีกัน ในสังคม คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ของคนในท้องถิ่นทำให้เกิดร้านค้าจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่เป็นสินค้าพื้นเมืองและสินค้าทั่วไป ทำให้มีงบประมาณในการพัฒนาวัดและพระธาตุหนองสามหมื่น

ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่เก่าแก่ที่ชาวบ้านสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่นในด้านต่างๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านการจัดประเพณี ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดงาน การเปลี่ยนแปลงการฉลองสมโภช การเปลี่ยนแปลงด้านผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการจัดงานและประธานในพิธี การเปลี่ยนแปลงผู้ประกอบพิธีกรรม การเปลี่ยนแปลงด้านการเข้าร่วมประเพณีของชาวบ้าน ได้แก่ ชาวบ้านในพื้นที่ และชาวบ้านนอกพื้นที่

1.2 พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบล

บ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ผลการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผู้ศึกษาได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1.2.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น มีการประกอบพิธีกรรม 6 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีเช่นสรวง พิธีก่อพระเจดีย์ทราย พิธีสงฆ์พระธาตุ พิธีสมโภช พิธีบนบานและแก้บน และพิธีขอมาองค์พระธาตุ

1) *พิธีเช่นสรวง* พิธีเช่นสรวงเป็นพิธีกรรมหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวบ้านแก้งว่าความร่มเย็นเป็นสุขของหมู่บ้านนอกจากองค์พระธาตุหนองสามหมื่นแล้ว ยังขึ้นอยู่กับอำนาจของผีปู่ตาและผีเจ้าปู่หมื่นคือที่จะบันดาลให้เป็นไป ดังนั้นชาวบ้านจึงประกอบพิธีกรรมเช่นสรวงเพื่อทำให้ผีเหล่านั้นพอใจจะได้วยประโยชน์ ซึ่งจะประกอบพิธีกรรมขึ้นเป็นประจำทุกปีในประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น และปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยตลอด ลักษณะของการประกอบพิธีมี 2 ช่วงด้วยกัน คือช่วงที่ 1 การประกอบพิธีตอนเช้าเวลา 7.00 น. โดยประมาณชาวบ้านเรียกการประกอบพิธีนี้ว่า “การเช่นสรวงหอโองปู่ตา” และช่วงที่ 2 การประกอบพิธีช่วงบ่ายเวลา 12.00 - 13.00 น. โดยประมาณ เรียกพิธีนี้ว่า “การเช่นสรวงเจ้าปู่หมื่นคือ” โดยมีเจ้าเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม สถานที่ประกอบพิธีกรรมมี 2 แห่ง ได้แก่ หอโองปู่ตา (ดอนปู่ตา) และศาลเจ้าปู่หมื่นคือ ในพิธีจะมีการเตรียมเครื่องบูชาและเครื่องสังเวยต่างๆ ไว้ประกอบ

พิธีกรรม การเช่นสรงทั้งสองช่วงจะมีการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย 2 บั้ง ทุกครั้งที่มีการจัดประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น จะต้องมีการบอกกล่าวหอโองปู้ตาและเจ้าปู่หมื่นต่อทุกครั้ง เพราะเชื่อกันว่า ถ้าไม่บอกกล่าวท่านจะทำให้การประกอบพิธีต่างๆ จะไม่บรรลุล่วงวัตถุประสงค์ และจะมีอันเป็นไป

2) *พิธีก่อพระเจดีย์ทราย* การก่อเจดีย์ทรายเป็นการแสดงออกถึงความความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของผู้ที่ร่วมก่อเจดีย์ และถวายเป็นพุทธบูชาแก่องค์พระธาตุหนองสามหมื่นที่ให้ความปกป้องรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข อีกทั้งทรายที่ก่อก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างสาธารณประโยชน์ได้ด้วย ผู้ประกอบพิธีจะเป็นบุคคลสำคัญของวัด เช่น มรรคทายกวัด อุบาสก-อุบาสิกาประจำวัด เมื่อก่อพระเจดีย์ทรายเสร็จแล้ว ผู้ประกอบพิธีเอาสายสิญจน์ที่ทำจากฝ้ายโยงเส้นสายสิญจน์ผูกกับพระเจดีย์ทรายทุกกองแล้วดึงเส้นคายมาโยงใต่ด้านหน้าองค์พระธาตุโดยพันรอบไว้องค์พระธาตุเสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีจุดธูปเทียนกล่าวบูชาพระรัตนตรัย จากนั้นผู้ประกอบพิธีกล่าวคำถวายพระเจดีย์ทราย การก่อพระเจดีย์ทรายเป็นนโยบายหรือกุศโลบายอย่างหนึ่งในการเพิ่มปริมาณดินในบริเวณวัด และก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีกัน มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันเหมือนกับกองทรายที่ก่อ โดยผ่านทางพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งการก่อเจดีย์มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และมีคติความเชื่อต่างๆ แอบแฝงอยู่ในพิธีกรรม

3) *พิธีสรงน้ำพระธาตุ* เป็นการแสดงออกถึงความเคารพบูชาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ขั้นตอนพิธีสรงน้ำพระธาตุในประเพณีสรงน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ได้แก่ การแห่ขบวนบุปผชาติ การแห่รอบองค์พระธาตุ โดยจำผู้ประกอบพิธี เป็นผู้นำการเดินแห่รอบองค์พระธาตุ 3 รอบ เจ้าหน้าที่จะมีการจุดตะไลไปด้วยจำนวนไม่จำกัด ขณะที่แห่รอบองค์พระธาตุนั้นชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีสำรวมกาย วาจา ใจ ด้วยอาการสงบระลึกถึงแต่สิ่งที่ดีๆ ที่ตนเองได้กระทำมาตลอดทั้งปีการแห่รอบองค์พระธาตุเป็นสิ่งสำคัญที่ยึดถือกันมาในอดีตและทำกันมาจนถึงปัจจุบัน การถวายเครื่องสักการะ ประกอบไปด้วย พานบายศรีชุดเล็ก 2 คู่ ฟ้าไตร 12 ไตร ถาดผลไม้ 3 ถาด ดอกกุหลาบ พวงมาลัย และดอกไม้ชนิดอื่นๆ การสรงน้ำพระธาตุ ผู้เข้าร่วมพิธีนำน้ำอบน้ำหอมและน้ำขมิ้นสรงไปที่องค์พระธาตุ โดยเดินรอบทักษิณ 3 รอบ ระหว่างที่สรงน้ำองค์พระธาตุทุกคนที่เข้าร่วมพิธีจะระลึกแต่สิ่งที่ดีๆ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ในพิธีจะมีการจุดบั้งไฟถวาย เป็นการจุดเพื่อเสี่ยงทาย มีการจุด 3 บั้ง (3 ครั้ง) จุดบั้งแรก เพื่อบูชาองค์พระธาตุ และเสี่ยงทายคน กล่าวคือถ้าจุดแล้วบั้งไฟขึ้นแสดงว่าคนในหมู่บ้านจะอยู่ดีมีความสุข ไม่ล้มตายด้วยโรคภัยอันตรายต่างๆ จุดบั้งที่สองจุดเพื่อเสี่ยงทายสัตว์คือวัว ควาย หรือสัตว์เลี้ยงต่างๆ ของคนในหมู่บ้าน ถ้าจุดขึ้น แสดงว่าสัตว์ต่างๆ เหล่านี้จะไม่ตายด้วยโรคห่า หรือโรคระบาด จุดบั้งที่สาม เพื่อเสี่ยงทายฟ้าฝน กล่าวคือถ้าบั้งไฟขึ้นแสดงว่าฟ้าฝนในปีนี้จะดี การทำการเกษตรจะได้ผล

4) พิธีสมโภช จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น และร่วมระลึกถึงบุญคุณขององค์พระธาตุหนองสามหมื่นพิธีสมโภชในประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ประกอบไปด้วยขั้นตอน ดังต่อไปนี้

(1) การรำถวาย ใช้ผู้แสดงจำนวน 40 คน การรำถวายมีชื่อชุดการแสดงว่า นมัสการองค์พระธาตุหนองสามหมื่น นางรำจะรำประกอบดนตรีโปงกลางประมาณ 20 นาที จากนั้นเสียงดนตรีปี่กู่โหมตั้งขึ้น ประธานในพิธีและคณะกรรมการจัดงานจะเอาพานบายศรีชุดใหญ่ 9 ชั้น พร้อมผ้าไตร 1 ชุด ถวายองค์พระธาตุ ตามด้วยคณะนางรำเอาขันหมากเบ็งถวายองค์พระธาตุ เป็นอันจบการรำถวายองค์พระธาตุ

(2) การเจริญพระพุทธมนต์ มรรคทายกกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล เมื่อพระสงฆ์ให้ศีลจบแล้วจะมีการเจริญพระพุทธมนต์สมโภชขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น โดยพระสงฆ์จำนวน 9 รูป

(3) การถวายผ้าป่าชุมชน จุดปัจจัยทั้งหมดที่ได้จากผ้าป่าชุมชนนำไปใช้จ่ายในการบูรณะองค์พระธาตุและวัดต่อไป นอกจากถวายผ้าป่าชุมชนแล้วชาวบ้านบางคนจะทำ บังสุกุลอัฐิและสร้างอัฐิบรรพบุรุษพร้อมกับการถวายผ้าป่าชุมชน ถือกันว่าถ้าทำช่วงนี้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปจะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลมาก เพราะด้วยอำนาจบารมีขององค์พระธาตุหนองสามหมื่น และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลปกป้องคุ้มครองชาวตำบลบ้านแก่งท่านจะช่วยให้ได้รับส่วนบุญส่วนกุศล

(4) การอัญเชิญพระพุทธรูปลงประดิษฐาน ชาวบ้านจะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาประดิษฐานไว้ที่บริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เพื่ออัญเชิญลงมาสงฆ์น้ำเนื่องในเทศกาลประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ผู้ประกอบพิธีมีการจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่พาน แล้วกล่าวคำอาราธนาอัญเชิญพระพุทธรูป ชาวบ้านจะเริ่มสงฆ์น้ำพระพุทธรูปได้ในรุ่งขึ้น คือวันแรม 1 ค่ำ เดือนห้า ไปจนถึง วันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า จึงจะมีการอัญเชิญองค์พระพุทธรูปกลับที่เดิม การสงฆ์น้ำพระพุทธรูปถือตามความเชื่อที่ว่า เมื่อได้สงฆ์น้ำองค์พระธาตุแล้ว ก็คงจะมีการสงฆ์น้ำพระพุทธรูป เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองสมโภชเนื่องวันประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ขั้นตอนของการสงฆ์น้ำพระพุทธรูปจะเหมือนกับการสงฆ์น้ำพระธาตุ ชาวบ้านจะสงฆ์น้ำพระองค์ธาตุพร้อมกับการสงฆ์น้ำพระพุทธรูปไปด้วย

(5) การเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ เพื่อสมโภชในประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะเดินวนรอบองค์พระธาตุหนองสามหมื่นครบ 3 รอบ เสร็จแล้ว ประธานฝ่ายสงฆ์กล่าวนำคำถวายดอกไม้ ธูปเทียน จากนั้นทุกคนที่เข้าร่วมพิธีนำธูปเทียน ปักไว้ที่กระถางธูปและเชิงเทียน ส่วนดอกไม้วางที่กระจัดหรือถาด

5) พิธีขนานและแก้บน จัดขึ้นเพื่อให้องค์พระธาตุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยปกป้องคุ้มครอง และให้ความช่วยเหลือตนเองและครอบครัว ให้ประสบความสำเร็จที่ตนและ

ครอบครัวปรารถนา ชาวบ้านมีความเชื่อว่าองค์พระธาตุหนองสามหมื่นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมือง ทุกปีของประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ชาวบ้านที่มีความเคารพศรัทธา มาร่วมกันทำพิธีที่องค์พระธาตุหนองสามหมื่น เครื่องสักการบูชาที่ใช้ประกอบไปด้วย ข้าวห่อหุ้ม เทียน ดอกไม้ ผ้าไตร ผลไม้ ผู้ที่บนบานหรือแก้บนมีการจตุรพิธ 9 ดอก การจตุรพิธ 9 ดอก ถือว่าเลขเก้า คือความก้าวหน้า และเชื่อว่าการบนบานและแก้บน จะประสบความสำเร็จหรือก้าวหน้าในชีวิต การงาน โดยเร็ว เทียน 2 เล่ม จะเป็นเทียนสีเหลืองหรือสีขาวก็ได้ หลังจากที่ได้บนบานเอาไว้ใน ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ปีถัดมาชาวบ้านจะมาแก้บนสิ่งที่ตนเองได้บนบานไว้ การแก้บนก็ต้องมาแก้บนในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นเช่นเดียวกัน

6) *พิธีขอขมาองค์พระธาตุ* เพื่อแสดงออกถึงความเคารพนับถือต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ที่ได้ล่วงเกินด้วยกาย วาจาใจ ในประเพณีพิธีกรรมสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น สถานที่ประกอบพิธีขอขมาองค์พระธาตุ คือบริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ผู้ที่จะประกอบพิธีขอขมาองค์พระธาตุจะต้องเป็นบุคคลที่เคารพนับถือของชาวบ้าน มีคุณธรรม ประกอบด้วย คุณวุฒิ วิทยวุฒิ เช่น มรรคทายก อุบาสก-อุบาสิกา หรือบางครั้งก็เป็นพระสงฆ์ เป็นผู้ประกอบพิธีขอขมาองค์พระธาตุ พิธีจะเริ่มด้วยการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำขอขมาองค์พระธาตุ เมื่อกล่าวจบผู้ประกอบพิธีถวายข้าวห่อหุ้ม เทียน ดอกไม้ และพวงมาลัย เสร็จแล้ว ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนกราบพร้อมกัน 3 ครั้ง พร้อมกับขอขมาพระสงฆ์ที่ได้ล่วงเกินกายวาจาใจ และการสงกรานต์พระสงฆ์ เมื่อสงกรานต์พระสงฆ์เสร็จแล้วชาวบ้านจะอัญเชิญพระพุทธรูปกลับประดิษฐานไว้ที่เดิม และเป็นอันสิ้นสุดประเพณีพิธีกรรมสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นของชาวดำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

1.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ประกอบไปด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการกำหนดวันประเพณี และความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุหนองสามหมื่น ความเชื่อเกี่ยวกับหอโองปู้ตา (ศาลปู้ตา) และความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าปู่หมื่นคือ ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้เข้าร่วมประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ เครื่องบูชา เครื่องสังเวย และเครื่องใช้อื่นๆ

1) ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่

(1) ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการกำหนดวันประเพณี ประกอบด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับวันเริ่มต้นประเพณี ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่า วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันมีการชำระสะสางความไม่ได้อยู่ในตัว ให้คนมีความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ ประชาชนชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อว่าเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และยังมีเชื่ออีกว่าถ้ามีการเปลี่ยนแปลงไม่กำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ชาวตำบลบ้านแก้งจะเกิดอาเพศ และมีอันเป็นไปต่างๆ นานา ถือว่าผิดต่อองค์พระธาตุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองชาวตำบลบ้านแก้งให้อยู่เย็นเป็นสุข และความเชื่อเกี่ยวกับวันสิ้นสุดประเพณี ชาวตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดวันสิ้นสุดประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น คือวัน แรม 14 ค่ำ เดือนห้า ของทุกปี เชื่อกันว่าวันสุดท้ายนี้ถือเป็นวันที่มีความสำคัญอีกวันหนึ่งของประเพณี กว่าจะได้มาร่วมประเพณีอีกคงเป็นปีต่อไป ถ้าใครได้มาร่วมงานในวันสุดท้ายนี้ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามและมีความเคารพนับถือต่อองค์พระธาตุอย่างสูง

(2) ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พิธีเช่น สรง การประกอบพิธีเช่นสรงในประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นมีการประกอบพิธีกรรมเป็น 2 ช่วงด้วยกัน ช่วงที่หนึ่งเรียกพิธีนี้ว่า การเช่นสรงหอโองปู้ตา ชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในพิธีเช่นสรงหอโองปู้ตาช่วงตอนเช้า เหตุที่กำหนดพิธีนี้ขึ้นก่อนพิธีกรรมอื่นๆ เพราะต้องการขออนุญาตผีที่ดูแลปกป้องคุ้มครองชาวบ้านก่อนชาวบ้านมีความเชื่อที่ว่าที่ไม่มีการประกอบพิธีกรรมพร้อมกันเพราะว่าเจ้าปู่หมื่นคือและผีปู้ตาดูแลกันคนละฝ่ายกัน ผีปู้ตาดูแลหมู่บ้าน ส่วนผีเจ้าปู่หมื่นคือดูแลหนองสามหมื่นและองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ส่วนเหตุผลก็เช่นเดียวกับการเช่นสรงหอโองปู้ตา

พิธีก่อพระเจดีย์ทราย ชาวบ้านผู้เข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมมีความเชื่อว่าการกำหนดเวลาในการประกอบพิธีก่อพระเจดีย์ทรายนั้น ถือกำหนดการตอนเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันทำพิธีเพราะมีความเชื่อว่าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวตำบลบ้านแก้งเหมาะแก่การทำมงคลต่างๆ ที่บรรพบุรุษตำบลบ้านแก้งได้ทำสืบทอดต่อกันมา และรุ่นลูกรุ่นหลานก็ต้องปฏิบัติตาม

พิธีสงฆ์หน้าพระธาตุ เพราะชาวบ้านถือว่าตอนเช้าเป็นเวลาที่เหมาะสม และหลังจากสงฆ์หน้าพระธาตุเสร็จแล้วชาวบ้านอาจมีกิจธุระจำเป็นออกนอกหมู่บ้านก็สามารถไปทำได้

การเจริญพระพุทธมนต์สมโภช กำหนดเอาเวลา 11.00 น. โดยประมาณ เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม เพราะเวลาดังกล่าวชาวบ้านจะเริ่มทยอยกันออกมาสรงน้ำพระธาตุ และถือโอกาสเข้าฟังพระสงฆ์สวดพระปริตรไปด้วย ถือว่าเป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านมีจิตเป็นบุญเป็นกุศลจากการฟังพระสงฆ์สวดพระปริตรในเวลาดังกล่าว การเวียนเทียนรอบองค์พระ

ชาติ เชื่อกันว่าการกำหนดเอาช่วงเวลากลางคืนประกอบพิธีเวียนเทียน เป็นเวลาที่พระอาทิตย์ตกดิน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆจะออกมาเป็นพยานในการทำคุณงามความดี

พิธีบนบานและแก้บน เชื่อว่าการที่ได้มาบนบานและแก้บนในช่วง ประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น จะช่วยทำให้ตนเองและครอบครัวประสบผลสำเร็จในด้านต่างๆเร็วขึ้น เพราะในช่วงประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลปกป้องรักษาองค์พระธาตุอยู่ ท่านจะช่วยบุคคลที่มีความเคารพนับถือต่อองค์พระธาตุ

พิธีขอมองค์พระธาตุ เชื่อว่าการจัดงานประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่นขึ้นมาตั้งแต่ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า จนถึงวันสุดท้ายของประเพณีคือวันแรม 14 ค่ำ เดือนห้า ชาวบ้านที่มาร่วมงานบางส่วนอาจจะมีการล่วงเกินต่อองค์พระธาตุ เช่น ส่งเสียงดัง ไม่ถอดรองเท้า สวมหมวก ขณะสักการะบูชาองค์พระธาตุ เป็นต้น การกระทำสิ่งเหล่านี้ถือเป็นการไม่เคารพต่อสถานที่และองค์พระธาตุ จึงได้มีการกำหนดเอาสุดท้ายของประเพณีเป็นวันทำพิธี

2) **ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ประกอบประเพณีพิธีกรรม** ในการประกอบประเพณีพิธีกรรมสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น มีความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมได้แก่

(1) **ความเชื่อเกี่ยวกับวัดพระธาตุหนองสามหมื่น** เชื่อว่าวัดเป็นสถานที่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดเป็นตัวแทนแห่งความดี ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ภายในวัดถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของหมู่บ้าน

(2) **ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุหนองสามหมื่น** ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเทวดา เพราะเทวดาที่สถิตอยู่ในพระธาตุสามารถที่จะอำนวยผลให้เกิดความสุข ความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทอง และปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและสิ่งเลวร้ายทั้งปวง ที่เกิดจากมนุษย์ ภูต ผี ปีศาจ และทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ผู้คน สัตว์ อยู่เย็นเป็นสุข ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล การงานเจริญก้าวหน้า

ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ ชาวบ้านจึงพยายามปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา และใจ เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุกระทำการสักการะบูชาองค์พระธาตุด้วยพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีเจริญพระพุทธมนต์สมโภช เป็นต้น โดยมีความเชื่อว่าเมื่อกระทำเช่นนี้แล้วจะได้รับความคุ้มครองจากองค์พระธาตุ อยู่เย็นเป็นสุข

ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระธาตุ เป็นความเชื่อเรื่องอานุภาพที่มีความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระธาตุ เพื่อต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในองค์พระธาตุ ได้คุ้มครองรักษาตนให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายทั้งหลาย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากองค์พระธาตุเกิดจากสาเหตุหลัก คือพุทธานุภาพ ธรรมมานุภาพ สังฆานุภาพ ปัญญานุภาพ และเทวดานุภาพ

(3) ความเชื่อเกี่ยวกับหอโองปาต่า เชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดทางเหนี่ยวจิตใจอีกแห่งหนึ่งของชาวบ้าน เชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านและชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งถ้าหากมีการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะมีคนทำให้ผีปู่ตาโกรธ หรือมีการล่วงเกินละเมิดป่าคอนปู่ตามิทางใดก็ตามหนึ่ง เนื่องจากผีปู่ตาได้คุ้มครองหมู่บ้านและชาวบ้าน

(4) ความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าปู่หมื่นตื้อ มีความเชื่อว่าศาลเจ้าปู่หมื่นตื้อเป็นสถานที่เคารพนับถือของชาวบ้านเช่นเดียวกับองค์พระธาตุหนองสามหมื่น และหอโองปาต่า เพราะฉะนั้นใครจะไปล่วงเกินหรือทำอะไรที่ไม่เหมาะสมต่อศาลเจ้าปู่หมื่นตื้อไม่ได้เป็นอันขาด ถ้าใครไปล่วงเกินท่านถือว่าจะมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา สถานที่แห่งนี้มีผีเจ้าปู่ดูแลรักษาอยู่ และชาวบ้านยังมีความเชื่ออีกว่าเจ้าปู่หมื่นตื้อเป็นผีเจ้าหรือเป็นอดีตเจ้าเมืองเก่า

3) ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ประกอบไปด้วย พระสงฆ์ จำ มรรคทายก อุบาสก-อุบาสิกา ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน และผู้รำถวาย

ผู้เข้าร่วมประเพณีพิธีกรรม จะมีทั้งผู้หญิง ผู้ชาย เป็นกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความศรัทธาและถือว่าต้องปฏิบัติตามประเพณี กลุ่มนี้มีความเชื่อว่าหากไม่ปฏิบัติตามก็กลัวจะเป็นการผิดประเพณี อาจทำให้ถึงศักดิ์สิทธิ์เกิดความไม่พอใจ จะทำให้บ้านเมือง หมู่บ้าน ครอบครัวยุคและตนเอง ประสบเหตุร้าย ดังนั้นชาวบ้านทุกคนจึงพากันไปวัดเพื่อร่วมทำบุญตักบาตรและเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ให้ได้ เพราะเชื่อว่าเมื่อทำไปแล้ว จะทำให้ บ้านเมือง หมู่บ้าน ครอบครัวยุคและตนเอง มีความสุข ประสบแต่โชคดี ข้าวกล้าอุดมสมบูรณ์ พืชไร่รวงงามและให้ผลผลิตดี กตัญญูต่อบ้านเมือง หมู่บ้าน บรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงความยินดีที่ตนเอง หมู่บ้าน และบ้านเมืองอยู่รอดปลอดภัย

4) ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบประเพณีพิธีกรรม ได้แก่ เครื่องบูชา สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่นำมาคารวะบูชาในการประกอบพิธีกรรมเป็นการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อจะสร้างความพอใจแก่อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ขันห้า ขันแปด ผ้าไตร รูปเทียน ดอกไม้ บายศรี พวงมาลัย เป็นต้น

เครื่องสังเวท เป็นสิ่งของที่ผู้เคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เครื่องสังเวทที่นำมาใช้นั้นแต่ละท้องถิ่นจะมีทั้งเหมือนกันและแตกต่างกันไป ในการประกอบพิธีกรรมประเพณีสร้างน้ำพระธาตุหนองสามหมื่น เครื่องสังเวทที่ใช้ เช่น อาหารคาวหวาน ผลไม้ หมาก พลุ บุหรี่ เหล้าขาว เป็นต้น

เครื่องใช้อื่นๆ ได้แก่ น้ำ บั้งไฟ พลุ ระฆัง ฆ้อง แคน บั้งจัญ สังฆทาน สายสิญจน์ น้ำมันต์ เช่น สายสิญจน์ น้ำมันต์ เชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นมงคลสามารถป้องกันอันตรายจากภูต ผี ปีศาจ และเวทมนตร์คาถาได้ จะใช้ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ส่วน

น้ำมนต์ ชาวบ้านมีความเชื่อที่น้ำมนต์เป็นน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ที่ผ่านการประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ จะช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และคุ้มครองป้องกันให้มีความร่มเย็นเป็นสุข การใช้น้ำมนต์มีทั้งกิน อาบ ประพรมตามร่างกาย เป็นต้น

2. อภิปรายผล

จากการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ มีประเด็นที่ผู้ศึกษานำมาอภิปรายผล ดังนี้

2.1 ประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นเป็นประเพณีที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ ก่อนที่จะเริ่มพิธี มีการแบ่งหน้าที่การรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ทำให้ได้มีโอกาสพูดคุยกันมากยิ่งขึ้น และสร้างความสนิทสนม การที่บุคคลต่างๆ มาประกอบพิธีร่วมกัน มีกิจกรรมและมีเป้าหมายอันเดียวกันย่อมจะก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ ความรักความผูกพัน ซึ่งอาจนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่น ทำให้ผู้ที่มาร่วมงานกันต่างๆ ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยสังสรรค์กันได้ ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม และมีความกตัญญูทวาทิตต่อบุพการี ต่อผู้อาวุโส และในหมู่เครือญาติ มีความรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี อันจะก่อให้เกิดความรัก ความสมัครสมานสามัคคี ความเสียสละ ความมีเหตุผล และความมีน้ำใจ ไม่มีการเห็นแก่ตัว เคารพระเบียบแบบแผนและประเพณีตนอยู่ในศีลธรรมรวมทั้งมีระเบียบวินัย ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (เพ็ญศรี วงษ์ไชยา 2540: 217-218) เรื่อง “ประเพณีตรุษไทภูเขาบ้าน อำเภอภูพาน จังหวัดขอนแก่น” ที่พบว่า ประเพณีตรุษไทภูเขาบ้านกับวิถีชีวิตในด้านสังคมเป็นการสร้างสัมพันธภาพและความเข้าใจระหว่างคนหนุ่มสาวและคนแก่ ชาวไทภูเขาบ้านจะมีความรัก ความนับถือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะเป็นประเพณีรู้จักการขอโทษ รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน รู้จักสัมมาคารวะ เคารพผู้มีอาวุโสสูงกว่าทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นคนรู้จักมีสัมมาคารวะทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำให้การพัฒนาในด้านต่างๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยรวดเร็ว และประสบผลสำเร็จ ความเชื่อในพิธีกรรมเป็นความเชื่อของระดับครอบครัว เครือญาติ และกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นแรงสนับสนุนสถาบันครอบครัว สถาบันหมู่บ้าน สถาบันการปกครอง สถาบันศาสนา ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นศูนย์รวม

ทางความคิด ความเชื่อ และปฏิบัติของคนในสังคม ด้วยเหตุนี้ประเพณีตรุษไทยภูมามานจึงสามารถดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวภูมามานมาจนถึงปัจจุบัน และนับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม

2.2 ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นของชาวดำบลบ้านแก้ง เป็นประเพณีที่ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีการปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ที่เกิดจากความเชื่อความศรัทธาต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น เป็นประเพณีที่เก่าแก่ที่ชาวบ้านสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่นในด้านต่างๆ ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (พระสุภี ชาครธัมโม (ศรีมาตย์) 2553: บทคัดย่อ) เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง: ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น” ที่พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบของสาธารณะสุขระบบความเชื่อและประเพณี และระบบการนันทนาการ บันทึบบ้างชี้ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มี 2 ปัจจัยหลัก คือ 2 ปัจจัยภายนอก 2 ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า ประกอบด้วยปัจจัยด้านสาธารณูปโภค ปัจจัยด้านการแพร่หลายทางวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ปัจจัยด้านการสื่อสารมวลชน ที่เผยแพร่ข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีฮีตสิบสองในเขตเทศบาลตำบลเมืองเก่า คือปัจจัยด้านนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดินปัจจัยด้านความเชื่อต่อประเพณี ชาวเทศบาลตำบลเมืองเก่าได้สืบทอดกันมากระทั่งปัจจุบัน โดยเชื่อว่าประเพณีที่คนโบราณได้รักษาไว้มีประโยชน์ต่อชุมชน ปัจจัยด้านบุคลิกภาพทัศนคติส่วนบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยภายในส่วนมากมีทัศนคติว่า ในปัจจุบันได้มีการยอมรับแล้วว่าทัศนคติเป็นการแสดงออกถึงความชอบ ไม่ชอบ ทางบวกหรือทางลบต่อบุคคล ต่อวัตถุและต่อเรื่องราวต่าง ๆ โดยทัศนคติทำหน้าที่ผลักดันให้เลือกในสิ่งที่ตนต้องการ ไม่เลือกในสิ่งที่ตนเห็นว่า จะทำให้เกิดความเสียหายหรือไม่เกิดประโยชน์แก่ตนเอง

2.3 การประกอบพิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น แสดงออกถึงความเคารพนับถือต่อองค์พระธาตุหนองสามหมื่น ที่ได้ล่วงเกินด้วยกาย วาจาใจ ในประเพณีพิธีกรรมสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (สุพจน์ ทองเนื้อขาว 2541: 91) เรื่อง “ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น” ที่พบว่า ก่อนทำพิธีขอขมาและบอกกล่าว ผู้ที่เป็นลูกเห็บลูกเทียนหรือบุคคลทั่วไปที่ได้ล่วงเกินต่อองค์พระธาตุขามแก่นจะด้วยกิริยา หรือวาจาก็ตาม เมื่อมีความสำนึกผิดก็จะทำพิธีขอขมา ขอขมาหรือสมมา เป็นการขอโทษ ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์อภัยในสิ่งที่ได้ล่วงละเมิดหรือกระทำในสิ่งที่ไม่บังควร ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่พึงพอใจ บางครั้งอาจเป็นการกระทำผิดแผกจากธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติมา จึงต้องมีการทำพิธีขอขมา

2.4 ชาวบ้านตำบลบ้านแก้งมีความเชื่อเกี่ยวกับความเคารพเลื่อมใสศรัทธาต่อ องค์พระธาตุหนองสามหมื่น หอโสมปู้ตา และศาลเจ้าปู่หมื่นคือ โดยถือว่าสถานที่ทั้ง 3 แห่งนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดล่วงละเมิดมิได้ โดยชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อใดที่ตัวเองเดือดร้อน หรือคนในครอบครัวเดือดร้อน ถ้าไปบนบานต่อสถานที่ทั้ง 3 แห่งนี้ ท่านก็จะช่วยเหลือตามที่ไต่บนบานไว้ จากประสบการณ์ที่ชาวบ้านได้พบเห็น ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อและศรัทธาต่อสถานที่ทั้ง 3 แห่ง แต่ละปีของประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุหนองสามหมื่นจะมีพิธีกรรมบนบานและแก้บน การเช่นสรวงหอโสมปู้ตาและเจ้าปู่หมื่นคือโดยการเลี้ยงเช่นไหว้ขอขอบคุณที่คอยช่วยปกป้องรักษาชาวบ้าน และคอยช่วยเหลือในยามที่เดือดร้อน ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ(สุพจน์ ทองเนื้อขาว 2541: 172) เรื่อง “ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ที่พบว่า บุคคลทั่วไปและลูกศิษย์ลูกหา เป็นผู้ที่มีความเชื่อถือศรัทธาต่อองค์พระธาตุและได้ถวายตัวต่อองค์พระธาตุ ด้วยความเชื่อว่าจะได้รับความสงบสุข ได้ดังที่ปรารถนา หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน ผู้ที่บ้าต่อองค์พระธาตุแล้วจะประสบผลสำเร็จตามที่ขอ บุคคลที่ร่วมประกอบพิธีบ้าไม่ว่าจะเป็นผู้บ้าเอง ญาติผู้อาวุโส หรือบุคคลทั่วไปก็ตามล้วนแล้วแต่มีความเคารพ ศรัทธา มีความเชื่อมั่นต่อองค์พระธาตุ เชื่อว่าพระธาตุหรือดวงวิญญาณที่สิงสถิตในองค์พระธาตุสามารถดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างได้ตามปรารถนาเป็นลักษณะของความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ และมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (วิรัตน์ สมใจ 2540: 134) เรื่อง “ประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปีของชาวอำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ” ที่พบว่า ประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาจะทำการเช่นไหว้ศาลพระภูมิ หรือศาลเจ้าที่ ด้วยน้ำ อาหาร ผลไม้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นส้มเขียวหวาน ดอกไม้ หรือเหล้าพร้อมทั้งมีการจุดธูปเทียน การบนบานดังกล่าวเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อเรื่องผีสางเทวดาของประชาชนอีกทางหนึ่ง เนื่องจากประชาชนต้องการที่พึ่งทางใจ และเชื่อว่าจะช่วยตอบสนองความต้องการได้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์ 2542: 68) เรื่อง “ความเชื่อผีปู้ตาของชาวบ้านหนองต้น ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” ที่พบว่า ชาวบ้านและคนที่นับถือผีปู้ตาเมื่อในครอบครัวมีการประกอบกิจกรรมใดก็ตาม จะมีการบอกกล่าวต่อผีปู้ตาทุกครั้งไป เช่น จะแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ หรือประกอบกิจกรรมอื่น ก็จะบอกกล่าวทุกครั้ง นอกจากนี้ในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ต้องระมัดระวังทั้งการพูดจา การกิน การนอน การเที่ยวเตร่ การทำงานต่างๆ เป็นต้น หากทำไม่ถูกต้องทํานองคลองธรรม ชาวบ้านเชื่อว่า จะทำให้ผีปู้ตาไม่พอใจและจะเกิดสิ่งไม่ดีไม่งามภายในครอบครัวนั้น จะเห็นได้ว่าคติความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีวิญญาณ อำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญอย่างหนึ่ง มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านจนแยกกันไม่ออกจากสถาบันอื่นของหมู่บ้าน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

3.1.1 วัดและพระธาตุหนองสามหมื่น ควรจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ประเพณีของจังหวัดชัยภูมิ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าด้านวัฒนธรรมต่อไป

3.1.2 ทางราชการหรือองค์กรต่างๆ ควรให้ความสนใจต่อประเพณีพิธีกรรมสงฆ์ นำพระธาตุหนองสามหมื่น โดยจัดให้มีการบันทึกพิธีกรรม โดยทำเป็นภาพหรือวีดิทัศน์ แล้วเก็บ ข้อมูลไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมของท้องถิ่นเพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีพิธีกรรมที่เป็น วัฒนธรรมส่วนท้องถิ่นให้สืบทอดแก่นุชนรุ่นหลังต่อไป

3.1.3 ทางราชการควรส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับ ประเพณีสงฆ์นำพระธาตุหนองสามหมื่น เช่น จัดนิทรรศการเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์งานประเพณี และเชิญชวนเยาวชนให้ไปร่วมทำบุญตามประเพณีของท้องถิ่น

3.1.4 การปรับปรุงกิจกรรมด้านต่างๆ ต้องสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการจัดงาน สอดคล้องกับประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา และจารีตประเพณีท้องถิ่น ให้ เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

3.2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีอยู่ในจังหวัด ชัยภูมิที่มีลักษณะเดียวกันกับประเพณีสงฆ์นำพระธาตุหนองสามหมื่น

3.2.2 ควรศึกษาวิจัยแนวทางการเปรียบเทียบกับประเพณีอื่นๆ ของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

3.2.3 ควรศึกษาวิเคราะห์ประเพณีที่ปรากฏในฮีตสิบสองอีสานทุกประเพณีให้ ลุ่มลึกต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กิ่งแก้ว อรรถากร (2520) *คติชนวิทยา* กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์คุรุสภา
- เกศินี ศรีวงษา (2552) “เจดีย์ทรงปราสาทยอดในศิลปะล้านช้างภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
ประเทศไทย : กรณีศึกษากลุ่มพระธาตุบังพวน” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ขนิษฐา จิตชินะกุล (2545) *คติชนวิทยา* กรุงเทพมหานคร โอเอสพรี้นต์ติ้งเฮ้าส์
- ขนิษฐา พอนอ่วม และคนอื่นๆ เรียบเรียง (2531) *งานเทศกาลประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยว*
ม. ป. ท.
- คุณา นนทพัฒน์ (2542) โครงการหนังสือชุดจังหวัดของเรา “ชัยภูมิ เมืองพระยาแล”
กรุงเทพมหานคร แสงเลิศ
- จารุวรรณ ธรรมวัตร (2523) *คติชาวบ้านอีสาน* กรุงเทพมหานคร อักษรวัฒนา
- _____. (2530) *คติชนวิทยา* มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- _____. (2543) *ภูมิปัญญาอีสาน* พิมพ์ครั้งที่ 3 อุบลราชธานี ศิริธรรมออฟเซ็ท
- จรัส พยัคฆราชศักดิ์ (2534) *อีสาน 1 ศาสนาและวรรณกรรมนิยมท้องถิ่น* กรุงเทพมหานคร
โอเดียนสโตร์
- จันทร์แดง คำลือหาญ เรียบเรียง (2542) “หนองสามหมื่น” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาค
อีสาน* เล่มที่ 14 จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ
5 ธันวาคม 2542 กรุงเทพมหานคร สยามเพรสแมเนจเม้นท์ หน้า 4949-4950
- _____. (2542) “ภูเขียว, อำเภอ” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน* เล่มที่ 10
จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542
กรุงเทพมหานคร สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด หน้า 3356-3360
- ชุมแพ ศรีปัญญา (2543) “ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุอานนท์ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร”
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ชัยภูมิ, จังหวัด (2526) *ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดชัยภูมิ* กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์อักษรพัฒนา
- เดิม วิภาคย์พจนกิจ (2513) *ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1* กรุงเทพฯ สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย
- ถาวร ดำเนตร (2545) “คติความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าจอมปากช่องภูเวียง อำเภอกู
เวียง จังหวัดขอนแก่น” รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

- สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
 ทรงรัตน์ ชนามาลาพงศ์ (2542) “พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุนาคูน อำเภอนาคูน
 จังหวัดมหาสารคาม” รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ทศพล ออาจหาญ (2542) “ข้าโอกาสพระธาตุพนม อำเภธาตุพนม จังหวัดนครพนม” วิทยานิพนธ์
 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (2535) *ภาษากับวัฒนธรรม* เอกสารวิชาการฉบับที่ 58 ภาคพัฒนาตำราและ
 เอกสารวิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู
- ธงชัย เมืองจันทร์ (2549) “คติธรรมไทยจากประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์” วิทยานิพนธ์
 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ชวีธ ปุณโณทก (2530) “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวอีสาน” ใน เพ็ญศรี คุ้ม
 และคนอื่นๆ บรรณาธิการ *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ* พิมพ์ครั้งที่ 3 หน้า 387-
 392 กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นิยม คำนวนมาสก (2512) “รายงานการวิจัย ลัทธิและความเชื่อถือบางอย่าง อิทธิพลของสังคม
 ต่อพัฒนาการของเด็ก” กรุงเทพมหานคร ครูสภา
- นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณันท์ (2529) *ประวัติศาสตร์ไทยลาว-อีสาน* กรุงเทพมหานคร มิตรนราการพิมพ์
 บ้านแก่ง, สำนักงานเทศบาลตำบล (2555) “ข้อมูลเกษตรกรรมในพื้นที่ ตำบลบ้านแก่ง
 อำเภอกุฉีชุมภู จังหวัดชัยภูมิ” (แผ่นพับ)
- บุญช่วย อุ้ยวงศ์, พระ (2553) “ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการ
 บายศรีสู่ขวัญของชาวนานนิงวาส” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- บุญยงค์ เกศเทศ (2536) “รายงานการวิจัย พิธีกรรมของชาวมุสลิม : ศึกษากรณีกิ่งอำเภอนองสูง
 จังหวัดมุกดาหาร” คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ปฐม หงส์สุวรรณ (2555) “รู้จักประเพณีฮีตคองในชุมชนอีสาน: ประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุ”
 จดหมายข่าวสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
 1, 2 (มกราคม – กุมภาพันธ์) : 11- 12
- ประภัสสร ชูวิเชียร (2550) *พระธาตุหนองสามหมื่น งานสถาปัตยกรรมร่วมล้านช้าง ล้านนาและ
 ออยุธยาเมืองโบราณ* กรุงเทพมหานคร ม.ป.ท.
- ประมวล ดิคลินสัน (2521) *คติชนชาวบ้าน การศึกษาด้านมนุษยวิทยา* กรุงเทพมหานคร
 แพร่อินเตอร์เนชันแนล
- ประสาธ อิศรปริดา และคนอื่นๆ (2518) “ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน”

- เอกสารการวิจัยฉบับที่ 6 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม กาฬสินธุ์
 จินตทัศน์การพิมพ์
- ปราณี วงษ์เทศ (2530) “การละเล่นและพิธีกรรมในสังคม” ใน เพ็ญศรี คุ้ม และคนอื่นๆ
 บรรณาธิการ *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ* พิมพ์ครั้งที่ 3 หน้า 225-324
 กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- แผนชุมชนบ้านดอนเตาเหล็ก (2555) การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของ
 บ้านดอนเตาเหล็ก ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 ม.ป.ท.
- พิสมัย แสงจันทร์เทศ (2536) “ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับมหศักดิ์ อำเภอนมไพร
 จังหวัดร้อยเอ็ด” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- เพชรภรณ์ โสคำภา (2537) “พิธีกรรมแซนโดนตาที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภोजอม
 พระ จังหวัดสุรินทร์” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- เพ็ญศรี วงษ์ไชยา (2540) “ประเพณีครูช้ไทยภูผาม่าน อำเภอกุฉิมาน จังหวัดขอนแก่น”
 วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- พวงพิกุล มัชฌิมา (2537) “บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก บ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง
 อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- ไพฑูรย์ มีกุลส เรียบเรียง (2542) “ชัยภูมิ, จังหวัด” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน*
 เล่มที่ 10 จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ
 5 ธันวาคม 2542 กรุงเทพมหานคร สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด หน้า 3258
- ภูเขียว, โรงเรียน (2554) “ประวัติความเป็นมาของบ้านลาด ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉิม
 จังหวัดชัยภูมิ” (แผ่นพับ)
- ภูเขียว, สำนักงานเกษตรอำเภอ (2554) “การทำเกษตรกรรมของอำเภอกุฉิม” จังหวัดชัยภูมิ
 (แผ่นพับ)
- ราชบัณฑิตยสถาน (2546) *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542* กรุงเทพมหานคร
 นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์
- รัตนา สิงห์พร (2537) “ประเพณีทำบุญแจกข้าวของชาวบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ
 จังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดี
 ศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

- วรเจตยาภิรักษ์, พระครู เรียบเรียง (2535) *ประวัติพระธาตุเจดีย์สามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยิว จังหวัดชัยภูมิ* จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองพระธาตุเจดีย์สามหมื่น วันที่ 11-19 เมษายน 2535 กรุงเทพมหานคร กองทุน โลกทิพย์
- _____. (2554) “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้านแก่ง ที่มีต่อพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยิว จังหวัดชัยภูมิ” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- วิทยา สิริภัทโท, พระปลัด (เที่ยงธรรม) (2553) “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุห้าหมื่นของประชาชนจังหวัดหนองคาย” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- วิรัตน์ สมใจ (2545) “ประเพณีพิธีกรรมเลี้ยงเดือนเลี้ยงปีของชาวอำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- วิโรฒ ศรีสุโร เรียบเรียง (2542) “ธาตุ, เจดีย์” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่มที่ 6* จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 กรุงเทพมหานคร สยามเพรสแมเนจเม้นท์ หน้า 1914
- ศ. ชรรมรัตน์ (2551) *พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์* กรุงเทพมหานคร มิตรสัมพันธ์กราฟฟิก
- ศาสนพิธี เล่ม 2 ฉบับมาตรฐาน (2536) กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง
- ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์ (2542) “ความเชื่อผีปอบตาของชาวบ้านหนองต้น ตำบลเขวา อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ศักดิ์วีรย์ ยาคลี ผู้รวบรวม (2542) *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชัยภูมิ* จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ม.ป. ท.
- สง่า พัฒนาชีวะพูล (2538) “เจ้าพ่อพญาแล: ความเชื่อและพิธีกรรม” ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- สมชัย ใจดี ขรรจง ศรีวิเชียร (2541) *ประเพณีและวัฒนธรรมไทย* พิมพ์ครั้งที่ 11 กรุงเทพมหานคร วัฒนาพานิช
- สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร (2514) *ประเพณีไทยโบราณ* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร แพรววิทยาสาร สารทัศนานันท์ (2522) *หนังสือชุดสมบัติอีสาน เล่ม 1 อีตลิบสอง* ม.ป.ท.
- สุชี ชาครธัมโม, พระ (ศรีมาตร) (2553) “ศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของประเพณีอีตลิบสอง

- : กรณีศึกษาดำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สุดาพร หงส์นคร (2539) “ประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี่เขียวของชาวไทยยวน บ้านสี่คว่ำ อำเภอสี่คว่ำ จังหวัดนครราชสีมา” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- สุทธิ เหล่าฤทธิ์ และคนอื่นๆ เรียบเรียง (2545) *ประวัติเมืองชัยภูมิ* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์
- สุเทพ สุนทรเกสัช (2511) *สังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* พระนคร สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร (2536) “ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- สุพจน์ ทองเนื้อขาว (2541) “ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- สุพัตรา สุภาพ (2520) *สังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี* กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช
- สุภาพร ศรีหล้า (2524) “พระธาตุหนองสามหมื่น บ้านแก้ง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ” ภาคนิพนธ์ของการศึกษาศึกษาวิชา LSC414 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- สุริยา บรรพลา (2545) “พิธีเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- สุเมธ คงสวัสดิ์ (2531) “ความเชื่อของชาวบ้านพลวง” ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- สุเมธ เมทาทิทยกุล (2532) *สังกัปพิธีกรรม* กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์
- สุวิทย์ จิระมณี (2550) “ธาตุอีสาน” *วารสารศิลปกรรมบูรพา* 9, 2 (ธันวาคม- พฤษภาคม) : 15-25
- เสฐียร โกเศศ (2514) *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์การศาสนา
- เหมวรรณ เหมะนัค จุฬามาศ สุวรรณบูล (2549) “ความเคร่งครัดในการปฏิบัติฮีตสิบสอง:

กรณีศึกษาประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี” วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี 3, 1 (เมษายน-กันยายน) : 5-7

อดิศักดิ์ โสมอินทร์ (2534) *โลกทัศน์อีสาน* ภาพลัทธิ ประสานการพิมพ์

อดิเทพ เทวินทร์ (2551) *ปางพระพุทธรูป* กรุงเทพมหานคร ไพลินบุ๊คเน็ต จำกัด

อัจฉริ ทิวะสิงห์ วรยุทธ จันทร์มูล และทวี พรหมมารวบรวม (2543) *โครงการจัดงานประเพณี*

วันออกพรรษา สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

อนันต์ เจ้าทรัพย์ (2537) *พระธาตุสามหมื่น* ขอนแก่น ประมวลออฟเซ็ทการพิมพ์

อนันต์ เจ้าทรัพย์ ผู้เรียบเรียง (2554) *ประวัติวัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง*

อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ม. ป. ท.

อริยานุวัตร เขมจารี, พระ (2530) “คติความเชื่อของชาวอีสาน” ใน เพ็ญศรี คุ้ม และคนอื่นๆ

บรรณาธิการ *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ* พิมพ์ครั้งที่ 3 หน้า 5- 7

กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(www.bunyon04) Retrieved October 8 , 2012

(www.dld.go.th/pvlo_cpm/chaiyaphum/chaiyaphum1.htm) Retrieved September 18, 2012

(http://www.drammajak.net/forums/viewtopic.php?t=44181) Retrieved July 2, 2013

(http://dharma-gateway.com/misc/misc-94-02.htm) Retrieved December 24, 2012

(http://www.dmc.tv/pages/buddha_biography) Retrieved October 30, 2012

(http://www.econ.mju.ac.th/econroom/?p=2076) Retrieved October 10, 2012

(http://www.jariyatam.com/th/news/general-news/878-21-12-54) Retrieved December 21, 2012

(www.phuttha.com) Retrieved December 22, 2012

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สภามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ผู้นำชุมชน

- เกษม จันทร์ปาน (2555, 3 กันยายน) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์
บ้านเลขที่ 76 บ้านโป่งดินดำ หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
- กัญญา อินทร์รินทร์ (2555, 4, 8 เมษายน) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 15 สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์
บ้านเลขที่ 120 บ้านธาตุสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
- กำพล จวบโชค (2555, 24 สิงหาคม) กำนันตำบลบ้านแก่ง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์
บ้านนาหัวแรด หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
- บัวริน วงศ์เครือสร (2555, 25 สิงหาคม) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์
บ้านดอนเตาเหล็ก ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
- ประยงค์ แก่งคำ (2555, 20 กันยายน) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 16 สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์
บ้านเลขที่ 279 บ้านศิลาทอง หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
- พระครูปลัดสมโภชน์ กวิสสโร (2555, 6, 15 เมษายน) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหนองสามหมื่น
สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง
อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
- พระครูสุธรรมโฆษ (2555, 23 สิงหาคม) เจ้าคณะตำบลบ้านแก่งเขต 2 และเจ้าอาวาสวัดแจ้ง
สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์ วัดแจ้ง บ้านแก่ง ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว
จังหวัดชัยภูมิ
- สมาน ดาวช่วย (2555, 24 ธันวาคม) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์
บ้านเลขที่ 30 บ้านแก่ง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
- สุจิตร นามวิจิตร (2555, 24 สิงหาคม) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 13 สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์
บ้านลาด หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
- สุวรรณ จันทร์สว่าง (2555, 23 กันยายน) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10 สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์
พิรนนต์ บ้านเลขที่ 79 บ้านพรมเหนือ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ
- แสงจันทร์ ดวงอ้อย (2555, 23 กันยายน) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 สัมภาษณ์โดยพระเรวัตร์
พิรนนต์ บ้านหนองแซง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

ผู้ประกอบการ

- ฉลอง นามวิจิตร (2555, 7, เมษายน 26, สิงหาคม 24, กันยายน) จำประจำตำบลบ้านแก่ง,
ผู้ประกอบการพืชเช่นสรวง และพืชสรวงน้ำพระธาตุ สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์
บ้านเลขที่ 95 หมู่ที่ 1 บ้านแก่ง ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

อนันต์ เจ้าทรัพย์ (2555, 2, 6, เมษายน 24 สิงหาคม) มรรคทายกวัดพระธาตุหนองสามหมื่น,

ผู้ประกอบพิธีบนบานและแก้บน สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์

วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

สมหวัง ดาวช่วย (2555, 24 ธันวาคม) หัวหน้านางรำ สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์

บ้านเลข 30 บ้านแก้ง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

สุจินดา พลวัฒน์ (2555, 10 เมษายน, 20 สิงหาคม) อุบาสิกาวัดพระธาตุหนองสามหมื่น,

ผู้จัดเตรียมเครื่องบูชา สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์ บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 15

บ้านธาตุสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

หนูจันทร์ นามวิจิตร (2555, 7 เมษายน) ผู้จัดเตรียมเครื่องบูชา สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์

พิรนนต์ บ้านเลขที่ 95 บ้านแก้ง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีกรรม / ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น

ชาย

จารึก หาญเจริญ อายุ 58 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีสงกรานต์ สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์ วัดพระธาตุหนองสาม

หมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

เจริญ ทาแจ้ว อายุ 62 ปี (2555, 9 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง เข้าร่วมพิธีบนบาน

สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง

อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

ถวิล แคนสกุล อายุ 70 ปี (2555, 9 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง เข้าร่วมพิธีบนบาน

สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง

อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

ลำรวย เพชรล้ำ อายุ 58 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง เข้าร่วมพิธีเช่นสงว

สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์ หอโองปู้ตา (ดอนปู้ตา) บ้านแก้ง ตำบลบ้านแก้ง

อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

อู่ย จวบศักดิ์ อายุ 71 ปี (2555, 15 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง เข้าร่วมพิธีแก้บน

สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง

อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

ฉลอง เกิดพิมพ์ อายุ 36 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีสงกรานต์ สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรนนต์ วัดพระธาตุหนองสาม

หมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีเยว จังหวัดชัยภูมิ

ซ้ซซัย พิลาธรรม อายุ 39 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง รับราชการ เข้าร่วมพิธี

พิธีสงฆ์ น้ำพระธาตุ สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น
ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

ชัยสงคราม อนันตทวารวดี อายุ 49 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีก่อพระเจดีย์ทราย สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์
วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

สุนทร วงศ์วิจิตร อายุ 42 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์สมโภช สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์
วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

อนุรักษ์ วัจน อายุ 31 ปี (2555, 13 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีบนบาน สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น
ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

หญิง

ประกาย นามแดง อายุ 72 ปี (2555, 6, 13 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีสงฆ์ น้ำพระธาตุ และพิธีบนบาน สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์
วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

เรียง จันทร์แจ่ม อายุ 75 ปี (2555, 6 เมษายน) อุบาสิกา วัดพระธาตุหนองสามหมื่น,

เข้าร่วมพิธีเซ่นสรวง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น
ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

ลา ซาดิสม์ อายุ 70 ปี (2555, 6 เมษายน) อุบาสิกา วัดพระธาตุหนองสามหมื่น, เข้าร่วมพิธี

เจริญพระพุทธมนต์สมโภช และพิธีสงฆ์ น้ำพระธาตุ สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์
วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

ลำยวน แซ่ลิ้ว อายุ 62 ปี (2555, 6 เมษายน, 20 สิงหาคม) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีก่อพระเจดีย์ทราย สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์ วัดพระธาตุหนองสาม
หมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

หนูเทียม เจริญชัย อายุ 60 ปี (2555, 6, 10 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีสงฆ์ น้ำพระธาตุ และพิธีแก้บน สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์
วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

นิตยา เชิดสูงเนิน อายุ 41 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีก่อพระเจดีย์ทราย สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พิรินันต์
วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ

วิรัตน์ บุญสุข อายุ 36 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง, นางรำถวายองค์พระธาตุ

สัมภรณ์โดย พระเรวัตร์ ฟิรนนต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง
อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

สมบุรณ์ ฟินแก้ง อายุ 42 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีสงฆ์พระธาตุ สัมภรณ์โดย พระเรวัตร์ ฟิรนนต์

วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

สายฝน พิมพ์พา อายุ 47 ปี (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง

เข้าร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์สมโภช สัมภรณ์โดย พระเรวัตร์ ฟิรนนต์

วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

อัญชณา กำแก้ง อายุ 31 ปี (2555, 15 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง เข้าร่วมพิธีแก้บน

สัมภรณ์โดย พระเรวัตร์ ฟิรนนต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง

อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ผู้รู้เกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น

ปราชญ์ชาวบ้าน

ดวง แก้งคำ อายุ 81 ปี (2555, 23 กันยายน) มรรคทายกวัดเสาชง, ปราชญ์ชาวบ้าน

สัมภรณ์โดย พระเรวัตร์ ฟิรนนต์ วัดเสาชง บ้านหนองแขง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก้ง

อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

สวัสดิ์ แสง อายุ 78 ปี (2555, 6, 8 เมษายน) ปราชญ์ชาวบ้าน, อดีตมรรคทายกวัดแก้ง

สัมภรณ์โดย พระเรวัตร์ ฟิรนนต์ บ้านเลขที่ 390 บ้านแก้ง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านแก้ง

อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ผู้อาวุโสอายุ 70 ปี ขึ้นไป

เจริญ เมืองสน อายุ 72 ปี (2555, 6, 13 เมษายน 23 สิงหาคม) อดีตเจ้าประจำบ้านแก้ง,

กรรมการวัดพระธาตุหนองสามหมื่น สัมภรณ์โดย พระเรวัตร์ ฟิรนนต์

บ้านธาตุสามหมื่น หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ประกอบ สระดินคำ อายุ 74 ปี (2555, 24 ธันวาคม) ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลบ้านแก้ง,

อดีตข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์ สัมภรณ์โดย พระเรวัตร์ ฟิรนนต์ บ้านเลขที่ 35

บ้านธาตุสามหมื่น หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

เมทิน โพนแก้ง อายุ 72 ปี (2555, 23 สิงหาคม) ประธานกรรมการวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

อดีตข้าราชการครู สัมภรณ์โดย พระเรวัตร์ ฟิรนนต์ บ้านแก้ง

หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม

เกสร ทนสูงเนิน (2555, 8 สิงหาคม) ประธานกลุ่มแม่บ้านทอผ้า สัมภาษณ์โดย พระเรวัต
 firนนต์ บ้านเลขที่ 18 บ้านพรหมเหนือ หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว
 จังหวัดชัยภูมิ

กองหนูน เวียงดินคำ (2555, 26 สิงหาคม) อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก่ง
 สัมภาษณ์โดย พระเรวัต firนนต์ บ้านเลขที่ 46 บ้านหนองดินคำ หมู่ที่ 14
 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ก้อน เวียงดินคำ (2555, 15 สิงหาคม) มรรคทายกวัดจอมทอง, อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8
 สัมภาษณ์โดย พระเรวัต firนนต์ วัดจอมทอง บ้านโป่งดินคำ หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านแก่ง
 อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

คำเกื่อง ฮดสูงเนิน (2555, 7 เมษายน) ร้างทรงประจำศาลหลักเมืองอำเภอภูเขียว สัมภาษณ์โดย
 พระเรวัต firนนต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว
 จังหวัดชัยภูมิ

ทองสา ใจเที่ยง (2555, 15 เมษายน) ผู้ให้ข้อมูลประเพณีแห่หน้ากพิสดาร สัมภาษณ์โดย
 พระเรวัต firนนต์ บ้านโนนเสลา ตำบลหนองคูม อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ทองสุข คลองครือหาร (2555, 24 สิงหาคม) ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน สัมภาษณ์โดย
 พระเรวัต firนนต์ บ้านโนนหินแร่ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ทองอินทร์ นามแดงอายุ 74 ปี (2555, 20 กันยายน) กรรมการวัดพระธาตุหนองสามหมื่น
 สัมภาษณ์โดย พระเรวัต firนนต์ บ้านเลขที่ 413 บ้านธาตุสามหมื่น หมู่ที่ 15
 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

นาง เจริญโชค (2555, 23 กันยายน) อุบาสิกาประจำวัดเสาชง สัมภาษณ์โดย พระเรวัต
 firนนต์ วัดเสาชง บ้านหนองแซง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

บน ดิบสูงเนิน (2555, 23 กันยายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก่ง สัมภาษณ์โดย พระเรวัต firนนต์
 วัดจอมทอง บ้านโป่งดินคำ หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

บัวรอง ดาวช่วย (2555, 6, 15 เมษายน) อุบาสิกาประจำวัดพระธาตุหนองสามหมื่น สัมภาษณ์
 โดย พระเรวัต firนนต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว
 จังหวัดชัยภูมิ

ประมาณ แก้วมณี (2555, 23 กันยายน) อุบาสิกาประจำวัดเสาชง สัมภาษณ์โดย พระเรวัต
 firนนต์ วัดเสาชง บ้านหนองแซง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ปลัด หมื่นสุรินทร์ (2555, 23 กันยายน) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 สัมภาษณ์โดย พระเรวัต

- พืรมันต์ บ้านหนองแขง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
 พระอริการทองพูล สันตจิตโต (2555, 23 กันยายน) เจ้าอาวาสวัดจอมทอง สัมภาษณ์โดย
 พระเรวัตร์ พืรมันต์ วัดจอมทอง บ้านโป่งดินดำ หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล
 จังหวัดชัยภูมิ
- พระประคอง ปกัสสโร (2555, 15 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์
 พืรมันต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- พระอริการวันนี ชันดิธโร (2555, 6 เมษายน) เจ้าอาวาสวัดป่ากุดชุมแสง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์
 พืรมันต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- พระครูวรเจติยาภิรักษ์ (2555, 20 กันยายน) เจ้าคณะตำบลบ้านแก้งเขต 1, เจ้าอาวาสวัดป่าหนอง
 ดินดำ สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พืรมันต์ วัดป่าหนองดินดำ หมู่ที่ 2 บ้านหนองดินดำ
 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- พระอริการไสว จันทูปโม (2555, 23 กันยายน) เจ้าอาวาสวัดเสาชง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์
 พืรมันต์ วัดเสาชง บ้านหนองแขง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- ยุภา ชาตรี (2555, 24 สิงหาคม) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พืรมันต์
 บ้านโลกสะอาด หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- วิจิตร แก้งคำ (2555, 23 กันยายน) สมาชิก อบ.ต. บ้านหนองแขง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์
 พืรมันต์ วัดเสาชง บ้านหนองแขง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- ศุภวรรณ สิงห์ยะบุษย์ (2555, 26 ธันวาคม) ข้าราชการครูประจำโรงเรียนบ้านบัว, ครูนาฏศิลป์ ผู้
 ฝึกสอนนางรำ ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พืรมันต์
 บ้านบัว ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ
- สุกัญญา ขวัญถาวร (2555, 24 ธันวาคม) นักวิชาการการศึกษาและวัฒนธรรม สัมภาษณ์โดย
 พระเรวัตร์ พืรมันต์ สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- สุภาพ เวียงชัยภูมิ (2555, 23 กันยายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์
 พืรมันต์ วัดจอมทอง บ้านโป่งดินดำ หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- สังเวียน เย็นจอหอ (2555, 6 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พืรมันต์
 วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- หวัน นามวิจิตร ปี (2555, 24 สิงหาคม) ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พืรมันต์
 บ้านเลขที่ 153 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ
- หฤทธิ์ ผมชื่น (2555, 6 เมษายน) ข้าราชการเจ้าหน้าที่ศาลปกครอง เข้าร่วมพิธีสงกรานต์
 สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร์ พืรมันต์ วัดพระธาตุหนองสามหมื่น
 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ

แอ๊ด พินแก้ง (2555, 7 เมษายน) ชาวบ้านตำบลบ้านแก้ง สัมภาษณ์โดย พระเรวัตร พิรินันต์
วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ
อัมพร ทนสูงเนิน (2555, 23 กันยายน) มรรคทายก วัดอูครคคาราม สัมภาษณ์โดย
พระเรวัตร พิรินันต์ วัดอูครคคาราม บ้านพรหมเหนือ หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านแก้ง
อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในงานวิจัย

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

**เรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์หนองสามหมื่น
ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ**

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....

พ.ศ.....เวลา.....อาชีพ.....

ตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์

- 1.....
- 2.....
- 3.....

รายละเอียดการสัมภาษณ์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สรุปการสัมภาษณ์

.....

.....

.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมผู้ให้สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์.....

แบบสังเกต

เรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์หน้าพระธาตุหนองสามหมื่น
ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

สิ่งที่สังเกต.....

.....

.....

บันทึกการสังเกต.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สรุปข้อสังเกต.....

.....

.....

.....

.....

ข้อคิดเห็นเสนอแนะเพิ่มเติม.....

.....

.....

.....

สังเกตวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น

สถานที่สังเกต.....

ผู้สังเกต.....

ภาคผนวก ค

ภาพประกอบการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

ภาพที่ 1 สัมภาษณ์พระครูพระครูสุธรรมโมชย เจ้าคณะตำบลบ้านแก้ง เขต 2
เจ้าอาวาสวัดแจ้ง หมู่ที่ 1 บ้านแก้ง ตำบลบ้านแก้ง

ภาพที่ 2 สัมภาษณ์พระครูวรเจตยาภิรักษ์ เจ้าคณะตำบลบ้านแก้ง เขต 1
เจ้าอาวาสวัดป่าหนองดินดำ หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านแก้ง

ภาพที่ 3 สัมภาษณ์พระอธิการไสว จันทูปโม เจ้าอาวาสวัดเสาชิง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก่ง

ภาพที่ 4 สัมภาษณ์ อนันต์ เจ้าทรัพย์ มรรคทายกวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

ภาพที่ 5 สัมภาษณ์ กำพล จวบโชค กำนันตำบลบ้านแก้ง

ภาพที่ 6 สัมภาษณ์ สุจิตร์ นามวิจิตร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 13 ตำบลบ้านแก้ง

ภาพที่ 7 สัมภาษณ์ ทองสุข คลองเครื่องหาร ผู้สูงอายุประจำหมู่บ้านที่ 20 ตำบลบ้านแก้ง

ภาพที่ 8 สัมภาษณ์ กองหนูน เวียงดินคำ อดีตนายทอ อ. บ. ต. ตำบลบ้านแก้ง

ภาพที่ 9 สัมภาษณ์ ทองอินทร์ นามแดง อดีตกรรมการวัดพระธาตุหนองสามหมื่น

ภาพที่ 10 สัมภาษณ์ ประกอบ สระดินคำ ตัวแทนคณะกรรมการ
จัดงานประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองสามหมื่น

ภาพที่ 11 สัมภาษณ์ ดวง แก้วคำ มรรคทายกวัดเสาชง,ปราชญ์ชาวบ้าน

ภาพที่ 12 สัมภาษณ์ นาง เจริญโชค และประมาณ แก้วมณี อุบาสิกาประจำวัด

ภาพที่ 13 สัมภาษณ์ เกษม จันทร์ปาน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 ตำบลบ้านแก้ง

ภาพที่ 14 สัมภาษณ์ หวัน นามวิจิตร ผู้สูงอายุประจำหมู่ที่ 7 ต. บ้านแก้ง

ภาพที่ 15 สัมภาษณ์ อัมพร ทนสูงเนิน มรรคทายกวัดอูครสงคราม หมู่ที่ 10

ภาพที่ 16 สัมภาษณ์ ประยงค์ แก้งคำ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 16 ต. บ้านแก้ง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระเรวัตร์ พิรนนต์
วัน เดือน ปีเกิด	4 กุมภาพันธ์ 2520
สถานที่เกิด	อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
ประวัติการศึกษา	ปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา ปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต
สถานที่ทำงาน	วัดป่าบูรพาเขต (ดอนฟาน) หมู่ที่ 8 บ้านนายม ตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ
ตำแหน่ง	เจ้าอาวาส

